

insan & toplum

the journal of humanity and society

Cilt / Volume: 14 • Sayı / Issue: 2 • 2024
ISSN: 2146-7099 - E-ISSN: 2602-2745

insan & toplum üç ayda bir yayımlanan uluslararası ve hakemli bir dergidir.
The Journal of Humanity and Society is an international peer reviewed quarterly journal.

İlmi Etüdler Derneği Adına İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Owner and Chief Executive Officer
Taha Eğri

Kurucu Editör / Founding Editor
Lütfi Sunar / İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Baş Editör / Editor-in-Chief
Muhammed Hüseyin Mercan / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Editörler / Editors*

Abdulgani Bozkurt, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi* | Adem İnce, *Samsun Üniversitesi* | Ali Osman Karaoğlu, *Yalova Üniversitesi* | Ayşe İrem Aycan Özer, *Marmara Üniversitesi* | Fatih Yaman, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | Mahmut Hakkı Akın, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | Mehmet İnanç Özekmekçi, *Erciyes Üniversitesi* | Murat Çemrek, *Necmettin Erbakan Üniversitesi* | Öner Buçukçu, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi* | Süleyman Güder, *İstanbul Üniversitesi* | Taha Eğri, *Kırklareli Üniversitesi* | Zafer Çelik, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi* | Sümeyye Sakarya, *Ankara Üniversitesi*

Danışma Kurulu / Advisory Board*

Abdel-Rahman Yousri Ahmad, *Alexandria University* | Bünyamin Bezzi, *Sakarya Üniversitesi* | Douglas Kellner, *University of California* | Fahim Khan Riphah, *International University* | Gerasimos Tsouparas, *Glasgow University* | Masudul Alam Choudhury, *Sultan Qaboos University* | Mehmet Özkan, *Milli Savunma Üniversitesi* | Muhammad Al-Mukhtar Al-Shinqiti, *Qatar University* | Necati Anaz, *İstanbul Üniversitesi* | Necdet Subaşı, *Milli Eğitim Bakanlığı* | Nihat Erdoğan, *Yıldız Teknik Üniversitesi* | Nizar Hermes, *University of Virginia* | Sari Hanafi, *American University of Beirut* | Gabriel Meštrović, *Texas A&M University* | Syed Farid Alatas, *National University of Singapore*

*Soyadına göre alfabetik sıralı / In alphabetical order by surname

Yayın Sekreteri / Secretariat
Ayşe Merve Kosova, *Nokta Yayın Grubu*

Tashih / Proofreading
Esad Mücahit Eskimez (Türkçe)
Abdullah Collins (English)

Dil Editörü / Language Editors
Abdullah Collins

Kitap Değerlendirme Editörü / Book Review Editor
Mahmut Hakkı Akın, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Tasarım / Graphic Design
Seyfullah Bayram

Yayın Türü / Publication Type
Yerel Süreli Yayın / National Periodical

Yayın Periyodu / Publication Period
Üç ayda bir (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlanır / Published quarterly (March, June, September, December)

Yayın Tarihi / Publication Date
Haziran / June 2024

İletişim / Correspondence
insan & toplum
Sultantepe Mah. Cumhuriyet Cad. No:39/1
• insanvetoplum.org • editor@insanvetoplum.org

Yer alınan indeksler / indexed and abstracted by

ESCI, EBSCO Sociological Index, Index Islamicus, CSA Sociological Abstract, CSA Worldwide Political Science Abstracts, CSA Social Services Abstracts, Ulrich's Periodicals Directory, ASOS Index, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı.

araştırma makaleleri / research articles

Çin'in Nükleer Stratejisinde Sapma: ABD Kaynaklı Tehdit Algıları ve Garantili Misilleme Arayışı

Deviations in China's Nuclear Strategy: Perceptions of US-Sourced Threats and the Search for Assured Retaliation
İSMAIL SARI / 1

Islamism, Death, and Justice: A Comparative History of Political Thought

İslamcılık, Ölüm ve Adalet: Karşılaştırımlı Bir Siyasal Düşünce Tarihi
MUHAMMAD FAISAL AWAN & SHAISTA TABASSUM / 26

A Theoretical Analysis of The European Union's Immigration Policies in The Case of The Ukraine and Syria Humanitarian Crisis: Is It an Identity Exclusion? A Xenophobic Double Standard?

Ukrayna ve Suriye İnsani Krizi Örneklerinde Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarının Teorik Analizi: Bir Kimlik Dışlaması mı? Yabancı Düşmanı Bir Çifte Standart mı?
MEHMET RECAİ UYGUR & HAMZA BAHADIR ESER / 46

Stoa Felsefesinin Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi Üzerindeki Etkileri

The Influence of Stoic Philosophy on Thomas Hobbes' Political Philosophy
AHMET FARUK ÇAĞLAR/ 68

Aydınlar ve İktidar: Erol Güngör'ün Orta Doğu Yazılarında Milliyetçi Cephe Koalisyonları

Intellectuals and Power: Nationalist Front Coalitions in the Columns of Erol Güngör in the Middle East
YUNUS ŞAHBAZ / 87

Engelliliğin Fenomenolojisi: Görme Engellilerde Gündelik Yaşam ve Beden

The Phenomenology of Disability: Everyday Life and the Body in Visually Impaired People
REŞAT AÇIKGÖZ, HÜSEYİN ÖZİL /112

What Did They Say? What Did They Mean? Interpreting US Policies through Presidents' Discourses at Historical Landmarks in Europe: A Study of Democracy Attributes

Ne Dediler? Ne Demek İstediler? Avrupa'daki Tarihi Dönüm Noktalarında Başkanların Söylemleri Üzerinden ABD Politikalarını Yorumlamak: Demokrasi Nitelikleri Üzerine Bir Çalışma
AHMET KESER, ZEYNEP ELÇİN KAMALAK / 139

Nation Building in Saudi Arabia: From Rentierism to Territorial Nationalism

Suudi Arabistan'da Ulus İnşası: Rantiyecilikten Teritoryal Milliyetçiliğe
MUHARREM HİLMİ ÖZEV / 164

kitap değerlendirmeleri / book reviews

Byung Chul Han, *Ötekini Kovmak: Günümüzde Toplum, Algı ve İletişim*, Çev. Mustafa Özdemir, Ketebe Yayınları, 2023, 92 s.
Bahar Akpınar / 189

Orkhan Valiyev, *Azerbaycan Milliyetçiliği: Azerbaycan'ı Cumhuriyete Götüren Süreç*, Nobel Yayınları, 2023, 195 s.
Burcu Temür / 194

Rıfat N. Bali, *"Zenginın Malı Zuğurdun Cenesini Yorar" İstanbul'un "Cemiyet Hayatı", Zenginler ve Ultra Zenginler 1950-2022*,
Libra Yayınları, 2023, 346 s.
Ömür Nihal Karaarslan / 198

Johann Hari, *Çalınan Dikkat: Neden Odaklanamıyoruz?*, Çev. Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, 2022, 320 s.
İrem Uyar / 204

Daud Abdullah, *Engaging the World: The Making of Hamas's Foreign Policy*, Afro-Middle East Centre, Johannesburg, South Africa,
2021, 246 s.
Mehmet Rakipoğlu / 209

Richard Hoggart, *Okuryazarlığın Kullanımları: İşçi Sınıfı Yaşamının Vecheleri*, Çev. Mümtaz Kirik, Levent Ünsaldı, Heretik
Yayınları, 2022, 528 s.
Yusuf Temizcan / 214

Çin'in Nükleer Stratejisinde Sapma: ABD Kaynaklı Tehdit Algıları ve Garantili Misilleme Arayışı

İsmail Sarı

Öz: Günümüz uluslararası ilişkilerinde konvansiyonel ve nükleer güçler arasındaki etkileşim, devletlerin tehdit algılarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkileyen karmaşık bir dinamik yaratmaktadır. Çin'in 2021 yılının ortalarında üç yeni füze silosu inşa ettiğinin ortaya çıkması, Çin'in geleneksel "asgari nükleer caydırıcılık" stratejisinde bir değişiklik olup olmadığına dair soruları gündeme getirmiştir. Bu çalışma, Çin'in uzun süredir devam eden nükleer stratejisinden saptığını ileri sürmektedir. ABD ve Çin arasındaki konvansiyonel dengede meydana gelen olumsuz değişiklikler Çin'i nükleer kabiliyetlerini arttırmaya ve konvansiyonel kabiliyetlerini geliştirerek nükleer gücünün caydırıcılık kabiliyetini arttırmaya teşvik etmiştir. Bir devlet nükleer caydırıcılığının hasmının konvansiyonel yetenekleri tarafından zayıflatılabileceğini algıladığında, nükleer caydırıcılığını güçlendirerek karşılık verme eğilimindedir. Benzer şekilde, nükleer kuvvetlerinin beka kabiliyetini arttırmak için konvansiyonel kabiliyetlerini de geliştirebilir. Çinli uzmanlar ABD'nin konvansiyonel hassas vuruş kabiliyetlerini Çin'in garantili misilleme kabiliyeti için önemli bir tehdit olarak görmektedir. Ayrıca, Çin'in nükleer cephaneliğinin geçmişe kıyasla daha çeşitli konvansiyonel tehditlerle karşı karşıya olduğuna inanılmaktadır. Bu çalışma, Çin'in nükleer füze silolarını genişletmesinin ardındaki nedenleri analiz etmeyi amaçlamakta ve nükleer silahların Çin'in askeri doktrinindeki rolünü ve Çin ordusundaki son modernizasyon çabalarını incelemektedir. Çin'in tehdit algılarına bağlı olarak gelişen nükleer kabiliyetlerini ve bunların küresel güvenlik dinamikleri üzerindeki etkisini anlamak bu çalışmanın odak noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Nükleer silahlar, Çin, ABD, Asya-Pasifik, Yeni Soğuk Savaş

Abstract: In contemporary international relations, the interaction between conventional and nuclear powers creates a complex dynamic that significantly influences states' threat perceptions and behaviors. The discovery in mid-2021 that China had constructed three new missile silo fields raised questions about whether a shift had occurred in China's traditional minimum nuclear deterrence strategy. This study posits that China is deviating from its long-standing nuclear strategy. Adverse changes in the conventional balance between the United States and China have incentivized China to enhance its nuclear capabilities and improve its nuclear force's deterrence capability by developing its conventional capabilities. A state that perceives its nuclear deterrence to be able to be weakened by the conventional capabilities of its adversary tends to respond by strengthening its nuclear deterrence. Similarly, such a state can enhance its conventional capabilities to increase the survivability of its nuclear forces. Chinese experts view the United States' conventional precision strike capabilities as a significant threat to China's assured retaliation capability. Furthermore, these experts believe that China's nuclear arsenal faces a more diverse range of conventional threats compared to the past. This study aims to analyze the reasons behind China's expansion of its nuclear missile silos. The study also examines the role of nuclear weapons in China's military doctrine as well as recent modernization efforts within the Chinese military. The focal point of this study is to understand China's evolving nuclear capabilities based on its threat perceptions and their impact on global security dynamics.

Keywords: Nuclear weapons, China, United States of America, Asia-Pacific, New Cold War

@ Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ismail.sari@hbv.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-2623-2494>

DOI: 10.12658/M0728
insan & toplum, 2024; 14(2): 1-25
insanvetoplum.org

Başvuru: 30.07.2023
Kabul: 28.08.2023
Erken baskı: 11.10.2023

Giriş

Çin'in nükleer kuvvetlerini önemli ölçüde genişletmek amacıyla üç adet silo sahası inşa ettiği elde edilen uydu görüntüleri ile tespit edilmiştir. Haziran 2021'de, Middlebury Enstitüsü tarafından yapılan araştırma sonucunda Yümen yakınlarında bir silo sahasının varlığı keşfedilmiştir (Warrick, 2021). Ardından, Temmuz 2021'de Amerikan Bilim Adamları Federasyonu (FAS) tarafından yapılan bir çalışmada, Hami yakınlarında ikinci bir sahanın var olduğu belirlenmiştir (Korda & Kristensen, 2021). Ağustos 2021'de ise Air Üniversitesi'ndeki askeri araştırma birimi, Ordos yakınlarında üçüncü bir saha tespit etmiştir (Lee, 2021). ABD Savunma Bakanlığı Kasım 2022'de yayınladığı raporunda, Çin'in 2030 yılına kadar 1.000 civarında nükleer savaş başlığına sahip olacağını öngörmektedir (China Military Power Report, 2022). Ayrıca, Dışişleri Bakanı Antony J. Blinken 28. yıllık ASEAN Bölgesel Forumu Bakanlar Toplantısında Çin'in nükleer cephaneliğindeki hızlı büyümeden duyduğu derin endişeyi dile getirerek Pekin'in "asgari caydırıcılık" (*minimum deterrence*) ilkesine dayalı onlarca yıllık nükleer stratejisinden keskin bir şekilde saptığını vurgulamıştır (U.S. Department of State, 2021). ABD'nin üst düzey askeri yetkilileri de tehlikenin farkında olduklarını söyleyerek; Çin'in bu yolda kıtalararası balistik füze güçlerini arttırmaya devam ederse, "ilk vuruş" şansına sahip olacağını belirtmişlerdir (Hudson Institute, 2021; Weisgerber, 2021). Nisan 2023'te G7 Dışişleri Bakanları Japonya'da yaptıkları toplantının sonuç bildirgesinde G7'nin, "Çin'in nükleer cephaneliğinin devam eden ve hızlanan genişlemesinden ve giderek daha sofistike dağıtım sistemlerinin geliştirilmesinden" endişe duyduğunu ifade etmişler ve Çin'e "nükleer silah politikaları, planları ve kabiliyetleri konusunda daha fazla şeffaflık sağlayarak istikrarı teşvik etmesi" çağrısında bulunmuşlardır (U.S. Department of State, 2023). Bu gelişmeler ve açıklamalar Çin'in nükleer silahlara yaklaşımını değiştiriyor olabileceğini göstermektedir (Hiim, Fravel, Troan, 2023, s. 147).

ABD ve Rusya gibi iki büyük nükleer güç, birbirlerini yok etme kabiliyetlerini koruyarak "karşılıklı garantili imha" (*mutually assured destruction*) ilkesine dayanan "maksimum caydırıcılık" stratejisini benimsemişlerdir. Ancak, Çin'in nükleer programı farklı bir yaklaşım sergilemektedir (Riqiang, 2020, s. 84). Genel kabul gören görüş, Çin'in "asgari caydırıcılık" stratejisi benimsediği yönündedir. Asgari caydırıcılık, saldırıyı önlemek için gereken düşük hasar seviyesini tehdit ederek mümkün olan en az sayıda nükleer silah kapasitesine sahip olmayı ifade etmektedir (Fravel & Medeiros, 2010, s. 50). Buna göre, nükleer silahları, nükleer saldırganlığı caydırma ve baskıya karşı koyma araçları olarak gören Çin, az sayıda beka kabiliyetine sahip silahın "garantili misilleme" (*assured retaliation*) ile düşmana kabul edilemez hasar vereceği düşüncesindedir (Fravel & Medeiros, 2010, s. 51). Ancak bir nükleer saldırıyı ilk etapta neyin caydıracağı konusunda bazı belirsizlikler söz konusudur. ABD ile Sovyetler Birliği arasında "dehşet dengesi" (*balance*

of terror) tartışmalarında, düşmana kabul edilemez bir zarar verme tehdidinin ilke olarak caydırıcılığın temel dayanağı olduğu argümanına sıklıkla rastlanmaktadır (Warren & Siracusa, 2021, s. 82). Bununla birlikte caydırıcılık tartışmalarında Henry Kissinger'in caydırıcılığın üç ana unsuru olarak öne sürdüğü; kabul edilemez zarar verme kabiliyeti, bunu yapma iradesi ve hem kabiliyetlerin hem de iradenin açık bir şekilde düşmanlara iletilmesi genel kabul gören düşüncedir (Johnston, 1996, s. 14). ABD ve Çin arasında artan rekabetin ortasında, nükleer silahlar iki ülke arasındaki güvenlik ilişkilerinde daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir rol oynamaya hazırlanmaktadır (Gray, 1979; Bueno de Mesquita & Riker, 1982). Dahası, Çin'in silo tabanlı kıtalararası balistik füze gücünü önemli ölçüde artırması, Çin'in nükleer stratejisinde köklü bir değişikliğin eşliğinde olup olmadığı ve "Yeni Soğuk Savaş" söylemlerinin gölgesinde Çin ile ABD arasında yeni bir silahlanma yarışının başlayıp başlamadığı sorusunu gündeme getirmektedir (Hiim, Fravel, Troan, 2023, s. 148).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in nükleer silahlara yaklaşımı çoğunlukla ABD'nin nükleer duruşu ve bunun Çin'in garantili bir misilleme geliştirme ve sürdürme kabiliyeti üzerindeki etkisine ilişkin tehdit algılarından etkilenmiştir. Bugün, Çin'in Asya'daki güç dengesini değiştiren, barış zamanında benzeri görülmemiş bir modernizasyon sürecine girmesi nedeniyle ABD ve Çin arasındaki güvenlik rekabeti artmaktadır. Aynı zamanda, ABD, nükleer cephaneliğini trilyon dolarlık bir modernizasyon programıyla güçlendirmekte ve Doğu Asya'daki duruşunu Çin'i "hızlanan tehdit" olarak tanımlayacak biçimde yeniden şekillendirmektedir (Johnston, 2019). Bu durum, nükleer ve konvansiyonel kabiliyetlerin giderek daha fazla iç içe geçtiği ve birbirleriyle etkileşime girdiği bir süreci beraberinde getirmektedir. (Hiim vd. 2023, s. 114; Acton, 2018).

Son birkaç yıl içerisinde, Çin'in stratejik topluluğu, ABD'nin askeri pozisyonunda meydana gelen iki önemli değişimi artan bir kaygıyla gözlemlemiştir. İlk olarak, ABD'nin nükleer doktrininde nükleer silahların sınırlı kullanımına daha fazla önem verilmesi yönündeki değişiklik, Pekin'deki birçok gözlemci tarafından, Çin'in giderek artan konvansiyonel askeri yeteneklerinden duyulan endişeyle ilişkilendirilmektedir. Bu değişikliğin, ABD'nin güvenlik politikasında bir kırılma noktası olarak algılandığı ve nükleer silahların sınırlı kullanımına odaklanmanın, Çin'in artan askeri gücünden kaynaklanan bir tehdide tepki olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Çin'in strateji topluluğu ABD'nin 2018 NPR Raporunu (*Nuclear Posture Review*) Amerikan nükleer politikasında endişe verici bir değişimi yansıttığı olarak değerlendirmiştir. NPR, 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin kilit noktalarını tekrarlayarak Çin ve Rusya'yı «Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzeni ve davranış normlarını önemli ölçüde revize etme» arayışında olarak tanımlamaktadır. Buna

karşılık Çin'in 2019 savunma Beyaz Kitabı ise, ABD'nin nükleer, uzay, siber ve füze savunmasında ek kapasite için baskı yaparak büyük ülkeler arasında rekabeti kışkırttığını ve kasıtlı hale getirdiğini ve stratejik istikrarı baltaladığını belirtmektedir. Çinli uzmanlara göre; NPR, ABD'nin nükleer silahları son çare silahları olarak değil, hâkim konumunu sürdürmek için “hegemonyacı bir araç” olarak kullandığını ve nükleer silahların Çin ile büyük güç rekabetinin temel bir bileşeni olduğunu göstermektedir. (Hiim vd. 2023, s. 157; You Ji, 1999). Bazı uzmanlara göre NPR “ABD'nin nükleer olmayan Çin saldırılarına karşılık vermek için nükleer silahlarını kullanacağını” ortaya koymaktadır. Çinli uzmanlar Joe Biden yönetiminin «ulusal güvenlik politikasında nükleer silahların rolüne daha da fazla önem vermeye» devam ederek ve «nükleer silah kullanma eşiğini» düşürerek Donald Trump dönemindeki nükleer politikaları büyük ölçüde sürdürdüğünü savunmaktadır (U.S. Secretary of Defense, 2022). ABD'nin nükleer politikasındaki değişimler Çin'in bölgesel bir krizde ABD'nin nükleer silah kullanma ihtimalinden endişe duymaktan kaçınmayacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı'ndaki gerilimler göz önüne alındığında, bir olayın konvansiyonel hatta nükleer kullanıma dönüşme riskinin arttığını söylemek mümkündür (Pettyjohn & Wasser, 2022).

İkinci değişim ise; ABD tarafından füze savunması ve konvansiyonel hassas vuruş platformları da dahil olmak üzere, Çin'in garantili misilleme imkanını azaltacak ve hatta ortadan kaldıracak bir dizi konvansiyonel karşı güç kabiliyetinin geliştirilmesidir. Çin'in endişeleri, Güney Kore'ye yerleştirilen Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunma (THAAD) sistemi, Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması'nın (INF) sona ermesi, ICBM'lere karşı başarılı bir şekilde test edilen SM-3 önleyici füzesi ve konvansiyonel hızlı küresel vuruş (CPGS) programı gibi gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla konvansiyonel tehditlere karşı caydırıcılığı güçlendirmek adına, Çin sadece nükleer kuvvetlerini genişletmek ve modernize etmekle kalmamakta, aynı zamanda ileri konvansiyonel yetenekler de geliştirmektedir (Tellis, 2022). Çinli uzmanlar, ABD'nin füze savunma sistemini aşmak ve Çin'in nükleer silahlarının etkisini artırmak için anti-uydu (ASAT) silahları, uydu ve yer radarları gibi konvansiyonel silahlı füzeler gibi yeteneklere güvenilmesi gerektiğini savunmaktadır. (Warren & Bartley, 2021, s.177). Sonuç olarak Çinli gözlemciler ABD ile hem nükleer tırmanma riski hem de Çin'in caydırıcılığının sağlamlığı konusunda giderek daha kötümser hale gelmektedir.

Bu makale şu şekilde ilerlemektedir: Birinci bölümde Çin'in “asgari nükleer caydırıcılık” stratejisinde bir sapma olduğu savunularak, yeni tespit edilen üç silo sahasını hangi nedenler, motivasyonlar ya da tehdit algıları ile inşa ettiği analiz edilecektir. İkinci bölümde Çin'in nükleer caydırıcılığındaki kırılma ve diğer tehdit algıları Güney Kore'ye yerleştirilen THAAD Sistemi ekseninde tartışılacaktır. Ayrıca bu bölümde ABD'nin uzun menzilli hassas saldırı görevleri için Hipersonik Hızlı Taşıyıcı

Araçlar gibi yeni kabiliyetler geliştirmeye giderek daha fazla odaklanması üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise Çin'in ordusunu modernizasyonu ve nükleer kapasitesi değerlendirilecektir. Burada hemen belirtmek gerekir ki pek çok araştırmacının da ifade ettiği gibi Çin'in askeri ve güvenlik konuları, ilgili resmî belgelere ve raporlara sınırlı erişim nedeniyle en zorlu konular arasındadır. Ayrıca Çin'in gücünün çeşitli niteliklerine ilişkin belirsizliği sürdürme kararının bir yansıması olarak, nükleer meselelere ilişkin verilere ulaşmak neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla bu çalışmada bahsedilen konular mevcut açık kaynaklar üzerinden değerlendirilmeye çalışılacak ve zaman zaman bazı olasılıklar da vurgulanacaktır.

Çin'in Nükleer Stratejisinde Sapma: Yeni Füze Silo Sahalarının İnşası

Çin'in nükleer silahlara ilgisi 1940'ların sonlarına kadar uzanmasına rağmen, ülke 1950'lerin ortalarına kadar bir nükleer silah geliştirme programına sahip olmamıştır. Sovyetler Birliği ile yapılan gizli bir anlaşma sonrasında nükleer silah üretiminde yardım almaya başlayan Çin, 1960'larda üç nükleer deneme gerçekleştirmiştir. Birinci, 16 Ekim 1964'te, ikincisi 14 Mayıs 1965'te ve üçüncüsü 8 Mayıs 1966'dadır (Halperin, 1966). İlk testin yapıldığı 1964'ten 1980'lerin ortalarına kadar Çin tutarlı bir nükleer strateji geliştirememiştir. Ancak Çinli yetkililer, 1980'lerle birlikte nükleer silahları askeri stratejilere eklemeye başlamışlar fakat buna rağmen ülkenin daha önemli öncelikleri olduğuna inandıkları için onlarca yıldır nükleer silahlara yönelik büyük bir yatırım yapmamışlardır (Zhao, 2022; Owen, 1997). 1964 yılında gerçekleştirilen ilk başarılı nükleer denemesinin ardından Pekin yönetimi, nükleer doktrininin temel ilkelerini açıklamıştır. Buna göre; Çin'in nükleer silahları tamamen savunma amaçlıdır ve ABD'nin nükleer savaş tehditlerine karşı halkını korumak için bu silahları geliştirmektedir. Ayrıca, Çin'in savunmacı doğasına dayalı olarak "ilk kullanım yok" (*no first use*) ilkesi benimsenmiştir. Savunmacı duruşu nedeniyle Çin, herhangi bir nükleer silahlanma yarışına girmeyecektir. Bunun yerine, nükleer yeteneklerini etkili asgari caydırıcılık sağlayacak bir düzeyde tutulacaktır (Pan, 2018, s. 2; Zhang, 2017). Nükleer strateji, genel "aktif savunma" ilkesiyle uyumlu olmasına rağmen, nükleer silah kullanımı planlaması konvansiyonel kuvvet kullanımı planlamasından ayrıdır (Tsokhas, 2022). Nükleer strateji, üst düzey parti liderlerinin belirleyebileceği yüksek bir ulusal politika meselesi olarak kabul edilmiştir.

Çin'in nükleer stratejisinin ve kuvvetlerinin 1990'ların ortalarına kadar yavaş gelişmesine dair iki açıklama söz konusudur: Buna göre; birinci yaklaşım düşünseldir. Başta Mao Zedong ve Deng Xiaoping olmak üzere Çin'in önde gelen liderlerinin görüşleri ülkenin nükleer stratejisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu liderlerin görüşleri ölümlerinden sonra da belirleyici olmaya devam etmiştir. Her iki lider de nükleer silahları, öncelikle askeri hedeflere ulaşmak için savaşta kullanılacak

silahlar olarak değil, nükleer saldırganlığı caydırma ve baskıya karşı koyma araçları olarak görmüşlerdir. Her iki lider de az sayıda beka kabiliyetine sahip silahın misilleme yapmak için yeterli olacağı ve düşmana kabul edilemez hasar vereceği garantili misilleme yoluyla caydırıcılık sağlayacağı fikrini benimsemiştir (Fravel & Medeiros, 2010, s. 51). İkinci açıklama ise; Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun (PLA) nükleer strateji ve buna bağlı operasyonel doktrin geliştirme kabiliyeti üzerinde etkili olan çeşitli örgütsel ve siyasi kısıtlamalara işaret etmektedir. Çin Kültür Devrimi'nin (1966-76) etkileri sonucunda, PLA ilk nükleer silah testinden sonra yirmi yıl boyunca deneyim ve uzmanlık açısından eksik kalmıştır. Ordu, nükleer stratejisini ve operasyonel doktrinini ancak 1980'lerin ortalarında formüle etmeye başlamış ve daha sonraki ilerlemeler 1990'larda gerçekleşmiştir. Ayrıca önemli bir husus da Çin'deki sivil-asker ilişkileridir. Bu durum nükleer silahlar da dahil olmak üzere, güvenlik konularının on yıllar boyunca sorgulanmasını engellemiştir (Fravel & Medeiros, 2010, s. 52). Çünkü Çin'deki sivil-asker ilişkileri Batı ülkelerindekinden farklıdır. PLA, hükümet başkanından gelen emirlere cevap veren bir “devlet-ordusu” olmaktan ziyade Çin Komünist Partisinden (ÇKP) gelen emirlere cevap veren bir “parti-ordusudur” (Kardon & Saunders, 2015, s. 14).

2000'li yılların başlarına gelindiğinde, Pekin yönetimi nükleer stratejisiyle ilgili resmî açıklamalarında daha net bir tutum sergilemiştir. İlk resmî girişim 2000 yılında yapılan ikinci ulusal savunma raporunda yer almış, ancak bu belge daha çok önceki politikaların yeniden ifadesini içermiştir. En kapsamlı resmî açıklama ise 2006 savunma raporu olmuştur. Bu raporda, Çin'in resmî hükümet formülasyonu olan “kendini savunma amaçlı bir nükleer strateji” izlediği belirtilmiştir. Bu stratejinin iki ilkesi; kendini savunmada karşı saldırı ve nükleer silahların sınırlı gelişimidir. 2006 tarihli Beyaz Kitapta, Çin'in “stratejik caydırıcı” olarak “yalın ve etkili bir nükleer güce” sahip olmak istediği ifade edilmektedir. Daha sonraki belgelerde de Çin'in “ilk kullanım yok” politikasının tekrarlandığı görülmektedir (Zhang, 2017; Talmadge, 2017, s. 54).

Pentagon'un 2020 Çin raporunu değerlendiren uzmanlar genel olarak, raporun Çin'in nükleer modernizasyonunun kapsamında ve şeffaflık hususundaki eksikliklerin Çin'in yalnızca asgari caydırıcılık için gereksinimlerini değiştirmede, aynı zamanda uzun süredir devam eden minimalist kuvvet duruşundan da (nükleer anlamda) uzaklaştığı endişesinin haklı olduğunu ortaya koyduğunu söylemektedirler (Kristensen & Korda, 2020). Ayrıca rapor, Çin'in nükleer potansiyelindeki değişimi “önümüzdeki yıllarda Çin'in nükleer kuvvetlerinin kapasitesi, kabiliyeti ve hazırlığında beklenen değişiklikler, herhangi bir düşmanın potansiyel gelişmelerini (ABD ve Rusya) geride bırakacak gibi görünmektedir” şeklinde ifade etmektedir (U.S. Secretary of Defense, 2020). Bu bağlamda Çin'in 2021 yılının yaz aylarında keşfedilen üç silo sahası geleneksel “asgari caydırıcılık” stratejisi ile çelişen yönlere sahiptir. Mart

2020'de yapımına başlandığı tahmin edilen Yumen sahası 120 siloyu kapsamaktadır. Şubat 2021'de başlayan Hami sahası 110 siloya sahip olacaktır (Kristensen, 2021). İnşaatı Nisan-Mayıs 2021'de başlayan Ordos sahası 40 siloya sahip görünmektedir. Tüm silo sahaları ateşleme kontrol merkezleri, üsler ve destek üniteler gibi çeşitli tesisleri içermektedir. Bu keşifler, Çin'in yaklaşık 300 yeni füze silosu inşa ettiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak, açık istihbarat analistleri 2020'de Çin'in Henan Eyaletinde Checunzhen (Sundian) yakınlarında az sayıda silo inşa ediyor olabileceğini belirtmiştir (Kristensen & Korda, 2021). Çinli analistler, tespit edilen silo bölgelerinin kesinlikle füze alanı olmadığını iddia ederek, rüzgâr çiftlikleri veya başka olasılıklar öne sürmektedirler. Ancak, uydu görüntüleri ve ABD yetkililerinin doğrulamasıyla, bu inşaatların yüzlerce füze silosu olduğu anlaşılmaktadır. Çin yönetimi, varsayılan füze silolarının varlığı, ölçeği, yapısı ve rolü hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Füze siloları, 1980'lerden beri kıtalararası balistik füzeler (ICBM) yerleştiren Çin için yeni bir şey değildir. Şu anda, Çin'in eski ancak modifiye edilmiş sıvı yakıtlı DF-5 ICBM için yaklaşık 20 silosu olduğu tahmin edilmektedir. Çin'in yeni silo sahaları inşa etmesi tek bir nedene dayanmamaktadır. Kristensen ve Korda (2021) tarafından yapılan kapsamlı ortak çalışmaya göre, Çin'in silo genişlemesinin olası nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: İlk olarak, Çin'in ICBM'leri ilk saldırıya karşı savunmasızdır ve bu nedenle silo sayıları zayıf bir nokta olarak görülmektedir. Mobil rampaların ise daha az savunmasız olduğu ancak tamamen dayanıklı olmadığı belirtilmektedir. Bu nedenle, Çin, silo sayılarını artırarak ICBM'lerini korumayı planlamaktadır. İkinci olarak, Çinli planlamacılar, ABD'nin füze savunma sistemlerinin Çin'in misilleme kapasitesini zayıflatabileceğinden endişe duymaktadırlar. Çin, ABD'nin 1972 yılında Sovyetler Birliği ile imzaladığı Anti-Balistik Füze Antlaşmasından 2002 yılında tek taraflı olarak çekilmesine tepki olarak DF-5B ICBM'yi MIRV'lerle donatma kararı almıştı ve DF-41 ICBM ve JL-3 SLBM gibi yeni füzeler de bağımsız hedeflenebilir çoklu yeniden giriş araçlarına sahip olmuştur. Çinli planlamacılar, yeterli sayıda savaş başlığının füze savunma sistemlerine entegre edilmesini hedeflemek için silo tabanlı katı yakıtlı füzelerin sayısını ve taşıyabilecekleri savaş başlığı sayısını artırarak mücadele etmeyi amaçlamaktadırlar. Üçüncü olarak, Çin'in eski DF-5 ICBM'leri sıvı yakıt kullandığı için fırlatılmaya hazırlanmaları uzun zaman almakta ve bu durum saldırılara karşı zayıflık oluşturmaktadır. Ayrıca, sıvı yakıt kullanımının elverişsiz ve tehlikeli olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, katı yakıtlı füze silolarına geçişin, ICBM'lerin hayatta kalabilirliği ve güvenliği açısından önemli bir gelişme olacağı vurgulanmaktadır. Dördüncü olarak, Çin'in nükleer saldırı kapasitesini artırmak istemesidir. Çin, uzun yıllar "asgari caydırıcılık" yaklaşımı nedeniyle nükleer fırlatıcı sayısını düşük tutmuştur (Johnston, 1996). Ancak son zamanlarda, daha fazla savaş başlığı ve füze ihtiyacı duyabileceği düşünülmektedir. Bu durum sadece ABD'nin Pasifik'teki tesislerini hedef

almaktan ziyade, Rusya ve Hindistan gibi diğer ülkelerin askeri güçlerini de hedef alabileceğini göstermektedir. Beşinci olarak, Çin, geleneksel olarak oldukça basit bir nükleer stratejiyi sürdürmüştür; nükleer silahlar son çare olarak bir caydırıcı araç olarak kullanılmaktadır. Ancak Çinli liderler, nükleer stratejinin daha kademeli karşı saldırı seçenekleri gerektirdiğine karar vermiş olabilir. Bu durum, Çin'in her şeyi tek bir misilleme saldırısında yapmak yerine daha kısıtlı nükleer saldırılara karşılık vermesini sağlamıştır (Riqiang, 2021/2022). Son olarak, Çin, giderek artan zenginliği ve gücüyle birlikte, uluslararası alanda eşit bir aktör olmak için iddialı ulusal ve uluslararası hedefler belirlemektedir (Cunningham & Fravel, 2019; Broad & Sanger, 2021). Çin, ABD ve Rusya ile benzer bir nükleer güç arayışı içinde olmamasına rağmen, büyük güç statüsünü daha iyi yansıtmak için nükleer kapasitesini artırmaya karar vermiş olabilir.

Çin'in yeni füze silolarını nasıl kullanmayı seçtiği de önemlidir. Çin, nükleer savaş başlıklarını normal şartlar altında füzelerden ayrı olarak depolayarak, nükleer füze kuvvetlerini düşük bir hazırlık seviyesinde tutmuştur. Nisan 2021'de, STRATCOM Komutanı Amiral Charles Richard Kongre'ye, Çin'in kuvvetlerinin çoğunu barış zamanı statüsünde tutmaya devam etmesine rağmen, nükleer gücünün bir kısmını "uyarı üzerine fırlatma" pozisyonuna kaydırdığını ve sınırlı bir "yüksek alarm görevi" stratejisi benimsediğini söylemiştir. Fakat, Richard "yüksek alarm" durumundaki füzelerin nükleer savaş başlıklarıyla dolu anlamına gelip gelmediği hakkında net bir açıklama yapmamıştır. Ayrıca Richard, Çin'in "ilk kullanım yok" politikasının yanlıcı olduğunu belirtmiştir (Richard, 2021). Çin'in nükleer silahlarının güvenilirliğini arttırmak için bu politikadan vazgeçebileceği ve yüksek alarmda olan füzeleri uyarı üzerine fırlatabileceği vurgulanmaktadır (Kristensen & Korda, 2021). Çin'in yeni ICBM silolarıyla ilgili benzer bir değerlendirme, 2020 yılındaki Pentagon'un Çin askeri gelişmeleri hakkındaki raporunda da yer almıştır (U.S. Secretary of Defense, 2020).

Çin'in yapım aşamasındaki bilinen silo sayısı Rusya'nın sahip olduğu silo sayısını aşmakta, ABD'nin sahip olduğu sayıya yaklaşmaktadır. Uzmanlar, 1960'lardaki ilk başarılı denemesinin ardından Çin'in yaklaşık 300 adet nükleer başlığı olduğunu varsaymaktadırlar (Maick & Salidjanova, 2017; Cunningham & Fravel 2015; Pande, 2000). Eğer bu bilgi doğruysa, bu sayı ABD ve Rusya'nınkiyle karşılaştırıldığında yaklaşık %10'a denk gelmektedir. Çin'in silahlanma yarışından uzak durmaya çalıştığı söylenebilir, ancak bu durum Xi Jinping yönetimi altında değişmeye başlamıştır (Goldstein, 2020). Hong Kong'daki iddiası, Tayvan'a yönelik tehditleri ve nükleer silahlar için yeni alanlar açması gibi gelişmeler bu değişimi yansıtmaktadır (Broad & Sanger, 2021). Xi Jinping, Çin Komünist Partisi'nin 20. Ulusal Kongresi'nin açılışında, Pekin'in uluslararası siyasette Soğuk Savaş zihniyetini reddettiğini yineleyerek, Pekin'in stratejik caydırıcılık yeteneklerini güçlendirmeye ve birinci sınıf bir ordu oluşturmaya yönelik adımlar atacağını açıklamıştır (Xi, 2022, s. 47).

Konvansiyonel ve nükleer silahların etkileşiminin yarattığı iç içe geçmiş güvenlik ikilemi, Çin'in stratejik duruşunda önemli değişikliklere yol açarken, Çin'in henüz "garantili misilleme" stratejisini terk ettiğini gösteren yeterli kanıtlar yoktur. Bununla birlikte, Çin'in caydırıcılık için gerekli güç seviyeleri üzerindeki değerlendirmesi değişmiş gibi görünmektedir. Dahası, kesin kanıtlar olmamakla birlikte, silo tabanlı kara füze sistemlerinin rolünün artması ve uzay tabanlı bir erken uyarı sisteminin geliştirilmesi, Çin'in kuvvetlerinin bir bölümünün, bazı Çinli uzmanların tercih ettiği "uyarı üzerine fırlatma" politikasına yönelik olarak konumlandırılabilceğini göstermektedir. Daha spesifik olarak, Çin'in asgari nükleer caydırıcılığını etkisiz hale getirmekle tehdit eden ABD füze savunmasına karşı Çin'in dengeleme çabalarını temsil etmektedir. Çin'in son zamanlarda "ilk kullanım yok" ilkesini zayıflatması ise son yıllarda artan tehditlere karşı denge sağlama çabalarını yansıtmaktadır (Zhang, 2017). Çin'in nükleer stratejisinin değiştiğini gösteren yeterli kanıtlar yoksa da cephaneliğinin genişlemesi ve çift yetenekli, son derece hassas DF-26 orta menzilli balistik füze gibi yeteneklerin geliştirilmesi, asgari caydırıcılık stratejisinde bir "sapma" olarak değerlendirilebilir (Andrew, 2022). Bu durum, Çin'in nükleer caydırıcılığına yönelik potansiyel tehditlerle başa çıkmak için evrilebilecek/değişebilecek ve uyum sağlayabilecek bir stratejik esneklik gösterdiğini düşündürmektedir (Hiim vd. 2023, s. 150). Çin'in yukarıda bahsedilen stratejisindeki sapmada 2016 yılında uluslararası gündemi çok yoğun meşgul eden THAAD Sistemi krizi ve Çin'in bazı diğer tehdit algıları da önemli bir etkiye sahiptir.

THAAD Sistemi ve Diğer Tehditler: Çin'in Garantili Misilleme Arayışı

ABD Savunma Bakanlığı 2014'ten bu yana Terminal Yüksek İrtifa Bölgesel Savunma (Terminal High Altitude Area Defense-THAAD) Sistemini Güney Kore'de konuşlandırma fikrini savunmuştur. Ancak, Güney Kore'nin bu sisteme geçiş konusunda isteksiz bir tutum sergilemesi yakın zamana kadar devam etmiştir. Güney Koreli yetkililer, THAAD sisteminin ev sahipliği maliyeti, Kuzey Kore tehdidinde karşı etkinliği konusunda belirsizlik ve ülkenin yerli bir füze savunma sistemi geliştirme stratejisiyle ilgili endişelerini dile getirmişlerdir. Seul yönetimi ayrıca THAAD sisteminin, Japonya ile uzun süredir devam eden sürtüşmeler nedeniyle katılmak istemediği ABD müttefiki bölgesel balistik füze savunma ağına katkıda bulunacağından endişe duymuş ve belki de en önemlisi, yakın ekonomik ilişkileri nedeniyle Çin'in tepkisini çekmek istememiştir. Ancak Kuzey Kore'nin füze geliştirmeye devam etmesinin yarattığı artan güvenlik tehdidi Seul yönetiminin THAAD sistemi konusundaki hesaplarını değiştirmiştir. Kuzey Kore'nin Şubat 2016'da balistik füze teknolojisini test eden uyduyu fırlatmasından saatler sonra Güney Kore, sistem hakkında ABD ile resmi görüşmeleri sürdüreceğini açıklamıştır. Temmuz 2016'da ABD Savunma Bakanlığı

ve Güney Kore Millî Savunma Bakanlığı ortak bir açıklamayla, ittifakın tahmini maliyeti 1,6 milyar dolar olan bir THAAD bataryasının Güney Kore’de 2017 sonuna kadar konuşlandırılmasına karar verdiğini duyurmuştur. Mart 2017’de ABD, iki ülke savunma yetkililerinin Kuzey Kore’nin artan füze fırlatmaları ve ek nükleer denemelerine yanıt olarak konuşlandırma programının hızlandırılması çağrılarında, THAAD sisteminin ilk ana bileşenlerinin teslimatını yapmıştır. 26 Nisan’da ABD Kore Kuvvetleri, X-bant radarı, fırlatıcılar ve önleyiciler de dahil olmak üzere THAAD sisteminin ana bileşenlerini konuşlandırma alanına teslim etmeye ve kurmaya başlamıştır. Bir hafta sonra ABD Kore Kuvvetleri THAAD sisteminin “faaliyete geçtiğini ve Kuzey Kore füzelerini önleme ve Güney Kore Cumhuriyeti’ni savunma kabiliyetine sahip olduğunu” duyurmuştur. ABD ve Güney Koreli yetkililer THAAD bataryasının X-band radarı ve diğer ekipmanların yanı sıra iki fırlatıcı ile ilk faaliyet kabiliyetine sahip olduğunu doğrulamışlardır (Maick & Salidjanova, 2017, s. 4).

Çin’i en çok endişelendiren Çin hava sahasının üçte ikisini kapsayan sofistike uzun menzilli THAAD X-band radar sistemidir. Çin THAAD sisteminin Güney Kore’de konuşlandırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Çinli yetkililer, THAAD sistemi belki de Güney Kore’ye Kuzey Kore balistik füzelerine karşı sınırlı bir savunma sağlarken, öncelikle Çin’in stratejik caydırıcılığını zayıflatmak ve hem Pekin hem de Moskova’yı tehdit eden küresel bir füzesavar sistemine katkıda bulunmak gibi çok daha büyük bir amaca hizmet etmeyi hedeflediğini düşünmektedirler (Maick & Salidjanova, 2017). Çünkü ABD’nin kurduğu radar sistemi, Çin’in ülkenin yaklaşık üçte ikilik bölgesinde sürpriz saldırı yeteneğini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum, herhangi bir saldırıya karşı misilleme yapma kabiliyetini azaltarak caydırıcılığı olumsuz etkilemektedir. Örneğin, radar kapsamındaki bir bölgeden ABD’ye doğru fırlatılan bir füze, tespit edilerek daha füze Çin topraklarından çıkmadan karşı ABD füzelerinin ateşlenmesini sağlayabilecektir (Kılıç, 2019).

ABD’nin yakın bölgelerden Çin’i derinlemesine inceleme ve Çin’in güvenliğini bozmak için hassas askeri bilgileri elde etme olasılığı Çin’in mevcut güçlü kızgınlığını daha da arttırmaktadır. Daha da önemlisi, çoğu Çinli için, THAAD sistemini konuşlandırma kararı aynı zamanda Güney Kore’nin bir tür ihanetini ve buna bağlı olarak Washington’un Çin’e karşı koyma veya Çin’i kontrol altına alma yönündeki genel çabasının güçlendirilmesini temsil etmektedir. Seul yönetimi bu radar sisteminden vazgeçmediği sürece THAAD sistemi, yakın gelecekte Çin’in Kuzeydoğu Asya komşularıyla ilişkilerinde büyük bir problem olmaya devam edecektir (Swaine, 2017, s. 6). Çin’in THAAD sistemi ile ilgili en acil endişesi, sistemin bölgedeki ABD müttefik füze savunma mimarisinin bir uzantısı olarak hizmet etmesi ve Pekin’in Asya’daki gücünü sınırlamak için kullanılmasıdır. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Mart

2017'de yaptığı açıklamada, THAAD sisteminin Güney Kore'de konuşlandırılmasının, ABD'nin küresel füze savunma sistemini güçlendirme çabalarının bir parçası olduğunu ve bu durumun Kuzeydoğu Asya'nın barış ve istikrarı üzerinde olumsuz bir etki yarattığını ifade etmiştir. Çinli yetkililer ve uzmanlar, THAAD sisteminin Çin ve Rusya'nın bölgesel "stratejik dengesine" ve "nükleer caydırıcılık" yeteneklerine zararlı olduğunu defalarca savunmuşlardır (Maick & Salidjanova, 2017).

Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Şubat 2016'da THAAD füze savunma sisteminin Güney Kore'deki kapsama alanının, özellikle X-band radarının izleme kapasitesinin, Kore Yarımadası'nın savunma ihtiyacının çok ötesine geçtiğini belirtmiştir. Bu açıdan Çin'in stratejik güvenlik çıkarlarını doğrudan tehdit edeceği düşünülmektedir. Çinli birçok füze savunma uzmanı, bu radarın Çin'in kuzeydoğusundaki füze denemelerinin çoğunu ve ülkenin batısında ABD'yi hedef alan stratejik kıtalararası balistik füzeleri tespit edebileceğini savunmaktadır (Warren & Bartley, 2021). Pekin'deki Tsinghua Üniversitesi'nden Li Bin'e göre, X-band radarı, ABD'nin savaş başlığının arkasından gelen radar izini tespit ederek gerçek bir Çin savaş başlığı ile "Çin'in nükleer caydırıcılık kapasitesini zayıflatacak" bir yanılsama arasında ayrım yapabilecektir (Bin, 2017). Ancak, ABD savunma yetkilileri ve analistler, bu endişelerin abartılı olduğunu savunmaktadır. Jaganath Sankaran ve Brian L. Fearey'e göre, THAAD'ın bir Kuzey Kore füzelerini engellemek için terminal modda çalışması gerektiğinden, radar Çin ankarasından ABD'yi hedef alan Çin füzelerini tespit etme kapasitesine sahip değildir (Sankaran & Fearey, 2017). ABD Savunma Bakanlığı'nda görev yapan Abraham Denmark, Çin'in, radarın kabiliyet ve sınırlamalarının farkında olduğunu gösteren teknik brifing tekliflerini reddettiğini ifade etmiştir. Ayrıca ABD'nin Japonya'da konuşlandığı iki X-band radarı ve Guam'da bir THAAD bataryası bulunmaktadır. Bununla birlikte ABD ve Güney Kore, bölgede Aegis balistik füze savunma sistemleriyle donatılmış gemileri konuşlandırmaktadır. Bu sistemler, tahmini 310 kilometreden (192 mil) daha fazla menzile sahip AN/SPY-1 radarına sahiptir. Ayrıca, ABD'nin erken uyarı uyduları da Çin'in füze fırlatmalarını izlemek için kullanılabilir durumdadır (Maick & Salidjanova, 2017, s. 5).

Donald Trump yönetiminin 2019 MDR Raporu (Missile Defense Review), ABD füze savunmasının Çin'i hedef aldığına dair uzun süredir devam eden kanaatleri güçlendirmiştir. Füze savunma sistemlerinin Çin'in stratejik nükleer güçlerini hedef almaktan ziyade "haydut devletlerden" gelebilecek ICBM saldırılarına karşı savunma amacıyla tasarlandığı savunulsa da ABD Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan MDR Raporunda "bir çatışma durumunda, ABD anavatanına herhangi bir kaynaktan gelebilecek balistik füze saldırısına karşı mümkün olduğu ölçüde savunma amacıyla kullanılacağı" da belirtilmektedir (Secretary of Defense, 2019, s.

5). MDR Raporu ayrıca Rusya ve Çin'den gelenler de dâhil olmak üzere “bölgesel füze tehditlerine” karşı kapsamlı bir yaklaşım çağrısında bulunmaktadır. Çin'in strateji topluluğu için bölgesel ve ulusal füze savunması arasındaki bu ayrım pek bir anlam ifade etmemektedir. Zira bölgesel konuşlandırmaları etkili, entegre ve küresel bir sistemin bileşenleri olarak görülmektedir (U.S. Secretary of Defense, 2019). Bir SM-3 önleyicisinin 2020 yılında bir ICBM'ye karşı başarıyla gerçekleştirdiği test, Çinli gözlemciler tarafından muhtemelen ABD'nin genişleyen BMD hedeflerinin bir başka örneği olarak görülmüştür. Çinli silah kontrol uzmanları da MDR Raporunun insansız hava araçlarına gelişmiş artırma fazlı önleyiciler yerleştirilmesi ve önleyicilerin uzaya yerleştirilmesi gibi çeşitli son teknolojilerin araştırılmasına yönelik çağrılar konusunda endişelidir. Bazı uzmanlara göre, boost aşamasındaki misilleri hedef almak için uzay tabanlı önleyicileri kullanabilmek ABD'nin kabiliyetlerindeki tüm boşluğu dolduracak ve sınırlı bir füze savunmasından güçlü bir füze savunmasına sıçramayı teşvik edecektir. Her ne kadar daha sonra Joe Biden yönetimi tarafından geri çekilse de 2019 MDR Raporu bu tür kapasitelerin nasıl geliştirileceği ve kullanılacağına dair “çalışma” çağrılarını Çin'de güçlü bir şüpheyle karşılanmıştır (Hiim vd., 2023, s. 163).

ABD'nin uzun menzilli hassas saldırı görevleri için Hipersonik Hızlı Taşıyıcı Araçlar (Hypersonic Glide Vehicles- HGV) gibi yeni kabiliyetler geliştirmeye giderek daha fazla odaklanması da Çin'in endişelerini arttırmaktadır. Çin'in askeri gözlemcileri, hipersonik silahlar gibi araçları potansiyel oyun değiştiriciler olarak değerlendirmektedir. Çünkü bu tür silahlar çok kısa uyarı süreleri sağlamak ve mevcut hava savunma sistemlerini veya füze savunma sistemlerini aşabilmektedirler. Ayrıca, hipersonik silahların geliştirilmesinin yeni bir silahlanma yarışını tetikleme ihtimalinin oldukça yüksek olduğuna dikkat çekmektedirler. Çinli askeri uzmanlar, ABD'nin uzun menzilli konvansiyonel hassas vuruş kabiliyetlerinin hala sınırlı olduğu görüşündedirler; ancak 1987 yılında Sovyetler Birliği'yle imzaladığı Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşmasından (INF) 2018 yılında çekilmesi Çin'in konvansiyonel karşı güç konusundaki endişelerini artırmıştır. ABD, Çin'in büyük konvansiyonel füze gücünü dengelemek için yeni kara konuşlu seyir füzeleri ve balistik füzeler geliştirmeye ve bunları Doğu Asya'da konuşlandırmaya çalışmaktadır. Çinli analistler ABD müttefiklerinin çoğunun bu sistemlere ev sahipliği yapma konusunda isteksiz olduğunu kabul etmekle birlikte ABD'nin Japonya ve muhtemelen Güney Kore'ye bu yönde baskı yapacağını iddia etmektedirler. Bazı Çinli yetkililer ABD'nin orta menzilli füzelerinin aslında Çin'in güvenliğine ve Çin'in nükleer kuvvetlerinin beka kabiliyetine ciddi tehditler oluşturduğunu düşünmektedir. Çinli uzmanların çoğu ABD füzelerinin -nükleer ya da konvansiyonel- Çin'deki stratejik hedeflere karşı kullanılabileceğini savunarak bu düşünceye katılmaktadır (Hiim vd., 2023, s. 166).

Çin Ordusunun Modernizasyonu ve Nükleer Silah Kapasitesi

Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), 2004 yılında dönemin Merkezi Askeri Komisyon Başkanı Hu Jintao tarafından «yeni tarihi misyonları» ile görevlendirildiğinden beri, Çin'in çıkarlarını hem Çin yakınlarında hem de giderek artan bir şekilde küresel ölçekte savunmak için titizlikle çaba göstermektedir. Bu daha geniş operasyonel odaklanma, çeşitli alanlarda faaliyet gösterme kabiliyetini geliştirmek için istikrarlı bir çabayı da içermektedir. Ayrıca Çin, ABD'nin askeri avantajlarını dengelemeye odaklanarak ordusunun neredeyse her yönünü genişletmiş ve modernize etmiştir. Konvansiyonel kuvvetlerini genişletmenin yanı sıra PLA, müşterek savaşa yönelik bütünsel yaklaşımını desteklemek için uzay, karşı-uzay, siber, elektronik ve enformasyonel savaş yeteneklerini hızla geliştirmekte ve entegre etmektedir (Cheng, 2021, s. 311). Çin aynı zamanda PLA'nın küresel nüfuzunu genişletmekte ve askeri gücünü daha uzak mesafelere yansıtabilmesini sağlayacak daha sağlam bir denizaşırı ve üs altyapısı kurmak için çalışmaktadır. Buna paralel olarak Çin nükleer kapasitesinin modernizasyonunu ve genişletilmesini hızlandırmaktadır (U.S. Secretary of Defense, 2022). Çin nükleer güçlerini her şeyden önce ABD'nin niteliksel ve niceliksel olarak üstün nükleer cephaneliği bağlamına yerleştirmektedir ki bu kapasite de devasa yatırımların yardımıyla modernize edilmektedir.

Nükleer savaş başlığı sayısı bakımından Çin, ABD ve Rusya'nın çok gerisinde, üçüncü sırada yer almaktadır. Toplam savaş başlığı sayısının 350 olduğu tahmin edilmektedir. ABD Savunma Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre, Çin'in "operasyonel" nükleer savaş başlığı stokunun 200'lerin altında olduğu tahmin edilmektedir. Çin'in nükleer gücünün büyük bir kısmını barış zamanı statüsünde tuttuğunu vurgulayarak, ayrılmış fırlatıcılar, füzeler ve savaş başlıkları ile bu durumu desteklemektedir. Ancak, Hans Kristensen ve Matt Korda gibi araştırmacılar, mevcut füze rampalarının sayısına dayanarak toplam stokunun daha büyük, muhtemelen 270 savaş başlığı civarında olabileceği tahmininde bulunmaktadırlar. Ayrıca, yakın gelecekte DF-41 kara konuşlu kıtalararası balistik füzeler ve iki ilave stratejik denizaltının da dahil olduğu silahlar için 78 savaş başlığının üretildiği veya üretim aşamasında olduğu ve toplam stokun yaklaşık 350 savaş başlığına ulaşabileceği öngörülmektedir (Brown, 2021). Buna karşılık ABD'nin şu anda 3.600, Rusya'nın ise 4.497 nükleer savaş başlığı bulunmaktadır. Ancak Çin nükleer cephaneliğini modernize ederken öncelikle nükleer savaş başlıklarını taşıyan sistemlerin nicelik ve niteliğini geliştirmeye odaklanmaktadır.

2017 yılında THAAD sistemi ile ilgili gelişmeler sonrası Çin'in nükleer stratejisinde bazı düzenlemelere gitmiş olması olasıdır. Uluslararası gözlemciler, yakın zamana kadar Çin'in nükleer cephaneliğinin ABD'ye ulaşabilecek birkaç düzine stratejik savaş başlığıyla sınırlı olduğunu düşünme eğiliminde olsalar da bununla birlikte,

Çin'in çok sayıda savaş başlığıyla donanmış yeni nesil kara ve deniz tabanlı stratejik füzeler biçimindeki saldırı yeteneklerini yakın zamanda genişletmesi, yakında 300-500 stratejik füze elde etmesine olanak verecektir. Eğer öyleyse, Çin'in nükleer duruşu artık asgari caydırıcılıkla tanımlanmayacaktır. Bunun yerine, İngiltere ve Fransa'nın temsil ettiği klasik bir orta nükleer güce benzemeye başlayacaktır. Ayrıca, orta nükleer güce doğru ilerleyen Çin, aynı zamanda garantili imha kabiliyetine de sahip olacaktır. Bu saldırı kapasitesi genişlerken, Çin nükleer duruşuna uzay savaşı yetenekleri ve füze savunma yetenekleri gibi yeni yetenek boyutları da eklemektedir. Çin, ABD füze savunmasına karşı koymak için entegre bir nükleer uzay savaşı doktrini geliştirmektedir. Ayrıca Çin, stratejik caydırıcılığını desteklemek için füze savunma yeteneklerini de takip etmektedir. 2010'dan bu yana Çin, füzesavar yeteneklerinde istikrarlı bir ilerleme kaydetmiştir. Çin'in nükleer duruşu, tamamen küçük bir saldırı kabiliyetine dayanan tek boyutlu bir sistemden, uzay savaşı yeteneklerini ve füze savunma yeteneklerini de içeren üç boyutlu bir sisteme evrilmektedir.

Pekin'in kara, hava ve deniz tabanlı nükleer silah üçlüsünü genişletme ve çeşitlendirme çabaları göze çarpmaktadır. Bunun amacı Çin'in saldırıya uğraması halinde nükleer kapasitesinin "beka kabiliyetini" arttırmaktır. Bu doğrultuda, düşmanın keşif yapmasını zorlaştıracak, karşı saldırı için hızlı konuşlanmayı mümkün kılacak ve düşmanın savunmasını etkisiz hale getirecek önlemlere odaklanılmaktadır (Suh & Reicheneder, 2021). Çin'in nükleer üçlüye geçişi, yeni sistemler donatıldıkça nükleer savaş başlıklarının sayısını daha da arttıracaktır. Çin, Tip 094 balistik füze denizaltılarının sayısını arttırarak ve tamamlayıcı olarak JL-3 denizden fırlatılan balistik füze ile daha sessiz Tip 096 denizaltısını geliştirerek daha hayatta kalabilir bir nükleer denizaltı gücü oluşturmaktadır. PLA Hava Kuvvetleri de nükleer yetenekli H-20 stratejik bombardıman uçağının yanı sıra nükleer yetenekli olabilecek yeni bir havadan fırlatılan balistik füze geliştirerek nükleer bir misyon benimsemektedir (Brown, 2021).

Çin'in nükleer silah teslimatı için kullandığı en eski araç orta menzilli savaş uçaklarıdır. Bu uçaklar 1960'lar ve 70'lerde 12 atmosferik nükleer testte kullanılmıştır. Önceden, ABD Savunma Bakanlığı'nın yıllık raporlarında, Çin ordusu bombardıman uçaklarının nükleer görevi olmadığı değerlendirilmiştir. Ancak 2018 yılında yapılan bir raporda, ABD Savunma Bakanlığı Çin ordusunun yeni bir nükleer görev aldığını belirtmiştir. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) tarafından yapılan araştırmalar, Çin'in H-6 bombardıman uçaklarının ikincil acil durum kullanımı için az miktarda güdümsüz bomba envanterine sahip olduğunu ortaya koymuştur (SIPRI, 2021). ABD Savunma Bakanlığı'nın 2021 yılı raporunda, Çin'in 2019'da H-6N'yi havadan havaya yakıt ikmali yapabilen nükleer bombardıman uçağı olarak tanıttığını belirtilmiştir. Bu durum, nükleer kuvvetinin hava kuvvetleri

kısmına geri dönüşün sinyalinin vermektedir. ABD Savunma İstihbarat Örgütü 2018 yılında, Çin'in iki yeni havadan atılan balistik füze geliştirdiğini raporlamıştır. Bu yeteneğin ilk olarak Neixiang'daki üsse konuşlandırılacağı tahmin edilmektedir. Bir kez konuşlandırıldığında, havadan atılan balistik füzenin, uygulanabilir bir nükleer dağıtım sistemi üçlüsü sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, Çin ordusunun ilk uzun mesafeli stratejik bombardıman uçağı olan H-20'yi geliştirdiği belirtilmektedir. Bu hayalet uçak tarzında dizayn edilmiş aracın, 8500 kilometreye kadar menzile sahip olduğu tahmin edilmektedir. ABD Savunma Bakanlığı tahminlerine göre, H-20 uçağı 10 yıl içinde üretime geçecektir. Bakanlık, 2020 yılı raporunda H-20'nin hem konvansiyonel hem de nükleer silahları taşıyabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur (U.S. Secretary of Defense, 2020). Her ne kadar kara konuşlu sistemlerin konuşlandırılması daha hızlı ve deniz konuşlu sistemlerin tespit edilmesi daha zor olsa da havadaki nükleer silahlar Çin için önemini korumaktadır: güç gösterilerine olanak sağlamak ve çeşitliliğe katkıda bulunmaktadırlar.

Kara tabanlı sistemler açısından Çin artık geniş bir balistik füze yelpazesine sahiptir. 2021 yazında Pekin'in en az 300 kıtalararası balistik füze silosu inşa ettiğinin tespit edilmesi Çin'in büyük sıçrama yaptığını göstermektedir. Çin'in kıtalararası (5.000 kilometreden fazla) ve orta menzilli (5.000 kilometreden az) balistik füzeleri, katı yakıtlı tahrik ve/veya mobil fırlatma sistemleri aracılığıyla hızlı ve esnek bir şekilde konuşlandırılabilir. Ayrıca ABD'nin erken uyarı ve savunma sistemlerini zorlayabilecek ve hatta alt edebilecek kabiliyetler de özellikle önemlidir: örneğin Çin'in bazı ICBM'leri birden fazla ayrı ayrı manevra kabiliyetine sahip (nükleer) savaş başlığı taşıyabilmektedir. DF-ZF hipersonik planör gibi hipersonik sistemlerin balistik olmayan ve esnek yörüngeleri nedeniyle kesin olarak hesaplanması daha zordur. Ağustos 2021'de Çin'in dünyanın etrafını tamamen dolaşan ve ardından hipersonik bir planörü ateşleyen yeni bir teslimat sistemini test ettiği bildirilmiştir (Suh & Reicheneder, 2021).

Çin'in karadan ateşlenen nükleer kapasiteli balistik füze cephaneliğinin modernize edildiği belirtilmektedir. Bu modernizasyon, ülkenin silo tabanlı, sıvı yakıtlı füzelerini yeni mobil, katı yakıtlı modellerle değiştirdiği ve karayolundan nakliye edilebilen füze rampalarının sayısını arttırdığı daha kapsamlı bir girişimle birlikte gerçekleştirilmektedir. Çin'in daha dayanıklı mobil füzelere geçiş tercihi, ABD'nin istihbarat, gözetleme ve keşif yeteneklerindeki ilerlemesinin sabit füze fırlatma alanları ve destekleyici altyapıları için önleyici bir tehdit oluşturduğu endişesinden kaynaklanmaktadır. ABD Savunma Bakanlığı'nın 2020 raporuna göre, Çin'in 100 karadan ateşlenen nükleer kapasiteli balistik füzeye sahip olduğu ve 2025'e kadar ABD'yi vurabilecek menzile sahip savaş başlığı sayısının 200'e çıkmasının beklendiği belirtilmektedir. Şu anda Çin'in sahip

olduğu en uzun menzilli karadan ateşlenen nükleer kapasiteli balistik füzeler, silo tabanlı, sıvı yakıtlı, iki kademeli DF-5 füzeleridir. Ancak, karayolundan nakliye edilebilen, katı yakıtlı, üç kademeli DF-31A/AG füzeleri de ABD ve Avrupa'yı vurabilme kapasitesine sahiptir. Çin ordusu, 1990'ların sonundan bu yana daha uzun menzilli karadan ateşlenen nükleer kapasiteli balistik füzeler geliştirmek için çalışmaktadır. Bu çabaların bir örneği DF-41 füzeleridir ve 12,000 km'den fazla menzile sahip olduğu tahmin edilmektedir. Uydu görüntüleri, Çin ordusunun Moğolistan'daki Jilantai yakınlarında bulunan bir füze eğitim alanında, muhtemelen DF-41 için önemli sayıda silo inşa ettiğini göstermektedir. Ancak, bu siloların eğitim amaçlı mı yoksa operasyonel kabiliyet maksadıyla mı inşa edildiği kesin değildir. ABD Savunma Bakanlığı, 2020 yılındaki raporunda, Jilantai'deki tesislerin muhtemelen en azından silo tabanlı sistemler için bir operasyonel konsept geliştirmek için kullanıldığı değerlendirilmesinde bulunmuştur (U.S. Secretary of Defense, 2020).

Çin donanması dünyadaki en fazla sayıda gemi ve denizaltıya sahiptir. Bunlar arasında her biri nükleer başlıklı on iki adede kadar JL-02 balistik füzenin konuşlandırılıp fırlatılabildiği nükleer enerjili Jin Sınıfı 094 denizaltıları da bulunmaktadır. Çin şu anda hem denizaltı (Jin sınıfı 096) hem de balistik füzeler (JL-03) için bir halef model geliştirmektedir. Nükleer güçle çalışan denizaltılar, konvansiyonel güçle çalışan sistemlere göre çok daha uzun süre hizmette kalabilme gibi belirleyici bir avantaja sahiptir. Dolayısıyla bu tür denizaltılara yerleştirilen nükleer silahların ABD tarafından tespit edilmesi daha zor olacaktır. Dahası, misilleme saldırıları için konuşlandırılmaları nispeten daha hızlı olacaktır. Çin, 1980'lerin başından beri deniz temelli bir nükleer caydırıcılık stratejisi geliştirmeye devam etmektedir. 2020 yılında yayınlanan ABD Savunma Bakanlığı'nın raporuna göre, Çin Donanması, altı adet Type 094 nükleer denizaltı (SSBN) inşa etmiştir. Bunların dördü operasyonel durumdadır ve Çin'in "ilk güvenilir, deniz temelli nükleer caydırıcılığı" oluşturmaktadır. Stratejik nükleer denizaltılar da Çin'in ikinci vuruş kabiliyetinin önemli bir parçasıdır. Bu SSBN'lerin nükleer silahlı devriyelere başladığına dair kesin bir rapor bulunmamaktadır. Ancak, bir savaş durumunda coğrafi darboğazlar ve ABD'nin gelişmiş denizaltı karşıtı savaş yetenekleri, Çin'i nükleer denizaltılarını Japonya'nın ötesine Pasifik Okyanusu'na açılmaktan alıkoymaz. Bu nedenle, Çin Donanması, yeni nesil SSBN olan Type 096'yı geliştirmektedir. ABD Hava Kuvvetleri Ulusal Hava ve Uzay İstihbarat Merkezi, Type 096'da yer alacak JL-3 tipi balistik füzelerin birden fazla savaş başlığı taşıyabileceğini ve 10.000 km'den daha uzun menzile sahip olabileceğini tahmin etmektedir. 2030 yılına kadar Çin'in sekiz SSBN'ye sahip olabileceği öngörülmektedir. Çin'in nükleer silahları, Amerika Birleşik Devletleri kıtasındaki hedefleri vurabilecek kıtalararası menzile sahip olmaması önemli bir husustur. Çin, nükleer yeteneklerini özellikle yakın bölge tehditlerine odaklayarak geliştirmiştir. Son dönemde hizmete alınan orta

menzilli ve orta menzilli balistik füzeler olan DF-21E ve DF-26 ile birlikte yeni hava kapasiteleri, bölgesel düşmanları ve ABD'nin denizaşırı üslerini riske sokmaktadır. Ayrıca, Çin, nükleer kapasiteye sahip olabilecek yeni bir hipersonik seyir aracı olan DF-17'yi de yakın zamanda konuşlandırmıştır (Brown, 2021).

Sonuç

ABD, Çin'i "Amerikan güvenliğini ve refahını aşındırmak" ve "ABD değerlerine ve çıkarlarına karşıt bir dünya şekillendirmek" isteyen revizyonist bir güç olarak nitelendirirken, gelecekte küresel üstünlüğü elde etmek isteyen ve hegemonya arayışında olan "stratejik bir rakip" olarak tanımlamaktadır. Çinli liderler ise ABD'yi kastederek "Çin'i karartma, kontrol altına alma, abluka altına alma ve Çin üzerinde azami baskı uygulama yönündeki dış girişimlere" işaret etmektedir. Son dönemde Çin'in hızlı askeri modernizasyonu ABD'de Çin'in niyetleri konusunda endişe yaratmaktadır. Çin'in konvansiyonel modernizasyonu ve ABD'nin tepkileri ile ortaya çıkan sarmal dinamikler, her iki devlet için de nükleer güvenlik algılarını ve mevcut caydırıcılığın güvenilirliğini dönüştürmektedir.

Pekin, nükleer caydırıcılığının temeli olan garantili misilleme kabiliyetlerini, her şeyden önce Washington'un istihbarat toplama faaliyetlerini yoğunlaştırması nedeniyle tehlikede görmektedir. Çin'in hangi nükleer silahları nerede ve nasıl konuşlandığına dair kesin bilgi, Washington'un Çin'in garantili misilleme kabiliyetlerini kaybedeceği kadar hassas ilk saldırılar gerçekleştirmesini sağlayabilir. İstihbarat toplama konusunda ABD bölgedeki müttefiklerinden faydalanmaktadır. Bu hem istihbarat servislerinin bilgi alışverişi hem de ABD'nin müttefiklerine sattığı ya da onların topraklarında konuşlandığı sistemlerin ağından elde edilen bilgiler için geçerlidir. Avustralya tarafından sipariş edilen nükleer enerjiyle çalışan denizaltı filosu ve Güney Kore'de konuşlandırılan ABD füze savunma sistemi THAAD da buna katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bir başka örnek de gemilere yerleştirilen Aegis Balistik Füze Savunma Sistemi'dir: Bu sistem bir yandan ABD'nin müttefiklerini ve bölgedeki ABD askeri üslerini füze saldırılarına karşı korurken, diğer yandan Alaska ve Kaliforniya'ya yerleştirilen önleyici füzelerin ABD anakarasını düşman kıtalararası füzelere karşı savunması beklenen Yer Tabanlı Orta Menzilli Savunma (GMD) sistemi için bir erken uyarı sistemi görevi görmektedir. Buna ek olarak ABD, örneğin uzun süredir devam eden Konvansiyonel Hızlı Küresel Saldırı programında olduğu gibi, ilk vuruş kabiliyetlerini genişletmektedir. Çin'in nükleer stratejisini değiştirdiğini gösteren çok az kanıt olsa da Çin, silo tabanlı ICBM gücünü genişletmek de dahil olmak üzere misilleme kabiliyetini güçlendirme yöntemlerini değiştirmektedir. Bu genişleme büyük ölçüde konvansiyonel olarak yaratılan kırılğanlık ve ABD'nin nükleer olmayan yeteneklerine

ilişkin endişelerden kaynaklanmaktadır. Ek olarak, Çin'in ABD'nin nükleer tehdidine karşılık olarak nükleer stratejisini değiştirme olasılığı, Çin'in son derece hassas ve çift yetenekli silah sistemlerine sahip olması nedeniyle artmaktadır. Ayrıca, Çin, özellikle füze savunma sistemlerine yönelik saldırı kapasitesini güçlendirerek caydırıcılığını artırmak amacıyla konvansiyonel silahların geliştirilmesine odaklanarak, üçüncü bir yol olarak konvansiyonel güçlendirme stratejisini yansıtmaktadır. Bu tür adımlar muhtemelen silahlanma yarışındaki istikrarsızlığı artırabilir ve ABD ile Çin arasındaki güvenlik ikilemini daha da karmaşık hale getirebilir.

Genel olarak, Çin'in gelecekteki nükleer stratejisinin itici güçleri, özellikle ABD'nin askeri yeteneklerindeki ilerlemeler ve stratejik savunma ile geleneksel saldırı kabiliyetleri ile bağlantılıdır. Çin, ABD'nin nükleer olmayan stratejik yetenekler üçlüsünü (füze savunması, uzun menzilli konvansiyonel vuruş ve sofistike komuta, kontrol, iletişim, bilgisayar, istihbarat, gözetleme ve keşif varlıkları) geliştirmesinden kaynaklanan temel kaygılara sahiptir. Bu üç kabiliyetin birleşimi, ABD'nin kriz anında nükleer eşiği aşmadan Çin'in caydırıcılığını ortadan kaldırma kabiliyeti sağlayabilir. Çin ordusu, ABD'nin C4ISR varlıklarını kullanarak Çin'in nükleer güçlerinin yerini tespit edebileceği ve uzun menzilli konvansiyonel saldırılarla bu güçlerin çoğunu etkisiz hale getirebileceğinden endişe etmektedir. Bu durumda, ABD füze savunma sistemleri, Çin'in misilleme tepkisini etkisiz hale getirebilir. Bu senaryo, Çin'in nükleer silahları ilk kullanmama taahhüdünün uygulanabilirliği konusundaki tartışmaları ve şu anda ele alınan nükleer ve füze tedarikinin çeşitli boyutlarını motive etmektedir.

Çin, bugün ABD ile yoğun bir nükleer rekabete girmekten kaçınmaya çalışıyor görünmektedir. Ancak yakın gelecekte geleneksel stratejisindeki sapmalara benzer, hatta daha radikal bir dönüşüm söz konusu olabilir. Bugün Pekin yönetimi, ABD nükleer kuvvetleriyle niceliksel bir denklik hedefliyor gibi görünmemekte ve karşı dengeyi güvence altına almayı amaçlayan bir nükleer stratejiyi henüz izlememektedir. Bunun yerine, Çin'in nükleer hırsları öncelikle kendisine yapılacak herhangi bir nükleer saldırıya karşılık olarak "garantili misilleme" yapmak için güvenilir bir kapasite elde etmek ve böylece bu tür saldırıların başlamasını önlemek etrafında şekillenmektedir. Bununla birlikte, bu önleyici arayışta Çin yalnızca bir tür varoluşsal caydırıcılıkla yetinmemekte, kendisine yönelik saldırılarda maruz kaldığı zararın boyutuna bağlı olarak, savaşın hızlı bir şekilde sonlandırılması amacıyla, nükleer düşmanları kapsamlı bir şekilde cezalandırma kabiliyetini aramaktadır. Bu amaçla, Pekin'in, en büyük rakibi ABD'nin sahip olduğu yetenekleri boyut veya karmaşıklık bakımından taklit etmeden, çeşitli düzeylerde nükleer saldırganlığa karşı caydırabilecek ve gerekirse, şimdiye kadar olduğundan çok daha hızlı bir şekilde misilleme yapabilecek çeşitli ve yeterince büyük bir nükleer kuvvet oluşturma niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Deviations in China's Nuclear Strategy: Perceptions of US-Sourced Threats and the Search for Assured Retaliation

İsmail Sarı

The discovery of China's construction of three new missile silo sites in mid-2021 raised questions about whether China had changed its traditional minimum nuclear deterrence strategy. This study argues that China has deviated from its long-standing nuclear strategy. Instead of the concept of change, which implies certainty and direction, this article prefers the concept of deviation, which does not determine direction and entails uncertainty. The unfavorable changes in the conventional balance between the USA and China have encouraged China to expand its nuclear capabilities for a guaranteed retaliation and to improve its conventional capabilities in order to increase the survivability of its nuclear forces. Today, the interaction between conventional and nuclear forces creates a complex dynamic that significantly affects states' threat perceptions and behaviors. A state may respond by bolstering its nuclear deterrent when it believes that an adversary's conventional capabilities could weaken its nuclear forces. It can also strengthen its conventional capabilities to make its nuclear forces more resilient. Chinese experts believe that the United States' ability to launch conventional precision strikes poses a serious danger to China's ability to respond in kind. In their opinion, China's nuclear arsenal now faces a wider variety of conventional threats than in the past. The development of capabilities like the dual-capable, highly accurate DF-26 intermediate-range ballistic missile can

 Asst. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, ismail.sari@hbv.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-2623-2494>

 DOI: 10.12658/M0728
insan & toplum, 2024; 14(2): 1-25
insanvetoplum.org

 Received: 30.07.2023
Accepted: 28.08.2023
Online First: 11.10.2023

be considered a deviation from China's minimum deterrence strategy, even though insufficient evidence is found to suggest that China's nuclear strategy has changed (Andrew, 2022). This suggests that China has demonstrated a strategic flexibility that can evolve and change, one that can adapt in order to deal with potential threats to its nuclear deterrent (Hiim et al. 2023, p. 150). The Terminal High Altitude Area Defence (THAAD) missile system crisis, which occupied the international agenda very intensely in 2016, and China's perception of some other threats originating from the US, has also had a significant impact on China's deviation from its normal strategy.

China's strategic community has watched with growing worry two significant adjustments in the US military's posture over the last few years. First, many analysts in Beijing equate the shift in US nuclear doctrine to emphasize the limited use of nuclear weapons with concerns about China's expanding conventional military capabilities. This shift is considered a watershed moment in US security strategy, with the emphasis on limited nuclear use seen as a response to China's expanding military capability. The United States' development of a variety of conventional counterforce capabilities, such as missile defense and conventional precision attack platforms, represents the second shift. These capabilities would scale back or even completely destroy China's guaranteed capacity for retaliation. The end of the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty, the deployment of the THAAD system in South Korea, the successful test of the SM-3 interceptor missile against ICBMs, and the conventional prompt global strike (CPGS) program are some of the developments that have China worried. China is therefore building sophisticated conventional capabilities in addition to increasing and modernizing its nuclear forces in order to bolster deterrence against conventional threats (Tellis, 2022). Chinese experts argue that, in order to overcome the US missile defense system and increase the effectiveness of China's nuclear weapons, China should rely on capabilities such as anti-satellite weapons and satellite and ground radar, as well as missiles using conventional weapons (Warren & Bartley, 2021, p. 177).

The advanced long-range THAAD X-band radar system, which covers two-thirds of Chinese airspace, is of most concern to China. China has vehemently protested the THAAD system's installation in South Korea. According to Chinese officials, the THAAD system is primarily intended to weaken China's strategic deterrence and contribute to a global anti-missile system that threatens both Beijing and Moscow, despite being able to offer South Korea limited defense against North Korean ballistic missiles (Maick & Salidjanova, 2017). This is due to the radar system the US built, which causes China to lose its capacity to launch a surprise attack in roughly two thirds of the nation. Deterrence is negatively impacted by this condition, as

this makes responding to any attacks more difficult. The growing US emphasis on creating novel capabilities, including hypersonic glide vehicles (HGVs) for long-range precision attack missions, is another factor that has raised China's fears. China's military observers view hypersonic weapons and other vehicles as possible game changers. This is due to the fact that such weapons can defeat any air defense or missile defense systems that are already in place and provide very little warning period. These observers have also emphasized how the development of hypersonic weapons will almost certainly result in a new arms race.

A comprehensive analysis by Kristensen and Korda (2021) identified several factors that contribute to China's nuclear missile silo expansion:

i) Enhanced Retaliation Capability: China seeks to safeguard its current Conventional Armed Ballistic Missile Force (CABF) silos from potential attacks by bolstering its missile stockpile. The notion is that additional silos could theoretically withstand an attack and facilitate a retaliatory response.

ii) Mitigating the Impact of the US Missile Defense: Concerns have long persisted that missile defense systems could undermine China's retaliatory capacity. To counter this, China aims to enhance the effectiveness of its missile defense by expanding its solid-fuel missile inventory and warhead stockpile.

iii) Transition to Solid-Fuel Silo Missiles: China's transition from liquid-fueled to solid-fueled missile silos is motivated by the vulnerability of the former, which require lengthy preparation times before launch. This shift is expected to improve the operational procedures and security of the CABF.

iv) Transition to Peacetime Missile Alert Posture: Historically, Chinese missiles have been deployed without nuclear warheads during peacetime, while US and Russian counterparts have maintained a launch-ready status. China now intends to arm its missiles with nuclear warheads to bolster the credibility of its deterrence, given rising military competition with the US.

v) Balancing the CABF: An increasing percentage (80%) of China's CABFs are mobile, necessitating the strengthening of the silo-based component to maintain a legitimate role in the country's overall CABF capabilities.

vi) Augmenting China's Nuclear Attack Capability: Departing from its minimum deterrence stance, China's leadership appears to recognize the need for more missiles with multiple warheads to maintain the threat against a broader range of enemy facilities.

vii) Enhancing Conventional Fast Strike Capability: While the silos at Jilantai are ostensibly designed for nuclear missiles, they could also accommodate conventional ballistic missiles, enabling rapid strikes on medium-range or strategic targets.

viii) Pursuing National Prestige: As China ascends as a global power with increased power and wealth, it perceives the need for a more substantial missile inventory to substantiate its claim to great power status.

The US State Department in early July 2021 deemed China's nuclear buildup worrying and stated that Beijing appeared to be departing from its long-standing nuclear strategy focused on minimum deterrence. China's rise and new geopolitical tensions have disrupted decades of strategic stability around nuclear weapons. In the coming years, the capacity and capability of China's nuclear forces are likely to outpace the potential advances of any adversary (e.g., the United States and Russia). This study aims to analyze in depth the reasons behind China's deviations from the traditional strategy of minimum nuclear deterrence by expanding its nuclear missile silos. This paper also examines the role of nuclear weapons in China's military doctrine and the recent modernization efforts of the Chinese military in order to understand China's nuclear power capabilities. The focal point of this study is to understand China's evolving nuclear capabilities based on its threat perceptions and their impact on global security dynamics.

Kaynakça

- Acton, J. M. (2018). Escalation through entanglement: How the vulnerability of command-and-control systems raises the risks of an inadvertent nuclear war. *International Security*, 43(1), 56-99.
- Andrew, F. K. (2022, May 13). *The New Nuclear Age*. Foreign Affairs. Retrieved October 10, 2022, from <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-04-19/new-nuclear-age>
- Bin, L. (2017). The underappreciated risks of entanglement: A Chinese perspective. <https://carnegieendowment.org/2017/11/08/underappreciated-risks-of-entanglement-chinese-perspective-pub-73164>
- Broad, W. J., & Sanger, D. E. (2021, July 26). *A 2nd new nuclear missile base for China, and many questions about strategy*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2021/07/26/us/politics/china-nuclear-weapons.html>.
- Brown, G. (2021). *Understanding the risks and realities of China's nuclear forces*. Arms Control. <https://www.armscontrol.org/act/2021-06/features/understanding-risks-realities-chinas-nuclear-forces>
- Bueno de Mesquita, B., & Riker, W. H. (1982). An assessment of the merits of selective nuclear proliferation. *The Journal of Conflict Resolution*, 26(2), 283-306. <https://doi.org/10.1177/0022002782026002>
- Cheng, D. (2021). Space and national security: China's great leap upward. In J. Wuthnow, A. S. Ding, P. C. Saunders, A. Scobell, & A. N. D. Yang (Eds.), *The PLA beyond borders: Chinese military operations in regional and global context* (pp. 311-337). National Defense University Press.
- China Military Power Report. (2022). <https://www.defense.gov/CMPR/>
- Cunningham, F. S. & Fravel, M. T. (2015). Assuring assured retaliation: China's nuclear posture and U.S.-China strategic stability. *International Security*, 40(2), 7-50.

- Cunningham, F. S., & Fravel, M. T. (2019). Dangerous confidence? Chinese views on nuclear escalation. *International Security*, 44(2), 61-109. https://doi.org/10.1162/isec_a_00359
- Fravel, M. T., & Medeiros, E. S. (2010). China's search for military power. *International Security*, 35(2), 48-87.
- Goldstein, A. (2020). China's grand strategy under Xi Jinping: Reassurance, reform, and resistance. *International Security*, 45(1), 164-201.
- Gray, C. S. (1979). Nuclear strategy: The case for a theory of victory. *International Security*, 4(1), 54-87.
- Halperin, M. H. (1966). China's nuclear strategy. *Survival*, 8(11), 350-353. <https://doi.org/10.1080/00396336608440692>
- Hiim, H. S., Fravel, M. T., & Trøan, M. L. (2023). The dynamics of an entangled security dilemma: China's changing nuclear posture. *International Security*, 47(4), 147-187.
- Hudson Institute. (2021, August 26). A Conversation with admiral Richard [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=C_OQ_B4x-hc&t=1s
- Johnston, A. I. (1995-1996). China's new "old thinking": The concept of limited deterrence. *International Security*, 20(3), 5-42. <https://doi.org/10.2307/2539138>
- Johnston, A. I. (2019). China in a world of orders: Rethinking compliance and challenge in Beijing's international relations. *International Security*, 44(2), 9-60.
- Kardon, I. B., & Saunders, P. C. (2015). Reconsidering the PLA as an interest group. In P. C. Saunders & A. Scobell (Eds.), *PLA Influence on China's National Security Policymaking*. 33-57. Stanford University Press.
- Kılıç, H. (2019). *ABD'nin THAAD füzeleri ve Çin'in tepkisi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-nin-thaad-fuzeleri-ve-cin-in-tepkisi/1430365>.
- Korda, M., & Kristensen, H. M. (2021, July 26). *China is building A second nuclear missile silo field*. FAS. <https://fas.org/blogs/security/2021/07/china-is-building-a-second-nuclear-missile-silo-field/>.
- Kristensen, H., & Korda, M. (2020, September 1). *The Pentagon's 2020 China Report*. Federation of American Scientists (FAS). <https://fas.org/blogs/security/2020/09/the-pentagons-2020-china-report/>
- Kristensen, H. (2021, February 24). *China's expanding missile training area: More silos, tunnels, and support facilities*. FAS. <https://fas.org/blogs/security/2021/02/plarf-jilantai-expansion/>.
- Kristensen, H. (2021, September 8). *China's nuclear missile silo expansion: From minimum deterrence to medium deterrence*. The Bulletin of the Atomic Scientists <https://thebulletin.org/2021/09/chinas-nuclear-missile-silo-expansion-from-minimum-deterrence-to-medium-deterrence/>
- Lee, R. (2021, August 12). *PLA likely begins construction of an intercontinental ballistic missile silo site near hanggin banner*. China Aerospace Studies Institute. <https://www.airuniversity.af.edu/CASI/Display/Article/2729781/pla-likely-begins-construction-of-an-intercontinental-ballistic-missile-silo-si/>.
- Maick, E., & Salidjanova, N. (2017, July 26). *China's response to U.S.-South Korean missile defense system deployment and its implications*. Retrieved from https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/Report_China%27s%20Response%20to%20THAAD%20Deployment%20and%20its%20Implications.pdf.
- Pan, Z. (2018). A Study of China's No-First-Use Policy on Nuclear Weapons. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*.1(1). 115-136. <https://doi.org/10.1080/25751654.2018.1458415>
- Pande, S. (2000). Chinese nuclear doctrine. *Strategic Analysis*, 23(12), 2011-2035. <https://doi.org/10.1080/09700160008455178>
- Pettyjohn, S. L., & Wasser, B. (2022, May 20). *A fight over taiwan could go nuclear: Wargaming reveals how a U.S.-Chinese conflict might escalate*. Foreign Affairs.
- Richard, K. F. (2021). *Written testimony of Kenneth F. Rapuano, Assistant Secretary of Defense for Homeland Defense and Global Security, before the senate armed services committee on defense intelligence worldwide threat assessment*. Retrieved from <https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Richard04.20.2021.pdf>.

- Riqiang, W. (2021/2022). Assessing China-U.S. inadvertent nuclear escalation. *International Security*, 46(3), 128-162.
- Riqiang, W. (2020). Living with uncertainty: Modeling China's nuclear survivability. *International Security*, 44(4), 84–118. https://doi.org/10.1162/isec_a_00376.
- Owen, B. (1997). *Chinese tactical nuclear weapons*. Naval Postgraduate School. <https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/8080/chinesetacticaln00owen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Sankaran, J., & Fearey, B. (2017). Missile defense and strategic stability: Terminal High Altitude Area Defense (THAAD) in South Korea. *Contemporary Security Policy*, 38(3). 31-24. <https://doi.org/10.1080/13523260.2017.1280744>
- SIPRI. (2021). SIPRI Yearbook 2021: *Armaments, disarmament and international security*. Retrieved from https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-06/yb21_10_wnf_210613.pdf.
- Suh, E., Reicheneder, L. (2021). *Chinas nukleares Wettrüsten*. <https://dgap.org/de/forschung/publikationen/chinas-nukleares-wettruesten>
- Swaine, D. Michael, (2016). *Chinese information warfare theory and practice*. Hoover Institution. Retrieved from <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm52ms.pdf>
- Talmadge, C. (2017). Would China go nuclear?: Assessing the risk of Chinese nuclear escalation in a conventional war with the United States. *International Security*, 41(4), 50-92.
- Tellis, A. J. (2022). *Striking asymmetries: Nuclear transition in South Asia*. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2022/02/03/striking-asymmetries-impact-of-precision-guided-munitions-on-crisis-stability-and-escalation-in-south-asia-pub-88396>.
- Tsokhas, K. (2022). Active defense: China's military strategy since 1949. *Journal of Contemporary Asia*, 52(1), 168-173. <https://doi.org/10.1080/00472336.2021.1989706>
- U.S. Department of Defense. (2022). 2022 the National Defense Strategy of United States of America. <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF> - page=33
- U.S. Department of State. (2023). G7 Japan 2023 Foreign Ministers' Communiqué. <https://www.state.gov/g7-japan-2023-foreign-ministers-communicue/>
- U.S. Department of State. (2021). Secretary Blinken's Participation in the ASEAN Regional Forum Foreign Ministers' Meeting. <https://www.state.gov/secretary-blinkens-participation-in-the-asean-regional-forum-foreign-ministers-meeting/>
- U.S. Secretary of Defense. (2022). 2022 *National defense strategy: NPR & MDR*. <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF>
- U.S. Secretary of Defense. (2020). *China military power report 2020*. Retrieved from <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>
- U.S. Secretary of Defense. (2019). 2019 Missile Defense Review. Retrieved from [https://www.defense.gov/Portals/1/Interactive/2018/11-2019-Missile-Defense-Review/The 2019 MDR_Executive Summary.pdf](https://www.defense.gov/Portals/1/Interactive/2018/11-2019-Missile-Defense-Review/The%2019%20MDR_Executive%20Summary.pdf)
- U.S. Senate. (11 March 2002). *CIA National intelligence estimate of foreign missile developments and the ballistic missile threat through 2015* [Government report]. Government Printing Office. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg79885/html/CHRG-107shrg79885.htm>.
- Warren, A., & Bartley, A. (2021). *U.S. Foreign Policy and China: Security challenges during the Bush, Obama, and Trump administrations*. Edinburgh University Press.
- Warren, A., & Siracusa, J. M. (2021). *US Presidents and Cold War nuclear diplomacy*. Palgrave Macmillan.
- Warrick, J. (2021, June 30). *China is building more than 100 new missile silos in its western desert, analysts say*. The Washington Post. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/national-security/china-nuclear-missile-silos/2021/06/30/0fa8debc-d9c2-11eb-bb9e-70fda8c37057_story.html.

- Weisgerber, M. (2021, September 20). *Air force secretary warns of China's burgeoning nuclear arsenal, reveals B-21 detail*. Defense One. <https://www.defenseone.com/threats/2021/09/air-force-secretary-warns-chinas-burgeoning-nuclear-arsenal-reveals-b-21-detail/185486/>.
- Xi, J. (2022, October 16). Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects: Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China.
- You Ji. (1999). Nuclear power in the post-cold war era: The development of China's nuclear strategy. *Comparative Strategy*, 18(3), 245-259. <https://doi.org/10.1080/01495939908403181>
- Zhang, B. (2017). *China's assertive nuclear posture: State security in an anarchic international order*. Routledge.
- Zhao, T. (2021, August 5). What's driving China's nuclear buildup? Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved October 10, 2022, from <https://carnegieendowment.org/2021/08/05/what-s-driving-china-s-nuclear-buildup-pub-85106>

Islamism, death, and justice: A comparative history of political thought

Muhammad Faisal AWAN
Shaista TABASSUM

Abstract: In this article, we suggest that one important if neglected way through which we can make sense of political theories is by understanding their philosophical position on death. Comparative political theory analysis has been made for this purpose, and the history of political thought is read backwards. Focus has been made on Islamism to interpret its position on death and, through this, to see how Islamism approaches political institutions and critiques a modern justice tradition. The utility of such comparative history of political thought is that it shows how death and justice interconnect in political thought.

Keywords: al-Ghazālī; comparative political theory; death; justice; Islamism

Contemporary philosophical debates on euthanasia, warfare, eugenics that explore killing and dying do not feel the need to spell out their philosophical account of death. They explore what causes death and agree on its badness. This is one such sign in contemporary philosophical debates of the idea that it is possible to talk about mortality without elaborating death. We argue against this trend to contribute to a conceptual discussion. We suggest that it is not possible to bracket off the idea of death at all and make it entirely irrelevant in the context of debates on justice. Instead it is possible to read an account of death even in those accounts of justice

Asst. Prof., University of Karachi, mufawan@uok.edu.pk
Prof., University of Karachi, shtabassum@uok.edu.pk

<https://orcid.org/0000-0003-1358-3068>
<https://orcid.org/0009-0007-2909-7503>

DOI: 10.12658/M0729
insan & toplum, 2024; 14(1): 26-45
insanvetoplum.org

Received: 10.09.2023
Revised: 03.10.2023
Accepted: 06.10.2023
Online First: 24.10.2023

that do not mention it. A utility of such a conceptual discussion is that it allows us to appreciate the role that death plays and has played in designing political institutions.

We turn to comparative political theory to make our point. It ‘introduces non-Western perspectives into familiar debates about the problems of living together, thus ensuring that “political theory” is about human and not merely Western dilemmas’ (Euben, 1999, p. 9). The methodological utility of this as regards our discussion lies in the fact that it allows us to provide a contrast to an account that might otherwise appear obvious to readers primarily trained in modern political thought. The discussion contributes to history of political thought as it provides a comparative analysis, and contributes to comparative political theory as it reads histories of the interrelation of death and justice in philosophical and political contexts.

The broader argument of this article is as follows. We first focus on a specific influential account in the tradition of modern justice, and read it backwards to comment on its assumptions about the nature and badness of death. We suggest that it analytically separates life and death, finds death bad because it deprives the dying person of the resources that make its life and living meaningful, and holds a particular account of death’s experience. Consequently, this modern justice account assumes that life alone can provide the telos of a political society and bracketing off death does not affect the quality of justice. We then focus on an Islamist political tradition to see what its account of death is, before we see what this institutionally means. We suggest that these Islamists give a political reading to an Islamic account of death, wherein death discloses what it means to live and is that which holds life and afterlife together. Consequently, this Islamist account assumes that wellbeing in both this world (*dunyā*) and the hereafter (*ākhirā*) should be a focus of a political society and argues that bracketing death off politically affects justice.

The article is divided into five sections. First it begins by reading Rawls’s principles of justice and locates an account of death in it. We come across assumptions in Rawls, and turn to Locke and Hobbes to find resources in them that justify what Rawls takes for granted. We see how this tradition reveals presumptions about the nature and value of death. The next two sections turn to Islamic theories and Islamism. Second reads a medieval Islamic thinker, al-Ghazālī, who systematizes an Islamic account of death, and third analyzes how contemporary Islamists provide a political reading to such an account. Fourth sees how the prima facie consensus of Islamism and modern justice on the importance of rights, rule of law, and democracy can be viewed as a critical engagement. Last concludes by noting the importance that death should be accorded in the context of comparative histories of political thought.

We now briefly specify which thinkers and theories we focus on in this article, and lay out our reasons for the selection. We select those debates in the tradition of modern justice that have sought to design and evaluate political institutions. We contrast this tradition with Islamism that has aimed to restructure political institutions. This requires three clarifications. 1) The terms are capacious. It remains unclear whether modern justice tradition has a specific political theory, and whether one should not instead consider it a broad church that incorporates a rich array of arguments and trends. We address this point by reading history of political thought backwards. By going backwards, we take a specific direction, and exclude romantic and counter-Enlightenment thinkers; and by not going forward, we do not focus on postmodern thinkers as well. We do this because we believe this direction allows us to make some sense of those philosophical debates that have been of crucial institutional importance. Moreover, as modern political institutions have spread geographically, non-Western thinkers have responded by seeing what it meant for them to live in such contexts. 2) We study 'theo-democratic' Islamism articulated in the South Asian context. The thought of these Islamists has influenced Egyptian and Iranian Islamism, as it argues how political institutions should be restructured. The overall institutional focus of both political theories therefore makes a comparative analysis of their political thought possible. 3) Some modern political theorists we read do not explicitly touch death, with the exception of Hobbes. Alternatively, Islamists that we read do not isolate death. Similarly, both do not directly engage with each other's thought. Yet, we suggest that it is possible to reconstruct their engagement, and we invoke 'interpretive license' to do that.

A caveat before we proceed further. Though our account may 'assume distinction ... between units or entities' (March, 2009, p. 537), or, worse, might reify 'the boundary between [them]' (Idris, 2016, p. 1), we suggest that this analysis constructs 'ideal normative types' – a construction which is helpful in comparative contexts. Any analytical specification is open to the charge of essentialization – yet, in both ordinary and comparative contexts, it is unavoidable. Complete analytical open-endedness is an impossibility; a solely 'genealogical' account is a partiality.

§1: Death and justice

With the caveat that a tradition is more than any of its proponents, we read history of political thought backwards, both while reading modern justice tradition and Islamism. This methodology allows analysts to locate theoretical continuity in a tradition and 'to articulate [some of that tradition's] convictions ... so that these may become available to rational scrutiny' (MacIntyre, 1984, S. 3). We begin by looking

at Rawls's principles of justice, which is one influential recent attempt to articulate moral intuitions in the modern justice tradition, and then proceed backwards as we come across some assumptions in Rawls, and look for their justifications in the history of political thought.

Rawls's principles of justice are famously those which rational agents derive behind a 'veil of ignorance' in which they 'do not know the[ir] particular circumstances' (Rawls, 1999, p. 118), e.g. class or status, talents, aims, temperament, cultures (Rawls, 1999, p. 52). Commentaries on Rawls's principles of justice overlook the role of mortality in the derivation of these principles. On the one hand, the derivation assumes mortality. All agents have an interest in their lives in view of its finitude; they know that their lives pass through a cycle of birth and end; they know that they would live limited lives because of which they can never in fact choose everything that they can possibly choose; they know that they have one life to live and within it they make calculations. The derivation would be ineffective if the agents possess the following knowledge; the infinite nature of their lives, the potential for optimum living in every moment, the belief in eventual achievement of any goal, and the prospect of experiencing life repeatedly. Yet, mortality is not brought into explicit focus as regards derivation because of two reasons. 1) Agents are 'rational long-term plan[ners]' (Rawls, 1999, p. 111). They cannot measure the opportunity-costs of their decisions, even if they also come to know the exact time-frame of their decisions and of their lives. 2) Death is not crucial in 'specifying basic rights and duties and determining the appropriate distributive shares' (Rawls, 1999, p. 6). Both points require elaboration.

1a) Humans are uncertain about their death. I 'make some provision for even the most distant future and for our death, but it becomes relatively less specific for later periods' (Rawls, 1999, p. 360). We make opportunity-cost calculations, as if things would go on as usual. Political institutions provide us with a context within which we can decide, despite death's ever-looming presence. 1b) Humans are self-interested, though not selfish. If I am to devise principles of justice that apply to everyone (myself included) and know that I would die at the age of 45, I can without any contradiction universalize the maxim: 'Each has equal rights till they reach the age of 45'. But 'the restrictions on particular information' (Rawls, 1999, p. 121) in the case of death are two-dimensional. Death remains objectively unknown. When I sigh 'My mother's death killed me, Sam!', I speak metaphorically. We cannot know what it was for our mother to die, unless we die ourselves – even then, we die our own deaths, and not hers. This presumption is that one cannot understand what it is to die before dying and one cannot die after one has died. Death is a sort of experiential 'guillotine': it is rationally unknown before its occurrence; it is rationally unknowable afterwards.

2) Political institutions give importance to individuals 'as rational beings with their own ends and capability' (Rawls, 1999, p. 11) in a social context 'typically marked by a conflict as well as by an identity of interests' (Rawls, 1999, p. 4). Political institutions distribute 'primary social goods ... like rights, liberties, and opportunities, and income and wealth' (Rawls, 1999, p. 79). Things like charm, love, wit, familial happiness are 'higher-order sentiments that do not include principles of right to adjudicate conflicts [among them]' (Rawls, 1999, p. 167). Death is at double remove. Death is in the same league as charm and wit, as regards distribution of primary social goods. Yet, death is different, as in a normal social context it is not clear to us that A is closer to death as compared to our observation that A is witty. Political institutions distribute primary social goods – and death, as it 'deprives us of [the goods that make our life valuable]' (Nagel, 1979, p. 1), is not of much help in designing political institutions. In other words, political institutions deal with primary social goods, regardless of individuals' peculiar philosophical view of death. That is, they deliver primary social goods by default, with much left to the choice of individuals concerning their use or the exercise of such an option. The constraints in view of delivering primary social goods to everyone might affect A's individual philosophy of death. But this is considered justifiable to the extent that it does not single out A or A's philosophy in particular.

So, politics provides individuals with a context within which they can make choices, with rights that allow them to make and act on their choices, and with institutions that serve that context and guarantee rights. Political institutions rule out dealing with: a) issues that touch one's self-interest but do not raise social cooperation problems; b) social cooperation not based on the self-interest of the agents. Political institutions can never know whether they can 'really' delay Mary's death from Point A to a more distant Point B by providing Mary with legal protections and basic social services. Any idea of Mary's possible death before her actual death is a bad guess. More, though the uncertainty surrounding the question of death would enable social cooperation, death itself is not an object of social cooperation: those who are marching towards their own deaths seek social cooperation to secure their lives. In order to briefly see in what sense the thinkers on which Rawls draw on in fact justify these assumptions, and whether there is some kind of continuity to this line of political thought, we turn to an early modern thinker: Locke.

It is while imagining a pre-political life that Locke develops an argument that justifies the points which Rawls assumes. For him, a pre-political world is 'a state of perfect freedom to order their actions and dispose of their possessions and persons, as they think fit, within the bounds of the law of nature' (Locke, 2003a, S. 102).

Problems emerge when an individual confronts another. 'In transgressing the law of nature, the offender declares himself to live by another rule than that of reason and common equity' (Locke, 2003a, p. 103). Social cooperation and self-interest can go together: it is in the self-interest of an individual to cooperate as this allows civil society to protect its life, liberty, and property; and, it is in the collective interest of everyone to cooperate, as this rectifies problems related to the interpretation and application of the moral law that mandates protection of life, liberty, and property (Locke, 2003a, pp. 162, 165, 170, 195). But death is not intersubjective. It terminates our liberty, as its onset ends our capacity to do what we want to do with our life and limb; it terminates our property claims, as its onset ends our being as property-makers and property-owners. Unlike material resources, death is neither excludable nor dividable: A does not die on B's behalf, nor can A be said to be more or less dead. Thus, politics, and justice, is about the tangible. Death is out of the picture as regards the understanding of individuals' legal personality. A dead person is not a rights-holder, though 'it', as a corpse, continues to possess moral rights as regards burial and non-desecration of corpse. It is to Locke's lasting legacy that much of the modern debates on justice internalizes both points: death-as-an-event ends social meaning and is not intersubjective; death-as-an-experience cannot be a direct focus of political institutions. However, Locke takes an assumption for granted: an analytical separation of life and death, because of which life alone could be politically addressed. This finds its justification in one of the interlocutors he was engaging with: 'Mr. Hobbes' (Locke, 2003c, p. 14).

Hobbes's formulation of life as the telos of politics has been influential. Life's 'vital motion' (Hobbes, 1998, p. 269) is internal to an agent: the sovereign cannot stop the time I am living but can only end it. This shows my status as a free being. 'Fearing death' (Hobbes, 1998, p. 86), agents enter a political context to ensure that their lives are protected, as 'those that are dearest to a man are his own life and limbs' (Hobbes, 1998, p. 226). Such a telos is not something that one has to achieve through politics, 'for there is no utmost aim nor greatest good as is spoken in the books of old moral philosophers' (Hobbes, 1998, p. 65). Unlike Aristotelian metaphysics and politics, wherein moral perfection requires cultivating contexts, such a telos is already here (c.f. Skinner 1996, 316-326). Hobbes acknowledges the possibility of a clash between this telos and freedom guiding it. 'No man is supposed, at the making of commonwealth, to have abandoned the defense of his life' (Hobbes, 1998, pp. 198, 200). Two examples. If I am sentenced to capital punishment because I committed a murder, it is only natural that I would seek to avoid my capture or frame someone else for it. I exercised my freedom to deny someone else their life, but I have not given away my freedom to protect my own life. Similarly, if I am

terminally ill, I can choose to kill myself because my life is unbearable. Yet, it would be odd to take consequences of such an ethical stance far (a point later taken up by Kant in his rejection of the suicide maxim: 'From self-love I make it my principle to shorten my life when its longer duration threatens more troubles than it promises agreeableness' (Kant, 1996, p. 74). It is important to note that such a teleological view outlines the shape of and limits to freedom in the light of which responses are developed as to what an agent should do with its life. The way the question reveals itself as a problem signifies that there is some continuity to its position on the question of life – and of death.

In sum, when we look at select modern political thinkers whose thoughts on justice have been institutionally important – that is, those who have explored justice within the context of certain institutions or whose thought has become a point of reference for the way political institutions philosophically justify themselves – we can discern an account of death. This account allows life to be considered as the telos of a political society and to create political institutions in a certain way.

§2: Ethics for mortals

The above philosophical account of death, though complex, seems fairly obvious, and so do most of the points made in the course of elaborating justice within this tradition of political thought. We now see how a different account of death has been articulated. We look at Abū Hāmid al-Ghazālī (d. 1111), a twelfth century Muslim theologian and philosopher, whose views sought to clarify orthodox philosophical positions in Islam with much influence. We outline an interpretation of his views on death. It helps making Al-Ghazālī's account explicit, as this would aid us in understanding contemporary Islamism in the next section.

Al-Ghazālī's magnum opus *The Revival of the Religious Sciences* is 6500 pages. It discusses food, emotions, anatomy, medicine, afterlife, and so on. It discusses death in light of character traits (*akhlāq*) like moderation, self-cultivation, abstinence, health, salvation, and so on. It is possible to excise his ethical thought because 'at no point [in *The Revival*] does al-Ghazālī reveal the philosophical origins of his ethics' (Griffel, 2020). We follow Frank Griffel (2009) lead on al-Ghazālī's overall thought, and develop an interpretation of death in al-Ghazālī on such lines. Griffel notes how al-Ghazālī's provides a 'cum-possible cosmological view' between occasionalism and secondary causality (Griffel 2009, 2020). Occasionalism, based on the works of the 10th century Arab theologian Abū al-Hasan Al-Ash'ari (d. 936), held that God creates everything anew at every moment. Secondary causality, based on the works of the Hellenized Muslim philosophers (collectively known as the philosophers (*falāsifa*)),

held the view that causal laws determine effects and God creates by means of them. Griffel believes that al-Ghazālī's occasionalism uses causal language. For al-Ghazālī, God created the universe. Therefore, all the causes and effects that unfold are God's creations. Further, as humans exercise agency in the context of necessity, 'one can say that human lack agency in the sense that they are forced to make a choice (*majbūr 'alā l-ikhtiyār*)' (Griffel, 2009, p. 219).

We suggest we can understand death in Al-Ghazālī's thought analogously. Death has three aspects in *The Revival*: death of heart; death of body; and migration of soul. Death of heart tells us that death stays with us and enables actions. Our consciousness tells us about our death, evidenced by our memory surveying the different moments of our life. As we remember those moments, we cherish them or shudder – but we know that they are not coming back. 'Death had been with me; it follows me' (III: 738). If our life is a collection of moments, then each passing moment is an evidence of my death. 'I may be not as much interested in death, but death is interested in me' (III: 738). Each moment imposes an injunction to live in a way that all moments hang together meaningfully in a story of limited lived moments. God would not hold those lacking such consciousness accountable because those individuals did not have resources to 'anticipate their deaths' (II: 924). Death of heart comes when one indulges in life given the distant possibility of death or abandons oneself to torpor given death's imminence. Further, we live moments in social contexts. When we remember our siblings fighting with us, our first school day, and our wedding, we cherish our childhood, feel our mother's embrace, and recollect our spouse's youth. But that consciousness tells us that that social context is not replicable anymore. Our siblings have all grown up, our mother has died, and our spouse is past the prime age. Our finitude evidenced by the passing moment overlaps with the finitude of others. A passing moment joins us and others, and requires that we perform our duties well. 'My heart dies, if I don't do this' (IV: 215). Sufi mystics would thus want to die in this ordinary life context. 'Performing duties that I owe to my parents, family, children, neighbors ... that is being good ... is a part of my preparation for my death' (II: 845-877). The second Rashidun caliph could thus say: 'I would prefer to die when I am out shopping for my family' (II: 325).

Then, there is death of body. 'By making humans mortal and providing them a consciousness of their own finitude, God prevented human vanity' (II: 166). We might be tempted to seduce a person we are attracted to, but we cannot imagine that the final thing we ever did in our life was to seduce someone. Bodily death 'ends my life on that specific point' (IV: 589). It completes our story, but the endpoint is not a complete story on its own. We need to look at what went on before. Looking at the tradition of the Prophetic sayings (*hadīth*), al-Ghazālī explains that we might die

in a justified war, but the moment of our bodily death is not enough to determine the justness of our entire life. That is, I do not die a noble death, if I owed money, deceived simpletons, was boastful (c.f. Al-Qushayrī 2007, Vol. 1, 201, 230, Vol. 5, 220, 239-240). In other words, death works as a retrospective judgment on our entire life, i.e. from that specific point backwards. It is our bodily death that completes our story and that connects all the passed moments of our life to tell what kind of life we had lived from that point backwards. ‘Death is the culmination of lives, and for those who are fighting with their base instincts it is the peak’ (III: 294). The finitude of life makes it a quest and the kind of death one faces depends on the life one had lived.

As body dies, the soul goes back to its abode. As soul partakes in the divine matter, it lives on. Yet, afterlife gives substance to one’s life. ‘The world is a ploughing field for afterlife’ (III: 267). Afterlife sees life as meaningful, even if it was a specific life ordinarily lived and not known to the world, as God as All-Knower knows and God as All-Just decides. Pagans knew this problem of the ‘banality of lives’ but their hubris led them to find immortality in politics, at least for select leaders (c.f. Arendt 1958, 314). Consciousness, death, afterlife go together with past, life, and worldly meanings. God reveals through His Laws the character traits one should acquire to keep one’s heart pure. Sufis could thus note that people’s ‘varying moral excellence reflects their varying belief in death’ (I: 306). ‘Death is written on your forehead, while the world behind you is being folded’ (V: 554). Similarly, God ensures that our past, though passed, is not fixed. If we did not have the relevant character traits when we lived a moment, we can seek forgiveness. One can be a sycophant courtier, an unjust king, and a crafty scholar (State 1). But, one can become an honest courtier, a just king, and an upright scholar (State 2). It is clear that one cannot become something else, after one’s bodily death. If our bodily death occurs when we were in State 1, this defines what we had been. If instead it happens when we had changed ourselves from State 1 to State 2, or when we had intended the transition, then this defines us.

Al-Ghazālī acknowledges that ‘some people find death bad because they are afraid that they would lose those things that they value in their lives’ (III: 1220). His response is that death is a transition, pointing backwards to our life and pointing forwards to our afterlife, and goodness and badness depends on what we make of it within the context of divine rules. Furthermore, he has three responses for those who say they do not know death now. First is occasionalist. ‘99 deaths surround you, escaping which you reach old age’ (V: 551). What has already gone before, which you remember, is but a confirmation of your (and others’) finitude. Second is experiential. Sleep is half-death; waking up is half-afterlife. ‘If you doubt the experience of death, then do not sleep; for if you know what it is to sleep, it means you have some idea of what the experience of death would be like’ (I:1079). Reason

cannot know the nature of afterlife on its own; divinely-revealed Laws revealed to Prophets are posited as a matter of rational necessity. Third is causal. It is God's habit (*sunna*) to govern the world in one way than another. A rotting fruit does not finally rot; it had already been undergoing the process since the seed grew into a fruit. So, your body tells you that one day its 'parts would decompose and mix into the earth they had come from' (IV: 255).

Griffel's recent work on al-Ghazālī can help us appreciate al-Ghazālī's moral account of death. Al-Ghazālī's view of death navigates occasionalism and secondary causality by highlighting three things. 1) Life has a disclosive aspect. Passing moments reveal we are beings dying in the company of others who are themselves dying. Or, death has a disclosive aspect. Passing moments reveal we are beings living or wanting to live meaningfully with other beings who live or want to live meaningfully. 2) Life has a transitional aspect. God had made lives finite, as finite lives hold meaning. Death of body allows me to look back at my life as a totality, i.e. an unfolding of meaningful events to which one could attribute a single narrative flow. God tests humans through death and lays down His Laws to guide their lives. Or, death has a transitional aspect. It goes backwards telling you how your life passed and forwards telling you what awaits you in your afterlife. 3) Ethical aspect bridges both. Divinely-revealed Laws specify character traits in their social context. The goodness or badness of life, or that of death, depends on those traits. Death enables actions. To tell A 'you would die' means telling A that 'you should prepare yourself for your death and act like someone who would die'. Remembering death 20 times a day has a crucial ethical importance for al-Ghazālī. To illustrate, consider God as someone who created a game and then specified rules for that; the justness of those rules depends on His act of creation, like there are no just football rules prior to football; so, God's presence is there in both the initial creation and in the subsequent rules; those rules constrict the players but do not produce 'winners'; it is will, belief, and effort as regards the acquisition of character traits which produces 'winners'. Disclosive, ethical, and transitional aspects give us three takeaway messages: the overlap of life and death; death and its social aspect; death as being related to social meanings and as their endpoint.

§3: Fuller lives through death

Al-Ghazālī's influence can still be felt. Traditional Islamic scholars, i.e. ulema, interpret divinely-revealed Laws to guide ethical behavior of believers towards their salvation. Ulema generally believe that they can attempt to correct political leaders through counsel and public through guidance but should not themselves get involved into

politics. Sufi brotherhoods cultivate character traits in brotherhood members to make them pious, at home with the Sufi tradition, attentive to their deaths. Sufis mostly believe that politics has a corrupting influence, which a Sufi should better stay away from. Islamism, a term used for a school of contemporary thought, looks at the conditions of possibility of ethics. 'In contrast to those Muslims who primarily seek to cultivate a mystical understanding of the divine (which is not devoid of political implications) or who strive to carry on their devotional practices and scholarly pursuits indifferent to their political surroundings, Islamists may be characterized as explicitly and intentionally political and as engaging in multifaceted critiques of all those people, institutions, practices, and orientations that do not meet their standards of this divinely mandated political engagement' (Euben & Zaman, 2009, p. 4). So, an Islamist like Israr Ahmed could argue that orthodox ulema and Sufis are a 'silent majority' who would benefit from an Islamic revolution after it has been successful but cannot be expected to cause one (Ahmed, 1994).

However, it must be noted that 'the single term Islamism masks real differences among Islamist thinkers and activists past and present, as well as significant diversity in the politics they embrace, the strategies they deploy, the contexts in which they operate, and the audiences they address' (Euben, 2015, p. 506). We only present a line within Islamist thought, i.e. the 'theo-democratic Islamism' articulated by South Asian Islamists. This line is slightly different from some of the Shiite versions, for whom the genealogical descent from the Prophet of an Islamic political leader is critically important (Khomeini, 2009, pp. 163-180). We suggest that we can understand the complex relation of 'theo-democratic Islamism' to democracy, rights, and the rule of law by seeing its account of death, and that we can explore this account as a politicized reading of al-Ghazālī. In this sense, this section builds on the foregoing section's discussion.

We begin by looking at Israr Ahmed (d. 2010), a Pakistani public intellectual and the founder of a number of politicized organizations including most notably 'The Islamic Organization' (*Tanzeem-e-Islami*). Ahmed's premise is the effect of politics on consciousness, death, and afterlife, as 'Western modernity has penetrated the world to an extent that a deviation from it is an exception and not the norm ... and those countries who oppose it largely do so based on another interpretation of it' (Ahmed, 1982, p. 4). An effect of this has been the focus on the way one lives different moments. The consequent 'mechanist' view (Ahmed, 2002, p. 42) does not acknowledge the temporal flow that connects the moments to see how individuals are slowly dying and heading to their deaths. Politics now plays a part in shaping the social contexts within which one lives moments, to an extent that it was not possible

in the premodern times. For Ahmed, it influences the ethical aspect in three ways. First is direct. If I am a diplomat 'of a superpower which can control countries in different continents', I would be expected 'to formulate policies solely based on my country's interests' without thinking about the moral justifiability of those interests (Ahmed, 2002, p. 42); yet, if my state normally expects that 'there is a justifiable room for some lying, deception, exploitation in pursuit of interests' (Ahmed, 2010, p. 13), it makes me live moments in a way that affects my life lived as a whole, the death I will face, and my afterlife. Now, al-Ghazālī did identify the direct influence of politics on death and afterlife. However, Ahmed identifies the pervasiveness of its direct influence, given modern state's administrative structure. This brings Ahmed to his second point: its indirect influence. Life is a motion picture. The motion narrates a story. The passing of each frame produces motion. So, if death and life overlap, then any systematic attempt to regulate life has consequences for death and afterlife. If an economic context incentivizes usury (*riba*) and betting (*satta*), it gets difficult to comply with divinely-revealed Laws that forbid both. 'If your business is spread well and wide, but later you start avoiding usury and betting, the extent of your business would start to shrink' (Ahmed, 1987, p. 156). Whereas al-Ghazālī could believe that a Sufi attitude of avoiding political power centers is a sound one, and himself famously opted for it, Ahmed believes that such an attitude ignores that there is systematicity to modern life. 'Dust in air forces everyone to inhale it' (Ahmed, 2010, p. 21). This takes Ahmed to his third point: its graduality. Madrasas and Sufi lodges (*khanqah*) help one know the Law and acquire divinely-sanctioned traits. Ahmed agrees with al-Ghazālī that such religious institutions help individuals know what God wants them to do and to do it. However, he disagrees that they are sufficient or that their evolution is impervious to politics. If there is a 'moral anarchy' (Euben & Zaman, 2009, p. 5), politics needs to consider it systematically. 'If you find a decline in people's moral values [despite an increase in madrasas, missionaries, khanqahs], when you compare today's society to the last 10 years, you cannot not know that something is systematically wrong' (Ahmed, 1987, p. 155).

This helps Ahmed articulate a distinctive political phenomenology. The specific configuration of the death discloses the specific shape of politics to the believer. Believers just need to see how politics nudges them and the social characters it asks them to idealize to see where politics stands. If it is not conducive for their afterlife, something is wrong in it. Not academic treatises or scholarly debates, but a phenomenological analysis suffices. Further, death's transitional aspect guides political reform. An explicitly political attitude to political power is in view of salvation of the people subjected to that political power. All aspects of death are politicized 'given social changes and societal evolution' (Ahmed, 1987, p. 154). Ahmed's thought

emphasizes three points: ethics of death/ afterlife and their political aspects; political correspondence of life and death; death/ afterlife as a perspective to evaluate and transform politics.

In line with the findings of comparative political theory literature, we can note that Ahmed's view of modern state is critical yet reformist, and works as a 'perspective on and attempt to redefine what it must mean to live in the modern world' (Euben, 1999, pp. 11, 21). Ahmed believes that modern state with 'its coercive power, imposes a specific political and economic system' (Ahmed, 1994, p. 90). Yet, instead of arguing for its dismantlement, he believes that modern state can be restructured in the light of 'the scriptural foundations of the Muslim community' (Euben & Zaman, 2009, p. 4). Restructuring it as an Islamist state lends systematicity to the ethical aspect making salvation possible. So, 'given social changes and evolution, it is necessary to reflect on the creation of an Islamic state which does not simply replicate the Rashidun caliphate but keeps its guiding principles firmly in sight' (Ahmed, 1987, p. 154). Though Ahmed explains how a restructured Islamist state as a 'theo-democracy' would make salvation easier, his philosophical points heavily draw on an earlier thinker, i.e. Maududi.

Abul Ala Maududi (d. 1979), an Indian/ Pakistani Islamist, mentored young Ahmed. Maududi's thought and the political party he founded, 'The Islamic Party' (*Jamaat-e-Islami*), have received much attention from comparative political theorists (e.g. Iqtidar 2011, 2016). The scholarship has explored how Maududi gives death and afterlife their political meaning. We suggest that this also helps us understand his arguments for designing political institutions to 'create a just community on earth' (Euben, 2002, p. 9).

Three points stand out, as we locate his thought in the context of Islamist tradition. First: his views on the rule of Law (with a capital 'L'). God specified character traits in their social context that humans need to live a meaningful life and secure eternal salvation, but He left it to humans to actualize His Laws. Actualizing His Laws entails free-will in its collective and individual dimensions. God has specified His Laws in their economic, political, and legal contexts, and so on. It is a matter of collective free-will to 'implement the Islamic system of life without cherry-picking' (Maududi, 1966). An individual cannot do A, if A is connected to such collective contexts. If A cannot be done given such reasons, a society is engaged in a 'collective heresy' (*ijtimai ilhad*). Institutionalizing divinely-revealed Laws ensures that these Laws do not exist as a matter of political ruler's discretion. Developing economic, political, and legal institutions that actualize divinely-revealed Laws is in the light of divine wisdom and eternal salvation. More, it enables individual free-will, i.e. to

be individually pious or otherwise, as ‘there is no causality that guides moral lives, unlike the one which guides the natural world where a mango seed would only produce a mango’ (Maududi, nd, pp. 33-34). Maududi’s thought makes room for the eventuality that one might want to quit public life to remain a better believer, e.g. a path al-Ghazālī opted for. Yet, like Ahmed, he doubts whether such an individual path can address a collective problem. He argues that Western modernity, with its institutionalization and non-theistic outlook, poses ‘a complex problem, whose solution therefore cannot be found in the thought of medieval Muslim thinkers’ (Maududi, 1967, p. 522).

Second is his formulation of a ‘theo-democracy’. Maududi considers caliphate a political label, but not a structure of political organization. That structure is democracy qualified by divinely-revealed Laws. God made everyone finite (though not equally finite) and give everyone resources (though not equal resources) to secure their eternal salvation. On the other hand, everyone is equally subjected to divinely-revealed Laws which neither majority nor political leadership should abrogate. Within the limits of divinely-revealed Laws, democratic decision-making enables salvation, as it is the practical manifestation of the fact that all Muslims equally partake in Islam as ‘ideology’. Alternatively, if despotism gains ground, it would lead to a decline in religious imagination of the people (c.f. Ahmed 1994, 7) and ‘God would hold the despot responsible for having an unjust government that prevented people from following their will ... and that forced them to develop dysfunctional personalities (Maududi, 1967, p. 635).

Third is his ‘grounded’ understanding of rights. Human mortality exhibits itself in passing moments; salvation depends on how one lives those moments and how they hang together. Mortality causes an Islamist state to guarantee individual rights, as those rights tell rights-holder ‘that there is a way open to them as regards development of their capacities and power without something else getting in way’ (Maududi, 1967, pp. 153, 412). In contrast to the classical Islamic scholarship that only knows ‘Rights of Men’ and ‘Rights of God’, Maududi could this find individual rights as emerging from the concerns related to mortality and salvation. Rights require that state laws guarantee individuals a context that realize the divinely-revealed Laws they believe in, that they speak to state’s laws in terms of divinely-revealed Laws to tell why the former violates their individual rights, and that state’s laws can determine the scope of their rights with reference to divinely-revealed Laws (Maududi, 1967, pp. 415-417). Maududi’s theo-democratic Islamist state gives us three takeaway messages: political institutions oriented to both life and afterlife; salvation as a democratic idea, and democracy as enabling salvation; rights as grounded protections.

§4: Politics for mortals

It appears that modern debates on justice and Islamists converge on the importance of rule of law, democracy, and rights. Interpretive differences aside, one may find an ‘overlapping consensus’ (Rawls, 1993, p. 134). Such a consensus is one that is ‘acceptable on moral grounds to the adherents of C1 ... C2, and so on. The grounds of course would not be the same in each case (Waldron, 2004, p. 95). One can argue that different premises limit consensus that it might generally be in name only, that a consensus might mask social power and whitewash historical injustices. Political theory scholarship has however already explored these points. We instead see how the consensus might also be read as a critical engagement. Comparative history of political thought can thus turn tables by ‘making room for reciprocal questioning and critique’ (Dallmayr, 1997, p. 423). We look at three things: the idea of agency; the question of pluralism; and, the nature of social justice.

Islamists affirm the importance of individual rights because ‘humans have a remarkable capacity to inflict systematic injustices on their specie members’ (Maududi, 1967, p. 573). Yet, they believe that individual rights need to remain rooted in the social context and doubt whether there could be any interpretation of rights from a vantage point not rooted in a specific history of political thought. If politics does not draw on the ideas of subjects that they use to live by, then it would coerce them into that which would be at the cost of the meaningfulness of their lives and deaths. For Islamists, this is especially crucial now, given modern state’s institutionalized centralization of power (See Maududi 1967, 378-390; Ahmed 1994, 90).¹

1 Maududi criticized English colonialism in India differently. It bothered him as a system – ‘Western imperialism replaced Islamic law with Western ones’ (Maududi 1967, 520) – not that that an outsider had controlled India. English colonial state had ‘different ideological foundations’ (Maududi 1967, 72) because of which political structures created for over centuries in India were destroyed. The Mughals were not perfect but ‘they did not cancel or abrogate the Islamic sources of constitution’ (Maududi 1967, 528). The colonial British Indian state had an effect of ‘influencing the beliefs of 90% of population, and its influence increased with time on the remaining 10%’ (Maududi 1967, 73). For him, the wrong lies in the fact that colonialism neither respected our dead nor our deaths. This means that Islamists like Maududi who now want to revive those social and political structure face an uphill historical task, as ‘the effects of a system can never be undone with a single stroke – it even took the Prophet 10 years to do away with Modern Dark Ages’ (Maududi 1967, 113). More, given the educational system, ‘our ulema often do not know much about political and constitutional matters, and our modern educated youth does not know Islamic law ... not does it generally care about it’ (Maududi 1967, 314, 521). Despite being anticolonial, Maududi’s thought is a conditional criticism of colonialism: if the colonizers had converted to Islam, they would have belonged to (Maududi 1967, 148, 554), what Maududi calls as, Hezbollah, i.e. ‘the Party of God’ (Maududi 1967, 50); if they had constructed structures in line with Islam as ideology, their state structure would not have ideological problems (Maududi 1967, 99-104). The poet Muhammad Iqbal could note in his poem ‘Counter-complaint’ by looking at the Golden Horde’s expansionism: ‘It is plain from the tales of Tatar blitzes/ the Kaaba found its defenders from temples’.

This entails structural pluralism that is a *modus vivendi* of different histories of political thought all the way down. ‘Individuals should not follow the law they do not believe in, and should not be exempted from those laws that they believe in’ (Maududi, 1967, p. 70). In other words, the public order appears as the sum of plural social values; it is not for public order to stand in an equidistant manner from those values (Maududi, 1958, pp. 10-11). Otherwise, ‘demands for justice would be seen as insincere, where presentation of right moral points is seen not for the sake of justice but as an expression of interests’ (Maududi, 1958, p. 11). A reason for this is that there is no ‘neutrality’ about death that might support its institutional bracketing off, as then institutions would stand behind a specific history of political thought without being able to defend it. Therefore, for Islamists, it should not be binding on A to follow rules, if there are general rules that similarly apply to everyone, which nevertheless inhibit the social structures that make A’s death meaningful or affect A’s salvation. To the extent that those general rules ‘signify a way of life, it is impossible for a person to practice another way of life’ (Maududi, 1967, p. 65). In other words, if general rules prevent A from living according their religious, cultural, and personal beliefs, then A should not be bound by those rules. It is ‘naïve to call it camaraderie’ (Maududi, 1967, p. 70), if A is unable ‘to follow his own religious, cultural, and personal law’ (Maududi, 1967, p. 376). B will not go into the grave of A, nor does it make sense to put both of them into the same grave. Theo-democratic Islamists hope that such an Islamist state is well-suited to identify domains that politics should make room for, given the moral reasons touching agents’ mortality (Maududi, 1967, pp. 122-135). Though there is an important qualification: both Maududi and Ahmed are quite clear that non-Muslims would not hold political power nor qualify for political offices in a theo-democratic Islamist state, as that state upholds the ‘ideology’ of Islam, considers the Muslim community (*umma*) akin to the members of a ‘political party’, and cannot give political room to those who do not share this ideology in the same way as communists do not want capitalists as general secretaries of the Communist Party and capitalists do not want Trotskyites as presidents.

A critique on the same lines is applied to social justice. Islamists consider it obvious that one cannot give charity without accumulating some material resources, but believe that this ‘accumulation of resources needs to make sense with reference to moral framework that determines political evolution and management’ (Maududi, 1967, pp. 47, 51). In other words, social justice need not focus on disparate moments, where each is qualitatively the same as the other. Doing this prevents social justice from seeing how economic progress, national interests, health and safety enabled political subjects live passing moments meaningfully, and the way social justice

should guarantee these concerns in view of subjects' finitude (Ahmed, 2002, p. 42). Without an 'allocative' side, distributive justice falters because what makes human lives meaningful is that those lives, as any other story, have an end to it.² Humans seek politics because they are not born of their own accord nor necessarily die of their own will (Maududi 1949, Vol. 2, 504, Vol. 4, 39-41, Vol. 5, 95-100). If one does not factor in one's own fragility or that of one's social context, then death shocks and is considered a scandal that politics can either hide or publicly honor. If social justice is to do justice to our nature as finite beings, Islamists hope that it would provide people with resources to live their lives meaningfully, meet their deaths naturally, and seek eternal salvation. 'The separation between life and afterlife, world and afterworld are examples of Modern Dark Ages (*jadeed jahiliyyat*), which remains unable to establish human civilization on firmer foundations, as it does not consider human life in its entirety' (Maududi, 1967, pp. 38-39) & (Ahmed, 2010, p. 21).

In brief, Islamists are concerned by the bracketing off of death at an institutional level, as they argue that this affects the quality of justice. They broaden the view of 'quality of justice' to include the ethical motivation of believers in view of the unfolding of their lives, the fragility of individual human lives and their social contexts, and the overall legal contexts of a divinely-revealed Law in ensuring both worldly justice and salvation. The challenge this perspective poses to some of the influential versions in the tradition of modern justice is twofold: it questions whether domains can be analytically differentiated at the phenomenological level; it denies that bracketing off death has no effects on the quality of justice.

2 We can here identify some limits to opportunity-cost calculations. The idea of opportunity-cost calculations is only applicable to future courses of action via the present, as an agent chooses Course A over Course B, with the idea that this would give it more utility. But once an agent has chosen Course A, and lived the moment, the calculation is no longer valid. One can speculate later, but this is no calculation. So, opportunity-cost calculations do not apply to an agent's already-taken past decisions. This is not in itself a problem, unless one can see that it is past itself that allows an agent to make opportunity-cost calculations. So, second, when an agent calculates opportunity-costs for Course A, and chooses it over Course B, it tells us something about that agent. Both in themselves emerge historically and evolve. There is an accumulation of moments that influences the way an agent now defines itself and that extends that self-definition. It is the past of an agent that connects its one choice to another, and that defines its own continuity as an agent. This is in contrast to the view that focuses on separate and unrelated moment of detached beings who only make future calculations, without that future drawing on an agent's past, altering its present, or without that amounting to another episode in a single, meaningful story. This also necessitates factoring in both the agent's and the fragility of its social world into every such calculation.

§5: Death and justice

We began by discerning an account of death in modern debates on justice. We focused on Rawls and, rather than going forwards, we read his account backwards, to show that there is some continuity to that attitude towards death that we find in Rawls, and that there are points which Rawls takes for granted as regards death and whose justifications we can find in the thinkers that Rawls draws on, such as Locke and Hobbes. We then saw how Islamists like Ahmed and Maududi draw on an Islamic account of death, one of whose most influential articulation has been by al-Ghazālī. With the help of comparative histories of political thought, we saw how Islamists reinterpret such an account in the light of contemporary conditions to critically evaluate some of the premises used to evaluate modern political institutions. Thus, on the one hand, we saw how modern justice relates itself to death, and on the other hand we saw how Islamists' account of death relates itself to the question of justice. The institutional focus of both, in addition, provided the point which allowed the article to make both political theories enter into a dialogue.

Broadly speaking, the conceptual discussion in this article has yielded two related results. 1) It showed that one way to make sense of political theories, or specific strands within them, is by understanding their philosophical position on death. Thus, the question of justice cannot be dissociated from the question of death, as the idea that death is not relevant for politics itself relies on an understanding of both death and of politics. 2) Religiously-oriented political theories, with their focus on death and afterlife, can contribute to the debates on justice. Avoiding religious accounts, on account of scholarly concerns related to justice, ignores the fact that religion provides one of the important resources with which a number of people view their lives and deaths. It is a remarkable story of present political theory scholarship that its insistence on democracy would have simultaneously entailed a skepticism towards the demos. In other words, one might philosophically question, if religion (any religion) advances justice. Yet, it would be hasty, if we are to believe that such a question should precede analysis of those contributions.

References

- Ahmed, I. (1982). *Islam ki Nishat-e-Sania Karnay ka Asal Kaam*. Lahore: Maktab Khuddam ul Quran.
- Ahmed, I. (1987). *Minhaj-e-Inqalab-e-Nabwi Sallallah-o-Alihe WasSallam*. Lahore: Tanzeem e Islami.
- Ahmed, I. (1994). *Islam kay Inqalabi Fikr ki Tajdeed-o-Taameel*. Lahore: Maktab Khuddam ul Quran.
- Ahmed, I. (2002). *Ehd-e-hazir main Islami Riyasat aur Maeeshat*. Lahore: Markazi Anjuman-e-khuddam-ul-Quran.
- Ahmed, I. (2010). *Islam ka Iklaqi o Rohani Nizaam*. Karachi: Quran Academy.
- al-Ghazālī, A. H. (2014). *Ihyā' 'Ulūm al-Dīn*. Karachi: Maktaba-tul-Madina.
- Al-qushayrī, A. A.-h.-h. (2007). *Sahih Muslim*. (N. al-Khattab, Trans.) Riyadh: Darussalam.
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. Chicago: Chicago University Press.
- Dallmayr, F. (1997). Toward a Comparative Political Theory. *The Review of Politics*, 59(3), 421-427.
- Euben, R. (1999). *Enemy in the Mirror: Islamic Fundamentalism and the Limits of Modern Rationalism: A Work of Comparative Political Theory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Euben, R. (2002). Killing (for) Politics: Jihad, Martyrdom, and Political Action. *Political Theory*, 30(1), 4-35.
- Euben, R. (2015). Humiliation and the Political Mobilization of Masculinity. *Political Theory*, 43(4), 500-532.
- Euben, R., & Zaman, M. Q. (2009). *Princeton Readings in Islamist Thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Griffel, F. (2009). *Al-Ghazālī's Philosophical Theology*. Oxford: Oxford University Press.
- Griffel, F. (2020, May 8). *Al-Ghazālī*. Retrieved May 25, 2020, from Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/al-ghazali/>
- Hobbes, T. (1998). *Leviathan*. (J. Gaskin, Ed.) Oxford: Oxford University Press.
- Idris, M. (2016). Political Theory and the Politics of Comparison. *Political Theory*, 1-20.
- Iqtidar, H. (2011). *Secularizing Islamists?* Chicago: Chicago University Press.
- Iqtidar, H. (2016). Redefining 'tradition' in political thought. *European Journal of Political Theory*, 15(4), 424-444.
- Kamm, F. (1993). *Morality, Mortality*. Oxford: Oxford University Press.
- Kant, I. (1996). Groundwork of the Metaphysics of Morals. In *Practical Philosophy* (pp. 37-107). Cambridge: Cambridge University Press.
- Khomeini, A. R. (2009). Islamic Government. In R. Euben, & M. Q. Zaman, *Princeton Readings in Islamist Thought* (pp. 163-180). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Locke, J. (2003a). The Second Treatise: An Essay Concerning the True Original, Extent, and End of Civil Government. In I. Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration* (pp. 100-210). New Haven: Yale University Press.
- Locke, J. (2003b). A Letter Concerning Toleration. In I. Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration* (pp. 211-255). New Haven: Yale University Press.
- Locke, J. (2003c). The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer. In I. Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration* (pp. 1-99). New Haven: Yale University Press.
- MacIntyre, A. (1984, March 26). *Is patriotism a virtue?* Retrieved May 23, 2019, from The Lindley Lecture. The University of Kansas: <https://appii.org/wp-content/uploads/2019/12/Is-Patriotism-a-Virtue-Alasdair-MacIntyre.pdf>
- March, A. (2009). What Is Comparative Political Theory? *The Review of Politics*, 71(4), 531-565.

- Maududi, A. A. (1949). *Tafheem-ul-Quran*. Lahore: Tarjuman-ul-Quran.
- Maududi, A. A. (1958). *Islam aur Jadeed Muashi Nazariyat*. New Delhi: Markazi Maktaba-e-Islami Publishers.
- Maududi, A. A. (1966). *Khilafat o Malukiyat*. Karachi: Tarjuman ul Quran.
- Maududi, A. A. (1967). *Islami Riyasat*. Lahore: Islamic Publications.
- Maududi, A. A. (nd). *Tauheed o Risaalat aur Zindagi baad az Maut ka Aqli Subut*. Lahore: Islamic Publications Pvt Ltd.
- Nagel, T. (1979). *Mortal Questions*. Cambridge University Press.
- Rawls, J. (1993). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass: Belknap.
- Skinner, Q. (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waldron, J. (2004). Liberalism, Political and Comprehensive. In G. Gaus, & C. Kukathas (Eds.), *Handbook of Political Theory* (pp. 89-99). London: SAGE.

A Theoretical Analysis of The European Union's Immigration Policies in The Case of The Ukraine and Syria Humanitarian Crisis: Is It an Identity Exclusion? A Xenophobic Double Standard?

Mehmet Recai Uygur
Hamza Bahadır Eser

Abstract: In this study, the different attitudes of the European Union towards Ukrainian and Syrian refugees in its migration policies were examined. The intellectual infrastructure of these attitudes is analyzed within the framework of international relations theories such as The English School, which emphasizes the phenomenon of international society, Social Constructivism theory which emphasizes the construction of common identity and Securitization theory, which examines the process of making a political phenomenon a security issue. In addition to these approaches, the reasons for the double standard of the European Union in their migration policies are also examined in terms of the framework of geographical proximity. It emphasized to what extent the historical memories of European countries have an impact on their migration policies in the text. The theoretical analysis of the different attitudes of the European Union in the face of basically two similar events examined how these policies evolved into xenophobia and how they are fed by the current xenophobic phenomenon in Western Europe. In conclusion, it can be stated that xenophobia is a socio-psychological phenomenon in Western Europe, and this phenomenon is effective both in the determination of daily populist politics and in the attitudes preferred in the face of refugee policies.

Keywords: xenophobia, Islamophobia, securitization, identity, migration, Ukraine, Syria, European Union

Öz: Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin göç politikalarında Ukraynalı ve Suriyeli mültecilere yönelik farklı tutumları incelenmiştir. Bu tutumların düşünsel altyapısı, uluslararası toplum olgusuna vurgu yapan İngiliz Okulu, ortak kimlik inşasına vurgu yapan Sosyal İnşacılık teorisi ve siyasal bir olguyu güvenlik sorunu haline getirme sürecini inceleyen Güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde incelenmiştir. Bu yaklaşımlara ek olarak Avrupa Birliği'nin göç politikalarındaki çifte standardın nedenleri de coğrafi yakınlık çerçevesinde incelenmiştir. Metinde Avrupa ülkelerinin tarihsel hafızalarının göç politikalarını ne ölçüde etkilediği vurgulanmıştır. Temelde benzer iki olay karşısında Avrupa Birliği'nin farklı tutumlarının teorik analizi yapılarak, bu politikaların nasıl yabancı düşmanlığına evrildiği ve Batı Avrupa'daki mevcut yabancı düşmanlığı olgusundan nasıl beslendiği incelenmiştir. yabancı düşmanlığının Batı Avrupa'da sosyo-psikolojik bir olgu olduğu ve bu olgunun hem günlük populist politikaların belirlenmesinde hem de mülteci politikaları karşısında tercih edilen tutumlarda etkili olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: yabancı düşmanlığı, İslamofobi, güvenlikleştirme, kimlik, göç, Ukrayna, Suriye, Avrupa Birliği

@ Lecturer, SMK University of Applied Sciences, mrecai.uygur@gmail.com
Prof. Dr., Süleyman Demirel University, bahadireser@sdu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-1872-0885>
<https://orcid.org/0000-0003-4063-051X>

DOI: 10.12658/M0730
insan & toplum, 2024; 14(2): 46-67
insanvetoplum.org

Received: 18.03.2023
Revised: 11.08.2023
Accepted: 28.08.2023
Online First: 24.10.2023

Introduction

Our study discusses the double standards of European democracy through migration and refugees. This study necessitates an extremely broad and deep philosophical discussion due to its scope. Here, not only xenophobia but also the foundations of the crippled democratic thought underlying xenophobia will be discussed. Many social theories that emerged and developed in the West could not go beyond to hiding the crippled side of Western democracies. The argument of Cox (1981), one of the pioneers of critical theory, implies that “Theory is always for someone and some purpose” (p. 198). This statement reveals this absolute reality with all its nakedness.

The changing war strategy and understanding at the international level greatly affect civilian areas. It has become an inevitable situation for societies that differ from each other culturally, ideologically, or religiously, who have to live together. Most states consist of societies of individuals with similar cultures and religious beliefs. Historical closeness and cultural fusion have created a sense of belonging among these societies. The relationship between Ukraine and other European states was similar. This formation, which can be shown as the upper version of the “family” structure, often does not welcome those who come from the outside for an indefinite period or permanently. In particular, those who came from outside had no common values and culture with the host countries. The instinct to protect what is “mine” reveals the state of martial law in a society where the law is almost suspended. In this process, where democracy is shelved, nationalist ideas come to the forefront.

At this point, it is predictable that the host community will not be sensitive about human rights at the expense of its pluralistic and democratic identity. In such a political climate, it can be expected that the discourses point out that pushing the refugees back will gain strength, and at least the host community will remain silent against such discourses.

In a country where these social and (of course) political demands are not met, it is a possible outcome that socio-political movements will arise (Tarrow, 1998, p. 3) Political parties, that focuses on that kind of demand, started to produce discourses pointing to preventing culturally or religiously different groups (in these case Syrian refugees) from entering the “European” territory (Mudde, 2007, p. 17) As a result those in power implemented practices that did not match with pluralistic democracy and human rights.

The mass migration movement that took place with the Arab Spring that started in Tunisia in December 2010 (Qadir Mushtaq & Afzal, 2017, p. 1) made the European states extremely uneasy. Particularly, European states, which increased their efforts

to use Turkey as a buffer zone against immigration from Syria (Council of The EU, 2018), showed a different approach towards another mass migration movement that started with Russia's occupation of Ukraine towards the end of February 2022. As of the 12th of September 2023, the number of Ukrainian refugees registered in European territory is 5,833,500 (The UN Refugee Agency, 2023). This manner has been evaluated as a political double standard. The European Union states, which claim that they are not in the capacity to handle the influx of immigration from Syria, have facilitated and encouraged the flow of immigration from Ukraine and opened their borders which are known as the "open door policy".

One important point should be underlined here. The phenomenon that is to be emphasized in this text is not: why Europe opened its borders to Ukrainians, but why it did not open its borders to Syrians. The opening of Europe's borders to Ukrainians is a valuable humanitarian step. The fact that the same steps were not taken for refugees from the Middle East makes the definition of human life value controversial. In other words, what makes human life precious? To be human or European. It is understood that the normative values adopted by European countries in general and the European Union in particular, as a principled policy (Manners, 2002), vary by country, region, culture, and identity. The various immigration policies of European states considering their location, identity, religion, or culture will be discussed through the aspects of different theories below. Two theories of international relations: Social Constructivism and the English School, that shed a great deal of light on the political and social structure of the European Union, are also the theories that draw the roadmap of the debate in this study. In addition to the aforementioned theories, what the European Union's different practices for migration mean in terms of securitization and desecuritization will also be discussed in the text.

The effect of different immigration policies in Europe on xenophobia is also an issue worth examining. The most effective way to understand a phenomenon is to go down to its origins. Otherwise, all solutions will be superficial and temporary. Considering this situation, we will consider the concept of xenophobia from a different point of view, and it will emphasize how xenophobic attitudes will evolve in the long run from the differences in attitudes of European states towards refugees from Ukraine and Syria.

Throughout history, Europe has been a hub of migration due to its persistent wars, conflicts, and struggles. However, post-World War II, the region transformed,

establishing a community¹ leading to economic growth and political stability. This growth spurred demand for labor, prompting countries like Germany and France to invite significant labor migration (Deley, 2018; Borkert & Bosswick, 2007). While Europe prospered, many regions globally grappled with conflicts. Drawn to European stability, many from war-torn areas migrated en masse. The fall of the Berlin Wall in the late 1980s and the Soviet Union's dissolution in 1991 intensified illegal immigration to Europe. On the one hand, important steps were being taken with Eastern European countries within the framework of the European Union's enlargement policy², on the other hand, stricter practices were introduced in immigration policies under the name of combating illegal immigration. (European Parliament, 1999). Recently Europe's biggest test against immigration began with the Arab Spring. The issues that took place, especially in the Balkan³, the Middle East and North African geographies were facts that future generations would want to forget and shame on behalf of humanity. Against the mass migration that started with the Arab Spring, Italy, and Malta called on the European Union to make the temporary protection mechanism functional. (Ciger, 2022). Since Malta and Italy are coastal countries, they were the first stop of irregular migration, and as a consequence, they felt the result of immigration in advance. However, the European Union rejected the directives of Italy and Malta, stating that the necessary conditions for temporary protection were not met (Genç & Şirin-Öner, 2019, p. 7). In 2015, while the human tragedy was taking place on the shores of the Mediterranean⁴ (Uybadın, 2015), the member states of the European Union started to set up fences on their borders (European Parliament, 2022). Greece started to close the Macedonian border, likewise, the Hungarian-Serbian border, and the Bulgarian-Turkish border with wire fences and they implemented harsh policies against the incoming influx of immigration. In addition, the European Union has been vigilant in all border controls, and the passage of many refugees based on the border has been severely blocked (European Union Agency for Fundamental Rights, 2016).

- 1 The concept of Community refers to the 1951 Treaty of Establishment of the European Coal and Steel Community (Paris Treaty), the Treaty of Establishment of the European Economic Community of 1957 (the Treaties of Rome), and the Treaty of Establishment of the Euratom of 1957 (the Treaties of Rome), in which the foundations of the European Union were laid.
- 2 The European Union pursued a policy of enlargement towards Eastern Europe after the collapse of the Soviet Union.
- 3 In September 2015, there was a significant incident in which Hungarian journalist Petra László visually documented the coercive act of "kicking" a refugee child in the middle of a crowd of refugees entering Hungary from the Serbian border.
- 4 On 2 September 2015, the lifeless body of a three-year-old Syrian boy named Aylan (Alan) Kurdi washed up on the shores of Bodrum. The picture that immortalized his lifeless body, on the other hand left a traumatic effect on our social memory.

European Union member states have naturally encouraged other methods to prevent asylum seekers, other than closing the border with wire fences and taking intense security measures. The behavior of a journalist against the refugees at the Hungarian border has left a permanent place in the memory of humanity. As it has been mentioned above, it was seen that the Hungarian journalist “kicked the refugees” while they were passing (O’Grady, 2018). It would have been very simple to explain this situation with the concept of xenophobia defined as: “fear and hatred of strangers or foreigners or anything strange or foreign”. The origin of xenophobia is the combination of the Greek words *xenos* and *phobos*. *Xenos* was used to mean stranger or guest (Merriam-Webster Online Dictionary, 2023). It has a core point that reflects the fear of the “other” that Yakushko, (2008) refers to as the term xenophobia in this definition.

In Syria, the current regime, the opposition groups, different countries, communities, international military units, and terrorist organizations were in conflict⁵. It is clear that there is no difference between, the tragedy which is experienced by the people of Syria and Ukraine. On the one hand, is pleasing for humanity, and on the other hand, it has revealed a double standard situation for European countries. The changing policies of the European Union in Ukraine and Syria take their ideological background from identity and cultural differences. Policies are the result of these main differences. We will explain this issue with a comprehensive theoretical framework below.

Methodology of the study

The research design of this study employs a qualitative research method, specifically a case study approach. A case study approach is appropriate for this study as it allows for an in-depth examination of a specific phenomenon or case, which in this current study is the different attitudes of the European Union towards Ukrainian and Syrian refugees in its migration policies.

The methodology for this research involves several key components. It includes an examination of legal reports from the European Parliament and policies pertaining to the article’s topic. Additionally, a comprehensive literature review of academic journals, books, and pertinent sources is conducted to explore the European Union’s attitudes toward migration policies, specifically about Ukraine and Syria. The study

5 Some actors involved in the Syrian civil war; the Syrian army, the Syrian government, and internal rebels in Syria, Daesh, Al Nusra, Kurdish, Turkmen, Druze, and Syriac groups, countries such as Russia, Iran, the United States, and Türkiye.

also involves the observation of relevant public events. Besides, this research is primarily guided by theoretical analyses, incorporating key theories such as the English school, social constructivism, securitization, and geographical proximity. These theoretical frameworks provide a foundation for understanding and interpreting the complexities of the European Union's migration policies. Notably, the theoretical analyses are informed by specific European Union policies, such as the activation of the temporary protection mechanism for Ukraine and the establishment of border fences in response to Syrian refugees.

Ethical considerations were taken into account during the data collection and analysis process. Informed consent was not required as the data sources used were public documents, reports, policies, academic journals, books, and public events. However, the researchers ensured that the sources used were reliable and trustworthy.

Historical Memory and Proximity Effect on European Migration Policy

Threat perceptions that people feel from outside vary according to the degree of proximity of the threat. The intensity of the perceived threat of an explosion, a civil war, or the existence of a terrorist organization in a distant country, may remain at very low levels. The fact that the aforementioned threat elements begin to occur in a closed country will begin to raise the fear and anxiety of the people to the next level. When individuals or society start to take precautions, it is the period when the threat has entered the country's borders. For this reason, when people choose their living spaces, they pay much attention to being away from the dangers that may come from nature or people. Construction companies emphasize security to increase the attractiveness of the buildings they promote. Living in safe cities, neighborhoods, and estates is expensive. Because the demand for such places is more intense than in any other place. The most comforting answer to the first reflex of an individual who hears the news of a big earthquake or an explosion, "Where did it occur" is the one that states that "it occurred in a distant place." With this answer, the daily life of the individual continues from where it left off, the tragedy that occurred in another part of the world becomes an ordinary event and is usually forgotten.

Europe experienced considerable chaos and war until 1945. The continent began its journey toward a more structured order with the 1648 Peace of Westphalia (The Peace of Westphalia, 1648). After WWII, Europe evolved into a more cohesive political entity. France's mistrust of Germany was addressed through shared cultural, economic, and political bonds (European Union, 2020). This European unity intensified during the Cold War, largely due to concerns about the USSR's territorial ambitions in Europe and other territories. The USSR's influence not only reached parts of the

European continent but also extended into regions like the Caucasus. But Europe had to prioritize its security over others. The European States, which put intense pressure on the United States of America (USA) to protect European lands against the threat of the USSR, were successful in their pressure and established the North Atlantic Treaty Organization (NATO) under the leadership of the USA.

Historically, phenomena that took place on European territory have had a great impact on today's European Union policies. These policies have manifested themselves in many areas, including political, social, and economic. With the disintegration of the USSR in 1991, the European Union implemented its eastward enlargement policy, and in 2004, by accepted a total of 10 countries, including Malta and the Greek Cypriot Administration. It was the biggest enlargement process in its history. (European Parliament, 2023) With the disintegration of the Soviet Union, concern about the direction of the Eastern European countries, which were celebrating their independence in confusion, meant an extremely broad maneuver for the European Union. The major factor behind this hasty and grand decision was to move Central and Western Europe away from the Russian border, thereby reducing the threat.

Analyzes and inferences to be made on the current immigration policies of the European Union within the framework of the mentioned facts are important. Because, according to a realist point of view, a region or country will keep human values in the background as a matter of national security strategy. In that case, the humanitarian aspect of the European Union's policy towards Ukrainian refugees is questionable. It can be thought that this inference put forward for the European Union countries, which opened their borders to Ukrainian refugees, is contradictory. We think that historical analysis and deconstruction of issues and policies will bring us a little closer to reality.

Existence and Mechanisms of EU Migration Policy

The development of a comprehensive European Union (EU) migration policy has been an evolutionary process, initiated by the Treaty of Amsterdam in 1999, which transferred immigration policy-making powers from individual states to the European level (Polat, 2006). Subsequently, the establishment of the Common European Asylum System (CEAS) marked a significant step toward a standardized approach to migration within the EU (Zaun, 2018).

The CEAS set out minimum standards for the treatment of asylum-seekers, including procedures for granting and withdrawing refugee status, reception conditions, and criteria for determining which EU country is responsible for examining an asylum claim (Luedtke, 2011)

The Dublin Regulation, integral to the CEAS, stipulates that asylum seekers must apply for asylum in the first EU member state they enter (Guild et al., 2015). This has been a contentious element of the EU's migration policy, with critics arguing it places a disproportionate burden on 'frontline' states such as Italy and Greece.

In 2015, as an emergency response to the refugee crisis, the EU introduced a temporary relocation scheme to support these frontline states (European Parliament, 2019). Yet, such schemes have faced resistance from several member states and questions remain about the EU's ability to enforce solidarity among its members in matters of migration policy (Brekke & Staver, 2018). Another key aspect of the EU's migration policy was the 2016 EU-Turkey deal, which aimed to stem migration flows by returning irregular migrants arriving in Greece back to Turkey (International Rescue Committee, 2022).

Effects and Externalization of EU Migration Policy

The effects of the EU's migration policy have been profound and multifaceted. EU policy has certainly offered refuge and safety for many individuals fleeing conflict and persecution. However, it has also received significant criticism.

One major criticism of the Dublin Regulation is the aforementioned imbalance it creates, placing a heavier burden on certain member states (Guild et al., 2015). This has led to significant tension within the EU, as the uneven distribution of asylum seekers has exacerbated political and social issues within the bloc (Brekke & Staver, 2018). Similar to this situation, the EU-Turkey deal has faced criticism due to concerns over refugee rights, given the deal's potential breach of the principle of non-refoulement, a core tenet of international refugee law that forbids the return of refugees to places where they face serious threats to their life or freedom (Médecins Sans Frontières, 2016). The migration crisis has influenced EU politics, contributing to the rise of anti-immigration sentiments and populist parties in several member states, presenting substantial challenges to EU solidarity and integration (Mudde, 2019).

Beyond internal mechanisms, the EU migration policy has increasingly focused on the externalization of border control and cooperation with third countries (Lavenex, 2016). For instance, the EU-Turkey deal in 2016 reflected this externalization trend.

The agreement aimed at curtailing the influx of refugees and migrants into the EU through Turkey, which had become a major transit route during the crisis (Çorabatır, 2016). The EU's relationships with African countries have been increasingly characterized by efforts to manage migration. This has taken shape through various partnerships, including the EU Emergency Trust Fund for Africa, aimed at addressing the root causes of irregular migration and displaced persons in Africa (Molenaar et al., 2017).

The meaning of the migration policy implemented in Europe from a social constructivist perspective: Ukraine and the European Union

Nicholas Onuf and Alexander Wendt contend that international political elements, like power and anarchy, are socially constructed rather than predetermined (Wendt, 1999, pp. 29-32). The international system is based on evolving norms and rules (Onuf, 1989, pp. 144-145). In a constructivist view, states first establish their identity and goals, and then interact and shape each other based on these identities (Wendt, 2013, pp. 23-25). This interaction creates identity bonds, turning the traditionally uncertain global landscape into one where actors are linked by shared identities.

The emphasis of social constructivism on the identities of states in their foreign relations highlights the importance of the social dimension of security. When states decide who they are, the first thing they refer to is their social and cultural structures. The characteristics of these social and cultural structures have great effects on whether states are democratic or authoritarian in the international system. Just as the system-actor interaction in the international system changes and transforms two phenomena, a similar interaction can be observed in the relations of states with their societies. It is inevitable for the government to be authoritarian in societies where authoritarian political culture understanding is dominant. Because the primary purpose of the government on the political scene is to get the support of society, to make themselves accepted by society and ultimately to be able to stay in power. This is the phenomenon behind the far-right parties that are starting to get stronger today.

Ukraine, which is geographically within the European territory, is also considered to be European in terms of identity. In the social constructivist theory, it is emphasized that states first decide who they are while determining their foreign policies. European states and the European Union have used this approach when determining their policies against mass immigration from Ukraine. First, they decide who they are. It is possible to talk about the existence of a common identity constructed in the historical process between Ukraine and other European countries, which are similar in religion, culture, and politics, and are geographically intertwined. Especially the fact that common threats⁶ are felt politically making these identity ties stronger. Because the biggest factor affecting the formation of common identities is the perception of common security and threats. These perceptions begin to form natural bonds with those who struggle with the same thing as us and feel threatened by the same thing.

6 It is understandable that European countries, which historically have always felt the Russian threat on their east borders, show empathy and solidarity with Ukraine.

While the European states went so far as to put up fences on the borders during the Arab Spring process, it is noteworthy that they immediately put the temporary protection mechanism into place for the Ukrainian refugees. Ukrainian asylum seekers have the right to stay in the European territory for 3 months without a visa (European Council on Refugees and Exiles 2022). This emergency policy is the first common policy of the European Union on the temporal protection of refugees. It can be understood that the idea of protecting people who are part of our European society played an important role in this decision.

The meaning of The English School's International Society argument for Europe: is Syria not part of society?

In European territory, policies towards refugees from different parts of the world vary. As mentioned above it can be made more meaningful by evaluating it in a theoretical framework. The English school is another important approach that can help to understand European immigration policy from a different perspective. First of all, it will be necessary to mention the main approaches of the English school in international politics.

Three core approaches define international politics: the Hobbesian (realism) which sees global anarchy and war as constants, the Kantian (revolutionary idealism) which believes this anarchy can be reshaped or ended, even suggesting a world government as a solution, and the Grotian (rationalism), a middle ground. The English school, combining these traditions, provides a unique perspective (Devlen & Özdamar 2010, p. 44). Rooted in the Grotian tradition, it acknowledges the anarchic global system but posits that its inherent warfare can be moderated (Wight 1996, p. viii). Within this framework, states can engage in both conflict and cooperation due to interconnected economic and social relations (Bull 1977, p. 26). To Martin Wight, the essence of international politics is the continuous survival struggle among states, and any notions of evolving states or a unified government run counter to this core idea (Kardaş & Balcı 2018, p. 189; Wight 1977, pp. 35-36).

The English school's central contribution to international relations is the concept of "international society." This theory posits that international systems can evolve into societies based on specific norms and values. Buzan highlighted that the primary dynamics of such an international society revolve around their shared values (Buzan 2001, p. 477). Leading figures like Wight and Butterfield further emphasized that shared religious and cultural values are foundational for such a society to form (Hall 2014, pp. 6-7). As an illustrative case study, scholars often refer to the relationship between the Ottoman Empire and European states. Although the Ottomans had

significant interactions with Europe, Wight believed that, due to contrasting religious values, the Muslim Ottoman Empire could not be integrated into the predominantly Christian European society (Devlen & Özdamar 2010, p. 47). However, Hedley Bull perceived Europe as the core of this international society, with the Ottoman Empire forming its periphery, suggesting a more inclusive but hierarchical arrangement (Watson 1987, p. 148). These views from the English school, particularly emphasizing shared cultural and religious values, contrast starkly with Kant's more inclusive ideals. The implications are clear: Europe's deeply ingrained values could shape future political dynamics, potentially placing non-European entities, both states and their citizens, on the margins.

The discriminatory attitude of European states towards Syrians is very illuminating from the perspective of the English school. The biggest reason why the mass migration movement is not wanted in Europe is the fear that the demographic structure of the countries may change permanently. This is maybe the greatest threat felt by most European countries. The threat perception of the intense Arab immigration by the host countries' politicians and their voters caused human tragedy which experienced by immigrants at the borders of Europe in times of war. The attitudes of European states in the examples of Ukraine show that; Borders should be opened to people fleeing wars, and temporary protection mechanisms should be put in place. However, each country will carry out these practices against people who have similarities with their internal dynamics culturally, religiously, politically, or ideologically. It is possible to say that European mentality believes that it is a normal situation that politically and socially different societies are not allowed inside the border. If the war takes place in Europe, the European states will open their borders to the European ones, if the war is in the Middle East, They will not. This situation has become a reality that the English school has structurally placed and built.

Migration Policies of European Union: Securitization, Desecuritization, and Xenophobia

Securitization is a phenomenon that can be seen in every area and at every level of the daily life of the individual and society. It is possible to observe the phenomenon of securitization in the whole of social relations. The securitization approach, which is one of the critical theories of international relations, can be in question not only based on states and societies but even among small units, families, or friend groups. Because securitization has both macro and micro-scale structures. Talking about the chill and destructive power of the sea to a person who is about to go fishing will reveal that person's fear of the sea. Talking about paranormal, mysterious, and creepy stories to a young person living peacefully at home alone will make the peaceful life of that person uneasy. These phenomena, which point to extremely micro and abstract

levels, can be explained by securitization theory. Because security means being safe from any danger (Emancipation). It is not difficult to derive different examples to better understand the dimensions of securitization. People observing a family will find that parents often resort to securitization when raising their children. Parents who warn their children against the dangers of life, indicating which groups of friends are good and which are bad, that nothing should be taken from strangers that animals can bite, that a burning stove can burn people that bad words will be punished, and many similar advices are securitization applied within the framework of family discipline. It is seen that most of the cases mentioned have good sides as well, but parents mostly focus on their harmful aspects. When a mother or a father tells his child what a stove is by saying it is something that can burn people rather than a heater explaining everything.

After explaining with concrete examples how securitization should be understood at the micro level, it will be necessary to mention how it is handled in the critical security approach. The person who introduced the concept of securitization into our lives was Ole Weaver, one of the leading figures of the Copenhagen School (Weaver 1995).

Ole Wæver of the Copenhagen School, alongside Barry Buzan, posits that for securitization, there needs to be specific events seen as threats, a populace that believes in the threat, and political elites to vocalize it. The process begins with a “speech act” where political entities label a situation as a threat (Wæver 1989). This act of labeling by political elites creates security threats via discourse (Buzan, Wæver, & De Wilde, 1998). The School emphasizes the social construction of discourse over actual security threats. However, a speech act alone doesn’t achieve securitization; it requires audience acceptance. The rise of far-right parties in Europe exemplifies this, using immigration as a potent topic for securitization, with refugees framed as threats and receptive audiences, like neo-nazists, accepting this narrative.

From the aspect of migration case, the existence of an object that can be shown as a threat is also necessary for securitization to be fully successful. So much so that it may not be a very successful attempt to present a phenomenon that is not disturbed economically, socially, or politically by the whole society as an object of security. So, what is the reason that the authorities brought this issue to their political agenda? Only a few complaints from some sections of society make them the first move. As can be understood from the migration example, for securitization to be fully successful, the existence of an object that can be shown as a threat is also necessary. The main reason why stray dogs are presented as an object of security in Turkey is that they sometimes become aggressive and sometimes lead to fatal consequences. The reason

why the authorities bring this issue to the agenda is the complaints received from some segments of the society. So much so that some people did not hesitate to behave cruelly against stray dogs, which they perceived as a threat to themselves, and committed inhumane behaviors to the extent of crushing the heads of dogs with shovels. The images of an elderly and apparently religious man who killed a dog lying defenselessly in the shade in the scorching heat of the summer in Kızıltepe district of Mardin by hitting it repeatedly with an iron bar, reveal the brutal and chilling consequences of the securitization of stray dogs in Turkey (Milliyet, 2023). The reason for the emphasis on the religious identity of the man in question is a warning against the blinded cruelty and inhumanity that can occur when religion merges with the far right. This is also the reason why xenophobia attributed to Europe is often associated with Islamophobia. This is the result of the combination of religion with the far right. The far-right masses, who are uncomfortable with immigrants, are similar to this. The silence of certain events by the legal authorities causes the wild nature of the human being to be released. When we continue with the example given in Turkey, we see that the same is not true for stray cats. Street cats are protected by the society and society welcome the existence of cats. Therefore, it will not be very successful for decision makers to point out cats as security objects in a possible situation. As it can be understood from here, another important issue required for securitization to come to an end is that the threat element is brought forward by the legal authorities or by people whose decision the society trusts. Governments build securitization based on an existential threat.

The far-right masses, who are uncomfortable with immigrants, are pushing these policies. The apparent inaction of legal and political authorities in response to incidents involving the deliberate destruction of workplaces and residences, as well as armed incursions into places of worship, property damage, assaults, and other forms of violence targeting immigrant communities, has led to a conspicuous portrayal of immigrants through a criminalizing lens within the media. Of particular note is the recent trend where actions undertaken against religious sanctuaries of immigrants are either met with inadequate humanitarian responses or altogether overlooked. This environment inadvertently fosters a milieu conducive to the bolstering of far-right elements.

As it can be understood from here, another important issue required for securitization is that the threat element is brought forward by trusted legal authorities or people who influence society. It can be said that governments, and politics who are on the side of populism build securitization on a built existential threat perception. On the other hand, when the decision-makers give the population what they want, they gain a large political area that is out of account.

Once securitization succeeds, we are faced with the reality that the phenomenon in question is now accepted as a threat by society, and society expects the state to produce a solution to this issue. Convincing the masses of an issue by asserting the existence and survival of the state and waiting for a solution for these masses to eliminate the threat pointed out by the state is in itself a harbinger of another danger. When securitization takes place in this way, society also approves of the government taking extraordinary measures. Now, government officials can justify their actions by basing them on the threat in question and they can carry out any action they wish. From this moment on, no one can question the actions of the government or raise a voice against their grievances. The climate of peace and tranquility that people once lived in has now become a longed-for dream far away. All authority now rests with Leviathan (Hobbes, 2019).

The speech-act approach categorizes policymaking into three levels of severity: non-politicized, politicized, and securitized (Hisarhoğlu, 2019). While the Copenhagen school posits that securitization starts with a speech act, the Paris school, represented by Didier Bigo, believes it evolves over time via state control mechanisms (Bigo, 2000). As an illustration, border walls can be as influential in the securitization process as a speech act.

There are numerous works on xenophobia in Western Europe in the current literature. A brief summary of these studies is as follows: For decades radical-right and its effects on political parties in Western Europe have been one of the main interests of researchers such as Betz (1993), Kuechler (1994), Trotha (1995), Karapın (1998), Rydgren (2008), Eser and Çiçek (2020). One of the first comprehensive studies was made on four countries (Australia, Germany, Britain, and Sweden) by Hjerm (1998), a specific study on xenophobia in Germany was made by Boehnke et al. (1998), Adam (2014) also studied on German by the focus on asylum seekers and immigration policies of Germany from the aspect of xenophobia, Melzer and Serafin (edit.) about right-wing extremism in European countries (2013), a similar study was made by Kende, and Kreko (2020) in which they scrutinize the relationship between xenophobic prejudice and right-wing populism, a study on security and xenophobia in Greece was made by Dalakoglou (2013). There are also studies focused on xenophobic attitudes toward immigrants in both Germany and Poland sample (Taras, 2009). The number of these examples from the current literature can be increased.

Studies examining the relationship between xenophobia and securitization are very limited. (Brunet & Benedicto, 2018; d'Appollonia, 2017; Malmö, 2016; Lazaridis & Skleparis, 2015; Ünal-Eriş & Önel, 2021; Porotsky, 2021). Fear and anxiety in society begin with the process of securitization. With the start of the securitization process

mentioned above, the threat phenomenon begins to show itself. Society is warned about an object and the object now becomes a threat. If this object refers to a group, individual, or refugees and immigrants, it will inevitably evolve into xenophobia. Because over time, people begin to hold grudges against those whom they see as a threat. These are people who are unwanted and should be avoided. These individuals and groups are perceived as those who try to harm the indigenous (European) people or (culturally and religiously homogeneous) ingroup and aim to degenerate their culture, disseise their wealth, etc. Now it becomes easy to say that “They are enemies.” The fear of heterogeneity, especially in religious identities brings another fear: Islamophobia. This is also a very important point that researchers focus on (For example See Taras, 2012; Helbling, 2008; 2014). In the European Union countries, it can be said that: Islamophobia and xenophobia are mixed phenomena. In fact, in today’s world xenophobia has become a phenomenon that is attributed to the West. The fear of the one who is from the outgroup (xenophobia) is expanded to a specific form called Islamophobia can be summarized as fear of a different religious identity or choice. The desecuritization phenomenon, (which is the reverse of the securitization process as mentioned above) becomes difficult to compensate for xenophobia. Xenophobia is a chronic outcome of securitization. Once hatred is instilled in society, it will take several generations to change those feelings and perceptions. As one of the methods of struggling with the immigration wave that started toward Europe with the Arab Spring, the phenomenon of securitization was applied. We should note here as a footnote that the very concept of “struggling with the migration wave” poses a problem in itself. Because the refugees who immigrated from Syria fled the war, the same is true for those who immigrated from Ukraine.

During the Arab Spring, the asylum seekers phenomenon, which was securitized to such an extent that it would cause fear and anxiety in Europe, began to be desecuritized to welcome the Ukrainians with the Russian intervention in Ukraine. It should be noted here that the desecuritized phenomenon is not immigration itself, but asylum seekers. Because this situation is related to where the immigrants come from. The phenomenon of previously securitized migration (specific to Syrians) has not taken a very good place in the memory of European society. With the Russian intervention in Ukraine, the political authorities, who tried to ensure that the Ukrainians were well received, not because they favored the Ukrainians very much, but because they were afraid of the spread of the Russian threat, managed to draw the phenomenon of immigration, which had a bad image in the memory of the European society, to the political arena by desecuritization. This situation will not have the same effect on refugees from the Middle East. So much so that a government that warns its citizens not to drink from a marked fountain and that the fountain is poisonous will

then have a hard time convincing its citizens that the fountain is not poisonous. The situation for Syrians is similar. Once the Syrians are portrayed as a threat socially, economically, and politically, it will make it difficult for the local people to believe that they are not a threat later on. This is the exact reason why xenophobia is the chronic outcome of securitization.

Conclusion

After these explanations, the different attitudes of the European Union towards Syrians and Ukrainians in its migration policies can be analyzed better. From the perspective of the British school and social constructionism, we explained how the Syrians are not European, how this situation is constantly expressed by the Europeans, and what kind of consequences this situation has in the end. The findings of this study reveal that the attitudes of the European Union towards refugees in its migration policies are influenced by a complex set of factors that include security concerns, the construction of a common identity, and historical memories. The research also indicates that these attitudes have evolved into xenophobia and are fed by the current xenophobic phenomenon. The study contributes to the current literature by providing an in-depth analysis of the attitudes of the European Union towards refugees and by highlighting the impact of historical memories on migration policies. The study also emphasizes the importance of adopting a human-rights-based approach to address the challenges posed by the refugee crisis.

The English School's international society argument provides a theoretical explanation for the exclusionary attitudes of the European Union towards refugees. This argument suggests that those who are not Christian may not be considered part of the international society, specifically the European society, thereby reinforcing exclusionary attitudes towards refugees from different religious backgrounds. Social Constructivism's emphasis on the construction of a common identity highlights the role that shared culture and historical memories play in shaping attitudes toward refugees. This aspect was evident in the European Union's support for Ukrainian refugees due to the perceived threat from Russia, as well as the relative lack of support for Syrian refugees due to their different religions and cultural backgrounds.

The securitization of migration has legitimized the restrictive policies of the European Union towards refugees. The concept of securitization has created a political discourse that has framed migration as a security issue, leading to the adoption of measures such as border control and detention that have further reinforced exclusionary attitudes towards refugees.

The results of this study also indicate that the attitudes of the European Union towards refugees have been influenced by Islamophobia and xenophobia. The European Union's restrictive migration policies towards refugees from Muslim-majority countries reflect deep-seated prejudices and fears towards Islam and Muslims. These attitudes have been further reinforced by the rise of xenophobic sentiments across Europe, which have been driven by factors such as economic anxiety, political polarization, and populist far-right movements. The securitization of migration has been closely linked to these attitudes, as the framing of migration as a security issue has often been used to stoke fears of terrorism and extremism among European populations. This has led to the adoption of policies that are more focused on controlling and excluding refugees, rather than addressing their humanitarian needs. Furthermore, the concept of common identity has also played a role in shaping these attitudes toward refugees. The perception of refugees as "others" who do not share the cultural or religious values of Europe has reinforced xenophobic and Islamophobic attitudes among European populations. In light of these findings, it is clear that addressing Islamophobia and xenophobia must be a key component of any efforts to create a more inclusive and human-rights-based approach toward refugees in Europe. It is essential to challenge the deeply ingrained prejudices and fears that have contributed to exclusionary attitudes towards refugees and to work towards creating policies that are based on principles of equality and justice for all, regardless of their religion, culture, or background.

In parallel with social constructivist theory, the European Union's relationship with Ukraine has been influenced by the historical memory of Cold War divisions and the ongoing geopolitical tensions with Russia. As a result, Ukrainian refugees are often perceived as allies or victims of a common adversary, which enhances the EU's sympathy towards them. This shared history and the cultural and religious similarities have eased their integration into European societies, leading to more favorable migration policies towards Ukrainian refugees. The EU's refugee policies reflect an inherent bias towards Christian-majority Ukraine over predominantly Muslim Syria. This suggests an unconscious or perhaps even conscious privileging of Judeo-Christian heritage in the construction of European identity. This bias is detrimental as it overlooks the shared humanity of all refugees, regardless of their religious or cultural background, and contributes to the marginalization of Syrian refugees within Europe.

In the circle of proximity effect, another significant aspect to consider is the role of geopolitical context. The EU's relationship with Russia, especially in the wake of the Ukrainian crisis, has had significant implications on its treatment of Ukrainian

refugees. Ukraine is seen as a country under threat from a shared adversary, thereby justifying the more welcoming approach toward Ukrainian refugees. On the other hand, the Syrian crisis, being a complex web of international involvements and a breeding ground for radical groups, has become associated with the fear of importing extremism. The consequential securitization of Syrian migration leads to a pervasive belief that accepting Syrian refugees carries a potential security risk.

In the securitization part of the research, the dimension of xenophobia has been discussed. Accordingly, the influence of populist and far-right movements in European politics also cannot be ignored. These movements have effectively capitalized on the fear and uncertainties among European citizens, steering public opinion against the influx of Syrian refugees. In contrast, Ukrainian refugees, who are more likely to blend into European societies due to cultural and religious similarities, do not face the same level of societal rejection.

The exclusion or perception of outsiders in European society can profoundly reshape the European landscape, especially when viewed through the English School perspectives on international society. The differing treatments of Syrian and Ukrainian refugees might cause long-term disruptions in the EU's social fabric, intensifying socio-political cleavages. It's pivotal to recognize that true integration for refugees transcends mere acceptance-it involves social inclusion, employment, education, and leading a dignified life. The global community keenly observes the EU's stance on the refugee crisis. If the EU persists in its inconsistent policies, it may inadvertently endorse global discriminatory practices. However, an inclusive approach might establish a worldwide benchmark for refugee rights.

There's a glaring inconsistency in how refugees are treated across EU nations, compromising its unity. Addressing this requires a unified EU strategy based on mutual responsibility. Additionally, tackling the underlying causes forcing people to flee their homes, like crises in Syria and Ukraine, is just as crucial. The EU's biased attitude towards Syrian and Ukrainian refugees challenges its professed values of human rights and equality, calling for a thorough review of its policies. Solutions should target both immediate challenges and deep-rooted issues, underscoring the importance of global collaboration in conflict resolution. The EU's complex stance on refugees underscores the need for a human-rights-centered approach. The study's findings are pivotal for those aiming to refine refugee policies in Europe.

References

- Betz, H-G. (1993) The new politics of resentment: Radical Right-Wing populist parties in Western Europe, *Comparative Politics*, 25(4), 413-427.
- Bigo, D. (2000). When two become one: Internal and External Securitizations in Europe. in Morten, K. and Michael, W. (Ed.). *International Relations Theory and the Politics of European Integration*. Routledge.
- Boehnke, K., Hagan, J. & Hefler, G. (1998). On the development of xenophobia in Germany: The adolescent years. *Journal of Social Issues*, 54(3), 585-602. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1998.tb01237.x>.
- Borkert, M., & Bosswick, W. (2007). Migration Policymaking in Germany – between national reluctance and local pragmatism? *IMISCOE Working Paper*. Working Paper No. 20.
- Brekke, J. P., & Staver, A. (2018). The renationalization of migration policies in times of crisis: the case of Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(13), 2163-2181.
- Brunet, P., Benedicto, A.R. (2018). Building walls: Fear and securitization in European Union. *Transnational Institute*.
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. Macmillan.
- Buzan, B. (2001). The English School: an underexploited resource in IR, *Review of International Studies*, 27(3), 71-488.
- Buzan, B., Weaver, O., and Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Ciger, M.I. (2022). Reasons for the Activation of the Temporary Protection Directive in 2022: A Tale of Double Standards: Forum on the EU Temporary Protection Responses to the Ukraine War. ASILE, Global Asylum Governance, and European Union's Role. *Centre for European Policy Studies*.
- Cox, R. (1981), "Social forces, states & world orders: Beyond international relations theory. *Millennium Journal of International Studies*, 10(2), 126-154.
- Council of the EU. (2018). EU-Turkey statement. Press office - General Secretariat of the Council Rue de la Loi 175 - B-1048 BRUSSELS. *Press Release* 144/16 18/03/2016 Available; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/pdf> Access: 18 March 2016.
- d'Appollonia, A.C. (2017). Xenophobia, racism, and the securitization of immigration. In Bourbeau, P. (Ed). *Handbook on Migration and Security* (pp. 252-272). Social and Political Science.
- Dalakoglou, D. (2013). 'From the bottom of the Aegean Sea '1 to Golden Dawn: Security, xenophobia, and the politics of hate in Greece. *Studies in Ethnicity and Nationalism*: 13(3), 514-522.
- Deley, M. (1983). French immigration policy since May 1981. *International Migration Review*, 17(2), 196-211.
- Devlen, B., Özdamar, Ö. (2010). Uluslararası ilişkilerde İngiliz Okulu kuramı: Kökenleri, kavramları ve tartışmaları, *Uluslararası İlişkiler*, 7(25).
- Eser, H.B., & Çiçek, A. (2020). Avrupa'da aşırı sağın ayak sesleri: Zenofobinin patolojik normalleşmesi, *Alternatif Politika*, 12 (1), 114-144.
- European Council on Refugees and Exiles. (2022). Information Sheet – Measures in response to the arrival of displaced people fleeing the war in Ukraine. Retrieved 26 February 2023 from <https://ecre.org/wp-content/uploads/2022/03/Information-Sheet---Access-to-territory-asylum-procedures-and-reception-conditions-for-Ukrainian-nationals-in-European-countries.pdf>.
- European Parliament. (2019, November 20). Legislative train Schedule: 1st Emergency Relocation Scheme. In "Civil Liberties, Justice and Home Affairs - LIBE." Rapporteur(s): Ska Keller. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-1st-emergency-relocation-scheme>
- European Parliament. (1999). Migration And Asylum in Central and Eastern Europe. Libe 104 En.February, Retrieved 26 February 2023 from https://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/104/summary_en.htm.

- European Parliament. (2022). Walls and fences at EU borders. EPRS | European Parliamentary Research Service. Retrieved 26 February 2023 from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733692/EPRS_BRI\(2022\)733692_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733692/EPRS_BRI(2022)733692_EN.pdf).
- European Parliament. (2023). The Enlargement of The Union. Fact Sheets on the European Union – 2023. Retrieved 26 February 2023 from https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_5.5.1.pdf.
- European Union. (2020). Schuman Declaration May 1950: 70 Years of Solidarity. Available at: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en Access: 26 February 2023
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2016). Asylum and Migration into the EU in 2015. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vienna – Austria. Retrieved 26 February 2023 from https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-fundamental-rights-report-2016-focus-0_en.pdf.
- Genç, H.D. & Şirin-Öner, N.A. (2019). Why not activated? the temporary protection directive and the mystery of temporary protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. 7(1), 2630-6263.
- Guild, E., Costello, C., Garlick, M., & Moreno-Lax, V. (2015). The 2015 Refugee Crisis in the European Union. CEPS Policy Brief No. 332, CEPS.
- Hall, I. (2014). Martin Wight, Western values, and the Whig tradition of international thought. *The International History Review*. 36(5), 961-981.
- Helbling, M. (2008). "Islamophobia in Switzerland: A New Phenomenon or a New Name for Xenophobia?" Annual Conference of the Midwest Political Science Association (MPSA) Chicago, 3 - 6 April.
- Helbling, M. (2014). Opposing Muslims and the Muslim headscarf in Western Europe. *European Sociological Review*, 30(2), <https://doi.org/10.1093/esr/jct038>.
- Heribert, A. (2015). Xenophobia, Asylum Seekers, and Immigration Policies in Germany, Nationalism, and Ethnic Politics, 21(4), 446-464, <https://doi.org/10.1080/13537113.2015.1095528>.
- Hjerm, M. (1998). National Identities, National Pride and Xenophobia: A Comparison of Four Western Countries, *Acta Sociological*, 41: 335, pp.335-347, <https://doi.org/10.1177/000169939804100403>
- Hisarhoğlu, F. (2019). Güvenlikleştirme. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 24.
- Hobbes, T. (2019). *Leviathan* (Semih Lim, Çev.). Yapıkredi Yayınları.
- International Rescue Committee. (2022, March 18). A Europe that protects: What is the EU-Turkey deal? https://www.rescue.org/eu/article/what-eu-turkeydeal?gclid=CjwKCAjw8symBhAqEiwAaTA__BOglxL_uBEmogdVfxiLnpO1tEnSkZMlvfZ1zrVhri9Fw_BY-2xoCP3sQAvD_BwE
- Karapın, R. (1998). Radical-right and neo-fascist political parties in Western Europe. *Comparative Politics* 30(2), 213-34.
- Kardaş, Ş. & Balcı, A., (ed.). (2018). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları.
- Kende, A., & Kreko, P. (2020). Xenophobia, prejudice, and right-wing populism in East-Central Europe, *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 29-33.
- Kuechler, M. (1994). Germans and 'Others': Racism, xenophobia, or 'Legitimate Conservatism', *German Politics*, 3(1), 47-74, <https://doi.org/10.1080/09644009408404347>.
- Lavenex, S. (2016). Multilevelling EU external governance: the role of international organizations in the diffusion of EU migration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(4), 554-570.
- Lazaridis, G. & Skleparis, D. (2015). Securitization of migration and the far right: The case of Greek security professionals. *International Migration*. 54(2), 176-192.
- Luedtke, A. (2011). Uncovering European Union Immigration Legislation: Policy Dynamics and Outcomes. *International Migration*, 49(2), 1-27.

- Malmlöf, V.H. (2016). Fear: A risk that must be taken into account: The securitization of asylum seekers and refugees in Sweden, (Master's Thesis, Faculty of Theology, Uppsala University).
- Manners, I. (2002). *Normative power Europe: A contradictions in terms*. Blackwell Publisher.
- Médecins Sans Frontières. (2016). Obstacle Course to Europe: A Policy-Made Humanitarian Crisis at EU Borders, retrieved from; <https://reliefweb.int/report/world/obstacle-course-europe-policy-made-humanitarian-crisis-eu-borders-december-2015>.
- Melzer, R. and Serafin, S (Eds.). (2013). *Right-wing extremism in Europe, country analyses, counter-strategies, and labor-market oriented exit strategies*. Friedrich Ebert Foundation.
- Meriam-Webster. (26 February 2023). Xenophobia, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/xenophobia> (Access Date: 26.02.2023).
- Milliyet. (2023, August 18). Mardin'de vahşet! Yavru köpeği demir çubukla öldürdü. Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/milliyet-tv/mardinde-vahset-yavru-kopeg-i-demir-cubukla-oldurdu-video-6992848>
- Molenaar, F., et al. (2017). A Line in the Sand: Roadmap for Sustainable Migration Management in Agadez. *Clingendael - Netherlands Institute of International Relations*.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2019). *The far right today*. Polity Press.
- O'Grady, S. (31 October 2018). Remember the Camerawoman Who Kicked Refugees? She Was Just Acquitted. The Washington Post. Retrieved 26 February 2023 from <https://www.washingtonpost.com/world/2018/10/31/remember-camerawoman-who-kicked-refugees-she-was-just-acquitted/>
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making: Rules and rule in social theory and international relations*. University of South Carolina Press.
- Polat, C. (2006). The immigration policy and process of European integration: Supranationalism versus inter-governmentalism? *Ankara Review of European Studies*, 6(1), 69-80.
- Porotsky, S. (2021). Rotten to the core: Racism, xenophobia, and the border and immigration agencies. *Georgetown Immigration Law Journal* 36(349).
- Rydgren, J. (2008) Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research* 47, 737-765, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2008.00784.x>
- Qadir Mushtaq, A., & Afzal, M. (2017). Arab Spring: Its causes and consequences, *JPUHS*, 30(1), 1-10.
- Taras, R. (2012). *Xenophobia and Islamophobia in Europe*, Edinburgh University Press.
- Taras, R. (2009). Transnational xenophobia in Europe? Literary representations of contemporary fears, *The European Legacy*, 14(4,) 391-407, <https://doi.org/10.1080/10848770902999492>.
- Tarrow, S. (1998). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.
- The UN Refugee Agency. (2023). Operational data portal: Ukraine refugee situation. Refugees from Ukraine recorded across Europe. Retrieved 26 February 2023 from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- The Peace of Westphalia. (24 October, 1648). Retrieved from <https://pages.uoregon.edu/dluebke/301ModernEurope/Treaty%20of%20Westphalia%20%5BExcerpts%5D.pdf>
- Trotha, T. V. (1995). Political culture, xenophobia and the development of the violence of the radical right in the federal republic of Germany. *Crime, Law & Social Change*, 24, 37-47.
- Uybadın, A. (2015). Acıyı kayıt altına almak. Aylan Kurdi örneği. *Marmara İletişim Dergisi*.
- Ünal-Eriş, Ö., & Öner, S. (2021). Securitization of migration and the rising influence of populist radical right parties in European politics. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(1), 161-193.

- Watson, A. (1987). Hedley Bull, states systems and international societies. *Review of International Studies*, 13, 147-153.
- Weaver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. In R. D. Lipschutz (Ed.), *On Security* (pp. 46-87). Columbia University Press.
- Weaver, O. (1989). Security, the speech act analyzing the politics of the word. *Paper presented at the research training seminar, Sostrup Manor*. Center for Peace and Conflict Study.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Wight, M. (1996). *International theory: The three traditions*, edite Leicester University Press for the Royal Institute of International Affairs, 1994 d by Gabriele Wight and Brian Porter.,
- Wight, M. (1977). *System of the state*. Leicester Press University.
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. <https://doi.org/10.1177/0011000008316034>.
- Zaun, N. (2018). *EU asylum policies: The power of strong regulating states*. Palgrave Macmillan.

Stoa Felsefesinin Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi Üzerindeki Etkileri

Ahmet Faruk Çağlar

Öz: Modern siyaset düşüncesinin kurucularından biri olarak kabul edilen Thomas Hobbes, insanın en temel (birincil) amaç ve çabasının hayatta kalmak olduğunu iddia eder ve siyaset felsefesini genel itibarıyla bu iddia üzerine inşa eder. Bu çerçevede Hobbes, birincil bir içgüdüyle hayatta kalmaya çalışan insanın toplumsal varlığının özünü karşılıklı güvensizlik ve korku ile açıklar. Hobbes'un yüzyıllardır tartışılan, günümüz siyaset kuramları üzerinde de derin etkileri olan görüşleri pek çok kez Rene Descartes ve John Locke gibi çağdaşı filozoflar ile karşılaştırılmıştır. Buna karşın, genel olarak Helenistik felsefenin, özel olarak ise Stoa felsefesinin Hobbes üzerindeki derin etkileri çoğu zaman ihmal edilmiştir. Özellikle Türkçe literatürde Hobbes'un siyaset felsefesinin Stoacı temellerine dair müstakil olarak kaleme alınmış hemen hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu makale, Stoa felsefesinin Hobbes üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini göstermek ve birçok açıdan Stoacı öğretilerden, özellikle oikeiosis öğretisinden hareket eden Hobbes'un, büyük ölçüde Hugo Grotius'un eserleri aracılığıyla haberdar olduğu ve içselleştirdiği bu öğretileri nasıl siyaset felsefesinin merkezine yerleştirdiğini göstermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hobbes, Grotius, siyaset, devlet, Stoa, Oikeiosis.

Abstract: Thomas Hobbes is considered one of the founders of modern political thought. He claims that the most fundamental aim and endeavor of human beings is to survive and builds his political philosophy on this claim. Hobbes explains the essence of the social existence of human beings, who strive to survive with a primary instinct, with mutual distrust and fear. Hobbes' views, which have been debated for centuries, have often been compared to the philosophers such as Rene Descartes and John Locke. However, the profound influence of Hellenistic philosophy in general and Stoic philosophy in particular on Hobbes has often been neglected. Especially in the Turkish literature, there is almost no detached work on the Stoic foundations of Hobbes' political philosophy. This article is written to reveal the influence of Stoic philosophy on Hobbes. Throughout the article, it is attempted to show that Hobbes draws on Stoic doctrines, especially the doctrine of Oikeiosis, in many aspects while constructing his political philosophy.

Keywords: Hobbes, Grotius, Politiccate, Stoa, Oikeiosis.

@ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, faruk.caglar@medeniyet.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-4603-3655>

DOI: 10.12658/M0731
insan & toplum, 2024; 14(2): 68-86
insanvetoplum.org

Başvuru: 04.02.2022
Revize: 06.08.2023
Kabul: 10.08.2023
Erken Baskı: 15.11.2023

Giriş

Son yıllarda gerek Türkiye’de gerekse dünya genelinde Stoa felsefesine ve/veya Stoacılığa giderek artan bir ilgi ve yönelimin varlığından bahsetmek mümkündür. Üstelik bu ilgi sadece felsefe alanında gözlenmemektedir; bilakis kişisel gelişim, psikoloji ve siyaset gibi günümüzde felsefeden bütünüyle ayrılmış, farklı birçok alan ve disiplinde Stoa felsefesi tıpkı 17. yüzyılda olduğu gibi, adeta yeniden “keşfedilmekte” ve bu çerçevede, Stoacı filozofların öğretilerinden mülhem, modern birey ve toplumların hayatlarındaki arzu ve hedeflerine uygun yaklaşım ve kuramlar yeni bağlamlarda, tekrar ortaya konmaktadır. Bilindiği üzere, felsefe tarihi çalışmalarında Stoa felsefesi, Helenistik dönem içinde sınıflandırılır ve Epikürosçu/Hazcı ekol ve Şüpheci ekol ile birlikte, Helenistik dönemin üç büyük felsefe okulundan biri olarak değerlendirilir. Bununla birlikte –Hristiyanlık üzerinde de derin etkileri olmasına karşın– Stoacı okul, M.S. 6. yüzyılda Roma’da felsefenin bütünüyle yasaklanmasından sonra tıpkı Epikürosçu ve Şüpheci felsefe okulları gibi kapatılmış, asırlar boyu sürecek bir sessizliğe bürünmüş ve mütecessis zekaların tekrar dikkatini çekmek için erken İtalyan Rönesansı’nı beklemek zorunda kalmıştır. 14. yüzyılda uyanan bu tecessüs 16. yüzyıldan, bir diğer ifade ile “Yeniçağ”dan itibaren iyice ivme kazanmış ve Stoacılık, Yeniçağ filozofları üzerinde derin etkilerde bulunan, en önemli felsefe ekollerden biri olmuştur. Nitekim Ernst Cassirer -Kilise’nin kuşatıcı ve bunaltıcı atmosferinden artık kurtulmak isteyen çevrelerde- 17. yüzyılda Stoacı filozofların eserlerinin adeta laik dua kitapları gibi okunmaya başlandığını aktarır (Cassirer, 1946). Stoacı öğretilerin, üzerinde son derece belirleyici bir etkide bulunduğu 17. yüzyıl filozoflarından biri de hiç kuşkusuz Thomas Hobbes’tur (1588-1679). Hobbes, (siyaset) felsefesini inşa ederken doğrudan ya da dolaylı olarak Stoa felsefesinden de faydalanmış, Stoacıların kendi felsefi/siyasi görüşleri üzerindeki etkisini hiçbir zaman reddetmemiştir. Nitekim John Bramhall, Hobbes ile özgürlük ve zorunluluk üzerine yaptıkları meşhur tartışmada Hobbes’u Stoacı olmakla itham etmiş, Hobbes ise bunu doğrudan reddetmemiş ancak Stoacıları taklit etmediğini, bununla birlikte, bağımsız olarak Stoacılarla aynı sonuçlara ulaştığını savunmuştur (Peters, 1997). Buna karşın, Türkçe literatürde Hobbes’un siyaset felsefesinin Stoacı temellerine dair müstakil olarak kaleme alınmış hemen hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu makale, Stoa felsefesinin Hobbes üzerindeki etkilerini serimlemek, Hobbes’un yer yer Grotius’un eserleri aracılığıyla haberdar olduğunu ortaya koymaya çalıştığımız Stoacı öğretilere, özellikle de Stoacı oikeiosis öğretisine siyaset felsefesinde ne denli merkezi bir yer ve önem verdiğini göstermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Stoa Felsefesi ve Hobbes'un Siyaset Felsefesinin Temeli Olarak "Stoacı Oikeiosis Öğretisi"

Hobbes'un siyaset felsefesini ayrıntılı olarak ele almadan önce, makalenin hemen başında Stoa felsefesinin ana hatlarına ve Stoacı felsefenin özü olarak nitelendirilen "oikeiosis öğretisi"ne değinmek yerinde olacaktır. Zira ancak Stoa felsefesinin temel kabul ve önermeleri ve Stoacı oikeiosis öğretisinin mahiyeti kısaca da olsa serimlendikten sonra Hobbes'un siyasi kuram ve öğretilerinin Stoa felsefesinden ve onun özü olarak kabul edilen "oikeiosis"den ne denli etkilendiği anlaşılabilir.

Kaynaklar Stoa felsefesinin kurucusu olarak M.Ö. 333/332 yılında doğduğu tahmin edilen Kıbrıslı (Kitionlu) Zenon ismini zikreder. 30'lu yaşlarının başında Stoa okulunu kurduğu zannedilen Zenon'un derslerini revaklarla/sütunlarla çevrili bir mekanda vermiş olması dolayısıyla bu ekol "Stoa", ekole mensup filozoflar ise "Stoacı" olarak adlandırılır (Long, 1986). Stoa felsefesi genel itibarıyla "pratik bir felsefe" olarak tanımlanabilir. İçinde doğup geliştiği sosyal ve siyasi ortam, bunun yanı sıra Romalıların millet ve devlet teşkilatı olarak sahip olduğu karakteristik özellikler Helenistik dönemde ortaya çıkmış olan diğer felsefe ekolleri gibi Stoacılığı da belirli açılardan etkilemiş, onun ağırlıklı olarak bir "ahlak felsefesi" olmasına zemin hazırlamıştır. Stoacıların asıl ilgi alanları olan ahlak ile amaçlanan ise -diğer tüm Sokratik ekoller için olduğu gibi- mutluluktur ve Stoacılara göre mutluluğa ulaşmak ancak erdemle mümkündür. Bu noktada Aristoteles'in mutluluğu, "ruhun erdem doğrultusunda faaliyeti" olarak tanımlaması hatırlanabilir. Paralel şekilde, Stoacılara göre erdem, "doğa"ya, yani tanrısal akla/logosa uygun bir yaşam sürmek anlamına gelir. Zira insan doğası itibarıyla akli bir varlıktır ve onun mutluluğu doğanın/doğasının sesini dinlemekte ve bireysel ve toplumsal olarak doğanın taleplerine uygun bir yaşam sürmekte yatar.

Esasen diğer Helenistik dönem okulları gibi, Stoacılar da felsefeyi, mantık, fizik ve ahlak olmak üzere üç ana kategori altında ele almışlardır. Bununla birlikte fizik ve mantık Stoacılar için sadece ahlak'a bir nevi hazırlık olmaları dolayısıyla önem arz eder ve son dönem Stoacı filozoflar tarafından bütünüyle ihmal edilmiştir. Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* başlıklı eserinde, Stoacıların söz konusu yaklaşımını şöyle özetler:

Stoacılar felsefeyi canlı varlığa benzetirler: Mantık kemik ve sinirlere karşılıktır, ahlak etli kısımlara, fizik de ruha. Ya da yumurtaya benzetirler: Kabuğu mantıktır; bundan sonraki bölüm, yani akı ahlaktır; içi, yani sarısı da fiziktir. Ya da bitek bir tarlaya benzetirler: Çevresini saran çit mantıktır, ürün ahlak, toprak ya da ağaçlar da fizik. Ya da sağlam surlarla çevrilmiş ve aklın gösterdiği yolda yönetilen bir kente benzetirler. Ve bazı Stoacıların söylediği gibi, hiçbir parçası ötekinden ayrılmış değildir, tersine hepsi iç içedir. Öğretirken de ayrı ayrı değil, bir arada öğretiyorlardı. Başkaları ilk sıraya mantığı, ikinci sıraya fiziği, üçüncü sıraya da ahlaki koyarlar (Laertios, 2002).

Laertios'un işaret ettiği gibi, Stoacı filozoflar mantığı yumurtanın kabuğuna ya da şehrin surlarına, fiziği bu felsefesinin neşvünema bulduğu zemine ya da toprağa, ahlaki da bu toprakta biten meyveye benzetirler. Meyvenin özü/çekirdeği ise kanaatimizce oikeiosis'dir. Nitekim Gisela Striker da oikeiosis kavramının Stoacıların ahlak anlayışında merkezi bir yere sahip olduğunu, onun özünü oluşturduğunu teyit eder (Striker, 1983). Öyle ki kimi Helenistik dönem uzmanlarına göre, oikeiosis olmadan Stoa felsefesinden dahi bahsedilemez (Long, 1971). Bu çerçevede, Stoacı terminolojide -en genel ve özet ifadesiyle- oikeiosis'in, canlıların her şeyden önce kendi varlıklarını korumaya yönelik birincil itkilerini/içgüdülerini ifade ettiği belirtilmelidir (Bees, 2004). Panteist (ve monist) bir anlayışa sahip Stoacılara göre, Tanrı ile özdeş olan ve Stoacı terminolojide sık sık Tanrı ile eş anlamlı olarak kullanılan doğa, canlıların varlıklarını sürdürmeleri için onlara bir kendilik idrakı vermiş, bir diğer ifade ile onları kendilerine, kendi yapılarına aşına/yakın kılmıştır ki kelime anlamı itibariyle oikeiosis Türkçeye aşinalık/yakınlık olarak tercüme edilebilir. Zira ancak bu şekilde, yani kendine, kendi yapısına yakınlık/aşinalık duyan bir varlık, o varlığı birincil bir içgüdüyle korumak ve kollamak için eylemde bulunabilir:

Öğretileri bana makul görünen insanlar [Stoacılar], canlı varlıkların doğar doğmaz -ki bununla [doğumla] başlaması gerekir- kendilerine doğru bir eğilimleri ve yönelimleri olduğunu iddia etmektedir, öyle ki kendilerini ve [kendi] yapılarını koruyabilsinler, bunu [içinde buldukları yapıyı] muhafaza etmelerine yarayan şeyleri sevsinler, buna karşın yok olmaktan ya da onları yokluğa götürecek şeylerden korunsunlar. Bunun için kanıt; çocukların henüz hazzı ya da acıyı hissetmeden önce kendi sağlıklarını destekleyecek şeyler uğrunda çaba sarfetmeleri ve bunun karşıtı olan şeylerden ise kaçınmalarıdır. Şayet kendilerine yönelik bir sevgi ve algı sahibi olmasalardı ve yokluktan korkmasalardı bu mümkün olmazdı. Aynı şekilde, kendilerine dair bir algıya sahip olmasalardı ve bu nedenle de kendilerini sevmeselerdi herhangi bir şey için çabalayabilmeleri de yine mümkün olmazdı. Bundan çıkan sonuç; kendilik sevgisinin çıkış/başlangıç noktasını oluşturduğudur (Cicero, 2010).

Söz konusu öğreti gereğince Stoacı filozoflar, varlığın/doğanın bir anlamda yapı taşları olan diğer tüm canlılar gibi insanların da her şeyden önce kendi varlıklarını korumak ve sürdürmek için bir araya geldiğini, dahası gelmek zorunda olduğunu, işbu sebeple aileler, cemaatler, toplumlar ve en önemlisi devletler kurduğunu savunur. Cicero, daha geç dönemde, birçok açıdan Hobbes'un öncüsü olan Hugo Grotius (1583-1645)'un da ziyadesiyle istifade ettiği *De officiis* adlı eserinde Stoacıların bu konudaki görüşlerini şöyle özetler:

Üreme arzusuna sahip olmak canlıların müşterek özelliğidir, bu yüzden evlilik de birlikteliğin ilk adımındır, sonra çocuklar ve herkesin müştereken bulunduğu ev gelir. Bu bir kentin temeli olup sanki devletin fidanlığıdır. Bunu kardeşler arasındaki bağ izler, sonra birincil

kuzenler ve aynı evde bulunmayan, yani kolonilere ayrılır gibi başka evlere giden ikincil kuzenler gelir. Neticede oralarda da evlilikler olur ve bu evlilik bağlarından başka akrabalar doğar. Bu şekilde genişleyip çoğalma devletin kökenini oluşturur (Cicero, 2013).

Bununla birlikte “devlet” in her şeyden önce insan varlığının/hayatının muhafazası için meydana getirilmiş bir organizasyon ve/veya bir kurum olduğunun Stoacılar tarafından çok daha önce, en azından Protagoras (M.Ö. 490-411)’tan bu yana çeşitli bağlamlarda ifade edildiği belirtilmelidir (Cevizci, 2012). Nitekim Thukydides (M.Ö. 454-399)’in de çok erken bir tarihte belirttiği üzere, genel olarak tüm insan edimlerinin, özel olarak (devlet ve milletçe) savaşmanın, Thukydides’in ifadesi ile “ölümden kurtulmak için ölüme atılmanın” ve daha önemlisi bir devlet varlığına getirmenin nihai amacı son derece açıktır: İnsanın bireysel ve toplumsal yaşamını muhafaza etmesi ve elinden geldiğince (eksiksiz bir formda) bu yaşamı/varlığı korumaya, sürdürmeye çalışması. Bu noktada, Thukydides’in kendi kendine her şeyden önce, “insanın doğasının ne olduğu” sorusunu sorduğu belirtilmeli, insanın ilk/birincil (iç)güdüsünün ne olduğunu tespiti çalıştığı hatırlanmalıdır. Thukydides’e göre insan, doğadaki her canlı gibi, varlığının yok olmaz bir gereği olarak hak ettiği ve “yaşama arzusu” demek olan bir “ilk güç” ile doludur. Nitekim, Herodotos ile birlikte tarih biliminin kurucusu kabul edilen Thukydides için yaşamak; her şeyden önce varlığını devam ettirmek ve bu var oluşu korumak, güvenceye almaktır. Bu çerçevede, Thukydides’in, insanın ancak ölümden kurtulmak için ölüme atıldığını ifade eden ilk tarihçi olduğu görülmektedir. Ona göre insanın nihai amacı, evveleminde yaşamını muhafaza etmek, daha sonra da bu yaşamı mümkün olan en iyi şartlarda sürdürmektir; yaşamsal içgüdünün temel yönelimleri bunlardır (Bonnard, 2013).

Öz yaşam öyküsünde kendisini Thukydides kadar memnun eden başka biri olmadığını itiraf eden (Hobbes, 1979) Hobbes’un 1628-1629 yılında, henüz 40 yaşındayken Thukydides’in yukarıda atıfta bulunduğumuz eserini (*Peloponnesos Savaşları*)’nı ilk kez İngilizceye tercüme etmesi ve Thukydides’e olan ilgisini hiçbir zaman kaybetmemiş olması kuşkusuz ki tesadüf değildir (Hobbes, 1843). Bununla birlikte, Hobbes’un kendi eserlerine ve devletin varlık sebebine ilişkin görüşlerine geçmeden önce, pek çok konuda Hobbes’un öncüsü kabul edilen, (Brooke, 2012) benzer şekilde Thukydides ve Stoacı filozoflardan derinden etkilendiği görülen, siyaset felsefesinin temel ilkelerini –tıpkı Stoacılar gibi– doğadan, daha doğrusu “insan doğası”ndan çıkaran Grotius’a kısaca değinmek önem arz etmektedir. Nitekim Ernst Cassirer de her ne kadar Grotius ile Hobbes’un siyasal istek ve kuramsal varsayımlarda kimi zaman uyumsuzluklara düşseler de siyaset felsefelerinin ilkelerini Stoacılar gibi “insan doğası”ndan çıkarmaları konusunda mutabık olduklarının altını çizer (Cassirer, 1994).

Esas itibarıyla, insanın bireysel ve siyasal yaşamı için en uygun ilke ve kanunları onun doğasından çıkarma geleneğini Aristoteles'e kadar götürmek mümkündür. Bu gelenek Stoacılar, özellikle Cicero ve daha geç dönemde Thomas Aquinas üzerinden Yeniçağ'a ulaşır (Furtun, 2005). Bununla birlikte, "doğal haklar" (rights of nature) geleneğinde yeni ufuklar açan, "doğal hukuk" (natural law) olarak adlandırılan, hukukun inşasında genel olarak doğayı, özel olarak insan doğasını temel olan yaklaşımın modern dönemdeki kurucularının başlıcasının -ve kimi tarihçilere göre doğal hukuk öğretisinin zirvesinin- Grotius olduğunu belirtmek gerekir. Bu meyanda Grotius, Hobbes'a "doğal hukuk" anlayışı konusunda öncülük etmekle kalmaz sadece, (Hampsher-Monk, 2004) ayrıca uluslararası hukukun -ve deniz hukukunun- kurucularından biri olarak da kabul edilir. 1625 yılında kaleme aldığı *De Jure Belli Ac Pacis* (*Savaş ve Barış Hukuku*) adlı yapıtında Grotius birçok kez Thukydides'e doğrudan atıfta bulunur (Grotius, 2011). Bu durum da onun tıpkı Hobbes gibi, Thukydides'i dikkatle incelediğini ve görüşlerinden yer yer istifade ettiğini gösterir. Filozof mezkur eserinin pek çok yerinde, Tanrı'nın bile onda herhangi bir değişiklik yapamayacağını, yani ahlakın yapısını/ilkelerini değiştiremeyeceğini ve temel hakları ortadan kaldıramayacağını (Cassirer, 1994) düşündüğü "insan doğası" ve "doğal hukuk" tamlamalarını kullanır ve bu tamlamalar ile ne kastettiğini uzun uzun izaha girer (Grotius, 2011). Aynı şekilde Grotius'un, söz konusu eserinde, Stoa felsefesine dair son derece önemli ayrıntılar aktaran Cicero'ya ve eserlerine pek çok farklı yer ve bağlamda, doğrudan atıfta bulunduğu görülür. Cicero'ya ve Stoacı filozoflara yönelik bu ilgiye ilişkin olarak Ernst Cassirer, Kilise'nin boğucu baskısından kurtulmaya çalışarak adım adım sekülerleşmekte olan Batı'da 17. yüzyılda Stoa felsefesinin ahlak ve siyaset için evrensel bir zemin oluşturduğunun altını önemle çizer (Cassirer, 1994). Nitekim Benjamin Straumann da Grotius'un doğal hukuk konusunda öncülerinin Stoacılar olduğunu, filozofun kuramını inşa ederken özellikle Cicero'nun *De legibus*, *De finibus* ve *De officiis* adlı eserlerinden faydalandığını belirtir (Straumann, 2003). Bu meyanda, Grotius'un Stobaeus üzerinden Hierocles'in "sosyal oikeiosis"çi görüşlerinden haberdar olmuş olması son derece muhtemeldir (Brooke, 2012). Cicero'nun *De finibus*'undan mülhem (Brooke, 2012) aşağıdaki ifadeleri ise Grotius'un sadece Helenistik dönem felsefesinden ve Stoacılıktan faydalandığını göstermez, bilakis onun "Stoacı Oikeiosis Öğretisi"ni yakından tanıdığını ve dahi bu öğretiyi -Straumann'ın da delaletiyle- hukuk anlayışının temelini yerleştirdiğini tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer ki Grotius eserinin ikinci ve daha sonraki baskılarının önsözünde (*Prolegomena*'da), kendi kuramındaki yerini gösterebilmek için Stoacı oikeiosis öğretisine doğrudan atıfta bulunur (Shimokawa, 2012):

Cicero'ya göre, doğanın ilk ilkeleri, bütün hayvanlara [hayvanlarda] ortaklaşa olanlardır: Her hayvanın, doğduğu andan başlayarak, kendi varlığını korumak isteği; kendi

durumunu ve bunu korumaya elverişli her şeye öncelik vermesi; yok olmaktan ve böyle bir sonuca götürecek şeylerden kaçınması. Nitekim Cicero'ya göre, hiç kimse yoktur ki, gövdesinin bütün parçalarını, biçimini yitirmiş ve sakatlanmış görmek yerine, olabildiği kadar biçimli ve eksiksiz görmeyi üstün tutmasın; bu yüzden, insanın ilk görevi, kendisini doğanın koyduğu durumda saklamak, doğaya uygun olanı aramak, aykırı düşenden uzaklaşmaktır (Grotius, 2011).

Yine bu noktada, Grotius'un *Savaş ve Barış Hukuku*'ndan çok önce (1604-1605 yıllarında) kaleme aldığı *De jure praedae (On the Law of Prize and Booty)* adlı eserinde de kendini/yaşamı koruma içgüdüsünü (Stoacıların kavramsallaştırmasıyla oikeiosis'i) doğal hukukun ve doğal hakların temeline yerleştirdiği hatırlanmalıdır. Grotius'un başyapıtı *Savaş ve Barış Hukuku*'nun 1631 yılında yapılan baskısının önsözünde Stoacı Marcus Aurelius'a doğrudan atıfta bulunmasının (Grotius, 1925) -ki Grotius eserinin ilgili yerine eklediği bir dipnotta Stoacı oikeiosis kavramını Marcus Aurelius'tan alıntılıdığını bizzat aktarır- ve daha önemlisi, burada "appetitus societatis" ile "oikeiosis"i bizzat özdeşleştirdiğinin altı çizilmelidir. Bu noktada appetitus societatis'in Türkçeye "toplumsallık güdüsü ya da duygusu" olarak tercüme edilebileceği, bu bağlamda (toplumsal) hayatın idamesi amacını ifade ettiği belirtilmelidir.

Grotius'a göre insanın varlığını/yaşamını korumak ve türünün devamlılığını sağlamak için belli ölçüde şiddete müsaade edilmesi gerekir, zira doğaya (ve insan doğasına) bakıldığında da bu yönde bir eğilim görülür ve bu nedenle savaşın kınanacak hiçbir yönü yoktur ve dahi her şey savaşa izin verilmesinden yanadır. Her şeyden önemli olan canımızın ve benliğimizin korunması, yaşamaya yararlı şeylerin elden çıkartılmaması ya da ele geçirilmesi için kimi zaman savaşmak bir zorunluluktur. Grotius'un kendi kelimeleri ile: "Bu yüzden, savaş, doğanın ilkelerine çok uygun düşmektedir. Böyle bir amaçla, gerekirse, zor kullanma yollarına başvurmak da doğaya aykırı düşmez. Doğa, her canlı varlığa kendisini koruması için gerekli gücü de vermiştir." (Grotius, 2011). Doğanın herkesi kendisini korumakla görevli kıldığını ifade eden Grotius'a göre bu, her şeyden önemli ve (hukuk ve siyaset de dahil) her şeyin temelidir (Grotius, 2011). Dolayısıyla, her ne kadar Grotius'u bütünüyle Stoacı olarak değerlendirmek doğru olmasa da en azından filozofun doğal hukuk kuramında "appetitus societatis"e biçtiği rol ve önemin, "oikeiosis"ın Stoa felsefesindeki rolüne son derece benzeştiğini ifade etmek gerekir (Brooke, 2012). Grotius'a göre, doğanın bizi hem kendi varlığımızı korumak hem de toplumsal yaşam için çabalamak zorunda bırakması nedeniyle bir devlet varlığa getirmek de zorunlu ve kaçınılmazdır (Miller, 2015).

Böylece Grotius her şeyden önce gelen ve her hakkın temelinde yer alan yaşamı muhafaza hakkının gereğince sağlanabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için bu hakkın bireyden devlete geçirilmesi gerektiğini savunur ki bu görüş -ilerleyen

bölümlerde görüleceği gibi- Hobbes'un siyaset felsefesinin de çıkış noktasını oluşturur. Aynı zamanda modern hukukun da temelinde yer alacak olan söz konusu görüşe göre, "Herkesin, kendi canı (hayatı) üzerindeki hakkı, mülkiyetindeki öteki şeyler üzerindeki hakkı gibidir; bu hak, açıkça ortaya konan ya da üstü kapalı [zımni] bir rıza ile bireylerden devlete geçirilmiştir" (Grotius, 2011). İşte Grotius'un bu son yargıları, Grotius'a hiçbir zaman doğrudan atıfta bulunmasa da Thomas Hobbes'un siyaset felsefesinin, bir diğer ifade ile Hobbes'a göre devletin ortaya çıkış ve dahası varlık sebebinin de en veciz ifadesini oluşturur.

Esasen Grotius'un çağdaşı olan Hobbes'un felsefi çalışmalarının asıl amacı olan siyasi görüşlerini, bir diğer ifadeyle "bilimsel" devlet felsefesini ortaya koyduğu başlıca eserleri (Höffe, 2008), 11 yıllık Paris ikameti esnasında kaleme aldığı, ilk baskısı 1642 yılında yapılan *Elementa Philosophica De Cive (Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri)* ve 1651 yılında neşredilen *Leviathan*'dır (Malcolm, 1991). Gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel iyilerin yegane gerekli şartı olarak hayatta kalmayı gören, hayatın özünün ise devinimden (motion) ibaret olduğunu savunan filozof (Hobbes, 1651) bu doğrultuda, *Leviathan*'ın hemen başında devletin varlık sebebinin ne olduğuna dair görüşlerini doğrudan ifade eder: "Yapay bir insandan başka bir şey olmayan, Latince de Civitas denilen, Devlet adlı o büyük Ejderha [...] doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup ondan daha büyük bir cesamete ve kudrete sahiptir" (Hobbes, 2014a). Bununla birlikte, Hobbes'a göre devletin varlık/kuruluş sebebinin ortaya koyabilmek için öncelikle onun temel bileşeni olan insanın doğasının ne olduğunu, bir devletin kurulması için hangi özelliklerinin uygun olduğunu ve hangilerinin olmadığını, insanların nasıl olup da bir arada yaşamak istediklerini anlamamız gerekmektedir (Hobbes, 2014a).

Hobbes'a göre varlığın/hayatın özünün devinim olduğu yukarıda belirtildi, buna binaen filozof, canlılarda iki tür devinim olduğunu düşünür. Bunlardan ilki doğum ile başlayan, canlıların bütün hayatları boyunca kesintisiz bir şekilde devam eden hayati devinimdir (vital motion) (Hobbes, 2014a). Hobbes'a göre bu devinim istem dışıdır ve hayatta kalmamızı sağlayan, kan dolaşımı, soluk alma gibi bedensel hareketleri imler. Türkçeye "çaba" olarak aktarabileceğimiz, insan vücudundaki bu küçük devinim başlangıçlarını Hobbes *Leviathan*'ın İngilizce baskısında "endeavor", Latince baskısında ise "conatus" olarak adlandırır (Hobbes, 1651). Hobbes'a göre bu çaba (conatus), kendisine neden olan şeye yönelik olarak iştah (appetite) ya da arzu (desire) isimlerini alır (Hobbes, 1651), bu tasnif ve adlandırma daha geç dönemde ve daha ayrıntılı bir surette Spinoza felsefesinde tekrar ortaya çıkacaktır (Copleston, 1998). Hobbes ikinci tür hareket olarak gitme, koşma gibi "iradi hareket"i görür ve bunu imgeleme (imagination) dayandırır.

İşbu temelde Hobbes insanın yaşamını muhafaza çabasında adeta “kurt” kesileceğini savunur ve *De Cive*’nin hemen başında yüzyıllarca tartışılacak olan o ünlü yargısını açıkça ifade eder: Filozofa göre, yaşamda kalma çabesindeki “İnsan insanın kurdudur (Homo homini lupus)” (Hobbes, 2014b). Bu noktada bir parantez açılarak, söz konusu yargının aslen Hobbes’a değil, ünlü Romalı şair Plautus (M.Ö. 254-184)’a ait olduğu belirtilmelidir: “Lupus est homo homini”. Bilindiği gibi, bu ifade/yargı Plautus’un *Asinaria, Actus II, Scena IV* adlı eserinde yer almaktadır. Yine bu meyanda ifade etmek gerekir ki, asırlarca tartışılmış olan Plautus’un söz konusu yargısına söz gelimi Francis Bacon şiddetle karşı çıkar. Hobbes’un aksine, Francis Bacon’a göre, adalet (ya da hukuk sistemi) sayesinde insan insanın kurdu değil, bilakis Tanrı’sıdır (Bacon, 2016).

Hobbes’a göre, insanların birbirlerinin kurdu kesilmesinin tam anlamı şudur: İnsanlar doğaları gereği, genel bir gücün korkusu tarafından sınırlandırılmadıkça birbirlerine güvenmezler, zira her biri hayatta kalma çabası doğrultusunda bir diğerinin hayat hakkına tecavüze yeltenir/yeltenebilir, bundan dolayı da insanlar birbirlerinden ölesiye korkarlar (Hobbes, 2014b). Bununla birlikte, insanların birbirlerine karşı duydukları bu korku ve güvensizlik, bütün insanların doğaları gereği kötü oldukları anlamına gelmez (Hobbes, 2014b). Ancak, insanların içinde sadece çok azı kötü olsa dahi, büyük çoğunluğu oluşturan dürüst ve iyi insanlar bu “kötü” insanlardan mümkün olan her yolla kendilerini korumak için diğerlerini izleme, onlara güvenmeme, diğerlerine karşı tedbirli olma ve diğerlerinden daha güçlü olma ihtiyacı duyarlar (Hobbes, 2014b). Zira “Her insanın güvenlik ve korunma umudu, gücünü ve yeteneğini komşularının bir adım önünde olacak şekilde, açıkça ve hileyle kullanmasında yatar” (Hobbes, 2014b). Bu nedenle, Machiavelli’nin *Hükümdar*’daki ifadelerini hatırlatan bir tarzda (Machiavelli, 2018) Hobbes’a göre büyük ve köklü toplumların (ve onların kurdukları devletlerin) kökenine karşılıklı sevgi değil, insanların birbirlerine karşı duydukları korkunun konması gerekir (Hobbes, 2014b). Esasen Hobbes bu yargısıyla, dönemin hakim Aristotelesçi görüşüne de karşı çıkmış olur. Hobbes’a göre insan -o güne kadar kabul edilemediği üzere- toplumsal bir canlı olarak tanımlanamaz; arılar, karıncalar ya da kunduzlar gibi içgüdüsel olarak toplumlar kurmak eğiliminde değildir, bilakis akıl sahibi olan insanlar korkularından dolayı, ortak güvenliklerini sağlamak amacıyla, mecburen bir araya gelirler (Lange, 1887) ve toplumsal yaşam içgüdüsel değil, akli bir zemin üzerine inşa edilir.

İşte bu sebeptir ki Hobbes, esasen kurgusal olan ve kronolojik olarak tarihte herhangi bir döneme hasredilemeyen (Balanuye, 2016) “doğa durumu”nda herkesin herkesle amansız bir mücadele ve dahi savaş içinde olduğunu savunur. Bu basit bir savaş değildir ama, tam tersine, kelimenin tam anlamıyla herkesin herkesle savaşıdır (bellum omnium contra omnes); herkes kendi (yaşamda kalma) hakkını korumak için

bir diğerine düşman kesilir ve dahası, bu şekilde davranmakta son derece haklıdırlar da... “Zira her insan kendisi için iyi olanı arzulamak ve kötü olandan, en başta da doğal kötülüklerin en büyüğü olan ölümden kaçınmak zorunda kalır, bu, taşın yere düşmesi kadar güçlü ve doğal bir zorunluluktur” (Hobbes, 2014b).

Dolayısıyla Hobbes'un felsefi sisteminin temel kavramı olan devinen madde (matter in motion) gereğince yaşamımızı sürdürmeyi istememiz, bunun için çaba (endeavour ya da conatus) sarf etmemiz alternatifi olmayan bir durum, bir diğer ifadeyle bir zorunluluktur. İşbu conatus (ya da endeavour) Hobbes'un fizik anlayışı için olduğu gibi, psikolojisinin de anahtar kavramıdır. Ancak filozof bu kavramın skolastik dönemdeki (Aristotelesçi) kullanımını eleştirir ve onun kuvve halinde bir devinim (appetite) olmasından ziyade fiili devinimi (actuel motion) imlediğini savunur (Ceas, 2002).

Hobbes'a göre, tıpkı tüm canlılar gibi, bizler de fiziksel doğamız gereği, bizi oluşturan parçacıkların devinimi nedeniyle -gayriiradi olarak- yaşamımızı sürdürürüz, sürdürmek zorundayızdır. Zira canlı varlıkların devinimleri yaşamlarını sürdürmek, hayatta kalmak amacına matuftur (Höffe, 2008). Bu bağlamda “kendini koruma çabası” aklın bir gereği ve dahi fiziksel bir kanun olarak karşımıza çıkar ki bu, Hobbes'a göre devletin ve (modern) hukukun da temelini oluşturur.

Öyleyse, “doğal hak”ın ve bir sonraki aşamada “doğa yasa”nın temeli, herkesin elinden geldiğince yaşamını muhafaza etmesi ve uzuvlarını koruyup bu yaşamı en kusursuz şekilde sürdürmesidir (Tuck, 2015) ki Hobbes, *Leviathan*'da “hak” ile “yasa” arasında şöyle bir ayırım yapar: Ona göre hak, bir şeyi yapma ya da yapmaktan sakınma özgürlüğüdür; yasa ise neyin yapıp neyi yapılmayacağını belirler ve insanları bunu yapmaya zorlar (Hobbes, 2014a).

Bu doğal haktan (ve yasadan) türetilen diğer yasalar da yaşamak için insanoğlunun genel uzlaşmasıyla belirlenen formüllerden başka bir şey değildir. Bu amaç insanın diğer türler kadar, kendi türdeşlerine de korkuyla/kuşkuyla yaklaşmasını, onlardan gelebilecek, sahip olduklarına ve bu sahip olunanların en değerlisi olan hayatına yönelik tehlikelere karşı uyanık olmasını gerektirir. Bununla birlikte saf doğa durumunda hakim olan bu karşılıklı savaş (ya da savunma) durumu herkes için ziyadesiyle tehlikeli ve yorucudur. İşte bu yorucu savunma (ve saldırı) durumundan kurtulmak için insanlar birtakım haklarından vazgeçerek kendi aralarında (ve sonraki adımda diğer insan toplumlarıyla) sözleşmeler yaparlar. İşbu sözleşmenin adı ve bu sözleşmelerin adım adım varlığa getirdiği sonuç “devlet”tir (Hobbes, 2014b). Zira Hobbes'un ahlak felsefesinin de özü olan aynı “doğa yasa”sı insanlara barışı korumanın gerekli yolları olarak belli bazı haklarını karşılıklı olarak, tek tek bireylerden daha güçlü bir merciye devretmelerini emreder. Yaşamın korunmasını ve sürekliliğini temin için varlığa getirilen merci veya kurum olan devletin birincil görevi de bu çerçevede insanların yaşama hakkının

savunulması ve muhafazasıdır. Zira sadece insan bireylerinin birbirlerine karşı değil, bilakis devletlerin birbirlerine karşı durumu da doğa durumu, yani düşmanlık durumudur (Hobbes, 2014b). Hobbes işbu görüşleriyle Jean-Jacques Rousseau'ya da öncülük eder. Nitekim Rousseau'nun kendisi de *Toplum Sözleşmesi* başlıklı ünlü eserinde Hobbes'un bu konudaki öncülüğünü kabul eder (Rousseau, 2017).

Hobbes'a göre devlet, yaşama hakkının muhafazası için elzem olan yegane kurumdur. Kendi döneminde İngiltere'de hakim olan iç savaşın ve bunun yol açtığı karışıklıkların da etkisiyle Hobbes devleti adeta kutsar, ona göre, "...devletin dışı tutkuların, savaşın, korkunun, yoksulluğun, kötülüğün, yalnızlığın, barbarlığın, cehaletin, vahşiliğin; devlet ise aklın, barışın, güvenliğın, zenginliğin, toplumun, iyi beğenilerin, bilimin ve iyi niyetin hüküm sürdüğü bir imparatorluktur" (Hobbes, 2014b). Bu görüşlerinden dolayı daha geç dönemde "mutlakiyetçilik" ile itham edilecek olan filozof, *De Cive*'den yaklaşık dört yıl sonra kaleme aldığı ve opus magnum'u olarak kabul edilen *Leviathan*'da da benzer yargılarda bulunur:

Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Burada şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durum içindedirler; ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır. Çünkü SAVAŞ, sadece muharebeden veya dövüşme eyleminden ibaret olmayıp; mücadele etme iradesinin yeterince bilindiği bir zaman süresinden oluşur: dolayısıyla savaşın doğasında zaman kavramı, havanın doğasındaki gibi düşünülmelidir. Nasıl kötü havanın doğası bir veya iki yağmur sağanağından ibaret olmayıp, birçok günlerin eğiliminden oluşursa: savaşın doğası da çarpışma eyleminden ibaret olmayıp, tersine bir güvenenin bulunmadığı, çarpışmaya yönelik kesinleşmiş eğilimden oluşur (Hobbes, 2014a).

Dolayısıyla -tıpkı Thuykdides, Stoacılar ve daha geç dönemde Grotius'un savunduğu gibi- Hobbes'a göre de insanın diğer canlılarla paylaştığı birincil ve nihai amacı yaşamlarını muhafaza etmek ve mümkün olan en iyi şartlarda sürdürmektir. İnsanların doğaları ve doğa kanunları gereği kendilerini korumaları onların en "doğal hak"ıdır. Bu doğal hak, doğa yasaasının, bir sonraki adımda doğal hukukun temelini oluşturur ve tüm sosyal ödev ve siyasi yükümlülükler, bireyin kendi varlığını koruma doğal hakkından türetilir (Cevizci, 2013).

Bu çerçevede, doğal hukukun ana prensiplerini büyük ölçüde Grotius'un dile getirdiği biçimde kabul eden Hobbes, Grotius'tan şu noktada ayrılır: Hobbes'a göre doğal hukuk onu uygulayacak bir iktidar olmaksızın etkisizdir. Dolayısıyla bir ulusun varlığını ve karakterini haklardan ziyade iktidar belirler. Bu çerçevede, siyasetin temel gerçeği Grotius'un iddia ettiği gibi haklar değil, iktidardır (Scruton, 2007).

Hobbes'a göre, herkesin herkese karşı savaş halinde olduğu basit "doğa durumu"nda insanlar hayatta kalmak için birbirlerinin canına kastedebilirler, bu her şeyden önemli

ve mukaddes olan hayatlarını muhafaza için gereklidir ve bu eylemde yanlış hiçbir şey yoktur. Ancak sürekli savaş hâlinde olmanın maddi ve manevi maliyeti yüksek olduğundan, insanlar güven içinde yaşamak için birtakım haklarından vazgeçmeli, onu daha yüksek bir merciye devretmelidirler. Bu zorunluluk aynı zamanda bazı özgürlüklerden feragat manasına da gelir. Ancak insanların yaşamlarının/varlıklarının korunması ve güvence altına alınması her şeyden önemli olduğundan, insanların bireysel birtakım özgürlük ve haklarından vazgeçmeleri kaçınılmazdır: “Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir” (Hobbes, 2014a). Bu çerçevede Hobbes’a göre, “...hakkın feragî ve devrinin saiki ve amacı, insanın can güvenliğini ve canını koruma yollarının güvenliğini, bu konuda endişeli olmayacak şekilde sağlamaktan başka bir şey değildir” (Hobbes, 2014a).

Özetle Hobbes siyaset kuramını inşaya, doğadan hareketle insanı tanımlamakla, insanın doğal ihtiyaç ve isteklerini tespitle başlar. Bu noktada başvurduğu ve faydalandığı başlıca öncülleri Stoacılardır. Buna göre insan doğası gereği her şeyden önce kendi varlığını korumaya çalışmaktadır. Buna mecburdur, zira doğa onu bu şekilde davranmaya bir yönüyle icbar etmektedir. Hobbes, bu temel kabulden hareketle insanın toplumsal yaşamının ve bu toplumsal yaşamı güvence altına alan, almaya çalışan devlet kurumunun siyasi ve hukuki ilkelerini tespiti çalışır. Bu ilkeler mucibince insanın birtakım hak ve özgürlüklerinden feragat etmesi kaçınılmazdır. Zira Hobbes’a göre hiçbir şey insanın yaşam hakkından, varlığını sürdürme arzu ve çabasından daha önemli olamaz.

Sonuç

Makale boyunca göstermeye çalıştığımız gibi, Stoacı filozofların ahlak anlayışlarının ve dahi topyekun felsefelerinin merkezine oikeiosis kavramını/öğretisini yerleştirip bu zeminden hareketle tüm insan edimlerini açıklamaya çalışmalarına benzer şekilde Hobbes, bir birey olarak insanın temel arzu ve çabasının olduğu gibi, bu çabanın ortaya çıkardığı örgütlü bir yapı olarak devlet kurumunun da birincil ve nihai amacının bireysel güvenlik, yani insan yaşamının muhafazası olduğunu savunur. Bu çerçevede, Jörg Thomas Peters’e göre de Stoacı oikeiosis öğretisi açıkça Hobbes’un siyaset felsefesinin çıkış noktasını oluşturur (Peters, 1997). Hobbes’a göre, insanın güvenlik arayışının doğurduğu ve dahi gerektirdiği mutlak itaatın asli amacı da korunmak, sahip olunan bireysel (ve toplumsal) yaşamı/varlığı güvence altına almaktır, nitekim filozofa göre doğa, kişinin bu duruma itaat etmesini ve bunu sürdürmek için gayret etmesini emretmektedir. Dolayısıyla, tıpkı Stoacılar için olduğu gibi, Hobbes’a göre de bu konuda asıl fail doğadır. Doğa insan da dahil tüm canlıları belirli içgüdü ve

yetilerle donatmış, onlardan bu içgüdülere ve yetilere göre davranmalarını talep etmiştir/etmektedir. Söz konusu içgüdülerin en önemlisi ve önceliklisi ise hiç kuşkusuz yaşamı korumak ve onu güvence altına almaktır. İnsanların ve toplumların birincil bir (iç)güdüyle peşinden koştukları işbu güvenlik arayışı çerçevesinde Hobbes mutlak iktidarı elinde bulunduran bir devletin son derece gerekli ve dahi zorunlu olduğunu iddia eder. Zira bu güvenlik sadece doğal hukukla sağlanamaz.

Maddenin (doğanın) mekanik yapısı ve yasalarından insan ruhuna/psikolojisine ilişkin sonuçlar çıkararak, bu yasaları *Leviathan*'da ahlaka ve siyasete taşıyan Hobbes her ne kadar insan edimlerinin (ve kendi siyaset felsefesinin) temelini yaşama arzusunu ve bu arzu için verilen, verilmesi gereken çaba ve mücadeleyi (bir diğer ifade ile Stoacı oikeiosis'i) koymuş olsa da vardığı sonuçlar hiçbir zaman bütünüyle benimsememiş, her daim şiddetli tartışmalara ve itirazlara konu olmuştur.

Stoacıların yanı sıra Thukydides ve Grotius gibi kendisinden önceki filozof ve düşünürlerden etkilendiği görülen, temel amaç ve çabası (endeavor/conatus) hayatta kalmak olan insanın özünü karşılıklı güvensizlik ve korku ile açıklayan Hobbes, döneminde cari İngiliz faydacılığının ve İngiltere'nin içinden geçtiği güvenlik bunalımının da etkisiyle son kertede buradan hedonist/hazcı bireye ve mutlakiyetçi bir siyaset anlayışına ulaşmıştır. Hobbes, tıpkı Epiküros gibi varoluşun yegane nesnesinin haz olmasını talep eder. Ancak ünlü hazcı filozof Epiküros'un aksine Hobbes hazzı harekete yerleştirir (Bergson, 2016).

Modern siyaset felsefesi çalışmaları için Hobbes ve görüşlerinin son derece önemli olduğu günümüzde de kabul edilmektedir (Gürson & Turowski, 2020). Bu çerçevede Hobbes'un görüşleri sık sık Rene Descartes ve John Locke gibi çağdaşları ile karşılaştırılmıştır. Buna binaen, Hobbes'un görüşlerinin 21. yüzyılda da çeşitli şekillerde varlıklarını sürdüren siyaset teorileri ve uygulamaları üzerindeki etkileri birçok araştırmaya/çalışmaya konu olmuştur. Ancak Hobbes'un modern siyaset teorilerine etkilerinin ve bu etkilerin özgünlüğünün daha iyi anlaşılması için, makale boyunca özetlemeye çalıştığımız görüşlerinin Stoacı kökenleri ihmal edilemez önemdedir. Bu nedenle Thomas Hobbes'u ve etkileri günümüze dek uzanan ve hâlâ tartışılan siyaset felsefesini anlamak için kanaatimizce Helenistik dönem tartışmalarına, özellikle Epikürosçu/hazcı ekol ile keskin bir karşılık üzerine inşa edilen Stoa felsefesi ve Stoacı oikeiosis öğretisine başvurmak kaçınılmazdır. Zira ancak bu şekilde, Stoacı oikeiosis öğretisini dolaylı da olsa siyaset felsefesinin temelini yerleştiren Hobbes ve Hobbes'tan ilham alan sonraki siyaset kuramları daha iyi anlaşılabilir.

The Influence of Stoic Philosophy on Thomas Hobbes' Political Philosophy

Ahmet Faruk Çağlar

Introduction

In the history of philosophy, Stoic philosophy is classified within the Hellenistic period and is considered one of the three great philosophical schools of the Hellenistic period, along with the Epicurean and Sceptical schools. Stoicism had a profound influence on New Age philosophers. One of the 17th century philosophers on whom Stoic teachings had a decisive influence was Thomas Hobbes (1588-1679). Hobbes benefited directly or indirectly from Stoic philosophy while constructing his (political) philosophy, and he never denied the influence of the Stoics on his own philosophical/political views. This article aims to present the influence of Stoic philosophy on Hobbes and to show the central place and importance that Hobbes gave to Stoic doctrines, especially the Stoic doctrine of oikeiosis, in his political philosophy.

Stoic Philosophy and As the Basis of Hobbes' Political Philosophy "The Stoic Doctrine of Oikeiosis"

The Stoics considered philosophy under three main categories: logic, physics and ethics. However, physics and logic were important for the Stoics only as a kind of preparation for ethics. Stoic philosophers liken logic to the shell of an egg or the walls of a city, physics to the ground or soil on which this philosophy flourishes, and ethics to the fruit that grows in this soil. The essence of the fruit is oikeiosis.

@ Asst. Prof., İstanbul Medeniyet University, faruk.caglar@medeniyet.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-4603-3655>

DOI: 10.12658/M0731
insan & toplum, 2024; 14(2): 68-86
insanvetoplum.org

Received: 04.02.2022
Revised: 06.08.2023
Accepted: 10.08.2023
Online First: 15.11.2023

According to some Hellenistic period experts, one cannot even speak of Stoic philosophy without *oikeiosis* (Long, 1971). It should be noted that *oikeiosis* in Stoic terminology refers to the primary instinct of living beings to protect their own existence. (Bees, 2004) According to the Stoics, nature has given living beings a sense of self in order to maintain their existence. In accordance with the doctrine of *oikeiosis*, Stoic philosophers argue that human beings come together to protect and maintain their own existence, moreover, they have to come together, and for this reason they establish families, communities, societies and most importantly states.

However, it should be noted that the fact that the “state” is first and foremost an organisation and/or an institution created for the preservation of human existence/life was expressed in various contexts long before the Stoics (Cevizci, 2012). Indeed, as Thucydides (454-399 BC) stated very early on, the ultimate purpose of all human actions in general, of warfare in particular, and more importantly of bringing a state into existence, is quite clear: To preserve one’s individual and social life and to endeavour to preserve and maintain this life/existence to the best of one’s ability. It is certainly no coincidence that Hobbes, who confessed in his biography that there was no one who pleased him as much as Thucydides (Hobbes, 1979), translated Thucydides’ works into English for the first time in 1628-1629 and that he never lost his interest in Thucydides (Hobbes, 1843).

Hobbes’ main works in which he put forward his political views, in other words, his “scientific” philosophy of the state, which is the main purpose of his philosophical studies (Höffe, 2008), are *De Cive* and *Leviathan* (Malcolm, 1991). Hobbes, who sees survival as the only necessary condition for possible future good, and who argues that the essence of life consists of motion (Hobbes, 1651), in this direction, at the beginning of *Leviathan*, directly expresses his views on the “*raison d’être*” of the state. Hobbes, who sees survival as the only necessary condition for possible future good, and argues that the essence of life consists of motion, directly expresses his views on the “*raison d’être*” of the state at the beginning of *Leviathan* (Hobbes, 2014a).

Hobbes argues that man will become a “wolf” in his endeavour to preserve his life, and at the beginning of *De Cive* he clearly expresses his famous judgement: “*Homo homini lupus*” (Hobbes, 2014b). According to Hobbes, the exact meaning of human beings being each other’s wolves is as follows: Men by nature do not trust each other unless they are restrained by the fear of a general power, because each of them may attempt to violate the right to life of the other in the pursuit of survival, and therefore men are deathly afraid of each other (Hobbes, 2014b). According to Hobbes, great and well-established societies should be rooted not in mutual love, but in the fear that people have of each other (Hobbes, 2014b).

According to Hobbes, man cannot be defined as a social creature; he is not instinctively inclined to form societies like bees, ants or beavers, but rather rational human beings come together out of fear, out of necessity, in order to ensure their common security (Lange, 1887). This is why Hobbes argues that in the “state of nature” everyone is in a relentless struggle and even war with everyone else.

According to Hobbes, we sustain our lives due to the motion of the particles that constitute us. This is because the motions of living beings are aimed at sustaining their lives and survival (Höffe, 2008). In this context, the “endeavour for self-preservation” appears as a requirement of reason and even as a physical law, which forms the basis of the state and (modern) law. This purpose requires humans to approach their own kindred as well as other species with fear/suspicion, to be alert to the dangers that may come from them, to their possessions and to the most precious of these possessions, their life. However, this state of mutual war (or defence) prevailing in the state of pure nature is extremely dangerous and exhausting for everyone. In order to escape from this exhausting state of defence (and attack), human beings give up some of their rights and enter into contracts among themselves (and, in the next step, with other human societies). The name of this contract and the result that these contracts bring into existence step by step is “state” (Hobbes, 2014b). This is because the same “law of nature”, which is also the essence of Hobbes’ moral philosophy, commands people to mutually transfer certain rights to an authority more powerful than individuals as a necessary means of preserving peace. The primary duty of the state, which is the authority or institution brought into existence to ensure the protection and continuity of life, is the defence and protection of people’s right to life within this framework. For not only the state of human individuals against each other, but also the state of states against each other is the state of nature, that is, the state of enmity (Hobbes, 2014b).

Thus, according to Hobbes, the primary and ultimate aim of human beings, which they share with other living beings, is to preserve and maintain their lives in the best possible conditions. It is the most “natural right” of human beings to protect themselves in accordance with their nature and the laws of nature. This natural right forms the basis of natural law, and all social duties and political obligations are derived from the natural right of the individual to protect his own existence (Cevizci, 2013).

According to Hobbes, in the simple “state of nature” in which everyone is at war against everyone else, people can take each other’s lives in order to survive, this is necessary to preserve their lives, which are more important and sacred than anything else, and there is nothing wrong with this action. However, since the material and moral cost of being in a state of constant war is high, people have to give up some

of their rights and transfer them to a higher authority in order to live in safety. This obligation also implies the renunciation of some freedoms. However, since the protection and security of people's lives/assets is paramount, it is inevitable for people to give up some of their individual freedoms and rights. In this framework, according to Hobbes, "...the motive and purpose of the renunciation and transfer of right is nothing else but to ensure the security of life and the security of the means of protecting one's life in such a way that one is not anxious about it." (Hobbes, 2014a).

Conclusion

Similar to the Stoic philosophers' placing the doctrine of *oikeiosis* at the centre of their ethics and even their philosophy as a whole, and attempting to explain all human actions on this basis, Hobbes argues that the primary and ultimate aim of the institution of the state, as an organised structure resulting from this effort, as well as the fundamental desire and effort of man as an individual, is individual security, that is, the preservation of human life. In this framework, the Stoic doctrine of *oikeiosis* clearly constitutes the starting point of Hobbes' political philosophy (Peters, 1997). According to Hobbes, the main purpose of absolute obedience, which is caused and even necessitated by the human quest for security, is to be protected, to secure the individual (and social) life/assets one possesses, since, according to the philosopher, nature commands one to obey and endeavour to maintain this state. Therefore, for Hobbes, as for the Stoics, nature is the main agent in this regard. Nature has equipped all living beings, including human beings, with certain instincts and faculties, and has demanded them to behave according to these instincts and faculties. The most important and prioritised of these instincts is undoubtedly to protect and secure life. Within the framework of this quest for security, which people and societies pursue with a primary (internal) motive, Hobbes claims that a state that holds absolute power is extremely necessary and even obligatory.

Kaynakça | References

- Bees, R. (2004) *Die Oikeiosislehre der Stoa, I. Rekonstruktion ihres Inhalts*. Königshausen & Neumann Verlag.
- Bergson, H. (2016). *Etik ve politika dersleri*. B. Garen Beşiktaşlıyan (Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Bonnard, A. (2013). *Antik Yunan uygarlığı* (3 Cilt). K. Kurtgözü (Çev.). Evrensel Basım Yayın.
- Brooke, C. (2012). *Philosophic Pride-Stoicism and political thought from Lipsius to Rousseau*, Princeton University Press.
- Bumin; T. (2016). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. YKY Yayınları.
- Cassirer, E. (1994) *Devlet efsanesi*. N. Arat (Çev.). Remzi Kitabevi.
- Cevizci, A. (2012). *İlkçağ felsefesi tarihi*. Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2013). *17. yüzyıl felsefesi*. Say Yayınları.
- Cicero. (2013). *De officiis (Yükümlülükler üzerine)*. C. Çevik (Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Cicero. (2010) *De finibus bonorum et malorum, Über das höchste Gut und das größte Übel*, (Lateinisch/Deutsch). Harald Merklin (Çev.). Reclam.
- Copleston, F. (1998) *Hobbes-Locke, A. Yardımlı* (Çev.). İdea Yayınları.
- Furtun, A. (2005). *Thomas Hobbes ve doğa kanunları*. Asil Yayın Dağıtım.
- Grotius, H. (1925). *De iure belli ac pacis* (Latin text with an English translation by Francis W. Kelsey), Clarendon Press.
- Grotius, H. (2011). *De Jure Belli Ac Pacis (Savaş ve barış hukuku)*. S. L. Meray (Çev.). Say Yayınları.
- Gürson, F. & Turowski, M. (2020). Thomas Hobbes'un politik düşüncesinde sosyal düzen fikrinin iki kaynağı: Yaşam ve ölüm (korkusu). *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 19. Bahar 2020.
- Hampsher-Monk, I. (2004). *Modern siyaset düşünce tarihi*. N. Arat (Haz.). Say Yayıncılık.
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*. Printed by William Wilson for Andrew Crooke, at the Green Dragon in St. Paul's Church-yard.
- Hobbes, T. (1979). *The life of Mr. Thomas Hobbes of Malmesbury*, Rota Press.
- Hobbes, T. (1843). *The history of the Grecian War written by Thucydides translated by Thomas Hobbes of Malmesbury*, in *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, vol. 9, ed. Sir William Molesworth. John Bohn.
- Hobbes, T. (2014). *Leviathan*, S. Lim (Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (2014). *De Cive (Yurttaşlık felsefesinin temelleri)*. C. D. Zarakolu (Çev.). Belge Yayınları.
- Höffe, O. (2008) *Felsefenin kısa tarihi*. O. N. Aytolu (Çev.). İnkılap Kitabevi.
- Kreimendahl, L. (1999). *Philosophen des 17. Jahrhunderts*. Primus Verlag.
- Lange, F. A. (1887). *Geschichte des materialismus und kritik seiner bedeutung in der Gegenwart*, Verlag von J. Baedeker, Iserlohn und Leipzig.

- Laertios, D. (2002). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. C. Şentuna (Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Leijenhorst, C. (2002). *The mechanisation of Aristotelianism: The late Aristotelian setting of Thomas Hobbes's natural philosophy*. Brill Press.
- Long, A. A. (2003). *Stoicism in the philosophical Tradition: Spinoza, Lipsius, Butler*. Brad Inwood (Ed.). Cambridge University Press.
- Long, A.A. (1986). *Hellenistic philosophy*, Duckworth.
- Long A. A. (Ed.). (1971), *Problems in Stoicism*, Paperback.
- Machiavelli, N. (2018). *Hükümdar*. N. Adabağ (Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Malcolm, N. (1991). *Hobbes and Spinoza*, (in *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700*), James Henderson Burns (Ed.). Cambridge University Press.
- Miller, J. (2015). *Spinoza and the Stoics*, Cambridge University Press.
- Peters, J. T. (1997). *Der Arbeitsbegriff bei John Locke*, Lit Verlag.
- Rousseau, J.-J. (2017). *Toplum Sözleşmesi*. Vedat Günyol. (Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Schrader, W. H. (1977). *Naturrecht und Selbsterhaltung: Spinoza und Hobbes*, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd. 31, H. 4.
- Scruton, R. (2007) *Spinoza*. H. Gür (Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Sellars, J. (2006) *Stoicism*. University of California Press.
- Seneca. (1992). *Ahlaki mektuplar*. Türkan Uzel (Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Shimokawa, K. (2017). *A Conflict of Principles: Grotius's Justice versus Hume's Utility*, Anstey & Peter R. (Ed.); (in *The Idea of Principles in Early Modern Thought: Interdisciplinary Perspectives*). Routledge.
- Straumann, B. (2003). *Oikeiosis and appetitus Societatis*, *Grotiana*, Volume 24, Issue 1.
- Striker, G. (1983), *The role of Oikeiosis in Stoic ethics*, *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 1.
- Thukdides. (2017). *Peloponnessos Savaşları*. F. Akderin. (Çev.). Belge Yayınları.
- Tuck, R. (2015). *Hobbes*. Nursu Öрге. (Çev.). Dost Kitabevi.

Aydınlar ve İktidar: Erol Güngör'ün Orta Doğu Yazılarında Milliyetçi Cephe Koalisyonları

Yunus Şahbaz

Öz: Türk düşüncesi ve Türk siyasi hayatında aydınlar ve iktidarlar arasındaki ilişkiler her zaman tartışılmalı olmuştur. Siyasi ve toplumsal hareketliliğin yüksek olduğu 1970'li yıllarda, milliyetçi-muhafazakâr aydınların milliyetçi cephe koalisyonlarıyla kurdukları ilişkiler de bu bağlamda tartışılmaktadır. Ahmet Kabaklı, Ergun Göze ve bu makalede Orta Doğu'daki yazıları üzerinde durulan Erol Güngör gibi aydınların milliyetçi cephenin oluşumundaki rolleri, onların iktidarlar ve siyasi hareketlerle kurdukları ilişkilere dair bir perspektif sunacaktır. Böyle bir girişim için öncelikle dönemin sosyo-politik bağlamı göz önünde tutulmalı ve söz konusu aydınlar tekil incelemelere tabi tutulmalıdır.

Bu makalede 1970'li yıllardaki milliyetçi-muhafazakâr aydınların milliyetçi cephe koalisyonlarının oluşum sürecindeki rolleri, Erol Güngör'ün Orta Doğu yazıları merkeze alınarak incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle aydınlar ve iktidar arasındaki teorik tartışmaya kısaca değinilecek ve akabinde milliyetçi cephe koalisyonlarının teşekkülünde Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze'nin yazıları üzerinden milliyetçi aydınların rolü irdelenecektir. Daha sonra ise Erol Güngör'ün ve Orta Doğu gazetesinin milliyetçi cephe oluşumundaki yeri ve rolü tespit edilmeye çalışılacaktır. Sonrasında da Orta Doğu'nun başyazarı olarak Erol Güngör'ün milliyetçi cephe karşısındaki tutumu ve pozisyonu incelenecek ve diğer milliyetçi aydınlarla olan müşterek yönleri ve onlardan ayrılan tarafları ele alınacaktır. En nihayetinde ise bir aydın olarak Erol Güngör'ün Orta Doğu gazetesindeki yazıları itibarıyla organik aydın ya da yüzergezer entelijansiya arasında nerede durduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, aydınlar ve iktidar, milliyetçi cephe, Orta Doğu

Abstract: The relations between intellectuals and powers in Turkish thought and Turkish political life have always been controversial. In the 1970s, when political and social mobility was high, the relations between nationalist-conservative intellectuals and nationalist front coalitions are also discussed in this context. The roles of intellectuals such as Ahmet Kabaklı, Ergun Göze and Erol Güngör, whose columns in Orta Doğu are emphasized in this article, in the formation of the nationalist front, will provide a perspective on their relations with power and political movements. For such an attempt, firstly, the socio-political context of the period should be taken into account and the intellectuals in question should be subjected to individual examinations.

In this article, the roles of the nationalist-conservative intellectuals in the formation process of the nationalist front coalitions in the 1970s will be examined by focusing on the columns of Erol Güngör in Orta Doğu. In this context, first of all, the theoretical discussion between the intellectuals and the power will be briefly mentioned, and then the role of the nationalist intellectuals in the formation of the nationalist front coalitions will be examined through the columns of Ahmet Kabaklı and Ergun Göze. Later on, the place and role of Erol Güngör and Orta Doğu newspaper in the formation of the nationalist front will be tried to be determined. Afterwards, the attitude and position of Erol Güngör, as the editor-in-chief of Orta Doğu, towards the nationalist front will be examined, and his common aspects with other nationalist intellectuals and the sides that differed from them will be discussed. Finally, as an intellectual, it will be discussed where Erol Güngör stands among the organic intellectual or the free-floating intelligentsia in terms of his columns in Orta Doğu newspaper.

Keywords: Erol Güngör, Intellectuals and Power, Nationalist Front, Orta Doğu

@ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, yunussahbazz@gmail.com

https://orcid.org/0000-0003-0911-7654

DOI: 10.12658/M0732
insan & toplum, 2024; 14(2): 87-111
insanvetoplum.org

Başvuru: 18.09.2023
Revizyon: 25.09.2023
Kabul: 15.10.2023
Erken Baskı: 23.03.2024

Giriş

1970’lerde Türk sağının tanımlayıcı unsurlarından biri de milliyetçi-muhafazakâr aydınlardır. Bu aydınlardan devletle, I. Milliyetçi Cephe gibi dönemin sağ koalisyonlarıyla kurdukları ilişkiler sıkça tartışma konusu olmaktadır. Milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan 1970’lerde iktidarla ilişkileri onların devletin organik aydını olarak kendilerini göstermek istedikleri şeklinde yorumlanmaktadır (Taşkın, 2019, ss. 196-197; Koca & Selçuk, 2022, s. 239). Zira Taşkın’ın metni başta olmak üzere milliyetçi-muhafazakâr aydınları ele alan çalışmalarda onların milliyetçi cephe koalisyonlarına verdiği destek “devletin organik aydını” olma amaçlarına matuf olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Ergüç de bu dönemde milliyetçi-muhafazakâr entelijansiyanın devletin ideolojik aygıtı olarak kurumsallaşma arzusunda olduğunu iddia eder (Ergüç, 2021, s. 414).

Milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan devletle kurduğu ilişki her zaman müspet olmuştur. Bu aydın zümresinde “devlet” ve “devlet geleneğini yüceltmek”, “devleti korumak” ve “güçlü kılmak” en belirleyici unsurlardan biridir (Öztaş, 2020, s. 436). Dolayısıyla “devletin organik aydını” olmak kavramsallaştırması aslında tartışmalı ve totolojik bir duruma işaret etmektedir. Zira sadece 1970’lerde değil, Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinde milliyetçi-muhafazakâr olarak addedilen tüm aydın profillerinde devlete dair aynı amaç ve ülküyü görmek mümkündür. O halde 1970’lerdeki milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan için durumu farklı kılan husus onların devletle değil, milliyetçi cephe koalisyonlarıyla girdikleri münasebettir. Bu aydınlardan iktidarla ilişkilerini anlamak için onların devlet telakkilerine değil spesifik olarak milliyetçi cephe koalisyonlarıyla girdikleri diyaloga bakmak gerekir.

Bu çalışmanın öncelikli ve literatürde doldurmayı hedeflediği amacı, milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan devlete bakışı ve devlet telakkilerini incelemek değil, Erol Güngör’ün *Orta Doğu* gazetesindeki yazıları üzerinden milliyetçi cephe koalisyonuyla münasebetine odaklanmak olacaktır. Erol Güngör de devlet telakkisi itibarıyla milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan aynı kanaatlere sahiptir ancak siyaset kurumu ve siyasi yapılar karşısındaki konumunun diğer milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan benzeşen ve ayrışan yönleri üzerine daha fazla durmak gerekmektedir. Böylelikle 1970’lerde milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan iktidar odaklarıyla geliştirmiş oldukları spesifik ilişkinin mahiyetinin ele alınması amaçlanmakta dolayısıyla milliyetçi cephe koalisyonuyla girilen ilişkide milliyetçi-muhafazakâr olarak addedilen tüm aydınlardan aynı derece ve mahiyette bir ilişki biçimi geliştirip geliştirmediği sorunsallaştırılmaktadır. Bu kapsamda Erol Güngör’ün milliyetçi cephe koalisyonuyla kurulan ilişkide nerede durduğu ve süreç içerisinde kendisini nasıl konumlandığı onun aktüel yazıları üzerinden takip edilecektir.

Çalışmada metodolojik olarak süreli yayınlar üzerinden bir inceleme yapılacaktır. Zira literatürdeki Türk sağ ve Türk aydınlarına dair metinler temelde ilgili aydınların kitapları incelenerek oluşturulmuştur. Ancak özellikle iktidar ilişkilerini incelemek, söz konusu aydınları sosyo-politik bir bağlam içerisinde ele almak için onların aktüel yazılarına odaklanmak gerekecektir. Bu durum Erol Güngör için daha çok geçerlidir zira Güngör'ün *Orta Doğu* gazetesindeki yazıları hemen hiçbir kitabında olmadığı gibi bu yazılar genelde araştırmacıların ilgisini çekmemiştir. Güngör'ün *Orta Doğu* gazetesindeki yazılarının tümünün genel bir değerlendirilmesinin yapılması bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Bu yazıların tümü taranmışsa da bunların içerisinde milliyetçi cephe oluşumu üzerine müstakil olarak durduğu yazıları üzerinden çalışma hazırlanmıştır. Ayrıca Güngör'ün ilgili yazılardaki görüş ve pozisyonlarını anlamlandırmada yardımcı olabilecek diğer fikrî metinlerine de bağlamına göre müracaat edilmiştir.

I. Milliyetçi Cephe Hükûmeti milliyetçi-muhafazakâr aydınların 1970'lerdeki başlıca örgütlenmesi olan Aydınlar Ocağı çevresinin bir eseri olarak görülmekte ve *Orta Doğu* da bu koalisyonun mimarı ve başlıca yayın organı olarak konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla Erol Güngör'ün *Orta Doğu* yazıları bu sürecin tam ortasında yer almakta ve bu döneme ilişkin kabullerin doğrulanması ya da sorgulanması noktasında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu amaçla çalışmada ilk olarak milliyetçi cephe koalisyonlarının kuruluş süreci ve bu süreçte milliyetçi-muhafazakâr aydınların rolü irdelenecektir. Daha sonra *Orta Doğu* gazetesi ve bu gazetenin başmuharrirliğine getirilen Erol Güngör perspektifinden bu sürecin bir okuması yapılacaktır. Sonrasında ise Erol Güngör'ün I. Milliyetçi Cephe koalisyonuna dair değerlendirmeleri ve genel anlamda muharrirliğinin dönemin aydınlarıyla ve sosyo-politik iklimle ayrılaşan ve ortaklaşan yönleri ele alınacaktır. Son olarak Güngör'ün milliyetçi-muhafazakâr aydınların konumlandırıldığı organik aydın cihetinin mi yoksa Mannheimci anlamda yüzgezer entelijansiya tarafının mı baskın olduğu sorunsallaştırılacaktır.

Yüzgezer Entelijansiya mı, Organik Aydın mı?

Aydınların iktidarlar karşısında nasıl konumlanacağı meselesi aydın sosyolojisi tartışmalarının merkezî sorunsallarından biridir. Modern dönemdeki siyasî ve entelektüel tartışmalarda aydınlar ve iktidarlar arasındaki ilişki çoğunlukla antipatik, çatışmalı ve gerilimli olmuş ya da en azından böyle olacağı/olması gerektiği kabul edilmiştir (Salamini, 1989, s. 139). Zira aydın demek büyük oranda ve birçok tarihsel tecrübede muhalif olmak, ezilen, dışlanan, mağdur ve “sürgün” edilen (hatta bizzat kendisi de sürgün olan) kesimlerin sözcüsü olmak şeklinde telakki edilmektedir (Benda, 2017; Said, 2018). Ancak teorik ve ideal anlamda aydına biçilen rol muhalif olmaksızın da birçok aydının iktidarı istediği ya da değişen derece ve şekillerde iktidarlarla irtibat ve iltisak kurdukları yahut da doğrudan iktidara

talip oldukları da bir gerçektir. Feuer'in de belirttiği gibi aydınlar, "eğitimli sınıfın ya doğrudan toplumun siyasal yöneticisi olmayı amaçlayarak ya da dolaylı olarak vicdanını ve kararlarını yönlendirerek siyasal iktidara talip olan kesimi"dir (1976, s. 49). Bu durumun en çarpıcı yönü ise aydınların bu süreçlere biraz da bile isteye girmiş olduklarına dair sayısız alametlerin olmasıdır (Öğün, 1995, s. 28).

Aydınlar ve iktidarlar arasında mutlak bir karşıtlık aramanın çok da gerçekçi bir tavır olmayacağını söylemek mümkündür. Aydınların kendilerine biçilen misyon ya da işlevleri üzerinden birçok tasnif yapma ve kavramsallaştırma tipolojisi tespit edilebilir. Ancak iktidarla kurdukları ilişkiler bağlamında daha gerçekçi bir tasnif olarak Gramsci'nin organik-geleneksel aydın kavramsallaştırması ile Mannheim'ın yüzergezer entelijansiyası arasındaki ayrım etrafında bir çerçeve çizmek mümkündür. Hem Gramsci hem de Mannheim toplumsal gruplarla ilişkisi ya da ilişkisizliği ve kurulan bu ilişkinin mahiyeti üzerinden aydınları tanımlamaya çalışmışlardır. Gramsci (1994) aydınları daha çok toplumsal sınıflarına göre konumlandırıp onları organik ve geleneksel şeklinde tasnif etmekte ve geleneksel aydınları müesses nizamın etrafındaki aydınlar olarak kodlarken organik aydınları iktidara talip yeni ve yükselen sınıfların (Gramsci'nin formülasyonunda işçi sınıfının) aydınları olarak tasvir etmektedir. Dolayısıyla da Gramsci'ye göre aydın zümresinin oluşumu ile yeni bir toplumsal sınıfın ortaya çıkması arasında diyalektik bir ilişki vardır (Yetiş, 2002, s. 221).

Mannheim ise aydınları siyasî ve toplumsal çatışmalardan görece özerk bir kategori olarak ele almaktadır. Gramsci'nin aydınları bir sınıfla organik bir şekilde ele almasının aksine Mannheim için aydınlar, siyasî ve toplumsal bağlılığı olmayan, "boşta salınan", en önemlisi ise özerk profildeki bir zümreyi ifade eder (Jennings & Kemp-Welch, 1997, s. 10). Mannheim'ın yüzergezer entelijansiyası olarak adlandırdığı aydın tipi, sınıf aidiyeti olmayan, herhangi bir şekilde organik olarak konumlandırılmamış bağlantısız bir gruptur. Ancak aydınları bu şekilde konumlandırması da Mannheim'ın *İdeoloji ve Ütopya*'da (2016) geliştirdiği bir modeldir. Mannheim daha sonraki yazılarında aydınların siyasî ve toplumsal süreçlerden kendini azade edemeyeceğini kabul eder bir pozisyona gelmiştir. Bu konuyla ilgili şöyle yazacaktır:

Entelijansiyası üyesi olan herhangi bir bireyin sınıfsal bir yörüngesi olabilir, sıklıkla da olur da; yine o, güncel tartışmalarda herhangi bir partinin tarafını tutabilir. Hatta seçimi belirli bir sınıfsal konuma uygun ve bunun karakteristik özelliği de olabilir. Ama bu bağlılığın üzerinde ve ötesinde onun güdülenmesinde asıl belirleyici olan, alışkın olduğu düşünsel talimin onu karşılaştığı günlük sorunlara karşı birden çok bakış açısıyla donatmış olmasıdır (Mannheim, 2017, s. 138).

Dolayısıyla aydınların iktidarlar ve toplumsal süreçler karşısında apolitik bir tavır içerisinde oldukları söylenemez. Ahmet Çiğdem'in deyişiyle, "herhangi bir gruba, yahut

örgüte bağlanmamış, sıkı ya da gevşek ilişkiler kurmamış, bütün sosyal bağımlılık ve yükümlülüklerinden sıyrılmış, hakikat yolunda yalnız yürüyen entelektüel miti, normatif entelektüel tanımının, daha doğrusu idealizasyonunun bir sonucudur ve olgusal bir değeri yoktur” (2009, ss. 113-114). O halde burada tespit edilmesi gereken aydınların siyasi iktidarlar karşısında Gramsciyen anlamda doğrudan organik bir ilişki içerisine mi girdikleri ya da taraf tutuşları ve belirli tutumlarına rağmen Mannheimcı anlamda yüzergezer pozisyonlarını korumaya mı çalıştıklarıdır. Siyasetle ve sosyal süreçlerle fazlaca iç içe bir serencamı olan Türk aydını özelinde bu türden ayrımların yapılması ve belirli dönemdeki aydın-iktidar ilişkilerinin bu ayrımlar çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir.

Öte yandan Bauman da aydınların moderniteden postmoderniteye değişen rol ve fonksiyonlarını irdeler. Bauman'a göre aydınlar modernleşme sürecinde yasa koyucu bir rolde iken postmodern toplumlarda artık yorumcu olarak öne çıkmaktadır. Yasa koyucu rolü aydına hüküm verme yetkisi vermektedir; o, içinde bulunduğu toplumun geleneksel bağlarıyla kendini sınırlandırmak durumunda değildir. Bu yüzden de toplumdaki belirli değer ve normları geçerli kılma ya da kılmama hak ve ödevini kendisinde görür. Öte yandan yorumcu rolü ise “bir topluluğa özgü gelenek içinde dile getirilmiş ifadeleri, bir başka geleneğe dayanan bilgi sistemince anlaşılabilir şekilde tercüme etmeyi içerir” (Bauman, 2017, ss. 11-12). Mannheim ve Bauman'ın aydın konfigürasyonları aydının toplumsal rolü ve konumu; dolayısıyla siyasal iktidarla ilişkisi açısından tek tip yaklaşımların sorgulanması gerektiğini göstermektedir.

O halde 1970'lerde, özellikle sağ koalisyonlarla kurdukları ilişkiler ve devletin de düşman telakki ettiği sol hareketlere karşıtlıkları sebebiyle milliyetçi-muhafazakâr aydınların “devletin organik aydını” olmak istediklerine ilişkin tezlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Bu türden bütünsel ve genelleyici ifadelere varmadan önce dönemin milliyetçi-muhafazakâr aydınlarının ve bu aydınların içinde Erol Güngör gibi isimlerin tutum ve davranışlarının -bu isimlerin entelektüel gündemlerini ve fikrî metinlerini de ıskalamadan- incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde söz konusu aydınların fikirleri arasındaki süreklilik ve farklılık noktaları tespit edilebilir ve tekil aydın örneklerinde meselenin izdüşümünü takip etmek mümkün olabilir. Buna geçmeden önce I. Milliyetçi Cephe koalisyonunun oluşum süreci ve bu süreçteki milliyetçi-muhafazakâr aydınların tutumuna kısaca bakmak gerekmektedir.

Milliyetçi-Muhafazakâr Aydınlar ve I. Milliyetçi Cephe Koalisyonu

Aydın sosyolojisinin kurucularından kabul edilen Karl Mannheim entelektüelleri anlamının onları etkileyen birçok faktöre bağlı olduğunu söyler. Mannheim'a göre, bu faktörlerin en önemlileri ise şunlardır:

Bireyin geldiği toplumsal zemin; mesleki yaşamının ilk, orta ve nihai biçimini aldığı özel evre (bu evrelerde de ayrıca; bireyin yükselişte mi olduğu yerinde mi saydığı yoksa düşüşte mi olduğu; yükselişteyse bu yükselişinin tek başına mı grup üyesi olarak mı gerçekleştiği; ilerleyişinin engellenip engellenmediği veya geldiği duruma geri itilip itilmediği, yine bireyin katıldığı toplumsal hareket evresi de aynı derecede önemlidir); yine kuşağının diğer kuşaklarla ilişkisi; toplumsal ortamı ve son olarak içinde faaliyet göstereceği, ait olduğu birleşmenin tarzıdır (2017, s. 210).

Mannheim'in dikkat çektiği unsurların başında elbette siyasi ve toplumsal ortam gelmektedir. Türk-Osmanlı modernleşme sürecinde Türk aydınının, daha genel anlamda Türk düşüncesinin, başat özelliklerinden birisi de aydınının siyasi ve toplumsal süreçle yakından irtibatlı ve iltisaklı olmasıdır. Böyle bir sosyo-kültürel atmosfer içinde fikirlerini geliştiren bir aydın profilini anlamak için, tam da Mannheim'in dikkat çektiği unsurları göz önünde tutmak gerekir.

Bu bağlamda siyasetle ve devletle yakın bağları olan milliyetçi-muhafazakâr aydınların yükseliş dönemi olarak kabul edebileceğimiz 1970'li yıllar için de aynı durum geçerlidir. Türk sağının en etkili aydın örgütlenmelerinden olan Aydınlar Ocağı'nın kuruluşu da bu yıllara rastlar. 1970'lerde gerek bir örgüt olarak Aydınlar Ocağı gerekse de Aydınlar Ocağı'yla doğrudan bağlantısı olmasa da, ne onun içinde ne de büsbütün dışında konumlandırabileceğimiz Erol Güngör (Şahbaz, 2022, s. 50) gibi aydınların siyaseten en etkili oldukları dönem 1973 seçimleri sonrasına tekâbül eder. 14 Ekim 1973'te yapılan seçimlerin sonuçları ile milliyetçi-muhafazakâr aydınların siyasi görünürlükleri arasında, kendilerine siyaseten bir rol biçme anlamında bir korelasyon kurmak mümkündür. Zira kazananı olmayan 1973 Genel Seçimlerinde (Ahmad, 2010, s. 399) hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamamış ve olası koalisyon senaryoları sağdaki aydınları bir hayli meşgul etmiştir. Bu seçimlerin gösterdiği bariz bir sonuç, solun Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) liderliğinde nispeten birlik içinde bir görüntü arz etmesi ve yükselişe geçmesi; buna mukabil sağın özellikle siyasi planda bölünmesidir.¹ Bu seçim sonucunda CHP'nin 185 milletvekili çıkarmasına rağmen milliyetçi ve muhafazakâr kabul edilen partilerden Adalet Partisi (AP) 149, Milli Selamet Partisi (MSP) 48, Demokratik Parti 45, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) 13, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 3 milletvekili çıkarabilmiştir (Çavdar, 2000, s. 246) ancak ne CHP ne de diğer partiler tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamamışlardır.

1 Elbette CHP'nin sol olup olmadığı ve 1970'lerdeki yükselişinin ne kadar sola hamledebileceği tartışmalıdır. Fakat burada daha çok sağ aydınların CHP'yi nasıl gördüğü ve dolayısıyla seçim sonuçlarını nasıl yorumladıkları vurgulanmaktadır.

Seçim sonuçlarıyla koalisyon durumu ortaya çıkınca milliyetçi-muhafazakâr aydınlar sağ bir koalisyon kurulması üzerine yoğun bir çaba içine girmiştir. Özellikle dönemin etkili milliyetçi aydınlarından Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze *Tercüman* gazetesindeki yazılarında sağ bir koalisyonun gereklilikleri üzerine çok sayıda yazı kaleme aldılar. Seçimlerden sonra milletin “sağ iktidar” beklediğini ve kendilerinin diğer sağ partilere kollarını açtıklarını söyleyen Demokratik Parti lideri Ferruh Bozbeyle'nin bu açıklamalarını köşesine taşıyan Ahmet Kabaklı Bozbeyle'nin açıklamalarını onaylar mahiyettedir. Kabaklı “diğer kardeş milliyetçi partilerin de, Türk halkınca verilen emaneti değerlendirmek için geçmiş seçim günlerinin kırıgınlarını unutarak, birbirlerine ‘kucak açmalarını’ dilerim.” diyerek bu konudaki tavrını en başta belli etmiştir (Kabaklı, 1973a). Sağ partilerin kendi aralarındaki bölünme ve parçalanmaya rağmen halkın yine onları terk etmediğini belirten Kabaklı kurulması gerektiğini düşündüğü sağ koalisyonun da dolayısıyla halkın çoğunluğunun muradına uygun koalisyon olduğunu iddia etmektedir. Bu vazife sağ partilere millet tarafından verildiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Milletin bu vazife tevdi karşısında kaçamak olmaz, döneklik olmaz, politika oyunları sökemez. Anlaşmanın çareleri malûmdur. Milletin hükmünü yerine getirsinler” (Kabaklı, 1973b). Dolayısıyla Ahmet Kabaklı bu partilerin zaten ayrılmamış olsalar %60'tan fazla oy alacaklarını ve koalisyona gerek olmadan bir sağ iktidarın kurulacağını ancak bu böyle olmadığı, bu partiler bölünmüş ve parçalanmış olduğu için halkın bu muradının sağ bir koalisyonla yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple CHP'nin olmadığı bir sağ koalisyon ona göre milli bir koalisyon olacaktır (Kabaklı, 1973c). Böylesi bir koalisyon da her şeyden önce parti liderlerine icbar edilen, parti elitlerinin istek ve arzularının ötesinde aslında tabanda kurulan bir koalisyondur (Kabaklı, 1973d).

Ergun Göze de milletin sağ bir koalisyon istediğini yazmaktadır ve hatta ona göre bu koalisyon sağ salim bir koalisyon olacaktır (Göze, 1973a). Göze'ye göre Türkiye'ye bütün tuzaklar sol tarafından yapılmakta, bütün saldırılar soldan gelmektedir. Dolayısıyla bizzat devleti ve rejimi tehdit eden soldur. Sağ seçmen de bu tehlikeyi görmüş ve sola itibar etmemiştir. Ancak sağ partilerin örgütleri ve tavanları sağın tabanındaki bu sağduyulu tavidan uzak bir görüntü çizmektedir. Bu yüzden sağın buhranı tabanda değil “ve fakat sağ partilerin bazı teşkilat kademelerinde ve onlara paralel olarak tavandadır” (Göze, 1973b).

Ergun Göze ve Ahmet Kabaklı gibi isimlerin sağ koalisyon üzerinde bu kadar durmalarının en temel sebebi Bülent Ecevit Başbakanlığında kurulacak olası bir koalisyon hükümetini engellemektir. Ahmet Kabaklı'ya göre “solcu ve hafif meşrep zümreler Ecevit'i her ne pahasına olursa olsun Başbakan yapmak istedikleri için” kendileri böyle bir girişime karşı çıkmaktadır (Kabaklı, 1973e). Göze de seçimlerden sonraki ilk kuvvetli olasılık olarak beliren Bülent Ecevit Başbakanlığındaki CHP-MSP

koalisyonunun temelsiz olacağını düşünmektedir. Zira ona göre “koalisyon da her içtimai hadise gibi temelsiz mümkün değildir; tabanların bir araya gelmediği yerde tavanlar ancak havada kalır” (Göze, 1973c). Yine Ergun Göze olası bir CHP iktidarına karşı oluşunun kendi partizanlığından değil CHP’nin tabiatından kaynaklandığını iddia etmektedir. Ona göre CHP, özellikle o dönemki Bülent Ecevit’in ‘yeni CHP’si, “artık alenen ve resmen bir sol partidir. Hem de solun hemen her nüansının desteğini haiz bir partidir” (Göze, 1973d).

Dolayısıyla milliyetçi-muhafazakâr aydınlar sol örgütler ve hareketler ile CHP arasında bir özdeşlik kurmakta ve olası bir CHP iktidarının doğrudan rejimi ve devleti tehdit edeceğini iddia etmektedirler. Başta Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze olmak üzere birçok milliyetçi aydının aksi yöndeki gayretlerine rağmen Bülent Ecevit başbakanlığında, yüz gün süren koalisyon görüşmeleri sonucunda CHP-MSP koalisyonu kurulmuş ve 7 Şubat 1974’te güven oyu alabilmiştir. Ancak CHP-MSP koalisyonunun uzun erimli olmayacağı tespitleri haklı çıkmış ve 1974 sonbaharında bu koalisyon bozularak tekrar hükümet buhranı baş göstermiştir. Bu sefer adeta işi şansa bırakmak istemeyen milliyetçi-muhafazakâr aydınlar milliyetçi cephe koalisyonu kurulması için yoğun bir gayret içine girmişlerdir. Bu gayretler çerçevesinde *Orta Doğu* gazetesinde, 11 Kasım 1974’te “Profesörler, Liderleri Göreve Çağırıldı” başlıklı ortak bir açıklama yayınlanmış ve bu açıklamaya şu isimler imza atmıştır; Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Sabahattin Zaim, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Süleyman Yalçın, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Mustafa Köseoğlu, Prof. Dr. Hayri Domaniç, Prof. Dr. Selçuk Özçelik, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Prof. Dr. Ali Uras, Prof. Dr. Nuri Muğan, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, Prof. Dr. Cevat Babuna (Ergin, 1976, ss. 185-186). Bu isimlerden özellikle Muharrem Ergin milliyetçi cephenin kurulması yönünde *Orta Doğu*’da birçok yazı yazmış ve bu yazılarını topladığı kitabını (1976) “Milliyetçiler Korkmayınız Birleşiniz” başlığıyla yayımlanmıştır. Muharrem Ergin’e göre Türkiye’de iki temel cephe vardır; bunlar “milliyetçi cephe” ve “sol cephe”dir. Sol, CHP önderliğinde bir birlik yakalamışken sağ bölünmüş, “dilimlere ayrılmıştır”. Sağ partilere “ilk işiniz birleşmektir” diye seslenen Ergin’e göre, Türkiye’de o dönem için tek bir realite ve bu realiteden neşet eden iki temel slogan vardır; “bir yanda ‘solcular birleşiniz’, bir yandan ‘milliyetçiler birleşiniz’” (Ergin, 1976, s. 188). Bu gayretler neticesinde ve uzun bir hükümet krizi sonucunda ancak Mart 1975’te I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulacaktır.

Milliyetçi-muhafazakâr aydınların bu yıllardaki siyasi ve toplumsal arenadaki durumunu tespit ederken şu noktayı dikkate almak gerekir; Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze nispeten popüler bir gazete olan *Tercüman* gazetesinin iki meşhur ve velut yazarıdır. Hem Kabaklı hem de Göze kitleler nezdinde belli bir popülariteye sahipken aydın çevreleri içinde de hatırı sayılır bir itibarları vardır. 1960’ların ortasındaki kısa

sürelî *Yol* dergisi macerası dışında, Erol Güngör 1970'lerde yazı ve kitaplarıyla yeni tanınan ve fakat nüfuzu ve popüleritesi hızla artan bir aydındır. Güngör'ün *Orta Doğu* yazılarını ve bu yazılardaki fikirlerinin etkisini ele alırken bu hususun göz önünde tutulması gerekir.

Erol Güngör ilk gazete yazarlığı serüveni olan *Orta Doğu* gazetesindeki yazılarını Nisan 1974'te yazmaya başlar. Dolayısıyla Güngör'ün yazmaya başladığı tarihte iktidarda CHP-MSP koalisyonu vardır ve fakat bu koalisyonun er ya da geç bozulacağı düşünülmektedir. Özellikle milliyetçi aydınlar arasında CHP'nin soldaki tüm yapıları kendi çatısı altında topladığı görüşü hakimdir ve aynı şekilde ortak çatısı milliyetçilik olan partiler de bir araya gelmelidir. Nitekim *Orta Doğu* gazetesi de bu amaca matuf bir şekilde yeniden bir yapılanmaya gider. Ahmet Kabaklı'nın çıkardığı *Türk Edebiyatı* dergisi Nisan 1974 tarihli sayısında *Orta Doğu*'nun çıkış haberini şöyle duyurur; "Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun beklediği günlük gazete: Ortadoğu 10 Nisan'da" (*Türk Edebiyatı*, 1974, s. 7).

Orta Doğu gazetesinin çıkmaya başlamasından ziyade canlandırılmasından söz etmek daha doğrudur. Zira Nisan 1974'te yeni bir yapılanmaya gidilir ve milliyetçi-muhafazakâr aydınların öncülüğünde yeni bir forma bürünür. Beşir Ayvazoğlu'na göre, "Orta Doğu gazetesinin milliyetçi ve muhafazakâr intelijansiyayı bünyesinde bir araya getiren bir fikir gazetesi olarak güçlü bir hamleyle canlandırılması da o günlerde gündeme gelir" (2022, s. 141). Dolayısıyla bu canlandırmadan amaç, sağ siyasetteki parçalanmayı engellemek ve sağda kabul edilebilecek partilerin oluşturduğu bir koalisyon meydana getirmektir (Deliorman, 2009, s. 20). Gazetede Muharrem Ergin'den Nevzat Yalçıntaş'a, Mehmet Kaplan'dan Cemil Meriç'e dönemin milliyetçi-muhafazakâr aydınlarının hemen hepsinin yazıları neşredilecektir. Bu isimler içerisinde ilk aylarda haftada altı gün yazan ve başyazıları kaleme alan Erol Güngör en çok yazan isim olacaktır. Cemil Meriç'e göre de "Ortadoğu gazetesi çıkarılırken müteşebbislerin en çok güvendikleri iki imza Meriç'le Güngör"dür (Meriç, 2021, s. 290).

Erol Güngör'ün Gözünden *Orta Doğu* ve Milliyetçi Cephe

Güngör'ün süreli yayınlar olarak günlük gazetelerde, haftalık ve aylık dergilerde olmak üzere farklı periyotlarda neşredilen yayınlarda çıkan yazıları vardır. Nitekim kendi imzasıyla ilk uzun erimli süreli yayın deneyimi haftalık yayımlanan *Yol* dergisiyken, özellikle *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (2019) başta olmak üzere birçok kitabındaki yazıların büyük çoğunluğu aylık yayımlanan *Töre* ve *Türk Edebiyatı* gibi dergilerde neşredilmiştir. Bunların haricinde Erol Güngör'ün bir de günlük gazete yazarlığı serüveni vardır. Güngör Nisan 1974-Şubat 1977 yıllarında *Orta Doğu* Gazetesinde başyazılar yazmış; ayrıca *Ayrıntılı Haber*, *Yeni İstanbul* gibi gazetelerde de farklı

tarihlerde günlük yazılar kaleme almıştır. Burada ilginç noktalardan birisi, Erol Güngör' n kitaplarını oluşturan metinlerin hemen hepsinin aylık yayımlanan dergilerde çıkmış ve bir iki istisna dışında hiçbirisinin haftalık ve günlük yayımlanan süreli yayınlarda yayınlanmamıŐ olmasıdır. Bir başka deyişle, Güngör sağlığında bu türden yazılarını toplu bir Şekilde yayınlamamıŐ ve bu platformlarda konusuna göre diğer kitaplarına girebilecek yazıları olsa da, birkaç istisna dışında, bu yazılarını kitaplarına koymamıŐtır. Bu tutumuna istisna teşkil edebilecek tek örnek olan, ağırlık olarak haftalık süreli yayınlarda yayımlanan yazılarından oluşturulan *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*'ın (Güngör, 1994) Erol Güngör tarafından hazırlanmadığını, o öldükten sonra, bu yazıların bir araya getirilmek suretiyle kitaplaŐtırıldıėını bu bağlamda hatırlamak gerekir.

Son derece üretken bir aydın olan Erol Güngör' n kitaplarındaki yazılarının bu mahiyeti Őeyle bir sonuç doėurmuŐtur; onun fikirleri ve daha genel anlamda entelektüel portresi daha çok kitaplarına giren metinleri, yayımlanmıŐ kitapları üzerinden ele alınmıştır. Bu yazıların yazıldığı toplumsal ortamı, içinde bulunduğu entelektüel çevrelerle münasebetini ve müktesebatını kitapları üzerinden anlamlandırmak imk n dahilinde görünmemektedir. Hatta ailesi tarafından kurulan Yer-Su yayınlardan çıkan kitaplarına kadar, bu kitaplardaki yazıların nerede yayımlandığı bile önceki baskılarda belirtilmemiŐtir. Böylelikle onun yazdığı yazıların muhtevası kadar önemli olan bu yazıların yazıldığı dönemin sosyo-kültürel zemininin, söz gelimi Ziya Gökalp eleştirilerine gelen tepkiler, siyas  angajmanları gibi farklı kulvarlardaki onun entelektüel portresini tamamlayan hususların göz ardı edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bir  rnek olması kabilinden, *T re* dergisinin Ziya Gökalp sayılarında onun yazılarının olmamasını zikredebiliriz. Üstelik *Sosyal Meseleler ve Aydınlar* kitabında yer alan ve 1976 tarihli *Atsız Armağanı*'nda yayımlanan "Ziya Gökalp ve T rk l kte Din Meselesi" (Güngör, 1976a) yazısı gibi *T re*'nin bu sayılarının çıktığı dönemde yayımlanan Gökalp  zerine yazıları da vardır. Bu yazının neden *T re*'nin ilgili sayısında yayımlanmadığı ve bu yazı sonunda neden Erol Güngör' n Gökalp'e karşı genel tutumuna aykırı sertlikte ve üslupta eleŐtirilerde bulunduğu gibi hususlar üzerinde düŐünülmesi gereken ve ancak, o da kısmen, sosyo-kültürel ortamla anlaŐılabilecek ayrıntılardır.

Yukarda da dikkat çekildiği gibi, milliyetçi partilerin koalisyon kurması milliyetçi-muhafazak r aydınlar tarafından Őeimlerden hemen sonra gündeme getirilmıŐ ancak bunda muvaffak olunamamıŐtır. Devam eden CHP-MSP koalisyonuna rağmen bu aydınların milliyetçi cephe koalisyonunu gündemde tutmaya devam ettikleri görülmektedir. Erol Güngör de *Orta Doğu*'daki ilk yazılarından itibaren CHP-MSP koalisyonunu eleŐtiren bir tutum içerisinde olacaktır. Henüz CHP-MSP koalisyonunun bozulmadığı ve yeni bir hükümet teŐkilinin gündemde olmadığı bir vasatta doğrudan

“milliyetçi cephe” başlıklı bir yazı yazar. Bu yazısında iki hususa dikkat çeker; bunlardan ilki olası bir milliyetçi cephe teşekkülünde parlamentoda az sayıda vekille temsil edilen CGP ve MHP'nin mutlaka dikkate alınması gerektiği şeklindeki uyarısıdır. İkincisi ise, yazının yazıldığı tarihte CHP ile koalisyon kurarak iktidarda olan MSP'nin de milliyetçi cephe içerisinde düşünülmesi gerektiği yönündeki tespittir. Zira Güngör'e göre, her ne kadar MSP, CHP ile koalisyon kurmuş olsa da MSP'li parlamenterler bu koalisyonu bir taviz politikası olarak görmektedir. Bu yüzden de bu kişiler milliyetçi cephe adına “kaybedilmiş” kişiler değildir ve MSP milliyetçi cepheye muhakkak dahil olacaktır (Güngör, 1974a).

Milliyetçi cephe koalisyonları kurulurken Erol Güngör' n erken zamanlı sayılabilecek bu yazısındaki görüşleri nazarı itibara alınmış görünmektedir. Nitekim milliyetçi cephe Güngör' n yazıda saydığı partilerden müteşekkil olacak; AP, MSP, MHP ve CGP ile Demokratik Parti'den istifa eden bağımsızların oluşturduğu bir koalisyon h k meti kurulacaktır. Hatta MHP bu koalisyonda en avantajlı parti olacak; toplam  c vekilinden ikisini bakan yapacaktır. Erol Güngör için bu koalisyonun kurulmasındaki esas motivasyon milliyetçi zihniyette olmak ve bu zihniyette olanlarla işbirliği yapmayı kabul etmektir. Zira ona göre bu koalisyonun esas ruhu, belirleyici fikr  paradigması da milliyetçilik olacaktır. Güngör milliyetçi cephenin teşekkülünü şöyle açıklar:

Milliyetçi cephenin doğuşuna yol açan tarihi gelişme budur; Memleketin siyasi bir buhrana düşmesi. ... Bütün mesele artık milliyetçiler arasındaki birliği bozan parti ayrılıklarına bir son vermektir. Meseleyi bu noktadan görenler anlayacaklardır ki siyasi partiler bir cephe kurmuş değil, mevcut cepheye katılmışlar ve artık ayrıci bir unsur olmaktan çıkacaklarına söz vermişlerdir (Güngör, 1974b).

Erol Güngör' n milliyetçi cephe için çizdiği milliyetçilik çerçevesinin gerçekten de koalisyonu oluşturan partiler için en önemli ortak payda olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle anti-komünizmden ve CHP'nin sol/sosyalist cephenin bayraktarlığını yaptığı argümanlarından beslenen bir milliyetçilik söz konusudur. Nitekim ideolojik doktrinlerden kendini azade kılmaya çalışan tipik bir merkez sağ parti olan AP, 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra dönemin en milliyetçi edimi sayılan komünizm karşılığını önceki dönemlerde olmadığı kadar  ne çıkartmıştır (Demirel, 2021, s. 68).

Daha sonraki yazılarında da Erol Güngör *Orta Doğu'nun* milliyetçi cephe h k metiyle irtibatlandırılmasını kabul eder bir pozisyonadadır. Güngör milliyetçi cephe hareketini “Orta Doğu gazetesinin delaletiyle milliyetçi ilim, fikir ve politika adamlarının başlattığını” düşünmektedir (Güngör, 1975a). Zira ifadesine göre, böyle bir cephe teşekli siyasi partilerden yahut onların ileri gelenlerinden değil, milliyetçi

ilim ve fikir adamlarından gelmiştir. Ancak ilginç bir şekilde daha sonra bu iddialı söylemlerini yumuşattığı görülecektir. Milliyetçi cephe hükümetinin kurulduğu günlerde yazdığı bir yazıda ise milliyetçi cepheyi bir araya getiren esas âmilin ne parti liderleri ne de *Orta Doğu* gazetesini olduğunu yazar. Zira Güngör'e göre milliyetçi cepheyi teşekkül ettiren esas faktör Türk milletinden, parti tabanlarından yani halktan yükselen istektir (Güngör, 1975b). Güngör bir başka yazısında da bu tespiti şöyle ifade eder; "Unutulmasın ki, milliyetçi cephenin kurulması ve hükümete talip olması partilerden ziyade vatandaş kitesinden gelen bir arzuyu temsil ediyordu" (Güngör, 1975c).

Erol Güngör'ün milliyetçi cephe terkiibine de zaman zaman mesafeli durmaya çalıştığı görülmektedir. O, milliyetçi cephe hükümetinin kurulmasını takip eden günlerden itibaren milliyetçi cephe ifadesini pek kullanmaz ve uzun bir süre köşe yazılarında 'milliyetçi partiler topluluğu' ibaresini kullanmayı tercih eder (Güngör, 1975d; Güngör 1975e). Milliyetçi partiler topluluğu ifadesi daha objektif, Erol Güngör'ün kendini konumlandırmaya çalıştığı pozisyona daha uygun bir terkiiptir. Bunun dışında Güngör'ün böyle bir tercih yapmasında iki dinamiğin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, cephe ifadesinin çağrıştırdığı militarist ve çatışmacı imalardır. Zira bu iddialara köşesinde yer veren Güngör'ün aktardığına göre, dört partinin bir araya gelerek cephe ifadesiyle bir koalisyon teşkil etmesi dönemin sol ve muhalif çevrelerinde bir bölücülük olarak lanse edilmiştir (Güngör, 1975f). Ancak Güngör bu türden iddiaları reddeder ve milliyetçiliği çatışmacı ve kutuplaştırıcı bir zaviyeden değil Türkiye'nin tarihî ve kültürel değerlerinin ortak terkiibi olarak, bu değerlerin mecmuu olarak ele aldığını belirtmektedir. İkinci faktör ise Güngör'ün milliyetçi cephe hükümetlerini teşekkül eden koalisyonun her şeyden önce milliyetçi olduğunu vurgulamak isteğidir. O, milliyetçi cephe koalisyonu için söz gelimi 'sağ koalisyon' gibi terkipler kullanılmasına karşı çıkar ve bu oluşumun en önemli dinamiğinin milliyetçilik olduğunu her fırsatta vurgulama gereği duyar. Zira Güngör nazarında ülke ve millet lehine hangi türden fikir ve girişim varsa aslında o, milliyetçiliğin bir cüzüdür. Bu bağlamda belirtilmesi gerekir ki, Güngör'ün milliyetçiliği büyük oranda çatışmacı değildir; daha çok ortak kültürel ve siyasi değerler üzerinden şekillenen bir kültür milliyetçiliğidir.

Milliyetçilik ortak paydasını paylaştıklarını düşündükleri partilerin iktidara gelmiş olmasından Erol Güngör'ün memnun olduğu görülmektedir. Kendisi de bu oluşumu en başından itibaren desteklemiştir. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Günlük gazete yazıları ve özellikle başyazılar daha çok aktüel konular üzerine yazılır. Erol Güngör'ün de bu minvalde birçok yazısı vardır. Bunların haricinde Güngör'ün milliyetçi cephe koalisyonlarından birtakım beklentileri vardır. Bu kapsamdaki ilginç ve dönemine göre hayli erken sayılabilecek bir önerisi seçim sisteminin değiştirilmesidir.

O, Türkiye'ye dar bölge çoğunluk sisteminin getirilmesini savunmaktadır. Erol Güngör akademik ihtisas sahası itibarıyla siyaset bilimci değildir; ancak Batı'daki özellikle de 1966-68 yılları arasında araştırmacı olarak mukim bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) siyasal sistem ve işleyişe dair geniş bir mal matının olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim henüz milliyetçi cephe kurulma aşamasında iken bu cephenin kurulmasından sonra yapması gereken ilk iş olarak dar bölge çoğunluk sistemine dayalı bir seçim sistemi tanzim edilmesini talep etmektedir (Güngör, 1975g). Bilindiği üzere dar bölge çoğunluk sisteminin en çok uygulanan modeli olan tek-turlu basit çoğunluk sisteminin amacı bir seçim çevresinde en çok oyu alan adayın seçilmesini sağlamaktır ( zbudun, 1995, s. 522). Böylelikle de bu sistemin daha istikrarlı hükümet oluşumlarına imk n sağladığı kabul edilmektedir. Erol Güngör' n böyle bir sistem önermesinin sebebi her seçim bölgesinde hangi milliyetçi partinin adayının kazanma ihtimali yüksekse onun aday gösterilmesini sağlamak ve böylece milliyetçi partilere giden oyların seçim bölgelerinde bölünmesini engellemektir. Güngör milliyetçi cephe hükümetinin ilk iş olarak seçim sistemini kanunlaştırmasını ve bunda muvaffak olunursa bu değişikliğin Türkiye'nin son yüz yıllık tarihindeki en büyük gelişmelerden biri kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Dolayısıyla Güngör' n bu  nerisi 1970'lerde sağın siyaseten bölünmesine karşı d ş nd Ğu bir formül gibi durmaktadır.

Aykırı Bir Başmuharrir

Aktüel siyasetin gereklilikleri ve politik gündeme dair yazdıklarında Erol Güngör' n farklılaşan bir özelliğinden daha söz etmek gerekir. Güngör' n politik meseleleri okuyuş ve değerlendiriiş tarzı Bican Ercilasun'ın şu gözlemlerini doğrular mahiyettedir:

Erol Güngör bu gazetede ki baş yazılarında günlük politikaya da temas ediyordu, ama onun yazıları o güne kadar alıştığımız politika yazılarına hiç de benzemiyordu. O, ne objektif olma sevdasıyla hiçbir fikir beyan etmeyen, çoğu defa sadece olayları özetleyen yazarlara benziyor; ne de bir politikacıdan farksız davranan yazarlar gibi yazıyordu. Günlük politika meselelerini, sosyal ilimlerin, tarihin ve milli kültürün süzgecinden geçiriyor, sonra da en öz ve anlaşılır bir şekilde yazıya d kuyordu (1983, s. 5).

Ercilasun'ın dikkat çektiği gibi, Güngör aktüel konuları bile yorumlarken meseleleri tarihi ve kültürel süzgeçten geçirerek onlara yaklaşmaktadır. Hatta  yle ki, Onun entelektüel gündeminde merkez  yer işgal eden kültürel meseleler köşe yazılarında da sıklıkla kendine yer bulabilmektedir. Özellikle dil ve TRT  zerine yazdıkları bir köşe yazısının muhtevasını aşacak düzeydedir. Nitekim milliyetçi cephe hükümetlerine sıklıkla dil ve kültür konularında tavsiyelerde bulanacaktır. Ona göre, milliyetçi cephe hükümet programının ruhu, en can alıcı noktası Türkçe'nin kurtarılmasına dair olan kısımdır. Güngör' n iddialı sözleriyle "hükümet bir tek Türk dilini kurtarsa her şeyi

kurtarmış olur” (Güngör, 1975h). Yine dönemin televizyon olarak tek yayın organı olan TRT üzerinde de bilhassa durmuştur. Milliyetçi cephenin kuruluş aşamasındaki ivedilikle yapılmasını salık verdiği tavsiyelerden bir diğeri de TRT genel müdürünün değiştirilmesidir. Güngör’e göre TRT tarafsız olmalı; herhangi bir siyasi partinin mensubu gibi ve o parti lehine diğerlerinin de aleyhine davranmamalıdır.

TRT bahsi Erol Güngör’ün yazılarındaki bir başka hususu da izhar etmektedir. Güngör siyasi kuruluşunda diğer milliyetçi aydınlarla etkisi olsa da zaman zaman milliyetçi cephe hükümetini dahi eleştirmekten geri durmamıştır. Denilebilir ki, onun milliyetçi cephe hükümetlerine yönelik en önemli tenkit mevzusu TRT’dir. Nitekim Güngör TRT konusundaki eleştirilerini sarih bir biçimde şöyle dile getirir; “Milliyetçi iktidarın en büyük kusuru nedir diye bir soru sorulacak olsa, herhalde TRT’nin başına işin ehli bir kimse bulmakta uğradığı büyük başarısızlık diye cevap verilebilir” (Güngör, 1975i). Dahası görevi bırakmasının henüz gündemde olmadığı zamanlarda Nevzat Yalçıntaş’a sert eleştirileri vardır. Çünkü Güngör nazarında TRT bir eğlence kutusu değil, bir eğitim vasıtasıdır. Tüm halka hitap ettiği için de oradan yapılan tüm hata ve yanlışlar bütün halka intikal etmektedir. Dolayısıyla başta TRT’de kullanılan Türkçenin düzeltilmesi olmak üzere Güngör Nevzat Yalçıntaş’ı işini yapmaya davet etmektedir. Ona göre, “bir TRT Genel Müdürü, hatta bir iktidar sadece Türkçeyi kurtarsa bütün Türkiye’yi kurtarmış olur” (Güngör, 1975j). En nihayetinde ise Güngör’ün Nevzat Yalçıntaş eleştirilerinde ferdi düşünmediği görülmüş ve 1975’in sonlarında Nevzat Yalçıntaş istifa etmek zorunda kalmıştır. Yalçıntaş’ın istifasını doğrudan Erol Güngör’ün eleştirilerine bağlamak spekülatif kalmaya mahkûm ancak *Orta Doğu*’nun başyazılarından çıkan bu türden değerlendirmelerin de bir şekilde yankı bulduğunu söylemek imkân dahilinde görünmektedir.

Erol Güngör’ün köşe yazılarındaki aykırı ve ayrıksı yönlerini daha iyi anlamlandırabilmek için onun aktüel meseleler karşısındaki aydının rolü üzerine tespitlerine bakmak gerekir. Burada onun bu tespitlerinden başlıca iki tanesi vurgulanabilir. Bunlardan birincisi, ilginç bir şekilde, Güngör’ün aktüel meseleler üzerine yazsa da aslında siyasi ve toplumsal sorunlara dair çözümleri sadece siyasetçilerden beklemiyor oluşudur. Bir başka deyişle en siyasi ve hatta hukukî plandaki bir sorunu irdelerken bile o, aydınların hatalarına işaret etmekte ve bunların çözümünde aydınlara bir misyon biçmektedir. Erol Güngör için aydın siyasi ve toplumsal sorunlara kafa yorması ve bu tür meselelerde sorumluluk almaktan kaçınmaması gereken bir tipi temsil eder. Söz gelimi 1961 Anayasası sonrası oluşan siyasi ve hukukî düzen toplumsal bir buhrana sebep olmuştur. Ancak bunu sadece, döneminde baskın bir eğilim olan Anayasaya bağlamak ona göre insafsızlık olacaktır; “ama her türlü kabahatin “kral öldü, yaşasın kral” diyen, kâğıt kalemle memleket kurtarmaya çalışan münevverlerde olduğu muhakkaktır” (Güngör, 1974c). Görüldüğü

 zere aslında en siyasi ve hukuk  addedilen bir meselede bile aydınları sorunun merkezine koymakta ve bir anlamda  z m  de yine onlardan beklemektedir.

İkinci olarak Güngör nazarında aydının kitleler karşısındaki konumuna değinmek gerekir. Ona göre aydın zaman zaman şu ya da bu zümrenin içinde, onlarla irtibatlı ve iltisaklı görünebilir; ancak bu zümrenin dili ve üslubuyla konuşmamalıdır. Güngör için aydının en önemli vasıflarından biri budur; aydının düşünce ile heyecanı birbirinden ayırt etmesi gerekir (Güngör, 1981, s. 3). Bu yüzden de aydın, ona göre fikirlerinde sevgi ve nefretinin etkisinde olmamalıdır. şerif Mardin de din konusundaki görüşleri itibarıyla Erol Güngör' n bu yönüne dikkat çeker ve onun inanmış bir Müslüman olmasına rağmen din meselesini, din sosyolojisi çerçevesinde ve bilimselliğin  l leri dışına kaçmadan başarılı bir şekilde ele aldığını belirtir (Mardin, 2006, s. 366). Farklı vesilelerle kendisi de aydının bu hasletlerine uygun davranmaya çalıştığını göstermek için örnekler verir. Söz gelimi hocası Mümtaz Turhan öldükten sonra onun hakkında uzun bir süre yazmamış ve yazdığı tek bir yazıda da şimdiye kadar yazmama gerekçesini hocasına duyduğu şahs  muhabbeti sebebiyle objektif olamayacağını düşünmesine bağlamıştır. Aydının duygularıyla değil ilmiyle, fikirleriyle olaylara yaklaşması gerektiğini söyleyen Güngör, Mümtaz Turhan'ın ölümünün ardından neden uzun süre bir şey yazmadığını şöyle açıklayacaktır;

EĞer onu kaybettiğimiz zaman hakkında birşeyler yazmaya kalksaydım, içimdeki ıstırabı dile getirmeye kalkacak ve böylece en azından onun hatırasına saygısızlık etmiş olacaktım. Ondan  renebildiğim  l de nefsim h kim olmaya çalıştım, aramızdaki hiss  yakınlığın düşüncemi bozmayacak kadar gerilerde bir zamanı bekledim (Güngör, 1983, s. 20).

Elbette bir köşe yazarı olarak bu alıntıda zikredilen hassasiyetleri gösterip gösteremediği tartışılabilir. *Orta Doğu*'nun en başından itibaren bir parti gazetesi olmadığını ifade eden Güngör, "partili olmamakla partilere karşı tarafsız olmak gibi bir man sızlığı hiçbir zaman eş tutmadıklarını" ve "politikadan söz ederken bazı şeylerin lehinde ya da aleyhinde olmak zorunda" kaldıklarını vurgulama gereği duyar (Güngör, 1976b). Nitekim özellikle milliyetçi isimlere yapılan ve ölümle sonuçlanan olaylar hakkında yazdığı yazılarda dilinin bir hayli sertleştiği görülecektir. 25 Haziran 1975'te Alparslan Türkeş'in Diyarbakır ziyareti sebebiyle çıkan ve birkaç kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar üzerine yazdığı yazısını şöyle bitirir:

Türk milliyetçileri şamataya pabuç bırakmazlar, hele tehdit ve şantajlar karşısında Türk vatanını ve demokrasini korumaktan kat'iyen vazgeçmezler. Kanlı h diselerin tertip lerini tek tek ortaya çıkaracaklar, hiç kimsenin yaptığını yanına bırakmıyacaklardır. Herkes hesabını verecektir. Adaletten kaçacağını zannedenler enselerinde Türk milletinin sıcak nefesini hissettikleri zaman Allah'a sığınsınlar,  nk  biz affetmiyeceğiz (Güngör, 1975k).

Bu türden sert çıkışları olmak birlikte Erol Güngör ne gazeteyi ne de kendisini herhangi bir partiyle  zdeleştirmekten ısrarla kaçınmaktadır. Milliyetçi cephenin, hatta bizatihi MHP'nin, gazetesi olarak anılmasına rağmen *Orta Doğu*'yu her fırsatta bir 'fikir gazetesi' olarak lanse eder. Ona göre *Orta Doğu*'nun siyasi partilerle değil Türk siyasi hayatı ile bir hesabı vardır. Dolayısıyla *Orta Doğu* parti sözcüsü, partilerin söylemlerini yayan ve eylemlerini meşrulaştıran bir yayın organı değildir. O halde Güngör'e göre, "milliyetçi d şuncenin yüksek seviyede fikriyatını ve pratik meselelere uygulamasını yapan bir yayın organı" olan *Orta Doğu*'nun siyasi partilerin söylemleriyle örtüşmesi değil, partilerin politika ve icraatlarının *Orta Doğu*'nun görüşleriyle uyuşması söz konusu olabilmektedir ve bu durum da kendileri adına memnuniyet vericidir (Güngör, 1976c). *Orta Doğu*'yu bu şekilde parti politikası yapmayan ama milliyetçi eksende bir d şunceyi savunarak bunu kabul edenlere entelektüel destek veren bir gazete şeklinde tanımlayan Güngör destek verdikleri milliyetçi cepheye de zaman zaman bu politikalarını hatırlatmak gereği duyar. Milliyetçi cephenin kendi içinde birtakım tartışmalar yaşadığı bir dönemde yazdığı yazıda şunları söyler:

Orta Doğu milliyetçi bir gazetedir ve milliyetçi kanatta g rd ğu siyasi gruplara yardım etmeyi vazife sayar. Ancak bu yardım ve yakınlık onların milliyetçi bir iktidarda geçim-sizlik yaratacak tavırlar takındıkları anda sona erer.

Bizim, partici ve politikacı değil, milliyetçi olduğumuz hiçbir zaman unutulmamalıdır (Güngör, 1976b).

Güngör' n milliyetçiliği vurgulaması ve bunu da parti ve politika bağlamında değil de fikri ve ilkesel düzeyde kabul etmesi MHP'ye yaklaşımında da görülecektir. Güngör' n "aralarında politika hayatına giren ve bir 'parti' mensubu olan meslektaşlarıyla aralarının çok defa açıldığından söz etmesi onun bir parti mensubiyeti olmadığı sonucunu çıkarabilir (Güngör, 1981, s. 3). MHP yönetiminde olan Taha Akyol da Güngör' n MHP'ye yakınlığıyla bilinmesine karşın, MHP'li ya da MHP sempaticizani birçok dostu olmasına rağmen onu MHP binasında ya da siyasi toplantılarda hiç görmediğini ve kendisinin Güngör' n bu mesafeli duruşunu ancak daha sonra anlayabildiğini ifade eder (2006, s. 93). Kurtuluş Kayalı da Erol Güngör' n bir partiyle ilişkiliyken bile meselelere ne  lde soğukkanlı yaklaştığını görünce insanın hayret ettiğini belirtir (2021, s. 31). Hatta Kayalı'ya göre şerif Mardin, Cemil Meriç gibi isimler Erol Güngör'e nazaran siyasetle çok daha ilgilidir (2021, s. 122).

Bu bağlamda onun MHP ve milliyetçi hareket karşısındaki konumunu iyi tespit etmek gerekir. Güngör "yaşasın" ya da "kahrolsun" diyen bir siyasi ve entelektüel tutum içerisinde hiçbir zaman olmamıştır. Aktüel yazılarının çoğunda bile serinkanlı ve analitik değerlendirmelerle meselelere yaklaşmıştır. MHP'ye bakışı da bir yere kadar bu tutumuyla uyumlu görünmektedir. Zira Güngör nazarında MHP her şeyden önce milliyetçi

düşüncenin billurlaştığı bir siyasi harekettir. (Güngör, 1975l, s. 8). MHP'nin "tertemiz bir maziye, yeni ve kaliteli bir kadroya ve güvenilir bir lidere" sahip olduğunu söyleyen Güngör için "bütün bunlardan ötede Türk milliyetçiliğinin bütün potansiyelini MHP taşıtmaktadır" (Güngör, 1975m). MHP'nin taşıdığı potansiyel ise Ziya Gökalp'ten 1970'lere gelen milliyetçi fikriyat ve uygulamalardır. Güngör MHP'yi diğer partilerle eş ve eşdeğerde görmemekte; onun ayırıcı vasfı olarak da bir fikir hareketi olmasına ve milliyetçiliğin bayraktarlığını yaptığına işaret etmektedir. Ona göre "Türkiye Cumhuriyetinde milliyetçi düşünceyi sadece siyasi değil aynı zamanda fikir olarak temsil eden ve geliştiren kuruluş MHP olmuştur" (Güngör, 1976d). Güngör düşüncesinde MHP'nin genel başkanı olan Alparslan Türkeş de aynı misyon çerçevesinde hareket etmektedir:

Türkeş ve arkadaşları her Şeyden evvel particiliği siyasi olmaktan ziyade bir fikir cereyanı olarak görüyorlar ve rey üretmeye değil fikir üretmeye çalışıyorlar. Memlekette milliyetçi aydınların büyük çoğunlukla bu siyasi ekibe sempati beslemeleri, bazılarının da bu çalışmaya doğrudan doğruya katılmaları MHP'yi Türk siyasi tarihinde olduğu kadar Türk düşünce tarihinde de müstesna bir yere kavuşturacaktır (Güngör, 1975n).

Erol Güngör' n gerek *Orta Doğu*'yu konumlandırırken gerekse de MHP'ye bakışını açıklarken aslında aynı saiklerden hareket ettiği söylenbilir. Güngör için Türkiye'nin siyasi ve toplumsal sorunlarının çözümünde milliyetçi bir paradigmayla hareket edilmesi gerekir. Milliyetçiliği bir hayli geniş yorumladığı görülse de Güngör için fikirleri ve siyasi pratikleri milliyetçi ve milliyetçi olmayan Şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Milliyetçi olmayan kategorisini zaman zaman inkılapçı, sol/sosyalist gibi terimlerle tasvir etse de, onun için esas belirleyici olan milliyetçiliktir. Güngör, milliyetçilik anlayışını siyasette millet iradesini, iktisatta millet menfaatini ve kültür hayatında milli kültürü h kim kılmak Şeklinde  zetlemektedir (Güngör, 1976e). Dolayısıyla *Orta Doğu*'nun milliyetçi cepheyi desteklemesinin sebebi bu cepheyi oluşturan partilerin ortak paydasının değişen derece ve mahiyetleriyle birlikte milliyetçilik olmasıdır. Őahsen MHP'ye duyduğu yakınlık da MHP'yi diğer siyasi partilerden ayırıştırması, siyaseti sadece dar anlamıyla partacilik olarak görmediğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Ona göre MHP milliyetçi düşüncenin ve milliyetçi fikriyatın cisimleştiği siyasi  rg t  temsil etmektedir. Bir başka deyişle MHP fıkra particiliği değil, fikir particiliği yapmaktadır. Milliyetçiliği müdafaa etmesi ve milliyetçilikle  zdeleştirdiği yapılara destek vermesini ise Şöyle temellendirir; "Siyasi mücadeleden hoşlandığımız veya politik hedeflerimiz bulunduğu için değil, milliyetçiliğe karşı komünist veya kapitalist emperyalizmin Türkiye için bir varlık-yokluk meselesi olduğunu düşündüğümüz için oradayız" (Güngör, 1977, s. 7). Daha açık bir söylemle Erol Güngör devlet ve toplum hayatının bir beka sorunuyla karşı karşıya olduğunu düşünmekte ve milliyetçi taraftaki pozisyonunu da bu minvalde meşrulaştırmaktadır. Ancak bunu da mümkün mertebeye partacilik ve politika adına yapmadığını her fırsatta vurgulamaktadır.

Sonuç

1970'lerdeki milliyetçi-muhafazakâr aydınların koalisyonlar başta olmak üzere siyaset ve devlet erkaniyla kurdukları ilişki aslında Türk aydın geleneğinin tezahürlerinden biri olarak görülebilir. Ancak bu ilişkinin biraz daha ayrıntılı bir şekilde sorunsallaştırılması ve döneme dair derinlikli incelemeler yapılması söz konusu aydın tiplerinin entelektüel ve siyasî profillerini anlamlandırma noktasında hayati önemi haizdir.

Bu bağlamda dikkate alınması gereken hususlardan birisi, milliyetçi-muhafazakâr aydın olarak kodlanan isimlerin homojen ve yeknesak bir bütün oluşturmadığıdır. İktidar ya da siyasî hareketler karşısındaki değişebilen konumları, fikrî ve siyasî anlamda aralarındaki ayırım noktaları ve müştereklerin iyi tespit edilmesi önemlidir. Hemen hepsi süreli yayınlarda, özellikle gazetelerde yazan isimler oldukları için de böyle bir girişim daha mümkün hale gelebilmektedir. Zira süreli yayınlar üzerinden yapılan incelemelerle bu aydınlar arasındaki fikrî ayrılıkları, tutum farklılıkları da rahatlıkla görülecektir.

Öte yandan Erol Güngör ise 1970'li yıllardaki milliyetçi-muhafazakâr aydınların içerisinde ve bu aydınların iktidarlarla kurdukları ilişkiler bağlamında istisnai bir örnek teşkil eder. Güngör de milliyetçi cephenin teşekkül sürecine dahil olan isimlerdendir ve milliyetçi cephenin ne olduğunu, neden kurulduğunu yazılarında açıklama gereği duyar. Ancak onun başta milliyetçi cephe olmak üzere siyas  hareketlere desteği koŐulsuz değildir. Eksik ve hatalarını gördüğünde milliyetçi cepheyi oluşturan aktörleri de sert bir Şekilde uyardıŐ ve kurucu misyona sadık olmaya davet etmiştir. Fikr  metinlerinde gösterdiği "ilm  ciddiyetini" ve mesafeli üslubunu gazete yazılarında da devam ettirme gayretinde olmuştur. Aydının duygularıyla değil rasyonalitesiyle hareket etmesi gerektiği Őeklindeki düsturunu akt yalite karşısında da korumaya çalışmıştır.

Dolayısıyla Güngör' n *Orta Doğu* yazıları siyasetle, milliyetçi cepheyle ve hatta zaman zaman MHP'yle eklemlenmiŐ bir Şekilde tezahür etse de, o hem kendisini hem de *Orta Doğu*'yu partiler üstü bir pozisyonda gösterme eğilimindedir. Güngör' n özellikle kitaplarına girmeyen gazete yazıları bütünsel bir Şekilde tarandığı zaman bu eğilimin aslında kendi adına tutarlı bir tavır olduğu görülecektir. Fikr  yelpazede Güngör' n konumu bariz bir biçimde tespit edilebilir; ancak bu fikr  yelpazenin siyas  izdüŐümü biraz daha derinlemesine incelemeleri icbar ettirmektedir. O, gazete yazılarında dahi meselelere çoğunlukla soğukkanlı bir Şekilde yaklaŐmıŐ ve açıkça taraf belirtmesi gerektiği yerlerde bile bunu kendi entelektüel ve fikr  gündemine mugayir bir Şekilde değil; onları tamamlar ve destekler mahiyette yapmıştır. Bu yüzden de Güngör' n gazete yazıları sadece iktidar ilişkileriyle  zdeŐleŐmeyecek geniŐlikte fikr 

ve entelektüel bir derinlik de sunar. Onu dönemindeki diğer milliyetçi-muhafazak ar aydınlardan farklılaştıran unsurların başında da bu durum gelmektedir.  slubu ve lisanı zaman zaman sertleşse de Güngör' n hep belli bir seviyeyi korumaya ve meselelere hep mesafeli bir şekilde yaklaşmaya çalıştığı görülecektir. O duygularıyla değil rasyonalitesiyle olaylara yaklaşma prensibini gazete yazılarında da, günlük bir gazetede yapabildiği  l de, devam ettirmeye çalışmıştır.

Erol Güngör gibi milliyetçi-muhafazak ar aydınların siyas  angajmanlarından dolayı organik aydın olarak kodlandığı görülmektedir. Gramsciyen anlamda organik aydınlığın Türkiye tecrübesinde tam olarak nereye oturabileceği tartışmalı olmakla beraber, bu türden kodlamaların daha çok genel ve soyut okumalardan ileri geldiğini söylemek mümkündür. Gerçekten de Güngör' n "organik" aydın sayılabilecek birçok yazısı vardır. Milliyetçi cephe ve MHP'ye karşı şahs  tutumu bu konuda çok sayıda örnek sunar. Ancak bunun yanında onun 'ihtiyatlı ve tenkitçi' tavrını da mümkün mertebe korumaya çalıştığı söylenebilir. Özellikle 1980'lere doğru yazdığı sonraki dönem yazılarında "ellerine meşale değil taş" arayanlara yazılarında prim vermeyeceğini söyleme gereği duyacaktır. Bir anlamda o Mannheim'ın, herhangi bir toplumsal angajmanı olmayan ve bu yüzden de olaylara dışarıdan bakabilen yüzergezer entelijansiya prototipinden etkilenmiş gibi görünmektedir. Nitekim Güngör' n hayatına ilişkin aktarımlarda onun metinlerinde de ismini zikrettiği Mannheim'ın *İdeoloji ve  topya*'sını çevirmeye başladığı ve fakat hitama erdiremediğine dair rivayet de bu etkilenmeyi destekler mahiyettedir.

Benzer şekilde Güngör' n kimi tavırları ve sosyal sorunlara müdahale etme biçimleriyle zaman zaman 'yasa koyucu' aydın rolünü anımsattığı da söylenebilir. O halde gerek organik aydın, gerek yasa koyucu aydın tiplmesi gerekse yüzergezer entelijansiya gibi aydın tiplmelerinin başka bir siyas , toplumsal ve entelektüel arka planının olduğunu hatırd tutmak gerekir. Böyle tasnif ve tanımlarla Türk aydınlarını anlama ve anlamlandırmanın açıklayıcı yönleri olduğu kadar sınırlılıkları da vardır. Bu yüzden de organik aydın gibi tabirlerin Türk aydınını anlamaya çalışmak yerine itham etme gayretindeki metinlerde daha sık karşımıza çıktığı söylenebilir. Ancak Güngör gibi isimlerin yazıları daha ayrıntılı irdelendiğinde organik aydın hasletleri kadar zaman zaman yüzergezer entelijansiya tipinin numunelerini de görmek gayet kabil bir durumdur. O halde Türk aydınının iktidarla ilişkileri incelenirken bu türden tanım ve tasnifleri veri olarak almakla beraber, onun kendi otantikliği ve biricikliğinde, döneminin sosyo-politik ikliminde ele alınması gerektiği söylenebilir.

Intellectuals and Power: Nationalist Front Coalitions in the Columns of Erol Güngör in the Middle East

Yunus Şahbaz

The relations between intellectuals and power have always been controversial in Turkish thought. In the 1970s, a period of high political and social mobility, the relations of nationalist-conservative intellectuals with the nationalist front coalitions are also discussed in this context. The aim of this study is to focus on the relationship of nationalist-conservative intellectuals with the nationalist front coalition in this period through Erol Güngör's writings in *Orta Doğu* newspaper.

The relationship of nationalist-conservative intellectuals with the government in the 1970s is interpreted as them wanting to present themselves as the true organic intellectuals of the state (Taşkın, 2019, pp. 196-197; Koca & Selçuk, 2022, p. 239). Their support for the nationalist front coalitions is evaluated as a means to become the 'organic intellectual of the state'. For example, Ergüç claims that the nationalist-conservative intelligentsia in this period desired to institutionalize themselves as the ideological apparatus of the state (Ergüç, 2021, p. 414).

In political and intellectual debates in the modern period, the relationship between intellectuals and powers has often been antipathetic, confrontational and tense, or at least it has been assumed that it would/should be (Salamini, 1989, p. 139). Usually, the intellectual is understood to be a dissident, a spokesperson for those who are oppressed, excluded, victimized and 'exiled' (or even exiled themselves) (Benda, 2017; Said, 2018). Although the theoretical and ideal role of the intellectual is to be an opponent, it is also a fact that many intellectuals want power, or are in contact with the powers that be to varying degrees and in varying ways, or directly aspire to power. As Feuer puts it, intellectuals are "the part of the educated class that

@ Asst. Prof., Kırkkale University, yunussahbaz@gmail.com

https://orcid.org/0000-0003-0911-7654

DOI: 10.12658/M0732
insan & toplum, 2024; 14(2): 87-111
insanvetoplum.org

Received: 18.09.2023
Revised: 25.09.2023
Accepted: 15.10.2023
Online First: 23.03.2024

aspires to political power either directly by aiming to become the political ruler of society or indirectly by directing their conscience and decisions” (1976, p. 49). The most striking aspect of this situation is that there are numerous examples when intellectuals have entered these processes somewhat willingly (Öğün, 1995, p. 28).

In the context of intellectuals' relations with power, the distinction between Gramsci's conceptualization of the organic-traditional intellectual and Mannheim's floating intelligentsia is important. Gramsci and Mannheim both tried to define intellectuals in relation to or through their relationship with social groups. Gramsci (1994) positions intellectuals according to their social class and classifies them as organic and traditional, coding traditional intellectuals as intellectuals around the established order, whereas he depicts organic intellectuals as intellectuals of the new and rising classes (the working class in Gramsci's formulation) aspiring to power. Therefore, according to Gramsci, there is a dialectical relationship between the formation of the intelligentsia and the emergence of a new social class (Yetiş, 2002, p. 221).

Mannheim, on the other hand, treats intellectuals as a category relatively autonomous from political and social conflicts. In contrast to Gramsci's view of intellectuals as organically linked to a class, for Mannheim, intellectuals are a group of people who have no political or social allegiance, who 'float' and, most importantly, have an autonomous profile (Jennings and Kemp-Welch, 1997, p. 10). The type of intellectual Mannheim calls the floating intelligentsia is a disconnected group without class affiliation, not organically positioned in any way. However, after *Ideology and Utopia*, Mannheim came to accept that intellectuals cannot free themselves from political and social processes.

Therefore, it cannot be said that intellectuals have an apolitical attitude towards powers and social processes. In Ahmet Çiğdem's words, “the myth of the intellectual who is not attached to any group or organization, who has not established tight or loose relationships, who is free from all social dependence and obligations, who walks alone on the path of truth, is a result of the normative definition of the intellectual, or rather its idealization, and has no factual value” (2009, pp. 113-114). Therefore, what needs to be determined here is whether intellectuals enter a direct organic relationship with political powers in the Gramscian sense or whether they try to maintain their floating position in the Mannheimian interpretation despite their taking sides and certain attitudes.

Methodologically, the study will mainly focus on periodicals. The reason for conducting an analysis through periodicals is that studies on the Turkish right and Turkish intellectuals are conducted by analyzing the books of the relevant intellectuals.

However, to examine the power relations and to discuss these intellectuals in a socio-political context, it will be necessary to focus on their daily writings. This is truer for Erol Güngör, since Güngör's writings in Orta Doğu are not included in almost any of his books and these writings have generally not attracted the attention of researchers. A general evaluation of all of Güngör's writings in Orta Doğu is beyond the limits of this article. All of Güngör's writings in Orta Doğu were surveyed, but the study has prepared on the basis of his writings on the formation of a nationalist front.

The main argument of this study is that Erol Güngör represents an exceptional example within the nationalist-conservative intellectuals of the 1970s and in the context of their relations with the government. Güngör is one of the important figures involved in the formation process of the nationalist front and in his writings he feels the need to explain what the nationalist front is and why it is established. However, his support for political movements, especially the nationalist front, is not unconditional. When he saw their wrongs and mistakes, he sternly warned the actors who formed the nationalist front and invited them to be loyal to the founding mission. He endeavoured to maintain his 'scholarly seriousness' and 'distanced style' in his newspaper articles as well. He tried to sustain his motto that intellectuals should act not with their emotions but with their rationality in the face of actuality.

Even though Güngör's writings in *Orta Doğu* are articulated with politics, the nationalist front and even the MHP (Nationalist Movement Party) from time to time, he tends to present both himself and *Orta Doğu* in a non-partisan position. When Güngör's newspaper articles, which are not included in his books, are reviewed in a holistic manner, it will be seen that this tendency is a consistent attitude on his part. Güngör's position on the intellectual spectrum can be clearly identified; however, the political projection of this intellectual spectrum calls for a more in-depth analysis. Even in his newspaper articles, he mostly approached the issues in a cool-headed manner, and even when he had to clearly state a side, he did so in a way that complemented and supported his own intellectual and intellectual agenda, not in a way that was contrary to it. For this reason, Güngör's newspaper articles offer a wide intellectual depth that cannot be identified only with power relations. This is one of the factors that differentiate him from other nationalist-conservative intellectuals of his time. Although his style and language became harsh from time to time, Güngör maintained a certain level of objectivity and always approached the issues in a distanced manner.

It is argued that nationalist-conservative intellectuals like Erol Güngör are coded as organic intellectuals due to their political engagement. Indeed, Güngör has many writings that can intellectually be considered as 'organic'. His personal

attitude towards the nationalist front and the MHP provides many examples in this regard. However, it can also be said that he tried to preserve his 'cautious and critical' attitude as much as possible. Especially in his later writings towards the 1980s, he felt the need to say that he would not give a premium to those who were looking for "stones, not torches". In a sense, he seems to have been influenced by Mannheim's prototype of the floating intelligentsia, which has no social engagement and therefore looks at things from the outside.

Similarly, it can be said that Güngör, with some of his attitudes and the way he intervened in social problems, reminds us of the role of the 'legislator' intellectual from time to time. Therefore, it is necessary to keep in mind that there is another political, social and intellectual background to intellectual typologies such as the organic intellectual, the legislator intellectual and the floating intelligentsia. Understanding and making sense of Turkish intellectuals through such classifications and definitions has limitations as well as explanatory aspects. However, when the writings of intellectuals like Güngör are analysed in more detail, it is quite possible to see examples of the floating intelligentsia type from time to time as well as organic intellectual traits. Therefore, it can be said that while taking such definitions and classifications as data when analysing the relations of the Turkish intellectual with power, it should be handled in its own authenticity and uniqueness, in the socio-political climate of its period.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye* ( ev. Ahmet Fethi). Hil Yayınları.
- Akyol, T. (2006).  nsan,  lim ve düşünür yönleriyle ağabeyim Erol Güngör, *Erol Güngör*, (Ed. Murat Yılmaz). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2022). *Erken kayan yıldız Erol Güngör*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Yasa koyucular ile yorumcular*, ( ev. Kemal Atakay). Metis Yayınları.
- Benda, J. (2017). *Aydınların ihaneti* ( ev. Cem Soydemir). Doğu Batı Yayınları.
-  avdar, T. (2000). *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1950-1995)*.  mge Kitabevi.
- Çiğdem, A. (2009). Entelektüeller ve ideolojiler, *modern Türkiye'de siyasi düşünce: dönemler ve zihniyetler*, (Ed. Omer Laçiner).  letişim Yayınları.
- Deliorman, A. (2009). *Türk yurdunun bilgeleri*. Timaş Yayınları.
- Demirel, T. (2021). *Adalet partisi*.  letişim Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1983). "Erol Güngör Hakkında", *T re*, Sayı: 145, ss. 4-7.
- Ergin, M. (1976). *Milliyetçiler Korkmayınız Birleşiniz*. Ekonomik ve Sosyal Yayınlar.
- Erg c , V. (2021). Aydınlar Ocağı ve Türk-İşl m sentezi, *Türkiye'nin 1970'li yılları* (Haz. Mete Kaan Kaynar).  letişim Yayınları.
- Feuer, L. S. (1976). What is an intellectual?, *The intelligentsia and the intellectuals: theory, method and case study*, (Ed. Aleksander Gella). Beverly Hills. Sage Publications.

- Göze, E. (1973a). "Sağ Koalisyon, Sağsalım Koalisyon", *Tercüman*, 15 Kasım 1973.
- Göze, E. (1973b). "Sağdaki Buhran ve Çaresi", *Tercüman*, 27 Aralık 1973.
- Göze, E. (1973c). "Dostunu Söyle", *Tercüman*, 21 Ekim 1973.
- Göze, E. (1973d). "Niçin CHP Değil", *Tercüman*, 8 Aralık 1973.
- Güngör, E. (1974a). "Milliyetçi Cephe", *Orta Doğu*, 4 Temmuz 1974.
- Güngör, E. (1974b). "Milliyetçi Cephe Nereden Doğdu", *Orta Doğu*, 30 Aralık 1974.
- Güngör, E. (1974c). "Anayasalar", *Orta Doğu*, 11 Temmuz 1974.
- Güngör, E. (1975a). "Biz de mi Hakaret Edelim?", *Orta Doğu*, 1 Ocak 1975.
- Güngör, E. (1975b). "Dün Bitti, Yeni Bir Gün Başlıyor", *Orta Doğu*, 28 Mart 1975.
- Güngör, E. (1975c). "Demirel'den Cevap Bekleniyor", *Orta Doğu*, 17 Ağustos 1975.
- Güngör, E. (1975d). "Sıkıyönetim", *Orta Doğu*, 29 Mart 1975.
- Güngör, E. (1975e). "Onlara Acıyımız", *Orta Doğu*, 27 Mart 1975.
- Güngör, E. (1975f). "Milliyetçi Hükümet Ne Demektir?", *Orta Doğu*, 2 Nisan 1975.
- Güngör, E. (1975g). "Milli Birlik Yolunda", *Orta Doğu*, 21 Şubat 1975.
- Güngör, E. (1975h). "Türk Dili ve Yeni Hükümet", *Orta Doğu*, 25 Nisan 1975.
- Güngör, E. (1975i). "Kara Kutu", *Orta Doğu*, 19 Aralık 1975.
- Güngör, E. (1975j). "Artık Hizmet Vaktidir", *Orta Doğu*, 1 Temmuz 1975.
- Güngör, E. (1975k). "Göreceğiz", *Orta Doğu*, 27 Haziran 1975.
- Güngör, E. (1975l). "Bu Dava Milliyetçilik Davasıdır", *Orta Doğu*, 19 Mayıs 1975.
- Güngör, E. (1975m). "Geleceğin Partisi", *Orta Doğu*, 13 Ekim 1975.
- Güngör, E. (1975n). "Öz Milliyetçiler", *Orta Doğu*, 10 Temmuz 1975.
- Güngör, E. (1976a). Ziya Gökalp ve 'Türkçülükte Din' Meselesi, *Atsız armağanı* (Haz. Erol Güngör-M. N. Hacıeminoğlu- Mustafa Kafalı- Osman F. Sertkaya). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güngör, E. (1976b). "Partiler Arası Mücadele ve Biz", *Orta Doğu*, 26 Ekim 1976.
- Güngör, E. (1976c). "Dünkü, Bugünkü ve Yarınki Orta Doğu", *Orta Doğu*, 27 Nisan 1976.
- Güngör, E. (1976d). "Ülkücü Gençler", *Orta Doğu*, 10 Şubat 1976.
- Güngör, E. (1976e). "Bu Günü de Gördük", *Orta Doğu*, 5 Mart 1976.
- Güngör, E. (1977). "Kavganın Arkasında Ne Var", *Orta Doğu*, 4 Ocak 1975.
- Güngör, E. (1981). "Bize Yakışan Nedir", *Yeni Sözcü*, 6 Nisan 1981.
- Güngör, E. (1983). "Mümtaz Turhan'ın Ardından", *Hamle*, 3(2), 18- 20.
- Güngör, E. (1994). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (2019). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. Yer-Su Yayınları.
- Kabaklı, A. (1973a). "Bırakınız Kursunlar", *Tercüman*, 21 Ekim 1973.
- Kabaklı, A. (1973b). "Birleşiniz Artık", *Tercüman*, 15 Kasım 1973.
- Kabaklı, A. (1973c). "Milli Koalisyon", *Tercüman*, 3 Aralık 1973.
- Kabaklı, A. (1973d). "Tabanda Koalisyon", *Tercüman*, 8 Aralık 1973.
- Kabaklı, A. (1973e). "CHP-MSP Ortaklığı", *Tercüman*, 25 Ekim 1973.

- Kayalı, K. (2021). *Eskimeyen Entelekt ellere Yaslanan Türk Düşüncesinin Dinamikleri*. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Koca, B., Selçuk, E. K. (2022). "Soğuk Savaş Sürecinde Türk Sağ Düşüncesinde Aydın İmgesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1), 223-244.
- Mannheim, K. (2016). *İdeoloji ve  topya* ( ev. Mehmet Okyayuz). Nika Yayınevi.
- Mannheim, K. (2017). *Kültür sosyolojisi* ( ev. Mustafa Yal nkaya). Pinhan Yayıncılık.
- Mardin, ř. (2006). "Bir Sentez Adamıydı", *Erol Güngör*, (Ed. Murat Yılmaz). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Meriç, C. (2021). *Jurnal- Cilt 2*, İletişim Yayınları.
-  g n, S. S. (1995). "Türk Aydınları ve Siyaset", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 35, 20-35.
-  zbudun, E. (1995). "Seçim Sistemleri ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1), 521-539.
-  ztan, G., G. (2020). Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair, *Türk sağı: Mitler, fetişler, düşman imgeleri*, (Ed. İnci  zkan Kerestecioğlu-Güven Gürkan  ztan). İletişim Yayınları.
- Said, E. (2018). *Entelektüel* ( ev. Tuncay Birkan). Ayrıntı Yayınları.
- Salamini, L. (1989). "Intellectuals and Politics: From Marx to Berlinguer". *International Journal of Comparative ve Sociology*, XXX(3-4), 139-158.
- şahbaz, Y. (2022). *Akıntıya karşı bir aydın: Erol Güngör*. Kadim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2019). *Anti-komünizmden küreselleşme karşılığına milliyetçi-muhafazak r entelijansiya*. İletişim Yayınları.
- Türk Edebiyatı*, Nisan 1974, Sayı 28, s. 7.
- Yetiş, M. (2002). "Gramsci ve Aydınlar". *Mülkiye Dergisi*, 26 (236), 217-245.

Engelliliğin Fenomenolojisi: Görme Engellilerde Gündelik Yaşam ve Beden

Reşat Açıkgöz
Hüseyin Özil

Öz: Bu çalışma, görme engellilerin yeti yitimi deneyimlerini fenomenolojik bir bakışla incelemektedir. Çalışma, temel olarak yeti yitiminin bedensel etkilerinin değiştirdiği durumlara odaklanmaktadır. Buradan hareketle çalışmada yeti yitimini yaşayan bireylerin bakış açıları sunulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada sadece kişisel deneyimler üzerinde durulmamıştır. Ayrıca yeti yitimi deneyimlerinin ortaklıklarına ulaşmaya da çalışılmıştır. Ek olarak toplumdaki engellilik algısının engelli kişilerin engellilik algılarını nasıl etkilediği üzerinde de durulmuştur. Bu çerçevede çalışmada görme yeti yitimlerine sahip kişilerin engellilik alguları, yeti yitimi deneyimleri, gündelik hayat pratikleri, engelliliği algılama biçimleri ve yeti yitimlerini bedenselleştirme durumları araştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik tasarım kullanılmıştır. Çalışmada görüşme tekniğine başvurulmuş ve toplamda 18 kişiyle görüşülmüştür. Görüşmeler MAXQDA Analytics Pro 2022 programıyla analiz edilmiştir. Bulguların analizinde üç temaya ulaşılmıştır. Bunlar: yaşam dünyasında engelli bedenin farkındalığı, içe kapanma ile gündelik yaşama katılım arasında engelli beden, bedenselleşme ve engellilik algısıdır. Söz konusu üç tema, yeti yitimini deneyimleyen kişilerin gündelik hayat pratiklerini ve yeti yitimlerini bedenselleştirme biçimlerini ortaya koymaktadır. Yeti yitimlerinin bedenselleştirme biçimlerinin ise toplumsal bağlamdan kopuk olmadığı ortaya çıkmıştır. Özetle fenomenolojik perspektiften engelliliğin yaşam dünyası, öznelarasılık, yaşanan beden ve beden algısı kavramları bağlamında ortaya çıkan bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görme engelliler, yeti yitimi, engelliliğin fenomenolojisi, gündelik yaşam, beden, yaşam dünyası.

Abstract: This study examines the disability experiences of visually impaired people from a phenomenological perspective. The focus is on examining the situational changes caused by the disability's physical effects and presenting the perspectives of those who live with it. The research scope extends beyond personal experiences. Additionally, the study aims to explore the commonalities shared among individuals with disabilities while highlighting the impact of societal perceptions toward disability on those with impairments. Within this framework, the research examines the disability perceptions of individuals with visual impairments, their experiences of living with a disability, their daily routines, their attitudes toward disability, and how they embody their impairment. The study employs a qualitative research methodology using a phenomenological design. The data were gathered through interviews with 18 participants and subsequently analyzed using the program MAXQDA Analytics Pro 2022. Analyzing the findings

* Bu çalışma, Hüseyin Özil'in "Sakatlığı Bedenselleştirmek: Sakatlık Deneyimleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma" Adlı Doktora Tezinden Üretilmiştir (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023).

@ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, acikgozresat@yandex.com
Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, huseyin-ozil@hotmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-4621-2282>
<https://orcid.org/0000-0002-0194-3727>

DOI: 10.12658/M0733
insan & toplum, 2024; 14(2): 112-138
insanvetoplum.org

Başvuru: 09.09.2023
Revizyon: 15.11.2023
Kabul: 11.12.2023
Erken Baskı: 22.02.2024

resulted in three themes being reached: awareness of the disabled body in the world of life, the disabled body between introversion and participation in daily life, and the embodiment and perception of disability. The three themes in particular reveal the daily life practices of people who experience disability and the ways in which they embody their disabilities. The ways disability is embodied have been revealed to not be detached from the social context. In summary and from a phenomenological perspective, disability was concluded to be a condition that emerges in the context of the concepts of life world, intersubjectivity, lived body, and body perception.

Keywords: visually impaired people, impairment, phenomenology of disability, everyday life, body, lifeworld

Giriş

Görmenin güçle, iktidarla, değişimle ve dönüşümle olan bağının gittikçe kuvvetlendiği günümüz dünyasında görememek eksiklik, güçsüzlük ve yetersizlik olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden gündelik yaşamda görme yetisini kaybeden kişiler dezavantajla tanımlanan bir mahrumiyete itilmektedirler (Çil, 2022, s. 144). Bu mahrumiyetin oluşmasında tıbbi bakışın da etkisi vardır. Çünkü tıbbi bakış yeti yitimini kişinin başına gelen talihsiz bir olay ve giderilmesi gereken bir durum olarak değerlendirmektedir. Yeti yitiminin bireyin bedenine ait olduğu düşüncesi engelliliği, örtük de olsa, iyileştirilmesi veya mümkün olduğu kadar normale yaklaştırılması gereken bir kusur olarak görmektedir (Siebers, 2008, s. 3). Ancak sorun, sadece tedavi şeklinin belirlenmesiyle değil, engelli kişinin yaşam biçiminin desteklenmesiyle de ilgilidir (Brisenden, 1986, ss. 178-179). Nitekim bu düşünce “sosyal model” olarak adlandırılan engellilik teorisine kapı aralamıştır.

Sosyal model, engellilerin toplumdan dışlanmalarıyla izole edilmelerini vurgulayan ve onların bağımsız yaşam ihtiyaçlarını talep eden bir düşünce seti olarak görülebilir. Bu düşünce, temelde toplumun insanları engelli bıraktığına dayanmaktadır (Barnes vd., 2008, s. 67). Sosyal model engelliliği toplumsal organizasyon bağlamında ele alırken yeti yitimiyle engellilik arasında bir ayrım yapmaktadır. Ancak söz konusu ayrım eleştirilere neden olmaktadır (Morris, 1991; Crow, 1992; Thomas, 1999). Sosyal modele yönelik en temel eleştiri, yeti yitiminin engellilik deneyiminden ayrılmayacağı yönündedir. Nitekim yeti yitimini engellilik teorilerine dâhil etmeye çalışan birçok çalışma bulunmaktadır. Fenomenolojik araştırmaları bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Fenomenolojik çalışmaların iki ana ekseninde yapıldığı görülmektedir. Birincisi, engellilik araştırmalarına fenomenolojik bir bakış açısının dâhil edilmesi gerektiğini ve böylelikle yeti yitiminin engellilikle birlikte değerlendirilebileceğini öne süren çalışmalardır (Williams, 1996; Hughes & Paterson, 2011; Paterson & Hughes, 1999; Overboe, 1999; Diedrich, 2001; Paterson, 2001; Titchkosky ve Michalko, 2012; Abrams, 2016; Abrams, 2020). İkincisi ise fenomenolojinin imkânlarını engellilik araştırmalarında uygulayan çalışmalardır (Toombs, 1995; Tham vd., 2000; Padilla, 2003; Peckitt vd., 2013; Martiny, 2015; Wieseler, 2018). Türkiye’de de fenomenolojik

perspektiften engellilikle ilgili çalışmalar yapılmıştır (Yılmaz, 2015; Demir, 2019; Okur, 2021; Karaca, 2021). Fenomenolojik yöntemle gerçekleştirilen bu çalışmaların genelde engelliliğin algılanma biçimlerine, görme engellilerin eğitim süreçlerine ve sosyal medyayı kullanma deneyimlerine odaklandıkları görülmektedir. Ancak görme engellilere yönelik yapılan bu çalışmaların, fenomenolojik desende tasarlanmış olmalarına rağmen, engelliliğin özünü yakalamayı amaçlamadıkları anlaşılmaktadır. Oysa fenomenolojik araştırmalarda yapılması gereken, fenomenin özünü ortaya koymak olmalıdır. Bunun için de fenomenin nasıl deneyimlendiğine ve bu deneyimin hangi bağlamlarda şekillendiğine bakmak gerekmektedir. Bu yüzden, görme engelliler söz konusu olduğunda, engellilik ve gündelik yaşam bağlamında görme kaybının özüne dair gerçekleştirilecek kapsamlı fenomenolojik çalışmalara ihtiyaç vardır. Zira bu tarz kapsamlı çalışmalarla engellilerin hem bedensel yeti yitimi deneyimleri ve gündelik yaşam pratiklerini hem de engelliliği algılama ve yaşantı dünyasında var olma biçimlerini ortaya koymak mümkündür.

Bu çalışma, fenomenolojik perspektiften hareketle görme engellilerin yeti yitimlerini gündelik hayatta ve bedenlerinde nasıl deneyimlediklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada ilk olarak fenomenolojinin engelliliği anlamak için sunduğu kavramsal araçlar üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak, bu araçların rehberliğinde gerçekleştirilen saha çalışmasında elde edilen bulguların analizine yer verilmektedir. Üçüncü ve son olarak, araştırma bulgularının fenomenolojik araştırmalar için ne tür kazanımlar sunduğuna değinilmektedir. Araştırmanın odaklandığı ana sorun engellilerin yeti yitimlerini nasıl deneyimledikleridir. Bu odak, engelli kaldıktan sonraki yaşam akışını, bedenin hangi hallerde kendini ortaya koyduğunu ve kaybolduğunu, kişinin bedenini kendi ve toplum gözünden birincil tekil şahıs perspektifiyle nasıl anlamlandırdığının analizini içermektedir. Çalışmada engelli bireylerin yaşam akışları, doğuştan ve sonradan yeti yitimi yaşamalarına göre iki ana bağlamda ele alınmıştır. Doğuştan yeti yitimi yaşayanlar engelliliklerinin farkına varmasından sonra yaşadıkları süreci anlatırken, sonradan yeti yitimi yaşayanlar neden sakat kaldıklarını ve o andan sonra neler yaşadıklarını anlatmışlardır. Bu sebeple, hem doğuştan engelli bireylerin hem de sonradan engelli olan kişilerin bedenlerini hangi hallerde hissettikleri, günlük rutinleri içerisinde bulunmaya çalışılmıştır. Ayrıca yaşam dünyasında engelli bedenlerin diğer özneler tarafından nasıl algılandığı da araştırılan konular arasında yer almaktadır.

Fenomenoloji ve Engellilik

Fenomenoloji insan deneyimlerini anlamak için güçlü bir araçtır. Özellikle, beden ve dünya arasındaki dinamik ilişkiyi ortaya koyan “yaşayan/yaşanılan beden” (*leib body*) kavramı, mekân ve zamana dair önemli içgörüler sağlamaktadır (Toombs,

1995, s. 10). Bu bağlamda fenomenolojinin kurucusu Husserl'in bedeni iki şekilde ele aldığını belirtmek gerekir. Husserl, fiziksel ve biyolojik nedensellik bağına bağlı maddi bir gerçeklik olarak salt fiziksel bir bakış açısıyla ele alınan beden (*körper*) ve canlı bir organizma olarak kişilikçi bir bakış açısıyla ele alınan beden (*leib*) şeklinde bir kavramsallaştırma yapar. Bu anlayışa göre beden (*leib*), deneyimleyen şahsın algısal organı olarak dünya hakkındaki bilince dâhil olan şeydir (Drummond, 2007, ss. 45-46). Ancak fenomenolojideki bu anlayış bir ayrıma karşılık gelmez. Dolayısıyla fenomenolojik bakışla engelliliği anlamaya çalışan bir araştırma, iki bedenin birlikteliğine bakmalıdır. Bu yüzden öncelikle fiziki bedende yaşanan yeti yitiminin yaşayan beden üzerindeki etkilerine yoğunlaşılmalıdır. Çünkü yeti yitimi fiziki bedenin dünyayı algılayışını değiştirdiği gibi yaşayan bedenin dünyaya dair kurduğu anlamları da etkilemektedir. Söz konusu etkiyi daha iyi anlayabilmek için “yaşam dünyası” (*lebenswelt*) kavramına bakmak gerekmektedir.

Her bireyin kendi öznel bakışıyla anlamlandırdığı ve yaşadığı kişisel bir yaşam dünyası vardır. Ancak bu kişisel yaşam dünyası tarihsel ve kültürel bağlarla diğer kişisel yaşam dünyalarının oluşturduğu anlamların birlikteliğinden etkilenmektedir. Bu nedenle her bireyin oluşturduğu kişisel yaşam dünyası, kolektif yaşam dünyası tarafından belirlenmektedir (van Manen, 1990, ss. 39-53). Kişi yaşam dünyasına kendi öznel perspektifinden yönelirken diğer perspektiflerden de etkilenir. Bu durum engellilikle birlikte değerlendirildiğinde her engellinin yaşadığı kişisel bir engellilikten söz edilebilir. Ancak yaşanan engellilik, yaşam dünyasında engelliliğe yüklenen anlamlardan etkilenmektedir. Burada engelliliği yaşayan bireyin toplumdaki insanların engelliliği nasıl algıladıklarını anlamlandırdığı bir süreç söz konusudur.

Shultz'a göre (2020, s. 228) birey karşılaşmalardan sürekli anlamlar çıkarır. Yüzdeki istemsiz bir ifade, kaçamak bir bakış, kızarma, utanma, özetle herhangi bir bedensel gösterge, yaşayan bedenin düşünmesi açısından birer anlam olarak yorumlanabilir. Yaşayan bedenin algıları dünyanın ortak dokusuna katılımı olanaklı hale getiren genel bir var olma durumunu mümkün kılar. Bu nedenle Merleau-Ponty'ye göre algı, hem bedenin hem de dünyanın içerisinde yer aldığı anonimliğin algısıdır. Dolayısıyla algı kişiye bağlı olduğu kadar dünyanın genelliğine katılma biçimine de bağlıdır. Burada beden sadece bireysel deneyimin merkezi olarak değil, dünyadaki ortaklığı sağlayan bir var olma hali olarak da ortaya çıkar. Bu nedenle bireyin algısı kişisel deneyiminin ötesinde dünyanın genelliğine katılma biçiminin etkilendiği bir süreç olarak var olur (Esenyel, 2022, ss. 320-322).

Sonuç olarak engellilik deneyimini anlamak isteyen bir çalışma, engelliliği deneyimleyen bireylerin bakış açılarını sunmak zorundadır. Bu deneyimde bedenin biyolojik ihtiyaçları, hisleri ve fiziksel hareketleri oldukça önemlidir. Bu duruma eşlik

eden bir de “yaşayan beden” vardır. Yaşayan beden öncelikle sağladığı bedensel bilgi ve alışkanlık nedeniyle öne çıkmaktadır. Diğer taraftan yaşam dünyası insanın tek başına kurduğu ve tecrübe ettiği bir alan değildir. Bu yüzden “öteki” de engellilik deneyiminde önemlidir. Zira öteki hem yaşam dünyasındaki öznelerarası normallikte hem de sakat bedenini kendini algılayışında rol oynamaktadır. Özetle, fenomenolojik bir engellilik deneyimi, bedenini algısal süreçlerinin değişimi kadar bedenini toplumsal konumunun birey tarafından algılanışıyla da şekillenmektedir. Dolayısıyla görme engelliler özelinde engellilik fenomeninin özünü fenomenolojik perspektiften yakalamayı amaçlayan bu çalışma da engelliliği “yaşayan beden” fikrinden hareketle yaşam dünyasında engellilerin ötekilerle kurduğu ilişkiler (öznelerarasılık) bağlamında ele almaktadır.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı görme engellilerin yaşam deneyimlerini ortaya koymaktır. Araştırmanın odaklandığı soru, engellilerin sakat bedenleriyle gündelik yaşamı nasıl deneyimledikleridir. Bu odak, bedenini hangi hallerde kendini ortaya koyduğunu ya da kaybolduğunu, bireyin yeti yitiminden sonraki yaşam akışını, kişinin bedenini kendisinin ve toplumun gözünden nasıl anlamlandırıldığının analizini içermektedir. Belirtilen hususlardan dolayı çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Nitel yöntemler, bireylerin deneyimlerini ve algılarını doğal ortamlarda incelenmesine imkân veren araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 41). Burada bu imkân, yeti yitimi olan bireylerin engellilik algılarına kendi bakış açılarından yaklaşabilmek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmada teorik ve varsayımsal kabullerden kaçınılmak istenildiği için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma deseni tercih edilmiştir. Zira fenomenolojik araştırmalarda “paranteze alma” durumu esastır. Bu durum da varsayımsal kabulleri sorgulamayı ve herhangi bir varsayımdan hareket etmemeyi gerekli kılmaktadır.

“Fenomenoloji, ‘yaşanılmış’ uzamın; zamanın ve dünyanın bir özetidir” (Merleau-Ponty, 2020). Fenomenoloji, deneyimlerin doğası veya anlamı hakkında daha derin bir anlayış sunmayı amaçlar. Fenomenoloji dünyayı sınıflandırmadan, taksonomileştirmeden ve soyutlamadan ön-düşünel olarak deneyimleme şekline dair anlayışlı açıklamalar elde etmeye çalışır (van Manen, 1990, s. 9). Bu yönüyle fenomenoloji engellilik çalışmalarını için son derece kullanışlıdır. Fenomenolojik yöntemle engellilik deneyimine dair yapılacak analizde, sınıflandırma yapmadan deneyimin kendisine yönelmek mümkündür.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalar ilgili konuyu deneyimlemiş, konu hakkında fikri olan, yaşamışlığından dolayı bilgi verebilecek kişileri tercih etmektedir (Kümbetoğlu, 2019, s. 97). Bu tercih,

nitel araştırmalarda amaca yönelik bir çalışma grubunun oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Amaca uygun çalışma grubuyla araştırmacı, konuyla ilgili durumlara yanıt verebilecek katılımcılara, alanı keşfetmek ve anlamak için sorular yönelir (Merriam, 2018, s. 76). Bu araştırmanın çalışma grubu da amaca yönelik olarak görme engelli kişilerden oluşturulmuştur. Araştırmanın çalışma grubu 18 kişiden oluşmaktadır. Çalışma grubu iki temel kritere göre belirlenmiştir. Birinci kriter, katılımcıların resmî kurumlarca verilen “engellilik raporu”na sahip olmalarıyla ilgilidir. Buna göre çalışmaya dâhil edilen katılımcılar %40 ve üzeri engellilik raporuna sahip kişilerdir. İkinci kriter ise engellilerin sosyal yaşama katılımlarıyla ilgilidir. Buna göre sosyal yaşama aktif katılan engelliler çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Bu kritere uymayan, yani hastanede veya evde tedavi gören bakıma muhtaç kişiler çalışma grubunun dışında tutulmuştur. Bu çerçevede çalışma grubu, doğuştan görme engelli 10 katılımcı (6 erkek ve 4 kadın) ve sonradan görme engelli 8 katılımcıdan (5 erkek ve 3 kadın) oluşturulmuştur.

Tablo 1

Çalışma Grubuna Ait Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Engel Durumu	Engel Oranı	Yaş
K1	Erkek	Sonradan	75%	46
K2	Kadın	Doğuştan	80%	28
K3	Erkek	Doğuştan	90%	26
K4	Kadın	Sonradan	94%	26
K5	Erkek	Doğuştan	48%	29
K6	Kadın	Doğuştan	100%	27
K7	Kadın	Sonradan	90%	28
K8	Erkek	Doğuştan	57%	27
K9	Erkek	Doğuştan	71%	28
K10	Erkek	Sonradan	53%	34
K11	Erkek	Sonradan	58%	30
K12	Kadın	Doğuştan	51%	26
K13	Kadın	Sonradan	64%	23
K14	Erkek	Doğuştan	80%	36
K15	Erkek	Doğuştan	41%	43
K16	Kadın	Doğuştan	65%	28
K17	Erkek	Sonradan	90%	52
K18	Erkek	Sonradan	40%	34

Veri Toplama Süreci

Fenomenolojik çalışmalarda fenomeni ortaya çıkarmak için görüşme, gözlem, odak grup görüşmeleri ve doküman incelemeleri gibi teknikler kullanılabilir (Kıral, 2021, s. 98). Bu çalışmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler Konya şehir merkezinde ikamet eden görme engellilerle gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler Kasım 2021 - Ağustos 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılara çalışmanın konusu ve amacıyla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcılara görüşme başlamadan önce sorulara bakabilecekleri ve kendilerini rahatsız hissettikleri anda görüşmeyi sonlandırabileceklerinin bilgisi verilmiştir. Ayrıca ses kaydı için de katılımcıların onayı alınmıştır. Saha sürecinde katılımcılarla sadece görüşmelerin yapıldığı gün ve saatte görüşmeler yapılmamış, aynı zamanda görüşme haricinde de katılımcılarla vakit geçirilmiştir. Bu çerçevede gezilerde ve tiyatro gibi bazı sanatsal faaliyetlerde katılımcılara eşlik edilmiştir. Böylece temel veri toplama aracı olan görüşmenin yanı sıra gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır.

Veri Analiz Süreci

Nitel araştırmalarda verilerin çözümlenme süreci saha çalışmasından alınan verilerin toplanması ve derlenmesiyle başlamaktadır (Yin, 2016, s. 186). Bu yüzden nitel araştırmalarda saha sürecini ve verilerin çözümlenmesini net bir şekilde birbirinden ayırmak mümkün değildir. Fenomenolojik araştırmaların kendine özgü araçları, ilkeleri ve yöntemsel stratejileri vardır (Merriam, 2018, ss. 24-26). Çalışmada fenomenolojik analiz stratejisi kullanılmıştır. van Manen'in (2016) fenomenolojik analiz için uygulanabilecek taslak yazma önerileri, görme engelini betimlemek üzere kullanılmıştır.

Tüm fenomenolojik yaklaşımlar, katılımcıların yaşanmış deneyimlerini yakalamaya çalışırken farklı kavramları ve farklı veri toplama yöntemlerini kullanır (Gill, 2014, s. 127). Bu çalışmada önceden var olan kategorilerden uzaklaşmak istenildiği için fenomenolojik paranteze alma süreci tümevarımsal analiz yöntemiyle desteklenmiştir (Tomkins & Eatough, 2014, s. 7). Saha verilerinin çözümlenmesi ve kodların belirlenmesi, bu tümevarımcı yönelim ve van Manen'in önermiş olduğu çerçeve doğrultusunda oluşturulmuştur.

Nitel araştırmalarda kod, bir veriyi betimlemek için sembolik olarak özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan veya çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa ifade olarak tanımlanabilir (Saldana, 2022, s. 4). Bu çerçevede belirlenen kodlar görme engelini betimleyecek şekilde tümevarımsal bir organizasyon içinde tasarlanmıştır. Söz konusu kodların aktarılmasında ayrıca veri analiz programı da kullanılmıştır.

Veri analiz sürecinde *MAXQDA Analytics Pro 2022* programı kullanılmıştır. Frekans tablolarında kodların katılımcı sayılarına göre sonuçları yer almaktadır. Kod-alt kod frekans grafiklerinde bir kodun alt kodlarıyla birlikte katılımcı sayılarına göre sonuçları verilmektedir. Kod-matris tarayıcısı tablolarıyla da kodların yeti yitimi türüne (doğuştan-sonradan) ve cinsiyete göre dağılımı aktarılmıştır.

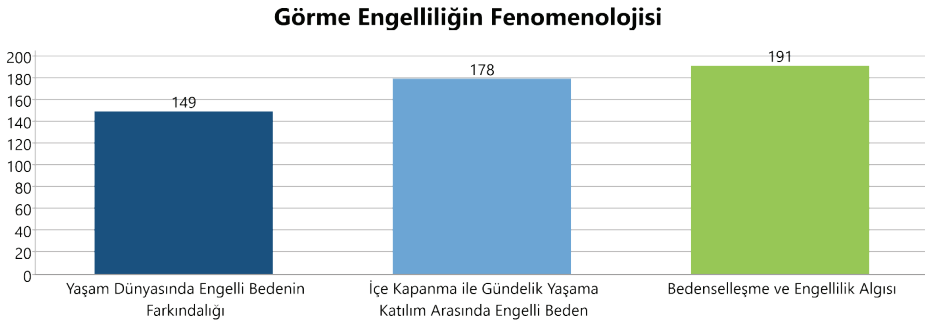
Bulgular ve Tartışma

Çalışmada üç ana temaya ulaşılmıştır. İlk tema “yaşam dünyasında engelli beden farkındalığı”dır. Bu temada kişinin engelli olduğunu fark ettiğinde yaşadığı değişimlerin, engelin doğuştan ve sonradan olmasının getirmiş olduğu durumların, engelli olduğunu fark etmenin kişi üzerindeki etkilerinin neler olduğuna değinilmiştir. İkinci tema “içe kapanma ile gündelik yaşama katılım arasında engelli beden” başlığını taşımaktadır. Burada yine birinci tekil şahıs perspektifine bağlı kalınarak engelliliğin anlamı üzerine betimlemeler yapılmaktadır. Görüşmelerde toplumun engellilik algısının, katılımcıların ifadelerine büyük ölçüde yansıdığı görülmüştür. Bu nedenle ilk kısmın aksine ikinci temada anonim bir beden algısına geçiş yaşanmıştır. Görme engelliliğin getirmiş olduğu bedensel değişimlerle ilgili olan son tema ise “bedenselleşme ve engellilik algısı”dır. Burada engelli beden organizasyonu ve bedenin yaşadığı duyuşsal değişimler üzerinde durulmaktadır.

Tablo 2’ye bakıldığında saha verilerinden elde edilen kodların birbirlerine yakın aralıkta dağıldığı görülmektedir. Bu nedenle her bir temanın görme engellilerin yaşamı için eşit ağırlıkta öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2

Kodların Frekans Dağılımları

Yaşam Dünyasında Engelli Bedenin Farkındalığı

Engelliliği anlamayı amaçlayan bir çalışmanın üzerinde durması gereken ilk husus, sonradan ve doğuştan yeti yitiminin getirmiş olduğu durumlardır. Doğuştan yaşanan yeti yitimlerinde bedenin gerçekleştiremediği eylemlere dair bedensel bir bilgi yoktur. Bu nedenle doğuştan yeti yitimi olan katılımcılarda eyleme karşı duyulan merak dışında gündelik yaşam dünyasına dair oluşturulan bedensel bilgiyi bozacak bir durum yoktur. Sonradan görme engelli bir katılımcının doğuştan görme engelli eşyle yaşadığı bazı deneyimler bu durumu gösterir niteliktedir:

Hocam mesela ben çok zorlanıyordum, diyordum ki mavi, yeşil. Bunu ona anlatmak o kadar zor Oluyordu Ki, Ben Bazı Şeyleri Biliyorum. Ama O Hiç Bilmediği İçin Zorlanıyordum. Mesela Ben 8. Sınıfa Kadar Hep Görenlerin Arasında Okudum. O Görme Engelliler Okulunda okumuş. Mesela ben üçgen diyordum, yuvarlak diyordum, bir cisim gösteriyordum. O bana diyordu ki üçgen ne, yuvarlak ne? Bunları anlatırken çok zorlanıyordum. İletişim farklı oluyor, bana durup durup değişik değişik sorular soruyordu. İşte bana bulutları tanımla gibi mesela ben yuvarlağı bilmeyen bir insana nasıl tanımlayabilirim ya da üçgenle hayatında hiç karşılaşmamış bir insana nasıl anlatabilirim dünyayı. [...] Eşim rüya görüyordu, şöyle anlatıyordu karanlık adamlar var. Ben diyordum ki biraz açsana nasıl bir adam, şişman mı zayıf mı diye. Ne bileyim görmedim ki diyordu. Sadece ses duyuyorum nasıl anlatayım sana diyordu (K7).

Katılımcının bahsetmiş olduğu farklılıklara rağmen engellilik deneyiminin birtakım ortak noktalara dayandığı görülmüştür. Örneğin sonradan yaşanan yeti yitimlerindeki travmatik süreç ve öznelarası normallik karşısında bazı şeyleri yapamamak, doğuştan yaşanan yeti yitimlerinde de görülmektedir. Doğuştan yeti yitimine sahip katılımcıların hepsinin engelliliklerinin farkına vardıkları bir olayı yaşadıkları görülmüştür. Bu olay kimi zaman travmatik bir dışlama şeklinde olurken kimi zaman da sadece engelinin çevresine bakarak algıladığı bir durum olarak meydana gelmektedir. Doğuştan yaşanan yeti yitimlerinde de böyle bir olayın yaşanması bedenin doğallığını ve normallliğini bozmaktadır. Bedenin doğallığı bozulduktan sonra yaşanan durumlar ise, sonradan yaşanan yeti yitimlerine bağlı olarak meydana gelen durumlarla benzerlik göstermektedir.

Tablo 3

Engelliliğin Farkındalığının Kod Matris Tarayıcısında Gösterilmesi

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Kadın	Sonradan Engelli Erkek	Doğuştan Engelli Erkek	Sonradan Engelli Kadın
☑ Görme Engelliliğin Fenomenolojisi				
☑ Yaşam Dünyasında Engelli Bedenin İ				
☑ Farkın Farkındalığı				
☑ Bedenin Yapamazlığı	3	6	3	2
☑ Engeli Fark Etmek	6	6	3	8

Engellilerin durumlarına dair ilk farkındalıklarının gösterildiği Tablo 3'e bakıldığında doğuştan ve sonradan yaşanan engelliliklerde bedene dair farkındalığın benzer seviyede olduğu görülmektedir. Bu durum engelli bedeninin yaşamı için farkındalığın önemini ortaya koymaktadır. Çünkü kişi kendisini engelli olarak nitelendirmediği her şeyi diğerlerinin yaptığı gibi yapmaya çalışmakta ve bu hususta bedensel yeteneklerini zorlamaktadır. Bu zorlama ancak engellilik hali kabul edildiğinde değişmektedir.

Bireyin içinde bulunduğu gündelik yaşam dünyası, öznelerarası bir normallik oluşturduğu gibi bireyin kendinden beklentilerini de şekillendirmektedir (Berger & Luckmann, 2018, s. 30). Kişi ancak toplumdaki 'normal' bireylerle kendisine ait farklılığın farkına vardığında "öznelerarası normalliğin" kendisine dayattığı standartlardan uzaklaşabilmektedir. Bu durum görüşmeler kapsamında katılımcıların anlattıkları hayat hikâyelerinin başlangıcında, engelliliğe dair farkındalığın şekillenmesinde kendisini ortaya koymaktadır. Bir katılımcının ifadeleri söz konusu durumu göstermektedir:

Yani benim sorunum belli bir seneye kadar kendini bilmemek. Bu yüzden yaşadım ben sorunlarımın çoğunu. Mesela buradaki birçok insan kör okulunda yani görme engelli okulunda okumuş. Benim öyle bir imkânım olmadı. Ben hep normal sağlıklı bireyleydim. O yüzden de kendimi bilemedim ben. Ben engelli olduğumu anladıktan sonra kendimi keşfetmeye başladım. Yani ben buyum diyorum ve bunu kabul ettiğim için artık hiçbir şey zor gelmiyor gözüme. Eskiden her şey çok daha zordu. Normal bir insan birçok şeyi yaparken, ben onu yapamıyordum ve kendimi ona göre kıyaslıyordum. Böyle olunca ben niye normal değilim diye kendime soruyordum. Çünkü ben normal olduğumu zannediyordum. Bunun bilincinde değildim. Şimdi bana teşhis konulunca hayattaki bazı şeyleri bu duruma göre yapmayı öğrendim. Hayat artık daha kolay. Hiçbir şey olmasa bile artık o yaparken ben niye yapamıyorum demiyorum kendime **(K13)**.

Burada engelli birey, bir taraftan diğer insanların yaptıklarını kendisinin niçin yapamadığını sorgulamakta, diğer taraftan her şeyi normalin normalliğine göre yapmaya çalışmaktadır. Kişi ancak engelli olduğunu fark ettiğinde kendi eylemlerini nasıl yapabileceğini sorgulamakta ve alternatifler geliştirmektedir. Söz konusu alternatifler 'normallikten' farklı bir dizi strateji içermektedir. Öyle ki kişi bazen engelli olduğunu bilse bile farklılığın farkına varamadığında bu stratejileri geliştirme ihtiyacı duymamaktadır. Bir katılımcının ifadeleri bu duruma örnek verilebilir:

Düştüğümüz zaman engelli olduğumuz için değil de her çocuk düşer mantığıyla bakıyorduk. Engelliler okulu için buraya Konya'ya geldiğimde o zaman fark ettim aslında hareketlerimin kısıtlandığını **(K6)**.

Katılımcıların ifadelerinde kişilerin yaşam dünyasının öznelarası normalliğiyle kıyas yapılmadıkça durumlarını bir farklılık olarak değerlendirmedeği görülmektedir. Hatta bazı durumlarda bu fark görülmesine rağmen durum engellilik olarak değerlendirilmemektedir. Burada sosyal modelin belirttiği gibi olmasa da toplumda var olan öznelarası standardın kişiyi engelli konuma getirdiği söylenebilir.

İç Kapanma ile Gündelik Yaşama Katılım Arasında Engelli Beden

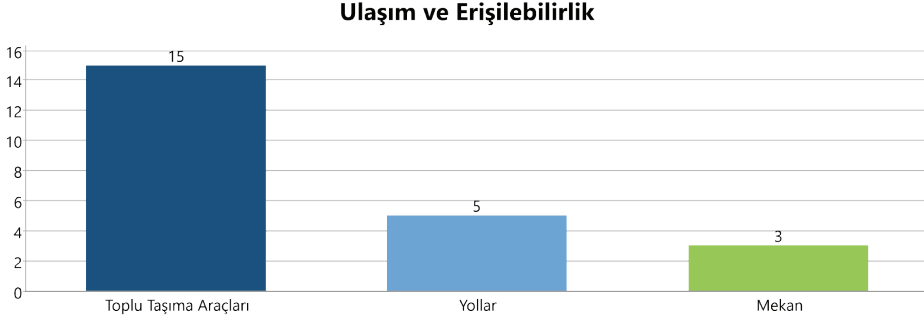
Engelliler için normallik, kolaylıkla ulaşılan bir nokta değildir. Nitekim katılımcıların ifadelerine bakıldığında yeti yitimlerinin ilk döneminde kendilerini her şeyden engellenmiş hissettikleri görülmektedir. Engellenme hissi ise onları belirli alanlara kapanmaya itmektir. Bununla birlikte dışarı çıkmak zamanla bir ihtiyaç haline gelmektedir. Buna rağmen bu durumun doğuştan engelli kişiler için söz konusu olmadığını önemle belirtmek gerekir.

Tablo 4

İç Kapanma ve Gündelik Yaşam Süreçlerinin Kod-matris Tarayıcısında Gösterilmesi

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Kadın	Sonradan Engelli Erkek	Doğuştan Engelli Erkek	Sonradan Engelli Kadın
▼ Görme Engelliliğin Fenomenolojisi				
▼ İç Kapanma ile Gündelik Yaşama				
İçine kapanma dönemi		2		3
sosyalleşmenin zorunluluğu		1		3
sıradanlık ihtiyacı	4	5	2	2

Tablo 4, sonradan engelli katılımcıların içine kapanma dönemi yaşadıklarını göstermektedir. Fakat bu içine kapanma döneminin süreklilik arz etmediği, sonraki dönemlerde sosyalleşmenin bir ihtiyaç olarak kendisini dayattığı görülmektedir. Nitekim sosyalleşmenin zorunluluğu başlığındaki kodlama sayılarının paralel olması bu kanyı güçlendirmektedir. Buna karşın doğuştan engelli katılımcılar için böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak doğuştan engellilikte yaşanan trajedinin kişinin engelli kalmasıyla eş bir zamanda gerçekleşmemesi gösterilebilir. Keza katılımcıların engelliliklerine dair trajik anılarına bakıldığında doğuştan engelli olan katılımcıların genellikle sosyalleşme süreçlerinden söz ettikleri, sonradan engelli olan katılımcıların ise daha önce yapıp şimdi yapamadıkları şeylerden bahsettikleri görülmüştür. İçine kapanma dönemi yeni bedeni tanıma sürecini geciktirmektedir. Bu gecikme de dışarı çıktığında beden kullanımı sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorunların başında fiziki şartlar ve beden uyumsuzlukları gelmektedir. Gündelik yaşamda ulaşım ve erişilebilirliğin engellileri diğer tüm sorunlardan daha fazla etkilediği fark edilmiştir.

Tablo 5*Ulaşım ve Erişilebilirlik Sorunlarının Frekans Dağılımları*

Tablo 5, ulaşım ve erişilebilirlik alanında yaşanan sorun alanlarını göstermektedir. Görüşmelerde katılımcıların yaşadıkları evlere nasıl girip çıktıklarının planlı olduğu ortaya çıkmıştır. Çoğu zaman gidilen mekânın fiziki imkânları da bilinmektedir. Dolayısıyla bu alanlar sorun olarak görülmemektedir. Ama ulaşımın neden olduğu belirsizlik, günlük rutin içerisinde bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Erişilebilirlik ise katılımcıların bağımsız hareket kabiliyetlerini sınırlandırdığı için bir sorun olarak algılanmaktadır. Bir katılımcı bağımsız hareket etme imkânı daha fazla olduğu için otobüs yerine tramvayı tercih ettiğini belirtmektedir. Çünkü otobüste ses sisteminin olmaması diğer insanlardan yardım istenilmesini gerektirmektedir(**K1**). Başka bir katılımcı yanında birisi olmadan gittiği mekânlarda yaşadığı sıkıntıdan söz etmektedir(**K5**). Keza diğer bir katılımcı da yollarda tek başına yürürken tedirginlik hissettiğini dile getirmiştir(**K4**). Söz konusu sorunlar farklı mekânlarda yaşansa da ortak bir noktaya dayanmaktadır: bağımsız yaşam ihtiyacı. Sonuç olarak gündelik rutin içerisinde kendilerini engelli hissetmeyen katılımcılar tek başına hareket edemedikleri veya başkalarının yardımına ihtiyaç duydukları alanlarda kendilerini engelli hissetmektedirler.

Engelliliğin öznelarası tanımları

Tablo 6*İkinci Sınıflık Algısının Kod Matris Tarayıcısında Gösterilmesi*

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Kadın	Sonradan Engelli Erkek	Doğuştan Engelli Erkek	Sonradan Engelli Kadın
▼ Görme Engelliliğin Fenomenolojisi				
▼ İçer Kapanma ile Gündelik Yaşama Katılım				
▼ Engelliliğin Öznelarası Tanımları				
> İkinci Sınıf Algısı	20	22	11	17

Engelli hissedilmesinin nedeni, algılanan beden ve öznelarası normallik karşısında yaşanan farklılıktır. Algılanan beden ve öznelarası normallik üzerinden diğerleriyle girilen iletişim, engelli bedenin “ikinci sınıflık” algısını oluşturmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların toplumla ilgili kullandıkları ifadeler bu durumu desteklemektedir. Dahası söz konusu ikinci sınıflık engelli birey tarafından gizil bir kabul de taşımaktadır.

Tablo 6’ya bakıldığında tüm katılımcıların engelli bedenin ikinci sınıflığına dair ifadelerde bulunduğu görülmektedir. Bu ifadeler üç ana hususa dayanmaktadır. Bunlar; engelliliğin ikinci sınıf olarak görüldüğünün algılanması, engelli kişilerin sahip olduğu ikinci sınıflık algısı ve engelli kişilerin diğer engellileri ikinci sınıf olarak görmeleridir.

İnsanların engelliliği ikinci sınıf olarak görmeleri iki türlü gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki engelli bireye bilinçli olarak kötü davranıp onun toplumda yeri olmadığını ima eden davranışlarda bulunan kişilerden gelmektedir. Bu duruma bir katılımcının ifadeleri örnek verilebilir: *Hocam iki sefer kız istemeye gittik. [...] Ben geldiğimde ayakkabıların yerlerini değiştirmişler. Ben görme engelliyim ya acaba bulabilecek mi diye. Ondan sonra o benim zoruma gitti. Ben de dedim anne baba olmaz, başka birine bakalım dedim* (K1). Söz konusu örnekte engelli birey diğerleri tarafından dalga geçilebilecek birisi olarak görülürken diğer bir katılımcının ifadeleri ise engelli kişinin doğrudan olumsuz ithamlara maruz kaldığını göstermektedir: *Otobüse binmiştim, otobüs şoföründen rica ettim. Şurayı görünce haber eder misiniz, küfürlü bir terbiyesiz kelime kullandı. Devlet size hak veriyor kafanıza göre bedava kullanıyorsunuz diye* (K8). Benzer durumları diğer katılımcılar da dile getirmişlerdir. Bunun yanında insanların farkında olmadan engelli bireye ikinci sınıf muamelesi yaptığı da görülmüştür. Aşağıdaki katılımcı ifadeleri bu duruma örnek verilebilir:

Bir kafede kadının biri geldi, siz görme engelli misiniz dedi. Evet dedik. Siz yemeği nasıl yiyorsunuz dedi. Siz nasıl yiyorsanız biz de öyle yiyoruz dedim. Yani ağzını nasıl buluyorsun, yemekleri nasıl buluyorsun diye sordu (K8).

Birisi benimle ilgili bir konuyu merak ediyor. Ama bana değil de ablama soruyor. Yani ben aslında sadece görme engelliyim ama o beni artık iştme engelli olarak mı görüyor yoksa başka bir şey olarak mı görüyor bilemiyorum. Nasıl bir algıyla böyle bir şey yaptıklarını gerçekten anlayamıyorum. Ama bana değil de yanındakine soruyor. Bu bence herkesi rahatsız eden bir şey. Tüm görme engelliler adına konuşabilir miyim bilmiyorum. Ama beni kesinlikle rahatsız ediyor (K6).

Toplum tarafından kabul görmeme kişinin kendine olan güvenini etkilemektedir. Toplumun engellilere tavrı kişinin güven kaybına neden olmasının yanında zamanla engellilerin ikinci sınıflığına dair örtük bir kabulü de beraberinde getirmektedir. Bu kabulü engelliliğini gizleyen katılımcıların ifadelerinde görmek mümkündür. Bir

katılımcının lise çağlarında görüştüğü kişiden engelini gizlemesi ve engelli olduğunu söyleyince yaşadıkları bu duruma örnek verilebilir: *Lisede birini sevdim. Benim sağlık probleminden dolayı onun aile tarafı beni kabul etmedi. Benim sevdiğim kişi de bu durumu bilmiyordu. İş ciddiyete binince ben söyledim. Artık böyle böyle diye(K10)*. Katılımcının ifadelerinde toplumun engellilere ne şekilde baktığına dair bir bilginin mevcut olduğu söylenebilir. Bununla birlikte engellilerin engelliliklerini gizleme eğilimde oldukları anlaşılmaktadır. Aynı katılımcı iş yerinde de engelini gizlediğini belirtmektedir. İş yerinde benim engelli olduğumu bilmezler, kör olduğumu bilirler ama engelli raporunun olduğunu bilmezler. Ben on yıldır çalışıyorum orada, engelliyim diye kimseye demedim. Burada muhtemelen engelliliğin bilinmesiyle engelli kişilerin maruz kalacakları toplumsal rahatsızlıklar (damgalanma, dışlanma, küçümsenme vb.) söz konusudur. Bu yüzden engelliler, engelliliklerini gizleme ihtiyacı duymaktadırlar.

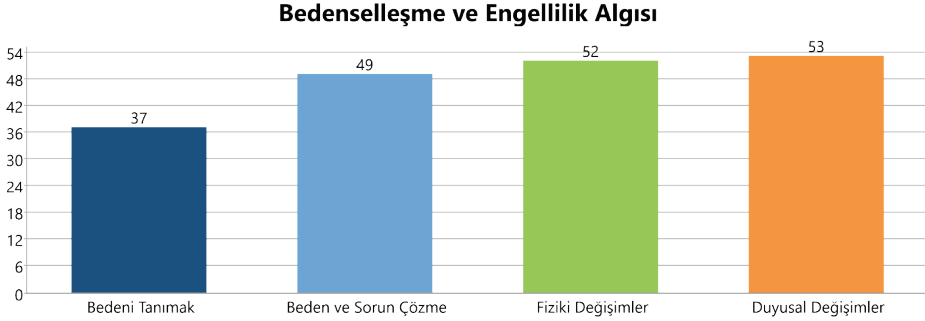
Bununla birlikte engelliliği gizlemeye çalışmak, hem engelli bireyin toplumun kendisini ikinci sınıf olarak görmesinden koruma amacı taşımakta hem de gizli bir şekilde engelli bedenin ikinci sınıfılığının kabulünü içermektedir. Bir katılımcının söyledikleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: *Okuldaki çoğu öğrenci beni engelli bilmez. Abi falan derler görmediğimi bilmezler, bir duruşum vardır okulda, engelli gibi de konuşmazlar benle, yani itibar alırlar, sohbet ederler, muhabbet ederler, fikrime aklıma güvenirler, akıl almaya gelirler (K17)*. “Engelli gibi de konuşmazlar benle, yani itibar alırlar” ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu ifadeler, engelliler açısından itibarlı olmanın bir engele sahip olmamakla eşdeğer bir anlam taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. “*Bana güvenirler, akıl almaya gelirler*” gibi ifadeler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu ifadelerin bir engelli birey tarafından dile getiriliyor olması, engellilerin de engelli bedenleri ikinci sınıf kategorisinde gördüklerinin bir işareti olarak okunabilir.

Bedensel Değişimlerle Oluşan Beden ve Engellilik Algısı

Bu bölümde görme engelli bedenin yaşadığı değişimler dört başlıkta ele alınmıştır. Bu başlıklardan ilki, kişinin kendi engeline dair farkındalığını anlatmaktadır. İkinci başlıkta, engeli bedenin yaşadığı sorunlar ve çözüm yolları üzerinde durulmaktadır. Üçüncü ve dördüncü başlıklarda ise gündelik yaşamda engelli bedenlerin yaşamış olduğu farklılaşmalar ve değişimler ele alınmaktadır. Söz konusu dört başlık, Merleau-Ponty'nin (1967) belirttiği gibi, görme kaybına bağlı yeti yitiminin beden için bir eksiklik değil bütünü değiştiren bir farklılık olduğunu göstermektedir.

Tablo 7

Bedensel Değişimlerin Frekans Tablosu

“Bedeni tanımak” kişinin kendine dair aktif farkındalığıdır. Bu durum bedenin yapamayacaklarını bilmenin ötesinde bedenin nasıl hareket edeceğinin rutinleşmiş bilincini gerektirir. Kendisine görme engeli tanısı konulmadan önce yaşadıklarını anlatan katılımcının ifadeleri bu duruma örnek olarak verilebilir: Önceden arkadaydım, ancak tahtayı görüyordum, yazıları görmüyordum. O yüzden hep notlarım birdi. Hiçbir zaman başarılı olamadım, ortaokul hayatım böyle geçti. Ortaokuldan sonra liseyi bir buçuk sene normal okudum, sonra okulu bıraktım. [...] Artık ben yapamıyorum dedim, daha fazla normalmiş gibi davranamıyordum **(K13)**. Aynı katılımcı, kendisine engelli tanısı konulduktan sonra yaşamına dair farkındalığını şu şekilde dile getirmektedir. *Ben hayatı yeniden keşfediyorum, şu şekilde görme engelli kategorisinde yeniden keşfediyorum. Aslında ben normal insanlar gibi büyüdüğüm için daha önce bu şekilde yaşamayı düşünmemiştim. Önceden onlar yapıyor ben niye yapamıyordum diyordum. Şimdi nasıl yapacağımı bildikten sonra hepsini yaparım diyorum.*

Görüşmecilerin tamamı gündelik yaşamda çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ve bu sorunları bir şekilde çözdüklerini dile getirmişlerdir. Bunun yanında engellilerin sorunlarla karşılaşmamak için geliştirdikleri stratejiler de vardır. Bu çerçevede düzen ve ezber, engelli bireyin muhtemel sorunlarla karşılaşmamasını sağlamaktadır. Ayrıca bir sorunla karşılaşıldığında durumun nasıl çözüleceğine dair kişiye ipuçları sunmaktadır. Düzenin katılımcıların ev yaşamında ezberin ise ev dışındaki eylemlere yardımcı olduğu görülmüştür. Katılımcıların tamamına yakını ev düzenlerinin sabit olduğundan söz etmiştir. Düzenin varlığı evde rahat hareket edebilmek için son derece önemlidir. Bir katılımcının ifadeleri bu duruma örnek verilebilir: *Evin içerisinde gece olunca gözüm kapalı gezerim çünkü evde neyin nerede olduğunu bilirim. Evin içerisinde bir şeyi de ailem değiştirmez, değiştiremezler çünkü değiştirecekleri zaman bana sorarlar. Evdeki değişikliklere ben karar veririm **(K10)**. Ancak sahadaki bulgular aynı düzenin dışarıda devam ettirilemediğini ortaya koymuştur. Burada ise*

katılımcıların ezber kabiliyetleriyle hareket ettikleri görülmüştür. Bir katılımcının “biz her şeyi beynimize kodlarız, birkaç kez bir yere gittiğimizde de ezberleriz” (K2) ifadeleri ezberin görme engelliler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ezberin bazen kaybedilen yolu bulmada, bazen yemek yapma eyleminde, bazen de satranç gibi sosyal faaliyetlerde kullanıldığı görülmüştür.

Bedende yaşanan fiziki değişimlere bakıldığında ise engelli bedeninin hızının toplumun normallikinden farklı olduğu görülmektedir. Engelli bedeninin hızlı hareket edememesinin başlıca nedeni, yaşadığı tedirginliktir. Bir yere yürüdüğünü (K18), bir işi yaptığını (K14, K9) ya da yeni bir ortama girdiğini anlatan (K12, K3) katılımcıların tümü yavaşlıktan söz etmiştir. Bu duruma bir katılımcının yaşadıkları örnek verilebilir: *Tek başına çıkınca az gördüğüm için yavaş hareket ediyorum, adımlarımı küçük atıyorum, gerektiği yerde ellerimi açıyorum dengemi sağlamak için, bir yere çarparsam diye düşmemek için* (K10). Keza diğer bir katılımcı da toplu taşıma araçlarında yaşadıklarını şu sözlerle anlatmaktadır: *Toplu taşıma araçlarında hız olduğu zaman görüşüm daha da düşüyor* (K11). İki katılımcı da gündelik yaşamın hızına ayak uyduramadıklarından söz etmektedir. Burada engelli bedeninin bir şeyi yapamamasından ziyade bir eylemi toplumun öznelerarası normallikine göre yapamaması söz konusudur. Görme engellilerin özel (engelli) okul deneyimleriyle normal okul deneyimleri arasındaki farklılık, toplumun öznelerarası normallikinin engelliler üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır:

Lisede normal okula gittim, o lisede çok zorlandım [...] En basitinden sınıfımı bulmakta çok zorlanıyordum ya da koridorda yürümek bana çok zor geliyordu [...] Normal liseye başladığımda etrafındakiler hep gördüğü için daha hızlı hareket edip daha aktif oldukları için, orada bir zorlanma yaşadım yani şöyle söylenebilir, onların hızıyla benim hızım bir olmadığı için bir farklılık oluştu, orada onda çok zorlandım (K16).

Toplumun öznelerarası normallikine yaklaşabilmek için katılımcıların beyaz baston ve telefon gibi hareket yardımcıları kullandıkları fark edilmiştir. Çalışma grubunun tamamına yakınının beyaz bastona sahip olmasına karşın günlük rutinde bunu kullanmayı tercih etmemeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu durumun nedeninin engelliliğin gizleme çabası olduğu düşünülmektedir. Buna karşın tüm katılımcıların telefonu hayatın her alanında aktif bir şekilde kullandıkları tespit edilmiştir. Öyle ki bir katılımcı telefon için “üçüncü göz” tabirini kullanmıştır: *Telefon üçüncü gözümüz gibi. Mesela gezerken telefonumla çekip büyütüyor bakıyorum, kitap okurken de öyle. Telefon hayatı daha fazla netleştirdi diyebilirim. Kaybolan gözlerim yerine geldi sanki* (K13).

Telefonun en çok kullanılan özelliğinin seslendirme olduğu söylenebilir. Çoğu katılımcı bunu ifade ederken “konuşan telefon” tabirini kullanmıştır. Bunun yanında

katılımcıların telefonun müzik, sesli kitap, kamera ve navigasyon imkânlarından faydalandıkları da görülmüştür. Bir yere gidildiğinde etrafta neler olduğunu anlatan, ulaşımında varılan durağı söyleyen, çekilen fotoğrafı anlatan uygulamalar engelli bireyin günlük rutin içinde sıklıkla kullandığı programlardır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların hareket yardımcılarından faydalandıkları kadar bedeninin duyularını kullanarak da hareket ettikleri görülmüştür.

Tablo 8

Duyusal Değişimleri Gösteren Kod-Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Kadın	Sonradan Engelli Erkek	Doğuştan Engelli Erkek	Sonradan Engelli Kadın
▼ Görme Engelliğin Fenomenolojisi				
▼ Bedensel Değişimler				
▼ Duyusal Değişimler				
Dokunma	2	4	6	6
▼ Duyuma	3	3	2	6
His	5	8	2	1
Koku	2		2	1

Tablo 8, görme yetisi yerine ikame edilen duyuları göstermektedir. Elde edilen kodlamalara bakıldığında bedeninin beş duyusundan tat almayla ilgili herhangi bir kodlamanın yapılmadığı görülmektedir. Bu durum, muhtemelen tat almanın görme yetisi yerine kullanılamamasından kaynaklanmaktadır. Koku üzerine yapılan kodlamalara bakıldığında ise sonradan engellilerde neredeyse hiç kodlamanın yapılmadığı, doğuştan engellilerde ise sınırlı sayıda kodlamanın yapıldığı görülmektedir.

Koku üzerine yapılan kodlamaların tamamı yer bulmayla ilgilidir. Bir katılımcının ifadeleri bu duruma örnek gösterilebilir: *Yolumu nasıl bulurum. Çok kolay. Yerlerin sesi, kokusu olur hocam, ona göre hareket ederim. Konya'da Alaaddin tepesinin sesine giderim, Teksas'taki araba kokusunun diğerlerinden farklı bir yönü var. Yine bir yerden geçerken oradaki yemek dükkânı, çöp kutusu önemli bu yüzden benim için (K6)*. İfadelerde kokunun ve sesin mekânların ayrırcı özellikleri olarak tasnif edildiği görülmektedir. Çalışma grubuyla yapılan görüşmelerde ses ve duymanın daha geniş bir kullanım alanına sahip olduğu fark edilmiştir. Katılımcılar; karşıdan karşıya geçerken, birisiyle ilk defa karşılaştıklarında, oyun oynarken veya televizyon izlerken hep ses üzerinden hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Bir katılımcının ifadeleri gündelik rutinde sesin engelli beden tarafından nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır: *Benim en fazla tercihim lambalarda şu, karşıda lamba var ya, sesli ya sinyal ötüyor ya, oradan karşı sese doğru gidiyorsun ya da mesela [...] gece ya da bir kişi var yanımda, o yürüdüğünde ben de yürüyorum. Yandakinin yürüdüğünü ya da uzaklaştığı hissini görebiliyorsun (K1)*. Katılımcının son cümlesinde duyma yetisini 'görmek' olarak ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Saha görüşmelerinde çoğu katılımcı, bir yere dokunurken, bir şeyin

sesini dinlerken ya da dışarıda gezerken etrafta hissettiklerini 'görmek' eylemiyle ifade etmiştir. Fakat kalabalık ve gürültülü ortamlarda bu görme yetisi ortadan kaybolabilmektedir. Bu konuda bir katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

Bizim orda çalışma eksik olmuyor. Bazen bir ses geliyor. Kamyon var araba var, geçeceğim, şimdi gürültü oldu mu ben göremiyorum diye düşünüyorum. Yani ben çok sessiz ortam olmasına özen gösteriyorum. Yani mesela bir şey çalışırken göremiyorum gibi geliyor. Bana kamyon çalışıyor, kepçe çalışıyor bir anda duruyorum, geçemiyorum. Öyle oldu, ondan sonra baktım halbuki bir şey yok. Makinelerin hepsi başka yerde çalışıyor. Belki kenarından geçip gideceğim ama hedefi bilemediğim için o arada durdum. Böyle bir iki dakika durdum. Orada duran adamlar ondan sonra yardımcı oldu. Ben orayı sürekli kullanınca beni biliyorlar, abi gel gel dediler, tamam hiç bozma dediler. Öylelikle geçtim gittim. Çok gürültülü bir ortamda göremediğimi düşünüyorum. Yani o yüzden gürültülü ortam algımı bozuyor, göremiyordum gibi **(K17)**.

Bu ve buna benzer ifadeler, duyma yetisinin görmeyle tamamen bir tutulduğunu göstermektedir. Duyma ve ses, engelli bedenin hayatına his konusunda da etki etmektedir. Özellikle kadın katılımcılar, konuştukları kişinin sesinden yola çıkarak güven duyma ya da duymama konusunda bir tercih yaptıklarını dile getirmişlerdir. Güven konusu dışında his de görme engellilerin sıklıkla kullandığı bir ifade olarak öne çıkmaktadır. Bir katılımcının ifadeleri, gezerken duyulan hissin engelli beden için önemini ortaya koymaktadır:

Biz göremiyoruz ya görmediğimiz için doğayı hissedebiliyoruz, o hissi seviyoruz [...]. Gezdiğin zaman işte bu sıkıntı gidiyor, açılma sağlıyor, oh ne güzel diyorsun. Temiz hava mis gibi, havanın kokusu, aldığın nefes değişiyor. Biz göremiyoruz ama duyabiliyoruz. Kuşların sesini, doğanın sesini, mekânın sesini diyebiliriz. Benim illa peribacalarımı görmeme gerek yok. Ben o mekânın sesini duyabilirim **(K5)**.

Gezme, çalışma grubunun sık yaptığı bir faaliyet türüdür. Gezilerde gören ya da az gören kişilerden yardım alındığı ve onlar sayesinde gezilen mekânlar hakkında bilgi sahibi olunduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra dokunma da gezilen yerlerdeki farklılığı anlamak için kullanılan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu durumu bir katılımcı şu sözlerle dile getirmiştir: *Biz ellerimizle dokunuruz. Mesela peri bacaları, anlatayım sana, peri bacaları böyle kabartma gibi şekilli şekilli oyuklar var. Tabi o şekilde bir şey canlandı gözümde, elimle dokunduğum zaman öyle ben elimle dokunurum anlamaya çalışırım* **(K2)**.

Dokunmanın diğer katılımcıların ifadelerinde de birçok şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Burada kişinin beden yönetimi öne çıkmaktadır. Çünkü gündelik hayat içerisinde bulunan mekânlar ve ihtiyaç duyulan aktiviteler, dokunmanın kullanım alanını değiştirmektedir. Bir katılımcı **(K4)** dokunarak gitar çalmayı öğrendiğini

anlatırken diğerk bir katılımcı da **(K15)** dokunarak tıraş olduğunu ifade etmiştir. Bir diğerk katılımcı ise **(K7)** ev işlerini yaparken dokunarak halıyı süpürdüğünü dile getirmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden görme kaybının farklı duyular kullanılarak giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Merleau-Ponty'nin düşünceleriyle örtüşmektedir. Bedensel bir kayıp kişinin dünyayı algılayışında yokluğa neden olmamaktadır. Kişiler yeti yitimlerine rağmen dünyaya dair öznelerarası normallik içerisinde hareket etmektedirler. Burada bedensel farklılığa ait dezavantajların diğerk duyular veya çeşitli yöntem ve araçlarla giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu duyulardan duyma, katılımcıların çoğunda öne çıkmaktadır. Sonuç olarak engellilik, kişinin sürekli yaşadığı olağanüstü bir durum değildir. Zira engellilik, engellilerin yaşamında zamanla normalleşmektedir. Bundan olsa gerek, kimi zaman engelli kişiler günlük yaşamda engelli olduklarını dahi unutmaktadırlar.

Bu çalışmada engelliliğin büyük ölçüde öznelerarası normallik üzerinden hissedildiği görülse de bedensel alışkanlıkların da yaşanan engellilikte etkili olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Tham vd.'nin (2000) çalışmaları ile Toombs'un (1995) çalışmasında dile getirildiği gibi, engellilikte kişinin yaşadığı hareket kaybı, yaşayan beden hareketlerinde, nesnelere iletişimde, bedensel kimlikte ve başkalarıyla iletişimde değişikliğe neden olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Engelliliğe fenomenolojik bir perspektiften bakmak, engelliliğin kişisel olduğu kadar sosyal olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Zira engelliler algıladıkları durum üzerinden yeti yitiminin toplum içindeki durumuna ve öznelerarası farkındalığına dair bir geçiş yaşamaktadırlar. Bu durum, hem bedeninin hangi yetilerinin engelliliği nasıl etkilediğini görmeyi hem de öznelerarası normalliliğin engelliliği nasıl hissettirdiğini fark etmeyi mümkün hale getirmektedir. Engellilik hissi bedeninin anonimliği perspektifinden değerlendirildiğinde ise, fiziksel mekânlar engellilere tamamen uygun olduğunda bile, engelliliğin var olacağını ortaya koymaktadır. Bu yüzden normal, anormal ve engelli kavramları fenomenolojik bir engellilik çalışmasında müphemleşmektedir.

Günlük rutin içerisinde engellilere fenomenolojik bir bakış açısıyla yaklaşıldığında engelliliğin bağımsız yaşam ihtiyacıyla yakından ilişkili olduğu fark edilmiştir. Engellilerin engelleriyle birlikte yaşamayı öğrendiklerinde veya engellerine uyum sağlamayı başardıklarında gündelik yaşamda engellerini bir sorun olarak görmemeye başlamaları, onların bağımsız yaşama duydukları ihtiyacın bir göstergesi olarak okunabilir. Bu durum engelliliğin zamanla bedenselleştirildiğini göstermektedir. Bu bedenselleşme ise görme engellilerde bedeninin yapabilecekleri ve yapamayacaklarına

dair aktif bir farkındalığın oluştuğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan bu aktif farkındalığın engelli bireylerin diğer engelli insanlarla bir araya geldikleri sosyal ortamlarda daha fazla geliştiği görülmüştür. Bu bulgu, engellilerin sosyalleşme biçimleri ve araçları üzerine çalışmaların yapılmasının önemini ortaya koymaktadır. Bu mekânlardan biri olan derneklerde engellilerin yaşadıkları olayları, tecrübeleri ve çözüm yollarını birbirlerine aktardıkları fark edilmiştir. Dolayısıyla, engellilerin sosyalleşmelerinde ve bedensel yetilerinin farkına varmalarında önemli olan engelli dernekleri gibi kurumsal yapılarla ilgili araştırmaların yapılması önemli bulunmaktadır.

Engelliliğin bedenselleştirilmesinde kullanılan teknolojik araçların hem olumlu hem de olumsuz birtakım etkilerinin olduğu görülmüştür. En fazla kullanılan teknolojik aletlerden telefonun kişilerin bağımsız hareket etme kabiliyetlerini kolaylaştırmasına rağmen bir tür bağımlılığa yol açtığı da ortaya çıkmıştır. Bu bağımlılığın ise engelliliğin bedenselleştirilmesini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaya göre, teknolojik araçlarla beden duyularının kullanımı arasında nasıl bir bağlantı olduğu, önemli bir araştırma konusudur. Zira bu teknolojik araçlar kısa vadede bağımsız yaşam kabiliyetini geliştirmeye yardımcı olmalarına rağmen uzun vadede bedenin engelliliğini artırmaya ve duyma gibi bedensel duyuların kullanımını olumsuz yönde etkilemeye neden olabilmektedirler. Yapılacak çalışmalarla bu olumsuz etkilerin nasıl sınırlandırılabilceği ortaya konulabilir.

Bu çalışmada fenomenin (engelliliğin) özü, görme engellilerin gündelik yaşam deneyimleri ve bedenlerine yönelik algılarından hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu durum, çalışmanın temel sınırlılığı olarak görülebilir. Fenomenolojik desen kullanılarak diğer engel türlerine sahip engellilerin engellilik olgusuyla ilgili deneyimlerine ve beden algılarına yönelik araştırmaların yapılması, fenomenin özünün yakalanmasına ve konunun anlaşılmasına daha fazla katkı sağlayabilir. Bu noktada, özellikle engellilik deneyimlerinin ortaya konulması bağlamında, her bir engelli grubuna yönelik fenomenolojik araştırmaların yapılması oldukça önemli bulunmaktadır. Anlatı veya yaşam öyküsü gibi nitel araştırma desenleri kullanılarak da engellilik deneyiminin özü ve kişisel yönlerine dair farklı araştırmalar yapılabilir. Bunun yanı sıra, engellilerin engellilik deneyimlerinin ve beden algılarının farklılığını betimlemeye yönelik karşılaştırmalı araştırmaların yapılması da önemli görülmektedir. Bu tür araştırmalarda ise nicel ve nitel araştırma yöntemlerine ait tekniklerin bir arada kullanılması önerilmektedir.

Bu çalışma, engellilik fenomeninin özünü yakalamada toplumsal bağlamın yetersiz kaldığı, toplumsal bağlamla birlikte engelli kişilerin yeti yitimi deneyimlerinin, yaşam dünyalarının ve öznelerarasılık algılarının dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla fenomenolojik perspektiften engellilik, ne sadece bir toplumsal

engeller sorundur ne de sadece bir yeti yetimi deneyimidir. Aksine engellilik yaşam dünyası, öznelerarasılık, yaşanan beden ve beden algısı bütünselliğinde ortaya çıkan bir durumdur. Bu durum, hem engelliler hem de politika yapıcılar tarafından tıbbi veya toplumsal bir sorun olarak görülebilir. Fakat engellilerin gündelik yaşam deneyimleri, engelliliğin yaşam dünyasında görülen bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak görme engelliler özelinde engelliliğin yaşam dünyasında toplumsal bir bağlamda deneyimlenen bir duruma karşılık geldiğini söylemek mümkündür.

The Phenomenology of Disability: Everyday Life and the Body in Visually Impaired People

Reşat Açıkgöz
Hüseyin Özil

This study explores disability from a phenomenological perspective, aiming to capture the essence of this phenomenon via the daily experiences of those with visual impairments. From this perspective, the study centers on the experiences of those with a visual impairment and explores the perceptions, experiences, daily practices, and embodiments of disability of those with a visual impairment in the real world. The research aims to comprehend disability from the social appearances of the disabled bodies and their daily practices. The main question of the research is how disabled people perceive their disability in social or personal contexts. The research aims to uncover the meaning of disability by exploring the life experiences of visually impaired people using a phenomenological approach. Phenomenology offers valuable tools for comprehending human experiences and will be utilized throughout this study. The concept of the Leib body [living body] offers valuable insights into space and time by revealing the dynamic relationship between the body and the world. The living body is remarkable for the bodily knowledge and habits it provides. However, recognizing that the living world is not constructed and experienced through humans alone is important, as the presence of the “other” is also significant in the experience of disability. The other exerts influence both on the normativity of intersubjective life and on the disabled body’s perception of self. The experience of disability is shaped

@ Prof. Dr., Selçuk University, acikgozresat@yandex.com
Res. Asst. Dr., Selçuk University, huseyin-ozil@hotmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-4621-2282>
<https://orcid.org/0000-0002-0194-3727>

DOI: 10.12658/M0733
insan & toplum, 2024; 14(2): 112-138
insanvetoplum.org

Received: 09.09.2023
Revised: 15.11.2023
Accepted: 11.12.2023
Online First: 22.02.2024

phenomenologically through the individual's perception of the social positioning of their body and the resultant changes to perceptual processes.

The study uses a phenomenological design, a type of qualitative research approach underpinned by the phenomenological perspective. This design has been preferred in order to steer clear of theoretical and hypothetical assumptions. The study group of the research consists of 18 visually impaired people. The first criteria stipulates that the participants must have an official disability report issued by a certified institution. Participants in the study reported a disability level of 40% or higher. A second criterion pertains to the disabled individuals' social participation. Therefore, the study group is comprised of visually impaired individuals who are actively engaged in communal life. People who do not meet this criterion (i.e., people in need of care who are hospitalized or treated at home) have been excluded from the study group. In this context, the research cohort is comprised of 10 individuals with congenital visual impairment (6 male, 4 female) and eight individuals with acquired visual impairment (5 male, 3 female). The study employs the interview technique to interview the participants, who reside in the city center of Konya. The subjects were informed about the topic and purpose of the study before the interviews. The participants were also informed that they could review the questions prior to the interview and could discontinue the interview if they felt uncomfortable. The participants provided consent to having voice recordings be made. All interviews were recorded, and none of the participants objected to the audio recording. In addition to the interviews, time was spent with the participants outside of the interviewing process during the fieldwork. In this context, the investigators accompanied the participants on excursions and engaged in artistic pursuits, such as attending the theatre. Thus, in addition to the interview as the primary means of data collection, the study also employed the observation method. The resulting data were analyzed using the program MAXQDA Analytics Pro 2022.

The study analyzed the findings based on three primary themes with the aim of investigating the different facets of disability in modern-day society, such as the correlations among introversion, daily activities, and disability; the subjective interpretations of being disabled and how physical alterations influence one's self-perception of their body and the disability. The study discussed the disabilities the visually impaired participants have within the concepts of lived body, perceived body, intersubjective normality, and life world. The findings were analyzed by considering such variables as time and space, congenital disability, and acquired disability. The first theme discusses the changes they experienced once they realized they have a disability, the situations caused by congenital and acquired disabilities, and the effects

on the self from realizing one has a disability. The second theme provides descriptions of the meaning of disability from a first-person perspective. During the interviews, the disabled individuals evidently often reflected upon the societal perception of disability in their expressions. During the interviews, the fact became apparent that disabled individuals' expressions mostly mirrored society's perception of disability. Therefore, the second theme saw a shift toward an anonymous perception of the body, unlike the first theme. The third theme delved into intersubjective definitions of disability as based on the field findings. The feeling of being disabled evidently arises from the contrast between one's perceived body and the shared notion of normality. Additionally, the previous section had analyzed the physical alterations caused by visual impairment, with a focus on both the reconfiguration of the disabled body and changes to sensory perception. The findings indicated that communication with others via the perceived body and intersubjective normality generates a sense of having a second-class status in disabled individuals.

Examining disability through a phenomenological lens requires an examination of disabled individuals' experiences and societal perceptions of their disability. As phenomenology's focus on the embodiment of disability sets it apart from other approaches, the first-person perspective clearly lacks utility for sociological inferences is important to note. The approach of focusing on perpetrators in the structure-perpetrator dichotomy provides important information about the wrongdoer but falls short in comprehending the structure. To comprehend the structure, one must grasp concepts such as the perceived body, intersubjective normality, and anonymity of the body. As evidenced by the study's findings, the perceived body illuminates disability's individual and social dimensions. People with disabilities undergo a transition in their societal status and intersubjective awareness through their experiences. A phenomenological viewpoint allows one to see that disability is often intertwined with the desire for independent living in daily life. When individuals with disabilities learn to live with or adapt to their disabilities, the absence of subjective evaluations in their daily lives can signal a need for independent living. This situation demonstrates how the disability has become increasingly embodied over the years through an active awareness of one's physical limitations regarding the visually impaired individuals. The study aims to reveal the essence of the phenomenon of disability by exploring the daily life experiences and perceptions of individuals with visual impairments regarding their bodies. However, this approach represents the main limitation of the study. Conducting phenomenological research on the experiences and body perceptions of disabled individuals with diverse disabilities can enhance the understanding of disability as a phenomenon. At this point, conducting phenomenological research for each disability group is crucial, particularly in terms of disclosing the realities of disability experiences.

Kaynakça | References

- Abrams, T. (2016). Cartesian dualism and disabled phenomenology. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 18(2), 118-128. <https://doi.org/10.1080/15017419.2014.995219>
- Abrams, T. (2020). Disability at the limits of phenomenology. *Puncta*, 3(2), 15-18. <https://doi.org/10.5399/PJCP.v3i2.2>
- Barnes, C., Shakespeare, T. and Mercer, G. (2008). *Exploring disability: A sociological introduction*. Polity Press.
- Berger, P. L. and Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin sosyal inşası bir bilgi sosyolojisi incelemesi*. (V. S. Öğütler, Çev.). Atıf Yayınları.
- Brisenden, S. (1986). Independent living and the medical model of disability. *Disability, Handicap & Society*, 1(2), 173-178. <https://doi.org/10.1080/02674648666780171>
- Crow, L. (1992). *Renewing the social model of disability*. Roaring Girl Productions: <http://www.roaring-girl.com/wp-content/uploads/2013/07/Renewing-the-Social-model-Coalition-News.pdf>. (Erişim Tarihi: 06.07.2021).
- Çil, H. (2022). Görme, körlük ve beden: Duyuların sosyolojisi üzerine fenomenolojik bir deneme. İçinde İ. Can ve E. Ulutaş (Ed.), *Duyu Sosyoloji* (ss. 135-154). Nobel Yayıncılık.
- Demir, A. (2019). *Engelli bireylerin sosyal medya kullanmaları üzerine bir araştırma (SDÜ örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Diedrich, L. (2001). Breaking down: A phenomenology of disability. *Literature and Medicine*, 20(2), 209-230. <https://doi.org/10.1353/lm.2001.0019>
- Drummond, J. J. (2007). *Historical dictionary of Husserl's philosophy*. Scarecrow Press.
- Esenyel, Z. Z. (2022). *Vücudun fenomenolojisi Husserl, Sartre ve Merleau-Ponty* (2.b.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gill, M. J. (2014). The Possibilities of phenomenology for organizational research. *Organizational Research Methods*, 17(2), 118-137. <https://doi.org/10.1177/1094428113518348>
- Hughes, B. ve Paterson, K. (2011). Sakatlık sosyal modeli ve kaybolan beden: Bir yeti yitimi sosyolojisine doğru. İçinde S. Yardımcı, Y. Şentürk ve D. Bezmez (Ed.), *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak*. (F. B. Aydar, Çev.), (ss. 63-80). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, D. (2021). *Görme engelli üniversite öğrencilerinin eğitim ve sosyal deneyimleri: Fenomenolojik bir çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi.
- Kıral, B. (2021). Nitel araştırmada fenomenoloji deseni: Türleri ve araştırma süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 10(4), s. 92-103.

- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma* (6. b.). Bağlam Yayıncılık.
- Martiny, K. M. (2015). How to develop a phenomenological model of disability. *Med Health Care and Philos* (18), 553-565. <https://doi.org/10.1007/s11019-015-9625-x>
- Merleau-Ponty, M. (1967). *The structure of behavior*. (A. L. Fisher, Çev.). Duquesne University Press.
- Merleau-Ponty, M. (2020). *Algının fenomenolojisi*. (E. Sarıkartal ve E. Hacımuratoğlu, Çev.). İthaki Yayınları.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma, desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Nobel Yayınları.
- Morris, J. (1991). *Pride against prejudice: A personal politics of disability*. Women's Press.
- Okur, Ö. (2021). *Görme engelli bireyler engellerini nasıl algılıyor: Kayıp veya eksik? Yorumlayıcı fenomenolojik analiz*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Overboe, J. (1999). "Difference in itself." validating disabled people's lived experience. *Body & Society*, 5(4), 17-29.
- Padilla, R. (2003). Clara: A phenomenology of disability. *American Journal of Occupational Therapy*, 57(4), 413-23. <https://doi.org/10.5014/ajot.57.4.413>
- Paterson, K. (2001). Disability studies and phenomenology: Finding a space for both the carnal and the political. In S. Cunningham-Burley and K. Backett-Milburn (Eds.), *Exploring the Body* (pp. 81-97). Palgrave Macmillan.
- Paterson, K. and Hughes, B. (1999). Disability studies and phenomenology: The carnal politics of everyday life. *Disability & Society*, 14(5), 597-610. <https://doi.org/10.1080/09687599925966>
- Peckitt, G. M., Inhara, M. and Cole, J. (2013). Between two worlds: A phenomenological critique of the medical and social models of disability. *UTCP Uehiro Booklet*, 139-153.
- Saldana, J. (2022). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (2. b.). (A. Tüfekçi ve S. N. Şad, Çev.), Pegem Akademi.
- Shultz, A. (2020). *Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler* (2. b.). (A. A. Kesikoğlu, Çev.), Heretik Yayınları.
- Siebers, T. (2008). *Disability theory*. University of Michigan Press.
- Tham, K., Borell, L. and Gustavsson, A. (2000). The discovery of disability: A phenomenological study of unilateral neglect. *American Journal of Occupational Therapy*, 54(4), 398-406. <https://doi.org/10.5014/ajot.54.4.398>

- Thomas, C. (1999). *Female forms: Experiencing and understanding disability*. Open University Press.
- Titchkosky, T. and Michalko, R. (2012). The body as the problem of individuality: A phenomenological disability studies approach. In D. Goodley, B. Hughes and L. Davis (Eds.), *Disability and Social Theory: New Directions and Developments* (pp. 127-142). Palgrave Macmillan.
- Tomkins, L. and Eatough, V. (2014). Stop 'Helping' me! identity, recognition and agency in the nexus of work and care. *Organization*, 21(1), 3-21.
- Toombs, S. K. (1995). The lived experience of disability. *Human Studies*, 18(1), 9-23. <https://doi.org/10.1007/BF01322837>
- van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. State University of New York Press.
- van Manen, M. (2016). *Phenomenology of practice, meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Wieseler, C. (2018). Missing phenomenological accounts: Disability theory, body integrity identity disorder, and being an amputee. *IJFAB: International Journal of Feminist Approaches to Bioethic*, 11(2), 83-11. <https://doi.org/10.3138/ijfab.2017.12.05>
- Williams, G. (1996). Representing disability: Some questions of phenomenology and politics. In C. Barnes and G. Mercer (Eds.), *Exploring the Divide* (pp. 194 -212). The Disability Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2015). *Körlükte engellilik algısı olgusu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi.
- Yin, R. K. (2016). *Qualitative research from start to finish* (2nd ed.), The Guilford Press.

What Did They Say? What Did They Mean? Interpreting US Policies through Presidents' Discourses at Historical Landmarks in Europe: A Study of Democracy Attributes

Ahmet Keser*
Zeynep Elçin Kamalak

Abstract: This study investigates how US Presidents addressed the attributes of democracy in their speeches at critical European sites and historical breakpoints. The aim is to analyze the content of the speeches and determine whether there is a change in the emphasis on attributes related to the use of force. By examining projections related to force use, the study seeks to identify traces of US policies for the future of the Russian-Ukrainian War. Three speeches were selected for analysis: Reagan's (1987) and Clinton's (1994) Brandenburg's speeches, and Biden's (2022) Warsaw speech. They were analyzed using the attributes of global democracy indices through the Maxqda program. The findings indicate that the focused attributes of democracy and the overall comprehensiveness of attributes have changed over time. In summary, the analysis reveals that the frequency of the code 'force' in Clinton's and Reagan's speeches has shifted to the code 'power' in Biden's speech. This suggests that the potential military power for deterrence may be strengthened, yet it is not intended for physical deployment in the Russian-Ukrainian war as a means of force.

Keywords: Political communication, democracy and force use, the attributes of Democracy, US Presidents' speeches in Europe, Maxqda analysis.

Öz: Bu çalışma, ABD Başkanları tarafından Avrupa'da kritik ve tarihsel kırılma noktalarında yapılan konuşmalarda demokrasinin niteliklerinin nasıl kullanıldığını incelemeyi hedeflemiştir. Amaç, konuşmaların içeriğini analiz etmek ve demokrasi nitelikleri açısından kuvvet kullanımı vurgusunda bir değişiklik olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışma, kuvvet kullanımına ilişkin öngörülerini izleyerek, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın geleceğine yönelik ABD politikalarının izdüşümünü ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Analizlere dâhil edilmek üzere, Reagan'ın (1987) ve Clinton'ın (1994) Brandenburg konuşmaları ve Biden'in (2022) Varşova konuşması seçilmiştir. Seçilen konuşmalar, Maxqda programı aracılığıyla, küresel demokrasi endekslerinin nitelikleri üzerinden analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, odaklanılan demokrasinin niteliklerinin ve genel kapsama alanının zaman içinde değiştiği bulgusuna erişilmiştir. Özetle analiz, Clinton ve Reagan'ın konuşmalarındaki 'kuvvet' kodunun frekansının, Biden'in konuşmasında 'güç' koduyla değiştiğini göstermiştir ki bu da caydırıcılık için Rusya Ukrayna savaşında potansiyel askeri gücün desteklenebileceğinin ancak Rusya'ya karşı fiziki olarak (ABD tarafından) kuvvet kullanılmayacağını göstergesi olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal iletişim, demokrasi ve kuvvet kullanımı, demokrasinin nitelikleri, ABD Başkanlarının Avrupa'daki konuşmaları, Maxqda ile analiz.

* Corresponding Author

Prof., Hasan Kalyoncu University, ahmet.keser@hku.edu.tr
Dr. Hasan Kalyoncu University, zelcink@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1064-7807>
<https://orcid.org/0000-0002-1671-2972>

DOI: 10.12658/M0734
insan & toplum, 2024; 14(2): 139-163
insanvetoplum.org

Received: 05.03.2023
Revised: 22.11.2023
Accepted: 04.01.2024
Online First: 13.02.2024

Introduction

The globe has undergone very dramatic changes during the last four decades. In almost half a century, humanity has experienced far more extreme events than previous generations lived through in a few centuries. The hot conflict ended just after World War II, but the world entered a Cold War. The countries of the world were divided into at least two groups. The first group adopted democratic principles and liberal political systems, usually referred to as Western countries. The second group consisted of those called Iron Curtain countries, which adopted communist/socialist systems. The Berlin Wall was a symbol reflecting this distinction between the two poles of the global system.

In the 1980s, starting in the USA and the UK, neoliberal policies spread very rapidly and affected almost all Western allies. The last wave of the globalization phenomenon transformed the world into a global village in a short period. Technological advances increased the speed and capabilities of the dissemination of information dramatically. In an environment of accelerating time and shrinking space, the Soviet Union and Eastern Bloc rapidly dissolved following the Glasnost (openness) and Perestroika (restructuring) launched by Mikhail Gorbachev, the President of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). The symbol of the divided world, the Berlin Wall, fell. West and East Germany united again. Yugoslavia and Czechoslovakia were also dissolved. Most Eastern European countries integrated their systems with Western values rapidly and returned to their natural positions with the metaphor of a “lost child returning home” (Illner, 1996, p.161). Some countries, such as Ukraine, Moldova, and Georgia, could not succeed due to internal and/or international reasons. This failure may be attributed to their inability to prepare in time or, more likely, to the unwillingness of the Western Camp.

Between the 1990s and 2000s, a unipolar global system prevailed with the dominance of the USA. However, the September 11 attacks in the USA triggered discussions on the clash of civilizations. While the USA and its allies focused on operations in Afghanistan and Iraq, Russia continued to reconstruct and strengthen its economy, capitalizing on the opportunities provided by its natural fossil resources. The unsuccessful operations in Afghanistan and the invasion of Iraq, based on questionable justifications, raised doubts about the USA's claims of ‘exporting democracy to the developing world’. Engaging in *large-scale social engineering projects*, such as the *Great Middle East Project*, *Arab Spring*, and *Syrian operation*, inflicted significant and long-lasting damage to the US image.

During this period, the European Union expanded with a strict focus on economic and political integration, neglecting security issues and relying mostly on NATO's

capabilities in this regard. Many European countries, especially Germany as the economic powerhouse, became heavily dependent on Russian natural gas. Russia seized this dependency and the turmoil in Syria and Libya as opportunities and invaded South Ossetia of Georgia in 2008. Similarly, on March 18, 2014, Russia invaded and declared the annexation of Crimea from Ukraine. Concurrently, China silently but carefully continued its economic development and emerged as a global dominant actor, challenging the market shares of previous leaders, especially the USA and Germany.

Summing up the developments after the 2000s, the global system transitioned toward a *multipolar structure*. Finally, as a manifestation of this multipolar system and fueled by the Western world's silence regarding the occupation of South Ossetia and Crimea, Russia initiated another war against Ukraine on February 22, 2022, under the decision of Russian President Vladimir Putin. The war is ongoing and is evolving into a conflict between democratic values and autocratic applications across the two worlds. The world has once again divided over Ukraine. *The shadow of the former Berlin Wall is now cast in the cold waters of the Dnieper River.* The world is entering a kind of *two-and-a-half polar system*, with the USA and its allies on one side, sometimes Russia and sometimes China on the other pole, while the remaining half position remains undefined.

As evident from the concise historical overview, humanity has witnessed a multitude of significant changes within the relatively short span of the last half-century. From a world embroiled in a hot World War to the tensions of the Cold War, then further transitioning to the dissolution of the Eastern Bloc and collaboration between the West and East on issues such as nuclear weapons control, followed by extensive global economic integration and dependency, and currently showing signs of division once again. Amidst this dynamic progression, certain pivotal events have emerged as breakpoints, symbolizing the spirit of the time, notably exemplified by the fall of the Berlin Wall.

Intriguingly, just before and after these breakpoints, U.S. Presidents visited Europe and delivered speeches at critical sites, conveying messages that declared the priorities of the U.S. government. As highlighted by Bracciale and Martella (2017, p.1313), political communication involves two key aspects: *form* and *content*. The authors argue that these aspects interact and influence events. Politicians, including presidents, are perceived as goal-oriented actors who make rational decisions to maximize their benefits (Geber and Scherer, 2015, p.362). Within this framework, the speeches of political leaders serve as valuable tools for extracting clues about possible policies that may be pursued, influencing subsequent events.

Taking this assumption into consideration, three of the most noteworthy speeches deemed worthy of analysis are as follows:

1. President Ronald Reagan's speech in Brandenburg-Berlin, Germany, on June 12, 1987.
2. President Bill Clinton's speech in Brandenburg Gate-Berlin, Germany, on July 12, 1994.
3. President Joe Biden's speech in Warsaw, Poland, on March 26, 2022.

According to Luebke (2021, p.635), authenticity holds a prominent place in political communication, encompassing four dimensions: consistency, intimacy, ordinariness, and immediacy. The author suggests that politicians operationalize these dimensions using corresponding indicators as part of their political strategies. Analyzing speeches made by U.S. Presidents in Europe can offer insights into the authenticity of each speech, shedding light on potential U.S. policies and strategies in the region. Hence, the three speeches mentioned earlier have been selected as a sample group for analysis. The following explanations briefly outline why these specific speeches were chosen.

The first speech chosen is President Ronald Reagan's address in Brandenburg in 1987, delivered just before the dissolution of the Soviet Union and the Eastern Bloc, and preceding the fall of the Berlin Wall. This speech was a critical and pivotal attempt with the potential to reshape history.

The second speech is President Bill Clinton's speech at Brandenburg Gate-Berlin in 1994, presented after the fall of the Berlin Wall and the unification of Germany. This period marked an acceleration in global cooperation toward a peaceful world among powerful nations.

The third and final speech selected is President Joe Biden's recent address in Warsaw, Poland, on March 26, 2022. Given just one month after the commencement of the Russian-Ukrainian War, the world was once again divided into distinct parts. The speech was delivered from Poland, Ukraine's neighboring country and a NATO member, facing the threat of becoming the next target by Russia and grappling with the significant impact of the Russian-Ukrainian war through hosting a large number of migrants crossing the borders.

According to Bracciale and Martella (2017, p.1315), the topic dimension of political communication identifies the main argument of a political message. Topic indicators encompass *political, policy, campaign, personal issues, and matters related to current affairs*. In particular, this study focuses on policy issues, referring to specific

matters to be examined or resolved, such as explaining programs and introducing proposals for addressing agenda problems.

Taking these assertions into account, this study aims to answer the following questions through the analysis of the selected sample speeches:

1. Which attribute/s of democracy are predominantly focused on by the presidents in their speeches?
2. Is there any discernible change over time regarding the attributes of democracy given more importance, reflecting the evolving U.S. approach to democracy? If so, what is the direction of this trend?
3. Which among the selected three speeches is the most comprehensive regarding all attributes and/or dimensions of democracy?

Current literature suggests that international news occupies a relatively subordinate position in today's global village, both in terms of information supply and demand, compared to domestic political news (Aalberg, van Aelst, and Curran 2010; Segev 2019; Tianru 2020). The speeches made by U.S. Presidents, as representatives of a global actor, draw attention from around the world, not just within the country. While there are studies investigating the speeches of U.S. Presidents, such as Dai and Kustov (2022, p.383), who constructed the most comprehensive corpus of U.S. presidential campaign speeches (1952–2016) to analyze the prevalence of populist rhetoric, these studies often focus on election campaigns rather than international relations or security.

In another study, Shulman et al. (2022) conducted research in laboratory conditions to explain and predict decision-making in low-information political environments. Their findings demonstrated how communication influences information processing and how these processing experiences inform political decisions relevant to everyday life. Although this research is related to voting behavior, it offers insights into how political communication and words impact people's behaviors.

A review of the current literature reveals a gap in research focusing on the issues and messages intended for an international audience. Despite studies concentrating on country-level election campaigns for analyzing speeches by political leaders and their impact on voter behavior, there is a lack of attention to speeches directed at international audiences. Considering the claim of Bucy and Evans (2022, p.254), asserting that political communication is a dynamic, interdisciplinary field that has gained stature and international reach, empirical studies on this subject are crucial.

The ongoing Russian-Ukrainian war and efforts for NATO expansion also necessitate an analysis of speeches given by leaders at historical landmarks. This

study addresses the gap by selecting three speeches from different U.S. Presidents at critical breakpoints in Europe for analysis.

The Attributes of Democracy According to Global State of Democracy Indices

Democracy and communication are closely intertwined concepts in today's global information era. As asserted by Emmer et al. (2012, p.233), communication media is an indispensable element in the political process of democratic societies. Despite the common usage of the term democracy, Maleki and Hendriks (2015, p.1) highlight that its understanding and operationalization vary among different actors. For instance, Diamond (1999) distinguished between electoral and liberal democracy almost two decades ago. While the electoral aspect of democracy diffused rapidly, the same cannot be said for its liberal counterpart (O'Donnell, 1993, p.11–12; Møller, 2007, p.381).

Andersen, Møller, and Skaaning (2014, p.1203) express a similar sentiment, stating, "*The great dilemma of democracy revolves around the state. Political liberty can only be effective and stable when the power of the officialdom backs it.*" As democracy spread globally, debates on its typology, quality measurement, and dimension designation persisted, accompanied by increased efforts to assess the level of democracy and democratization. Lauth (2015) introduced the 15-Field-Matrix, integrating *three dimensions of democracy* based on *contestation* and *participation* distinctions of Dahl (1971). The three dimensions are *freedom* (free self-determination), *equality* (legal egalitarianism), and *control* (protection through legal and political control).

The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) contributes to these efforts with the Global State of Democracy (GSoD) Indices, systematically capturing global, regional, and national trends related to democracy. These indices offer scores for democracies worldwide from 1975–2020, incorporating empirical indicators related to democracy's attributes, sub-attributes, and subcomponents (Skaaning, 2021, p.9). Democracy, considered a universal value (Beetham, 1999, p.18), is grounded in principles related to *popular* and *political control* over *authoritative decision-making*, *political equality*, and *impartiality*.

To measure these broad principles, IDEA's GSoD Indices focus on five key issues: (1) *effective popular control over public decision-makers (vertical accountability)*; (2) *citizens' possession of politically relevant freedoms and power resources*; (3) *effective checks on executive powers by other authorities (horizontal accountability)*; (4) *impartial and predictable implementation of the law by public authorities*; and (5) *people's access to and utilization of various political participation opportunities at different levels* (Skaaning, 2021, p.13).

In Table 1, these five attributes of democracy, 16 sub-attributes, and 71 indicator codes are given:

Table 1

Attributes and Sub-attributes of Democracy and Codes as the indicators

Attribute	Sub-attribute	Codes (Indicators)
1. Representative Government (free and equal access to political power)	1.1. Clean Elections	Clean election, Free election, Irregularity
	1.2. Inclusive Suffrage	Suffrage, Voting, Equal
	1.3. Free Political Parties	Political party, Campaign, Solidarity
	1.4. Elected Government	Election, Citizen
2. Fundamental Rights (individual liberties and resources)	2.1. Access to Justice	Access to justice, Civil liberties, Justice, Equal, Legal system, Tribunal, Fair
	2.2. Civil Liberties	Liberty, Rights, Freedom, Religion, Security, Ethnicity, Race
	2.3. Social Rights and Equality	Social rights, Equality, Welfare (Prosperity), Economy, Women, Gender, Health, Education
3. Checks on Government (effective control of executive power)	3.1. Effective Parliament	Effective Parliament, Executive, Parliament, Legislature, Power, Force, State control
	3.2. Judicial Independence	Judicial independence, Independent, Court, Political issue, Law
	3.3. Media Integrity	Media integrity, Critical media, Media

4. Impartial Administration (fair and predictable public administration)	4.1. Absence of Corruption	Absence of corruption, Corruption, Public authority, Public administration
	4.2. Predictable Enforcement	Predictable enforcement, Enforcement, Law, Enforce laws
5. Participatory Engagement (instruments of and for the realization of political involvement)	5.1. Civil Society Participation	Civil society, Society, Engagement, Self-generating, Autonomous
	5.2. Electoral Participation	Electoral participation, People, National election, Legislative
	5.3. Direct Democracy	Direct democracy, democratic, Democracy
	5.4. Local Democracy	Local democracy, Free elected, Local governments
<p>Source: Developed from: Skaaning, Svend-Erik, (2021). “The Global State of Democracy Indices Methodology Conceptualization and Measurement Framework, Version 5 (2021)”, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) publication, Strömsborg, Stockholm, Sweden.</p> <p>These features are utilized to assess the democracy levels of countries worldwide and are published annually. These widely accepted attributes and sub-attributes offer a valuable tool for content analysis.</p>		

Methods and The Analysis of the Speeches of Three US Presidents

To analyze the aforementioned speeches of three US Presidents delivered in Europe, the above-mentioned attributes and sub-attributes were employed as categories and indicators, serving as codes for qualitative content analysis through Maxqda software. The answers to the research questions were subsequently derived from the analysis results.

Analysis of Reagan’s Speech in Brandenburg, on June 12, 1987

After the analysis of Ronald Reagan’s speech given in Brandenburg-Berlin on the 12th of June 1987, the ratios according to the frequencies of the codes mentioned can be seen in Figure 1:

Figure 1

Attributes of Democracy in Reagan's Speech in Brandenburg, on June 12, 1987

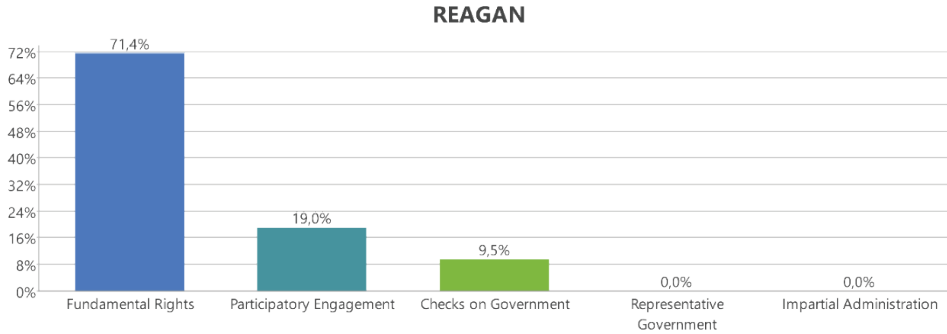
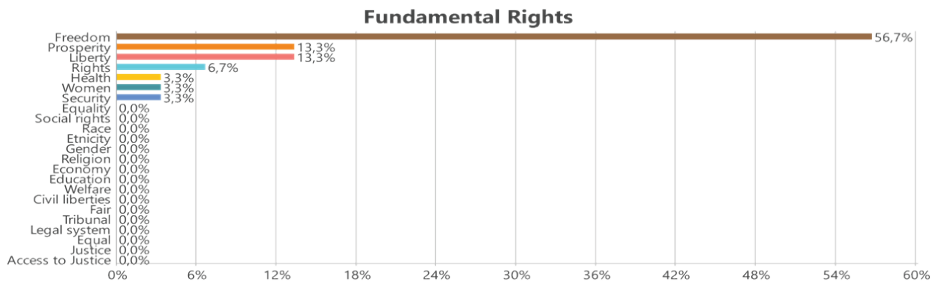

Figure 1 illustrates a significant emphasis on the attribute of *Fundamental Rights* (FR), constituting a dominant percentage of 71.4%. Although President Reagan did make some references within the domains of *Participatory Engagement* (PE) at a rate of 19.0% and *Checks on Government* (CoG) at a rate of 9.5%, there was a complete omission of any mention within the domains of *Representative Government* and *Impartial Administration* attributes.

After giving the figure related to the attributes of democracy, the following three figures show the analysis results for sub-attributes in Reagan's speech in 1987.

Figure 2

Codes of the Attribute of Fundamental Rights in Reagan's Speech in 1987

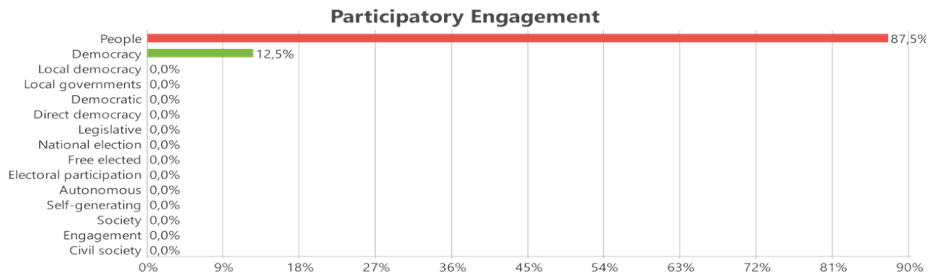
In Figure 2, Fundamental Rights emerge as the primary focus of Reagan's discourse, constituting the most visited attribute of democracy. Within this category, codes such as freedom (56.7%), prosperity (13.3%), liberty (13.3%), and rights (6.7%) were the most frequently mentioned. Notably, terms like health, women, and

security had marginal mentions, each accounting for 3.3% of references. However, other codes encompassing equality, social rights, race, ethnicity, gender, and justice were entirely absent from his speech.

It's noteworthy that Reagan chose to emphasize the term 'prosperity' instead of 'welfare.' The analysis reveals that *freedom* and *liberty* were the central themes of Reagan's speech under the *Fundamental Rights* attribute. Further breakdown indicates that, within Fundamental Rights, the most visited sub-attribute by Reagan was *Civil Liberties* (codes: freedom 56.7%, liberty 13.3%, rights 6.7%, and security 3.3%), collectively accounting for 80%. The second sub-attribute visited under Fundamental Rights was *Social Rights and Equality* (codes: prosperity 13.3%, health 3.3%, and women 3.3%), making up the remaining 20%. Remarkably, *Access to Justice* stands out as the only sub-attribute under *Fundamental Rights* that did not receive any mention during Reagan's speech.

Figure 3

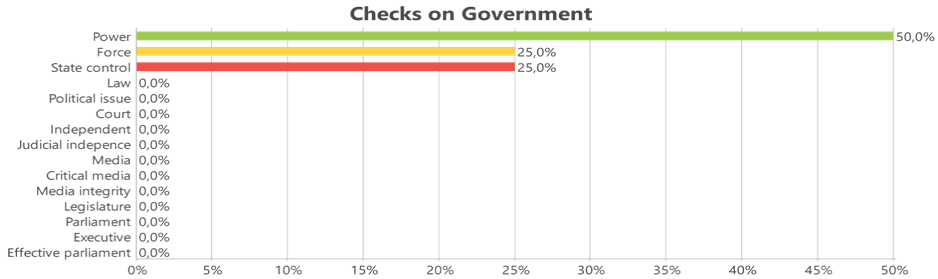
Codes of Participatory Engagement Attribute in Reagan's Speech in 1987

Participatory Engagement (PE) was the second most visited attribute of democracy by Reagan, and Figure 3 shows that, within this attribute, the code people represent the *Electoral Participation* sub-attribute with a high ratio of 87,5%. The second sub-attribute indicated by the code democracy was *Direct Democracy*. *Local Democracy* was the only sub-attribute not visited within Reagan's speech under the PE attribute of democracy.

Figure 4

Codes of Checks on Government Attribute in Reagan's Speech in 1987

Checks on Government (CoG) ranked as the third most visited attribute of democracy by Reagan, albeit with a limited ratio of 9.5% (see Figure 1). Figure 4 further illustrates that, within this attribute, all the mentioned codes—*power*, *force*, and *state control*—represent the *Effective Parliament* sub-attribute. Notably, the other two sub-attributes, *Judicial Independence* and *Media Integrity*, did not receive any mention within Reagan’s speech under the CoG attribute of democracy.

Following the graphical representation of the codes mentioned during Reagan’s speech, Figure 5 provides the code cloud of the speech:

Figure 5

Code Cloud of Reagan's Brandenburg Speech in 1987

The code cloud distinctly showcases an ordered hierarchy, with the most prominent words being the indicator codes for (1) *freedom* (Civil Liberties under FR), (2) *people* (Electoral Participation under PE), (3) *prosperity* (Social Rights under FR), and (4) *liberty* (Civil Liberties under FR). These four indicators stand out as the primary focus of Reagan’s speech. In essence, Reagan’s emphasis was predominantly on the

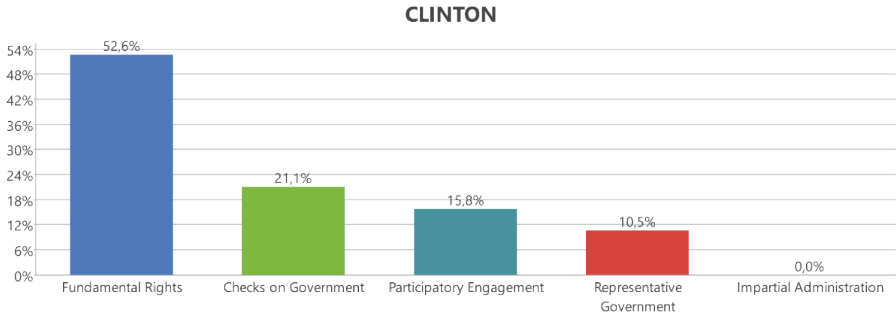
Civil Liberties and *Social Rights* sub-attributes of the *Fundamental Rights* attribute of democracy, followed by *Electoral Participation* under *Participatory Engagement* and *Effective Parliament* under *Checks on Government* attributes.

Analysis of Clinton's Speech in Brandenburg Gate-Berlin, on July 12, 1994

After the analysis of Bill Clinton's speech given in Brandenburg- Berlin on the 12th of July 1994, the ratios according to the frequencies of the codes mentioned can be seen in Figure 6:

Figure 6

Attributes of Democracy in Clinton's Speech in Brandenburg Gate-Berlin, on July 12, 1994

In Figure 6, akin to Reagan's speech, there remains a pronounced emphasis on the attribute of *Fundamental Rights (FR)*, albeit with a reduced rate of 52.6% (compared to 71.4% in Reagan's speech). *Checks on Government (CoG)* secured the 2nd place with a share of 21.1%, while *Participatory Engagement (PE)* held the 3rd position at 15.8%—a reversal from the pattern observed in Reagan's speech.

Clinton's speech presents a distinct variation: the *Representative Government (RG)* attribute of democracy was mentioned, constituting 10.5% of the discourse. This attribute was entirely neglected by Reagan in 1987. However, the result remains unchanged for the *Impartial Administration (IA)* attribute, as it was not represented by any indicator word in Clinton's speech in 1994. In summary, both presidents omitted any mention of the IA attribute of democracy.

After giving the figure related to the attributes of democracy, the following four figures show the analysis results for sub-attributes in Clinton's speech in 1994.

Figure 7

Codes of Fundamental Rights Attribute in Clinton's Speech in 1994.

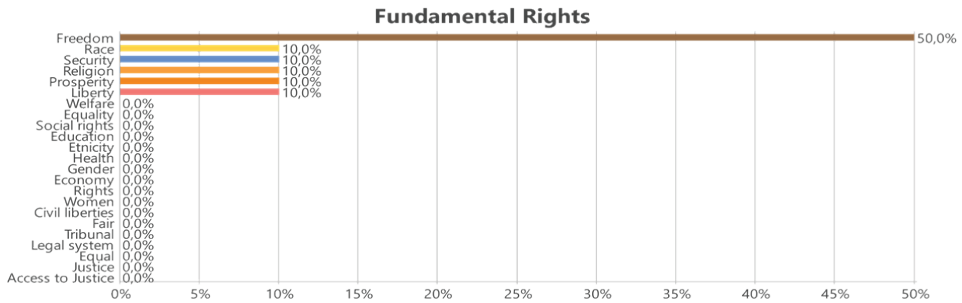
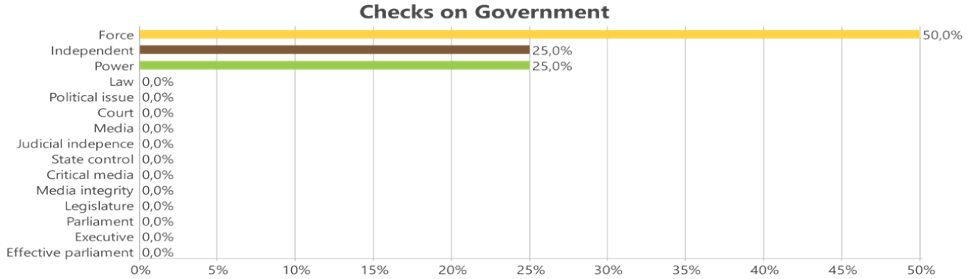

Figure 7 reveals that akin to Reagan, Clinton placed a strong emphasis on the *Fundamental Rights (FR)* attribute of democracy, with a slightly reduced rate of 50.0% compared to Reagan's 56.7%. Under FR, *freedom* remained the central focus for Clinton, mirroring Reagan's speech. However, Clinton introduced additional codes such as *race* (10.0%) and *religion* (10.0%), alongside *security* (10.0%), *prosperity* (10.0%), and *liberty* (10.0%)—codes also mentioned by Reagan. Unlike Reagan, Clinton omitted certain codes, including *rights*, *health*, and *women*, which were part of Reagan's discourse in 1987. Similarly, the remaining codes encompassing *equality*, *social rights*, *ethnicity*, *gender*, *justice*, and the term *fair* were not addressed during Clinton's speech, paralleling Reagan's pattern. *Freedom* was the primary focal point of Clinton's speech, mirroring Reagan. However, *liberty* shared the second-place spot with four other codes: *race*, *security*, *religion*, and *prosperity*. Under the FR attribute, the most visited sub-attribute by Clinton was *Civil Liberties* (codes: freedom 50.0%, race 10%, security 10%, religion 10%, and liberty 10.0%), accounting for 90%. The second sub-attribute visited under FR was *Social Rights and Equality* (code: prosperity 10.0%), making up the remaining 10%. Similar to Reagan's speech, *Access to Justice* stood out as the only sub-attribute under the FR attribute that did not receive any mention in Clinton's speech.

Figure 8

Codes of Checks on Government Attribute in Clinton’s Speech in 1994

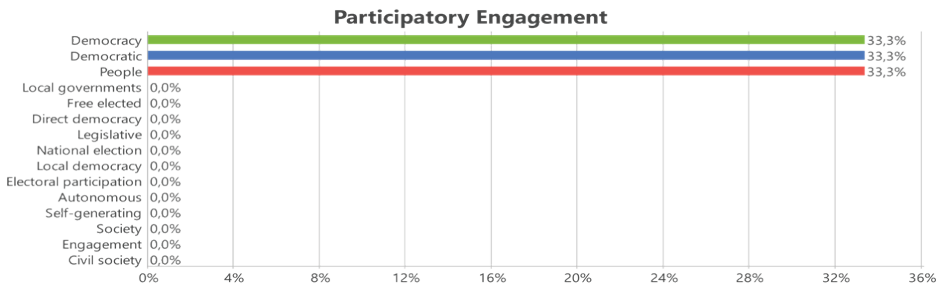

Checks on Government (CoG) emerged as the second most visited attribute of democracy in Clinton’s speech, a shift from Reagan’s where it held the third position. Clinton allocated 21.1% of the discourse to CoG, as depicted in Figure 6. Figure 8 reveals that, within this attribute, two of the mentioned codes—*force* and *power*—represent the *Effective Parliament (EP)* sub-attribute, a sequence similar to Reagan’s speech but with a difference in the omission of the code ‘*state control*’ under EP. Instead, Clinton introduced the code ‘*independent*’ as an indicator of the *Judicial Independence (JI)* sub-attribute, a notable addition absent in Reagan’s 1987 speech where JI was entirely neglected.

However, unlike Reagan, Clinton omitted the code ‘*state control*’ under EP. Notably, the *Media Integrity (MI)* sub-attribute under the CoG attribute was the only one not mentioned by Clinton in 1994, whereas both the *Judicial Independence (JI)* and *Media Integrity (MI)* sub-attributes were omitted by Reagan in 1987.

Figure 9

Codes of Participatory Engagement Attribute in Clinton’s Speech in 1994

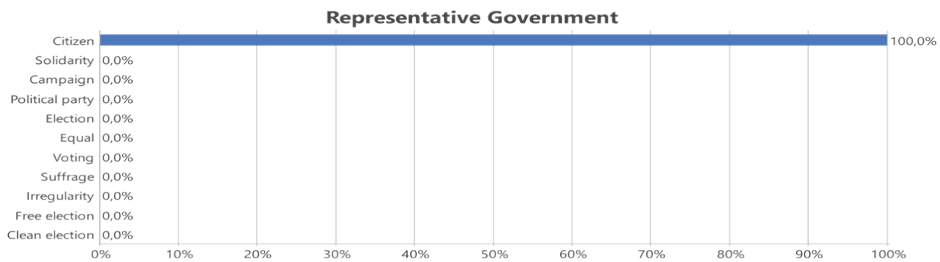

Participatory Engagement (PE) occupied the third position in Clinton's discourse on democracy (Figure 6), a shift from Reagan's speech in 1987 where it held the second place. In Figure 9, it is evident that, in Clinton's speech, the code 'people' from the sub-attribute *Electoral Participation (EP)* shared an equal ratio of 33.3% with the codes 'democracy' and 'democratic' from the *Direct Democracy (DD)* sub-attribute of the PE attribute. This distribution reflects a shift toward a more balanced representation compared to Reagan's speech.

In Reagan's speech, 'people' under the EP sub-attribute had a notably higher ratio of 87.5%, while the code 'democracy' under the DD sub-attribute followed with a lower ratio. Similar to Reagan's speech, *Local Democracy* was the only sub-attribute not visited within Clinton's discourse under the PE attribute of democracy.

Figure 10

Codes of Representative Government Attribute in Clinton's Speech in 1994

Representative Government (RG) held the fourth position among the visited attributes of democracy in Clinton's 1994 speech (Figure 6), a notable addition as it was entirely absent in Reagan's discourse in 1987. Figure 10 illustrates that, within this attribute, the code 'citizen' represents the *Elected Government (EG)* sub-attribute, holding a dominant ratio of 100.0%. This code was the sole indicator within the RG attribute, emphasizing the role of citizens in the elected government—a distinctive feature in Clinton's speech absent in Reagan's 1987 address.

After the above graphics, which reflect the codes mentioned in Clinton's speech, the code cloud is given below:

Figure 11

Code Cloud of Clinton's Speech in 1994

In Clinton's speech, the code cloud, organized from the most prominent to smaller words, reveals that the indicator codes of (1) *freedom* (Civil Liberties under FR), (2) *force* (Effective Parliament under CoG), and (3) *citizen* (Elected Government under RG) occupied the first three positions. Notably, the first indicator, *freedom*, and the corresponding attribute *Fundamental Rights* were consistent with Reagan's speech. However, the second and third indicators shifted, replacing Reagan's '*people*' (Electoral Participation under PE) with '*force*' (Effective Parliament under CoG) and '*prosperity*' (Social Rights under FR) with '*citizen*' (Elected Government under RG). The cloud further includes indicators such as '*independent*' (Judicial Independence under CoG), '*liberty*' (Civil Liberties under FR), '*democracy*' and '*democratic*' (Direct Democracy under PE), and others, as visible in the code cloud.

In summary, Clinton's focus, like Reagan's, was predominantly on the *Civil Liberties* attribute of *Fundamental Rights*. However, there were notable differences, with Clinton prioritizing *Effective Parliament* under *Checks on Government* and *Elected Government* under *Representative Government* following *Civil Liberties*. This contrasted with Reagan's emphasis on *Fundamental Rights*, followed by *Electoral Participation* under *Participatory Engagement* and *Effective Parliament* under *Checks on Government*. Additionally, Clinton's inclusion of the *Representative Government* attribute, particularly using the indicator '*citizen*', rendered his speech more comprehensive, covering at least four out of five attributes of democracy, in contrast to the three covered by Reagan.

Analysis of Biden's Speech in Warsaw, on March 26, 2022

After the analysis of Joe Biden's speech given in Warsaw – Poland on the 26th of March 2022, almost just one month after the Russian-Ukrainian war started; the ratios according to the frequencies of the codes mentioned can be seen in Figure 12 below:

Figure 12

Attributes of Democracy in Biden's Speech in Warsaw, on March 26, 2022

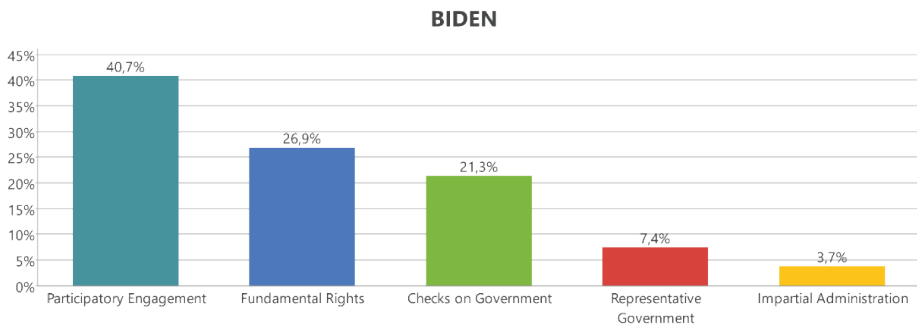

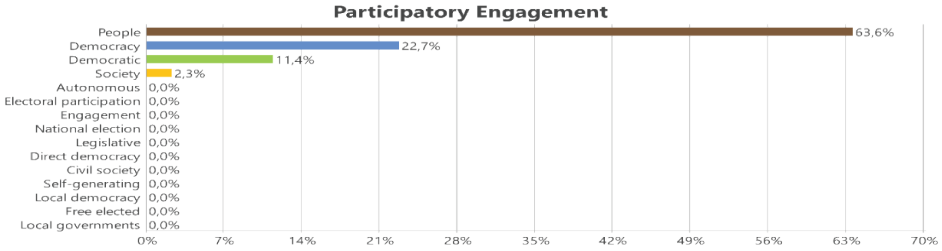
Figure 12 illustrates a distinctive pattern in Biden's speech (2022) compared to Reagan's (1987) and Clinton's (1994) addresses. *Participatory Engagement (PE)* took the lead, a notable shift from Reagan's where it held the second position, and Clinton's where it was in third place. Notably, *Fundamental Rights (FR)*, the primary attribute in both Reagan's and Clinton's speeches, lost its leading position in Biden's discourse, moving to the second most mentioned attribute. *Checks on Government (CoG)* maintained its presence among the top three attributes in Biden's speech, securing the third position, similar to Reagan's speech but divergent from Clinton's where it was in the second position. A distinctive feature of Biden's speech was the mention of the *Impartial Administration (IA)* attribute, albeit with a minimal ratio of 3.7%. This attribute had been entirely neglected by both Reagan in 1987 and Clinton in 1994.

In addition to references to the *Representative Government (RG)* attribute, similar to Clinton, Biden introduced the IA attribute, marking the first mention of this component. Despite its low ratio, this inclusion rendered Biden's speech the most comprehensive among the three, covering all five attributes of democracy with varying ratios.

After giving the figure related to the attributes of democracy, the following five figures show the analysis results for sub-attributes in Biden's Warsaw Speech on March 26, 2022.

Figure 13

Codes of Participatory Engagement Attribute in Biden’s Speech in 2022

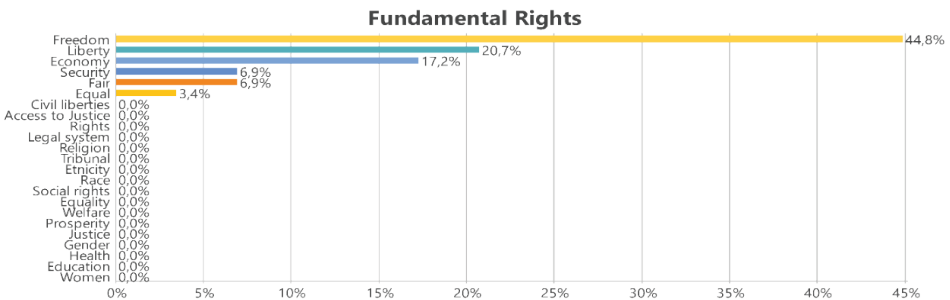

In Biden’s speech (Figure 12), *Participatory Engagement (PE)* emerged as the most visited attribute of democracy, a distinctive shift from Reagan’s 1987 speech where it held the second position, and Clinton’s 1994 speech where it occupied the third place. Figure 13 further details that, within Biden’s PE attribute, the code ‘people’ from the *Electoral Participation (EP)* sub-attribute took the lead among the indicators. Following closely were the codes ‘democracy’ and ‘democratic’ from the *Direct Democracy (DD)* sub-attribute, securing the second and third positions.

This pattern mirrored the 1994 speech by Clinton, where the same codes held the first three places with an equal ratio of 33.3%. Notably, in Reagan’s 1987 speech, the code ‘people’ under the EP sub-attribute dominated with a significantly higher ratio of 87.5%, while ‘democracy’ under the DD sub-attribute trailed with a lower ratio. Therefore, concerning the *Participatory Engagement* domain, Biden’s speech exhibited a similarity to Reagan’s, maintaining an unchanged trend in the omission of the *Local Democracy* sub-attribute, which was absent in all three presidents’ speeches.

Figure 14

Codes of Fundamental Rights Attribute in Biden’s Speech in 2022

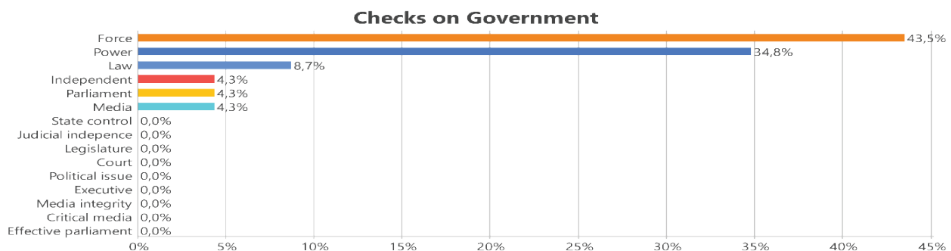

Among the three speeches under investigation, in Biden's speech (Figure 12), a notable departure was observed as the *Fundamental Rights (FR)* attribute of democracy did not secure the most mentioned position, instead taking second place after *Participatory Engagement (PE)*. Upon examining Figure 14, it becomes evident that within FR, the second most visited attribute by Biden (in contrast to Reagan and Clinton, where FR held the first place), the most frequently mentioned codes were 'freedom' (44.8%) and 'liberty' (20.7%). These were followed by 'economy' (17.2%), 'security' (6.9%), 'fair' (6.9%), and 'equal' (3.4%). Interestingly, codes like 'race', 'religion', and 'prosperity', which were mentioned in the speeches of Reagan and/or Clinton, were completely omitted by Biden. The mentions related to 'freedom', 'liberty', and 'security' aligned with Reagan and Clinton. However, in contrast to Reagan's speech, Biden's speech excluded codes like 'prosperity', 'rights', 'health', and 'women' while differing from Clinton's speech by omitting 'race' and 'religion'.

It is notable that codes such as 'equal/equality' and 'fair' found a place in the mentions for the first time in Biden's speech, indicating a deviation from the trend of neglecting *social rights, ethnicity, gender, and justice* observed in Reagan and Clinton's speeches. *Freedom* remained the central theme of Biden's speech within this domain similar to Reagan and Clinton, but specifically focusing on the FR attribute and not across all attributes. 'Liberty' retained its second-place status, but notably, 'economy' entered the discourse as the third most mentioned code. Consequently, the FR attribute's most visited sub-attribute in Biden's speech was *Civil Liberties* (codes: freedom 44.8%, liberty 20.7%, and security 6.9%) at 72.4%. The second sub-attribute, *Social Rights and Equality* comprised 'economy' (17.2%) and 'equal/ity' (3.4%), amounting to a total ratio of 20.6%. Importantly, the *Access to Justice* sub-attribute under the FR attribute was acknowledged for the first time, covered by the code 'fair' (6.9%). This shift in emphasis within the FR attribute contributed to the distinctive character of Biden's speech.

Figure 15

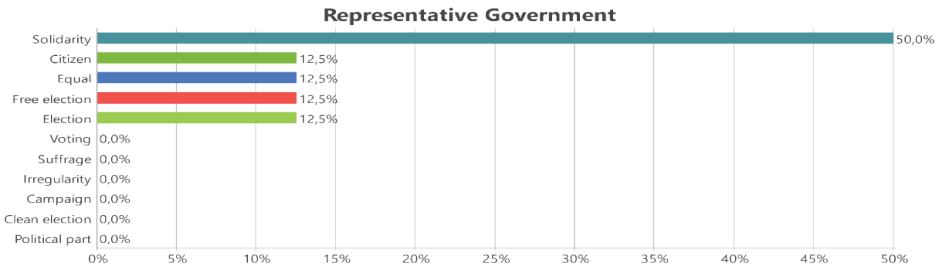
Codes of Checks on Government Attribute in Biden's Speech in 2022

In Biden’s speech, *Checks on Government (CoG)* emerged as the third most visited attribute of democracy, akin to Reagan’s emphasis (while it held the second position in Clinton’s speech) with a ratio of 21.3% (Figure 12). Figure 15 illustrates that within the CoG attribute, two mentioned codes, ‘force’ and ‘power’, representing the *Effective Parliament (EP)* sub-attribute (similar to Reagan’s speech but with their sequence changed, and mirroring Clinton’s speech with the same order) took the first two places within the domain. Together with the code ‘parliament’ (4.3%), the *Effective Parliament* sub-attribute constituted 82.6% of the first sub-attribute mentioned under the CoG attribute. This was succeeded by the *Judicial Independence* sub-attribute (codes: ‘law’ 8.7%, and ‘independent’ 4.3%) with a ratio of 13%. Notably, distinct from both Reagan and Clinton’s speeches, the *Media Integrity* sub-attribute of CoG found a place for the first time with the coded ‘media’ (4.3%). Consequently, Biden’s speech was the first among the three to encompass all three sub-attributes of the CoG domain (It is worth noting that Reagan omitted Judicial Independence (JI) and the Media Integrity (MI) sub-attributes in 1987, while Clinton omitted the Media Integrity (MI) sub-attribute under the CoG attribute of democracy in 1994).

Figure 16

Codes of Representative Government Attribute in Biden’s Speech in 2022

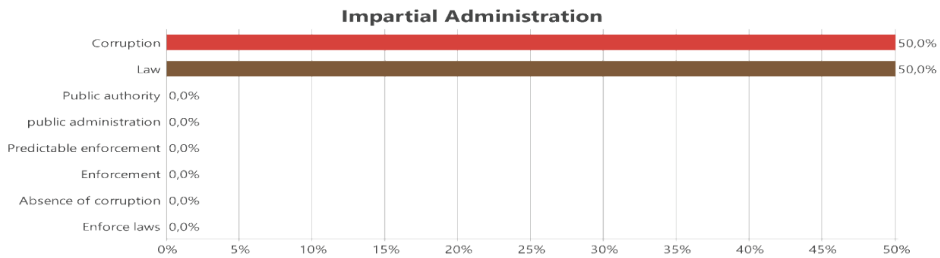

As the same as Clinton in 1994 (Figure 6), the *Representative Government (RG)* was the fourth most visited attribute of democracy by Biden in 2022 (Figure 12) as well, despite it was not mentioned by Reagan in 1987. Figure 16 above shows that, within this attribute, the code *solidarity* representing the sub-attribute of *Free Political Parties* has the first place with a ratio of 50%. It was followed by four other codes equally distributed with each having a 12,5%. The code *citizen* (which was the first with a high ratio of 100,0% in Clinton’s speech) represents the sub-attribute of *Elected Government (EG)* together with the code *election* and with both of the codes the *EG* sub-attribute was mentioned at 25%, while the sub-attributes of the *Inclusive Suffrage* (indicated by the code *equal* – 12,5%), and *Clean Elections* (indicated by the code *free election* – 12,5%) followed them. To sum up, Biden covered all four

sub-attributes of the *Representative Government* attribute also as he did for *Checks on Government*. These features increased the comprehensiveness of Biden's speech in 2022 concerning the attributes of democracy in comparison to the previous two speeches given by Reagan in 1987, and Clinton in 1994.

Figure 17

Codes of Impartial Administration Attribute in Biden's Speech in 2022

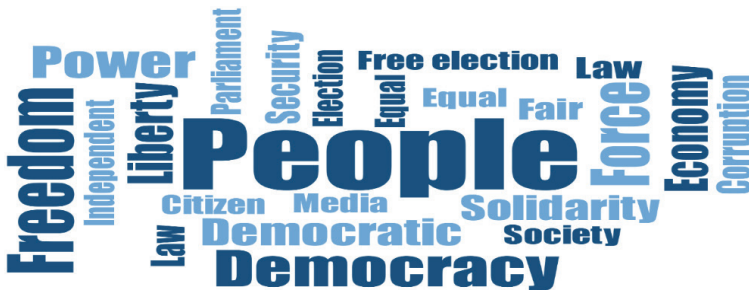

Impartial Administration (IA) was visited for the first time as the fifth most visited attribute of democracy (Figure 12) in Biden's speech in 2022 since this attribute was entirely neglected by the previous two presidents in their speeches included in the sample group (Reagan in 1987, and Clinton in 1994) of the study. Figure 17 shows that, within this attribute, the code *corruption* (*Absence of Corruption* sub-attribute under IA), and *Law* (*Predictable Enforcement* sub-attribute under IA) represent the attribute with a ratio of 50,0% each. So, Biden's speech is the first and only one mentioning the *Impartial Administration* domain of democracy among the three speeches within the sample group.

After the above graphics reflecting the codes mentioned in Biden's speech, the code cloud is given below:

Figure 18

Code Cloud of Biden's Warsaw Speech in 2022

In Biden's speech, the code cloud, arranged in descending order from the most prominent to the least, clearly reveals that the indicator code (1) 'people' (Electoral Participation under PE) is at the center and most visible, followed by (2) 'freedom' (Civil Liberties under FR), (3) 'democracy' and 'democratic' (Direct Democracy under PE), and (4) 'power' (Effective Parliament under CoG). Unlike Reagan and Clinton's speeches, 'people' took the first place for the first time, and 'freedom' fell to the second place. Different from Clinton's speech, 'force' (Effective Parliament under CoG) was replaced with 'power', and 'citizen' (Elected Government under RG) fell among the other codes. This indicates that the *second most mentioned code in Reagan's speech*, 'people' (Electoral Participation under PE), climbed to first place in Biden's speech, and the code 'force' (Effective Parliament under CoG) in Clinton's speech was replaced by the code 'power' of the same domain. In summary, it is possible to assert that *Biden primarily focused on Participatory Engagement*, while both *Reagan and Clinton concentrated on the Civil Liberties of Fundamental Rights*. Furthermore, *Biden covered almost all sub-attributes and all five attributes of democracy*. These findings provide evidence that Biden's speech has a more comprehensive approach to the attributes of democracy.

Results and Findings

After conducting a content analysis using the Maxqda software program and applying the Global State of Democracy indices to three selected speeches, which were delivered at historical breakpoints in Europe by three U.S. presidents, the following results were obtained:

(1) Changing Focus of Attributes Over Time: The analysis revealed a shift in the focused attributes of democracy over time. Both Reagan's speech (1987) and Clinton's speech (1994) predominantly emphasized the attribute of *Fundamental Rights (FR)*. In contrast, *Biden's Warsaw speech (2022)* placed a higher emphasis on *Participatory Engagement (PE)*, marking a change from the previous trend.

(2) Evolution in Focus Trend: The analysis results demonstrated a slight evolution in the trend of focus related to the content of discourses in the speeches, *moving from Fundamental Rights to Participatory Engagement*.

(3) Comprehensive Nature of Biden's Speech: The analysis provided evidence that President Biden's speech in Warsaw, Poland, on March 26, 2022, was the most comprehensive of the three. *Biden's speech covered all five attributes and sub-attributes of democracy*, with varying ratios. Notably, Representative Government (RG) and Impartial Administration (IA) attributes, neglected by Reagan and omitted by Clinton, were addressed by Biden, enhancing the comprehensiveness of his speech regarding attributes of democracy.

In conclusion, the analysis of the three speeches aligns with the respective geopolitical contexts of the time. The Brandenburg speeches by Reagan in 1987 and Clinton in 1994 occurred during the period surrounding the fall of the Berlin Wall, marking a significant era of rapid globalization, integration, and the dissolution of the Eastern Bloc and the Soviet Union. The second speech, emphasizing the code 'force' as a physical means of power, coincided with NATO expansion and the reorganization of NATO forces in Europe.

In the final speech, delivered during a hot war following Russian attacks on Ukraine, the attribute of *Participatory Engagement* took precedence over *Fundamental Rights*. This shift reflected the urgent need for Western allies to participate in designated sanctions against Russia to safeguard fundamental rights. Additionally, the replacement of the code 'force' with 'power' in this speech reflected a *strategic shift*. Power, defined as convincing allies to achieve political results, was favored over direct physical force. Despite declarations that NATO would not directly engage in the conflict, Western countries leveraged their power to support Ukraine, aiming to prolong the war and weaken Russia over time.

Notably, the Biden administration opted not to activate power as a force directly, suggesting a preference for supporting the conflict through a proxy war primarily fought by Ukrainians. This strategic choice is reflected in the shift from the frequency of the code 'force' in Clinton's speech to the code 'power' in Biden's speech.

It's important to acknowledge a limitation of this study, as only the frequencies of the codes were used for analysis, focusing on the words indicating categories in content analysis. Future research could benefit from a discourse analysis that delves into the positive and/or negative meanings of sentences, potentially employing latent analysis for a more nuanced understanding. This study sets the groundwork for further exploration and interpretation of the underlying discourse in these speeches.

Kaynakça | References

- Aalberg, T., van Aelst, P. & Curran, J. (2010). Media systems and the political information environment: A cross-national comparison. *The International Journal of Press/Politics*, 15(3), 255–271. DOI: 10.1177/1940161210367422.
- Andersen, D., Møller, J. & Skaaning, S.E. (2014). The state-democracy nexus: conceptual distinctions, theoretical perspectives, and comparative approaches. *Democratization*, 21(7), 1203–1220, DOI: 10.1080/13510347.2014.960206.
- Beetham, D. (1999). *Democracy and Human Rights*. Cambridge: Polity,18.
- Bracciale, R. & Martella, A. (2017). Define the populist political communication style: the case of Italian political leaders on Twitter, Information. *Communication & Society*, 20(9), 1310-1329, DOI: 10.1080/1369118X.2017.1328522.
- Bucy, E. P. & Evans, H. K. (2022). Media-centric and Politics-centric Views of Media and Democracy: A Longitudinal Analysis of Political Communication and the International Journal of Press/Politics. *Political Communication*, 39(2), 254-265, DOI: 10.1080/10584609.2021.1966595
- Dai, Y. & Kustov, A. (2022). When Do Politicians Use Populist Rhetoric? Populism as a Campaign Gamble. *Political Communication*, 39(3), 383-404, DOI: 10.1080/10584609.2022.2025505
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Emmer, M., Wolling, J. & Vowe, G. (2012). Changing political communication in Germany: findings from a longitudinal study on the influence of the internet on political information, discussion and the participation of citizens. *Communications: the European Journal of Communication*, 37 (3), 233-252, DOI: 10.1515/commun-2012-0013
- Geber, S. & Scherer, H. (2015). My Voter, My Party, and Me: American and German Parliamentarians on Facebook. *Journal of Information Technology & Politics*, 12(4), 360-377, DOI: 10.1080/19331681.2015.1101037.
- Illner, M. (1996). Post-Communist Transformation Revisited. *Czech Sociological Review*, 4(2), 157-170.
- Lauth, H. (2015). *The matrix of democracy: A three-dimensional approach to measuring the quality of democracy and regime transformations*. (Würzburg Working Paper Series in Political Science and Sociology, WAPS no. 6). Würzburg: University of Würzburg.
- Lauth, H. J. & Schlenkrich, O. (2018). Making Trade-Offs Visible: Theoretical and Methodological Considerations about the Relationship between Dimensions and Institutions of Democracy and Empirical Findings. *Politics and Governance*, 6(1), 78–91, DOI: 10.17645/pag.v6i1.1200.
- Luebke, S. M. (2021). Political Authenticity: Conceptualization of a Popular Term. *The International Journal of Press/Politics*, 26(3), 635–653, DOI: 10.1177/1940161220948.
- Maleki, A. & Hendriks, F. (2015). Contestation and participation: Operationalizing and mapping democratic models for 80 electoral democracies 1990–2009. *Acta Politica*, 0001-6810, 1-36, DOI:10.1057/ap.2015.10
- Møller, J. (2007). The Gap between Electoral and Liberal Democracy Revisited. Some Conceptual and Empirical Clarifications. *Acta Politica*, 42, 380–400, DOI:10.1057/palgrave.ap.5500178
- O'Donnell, G. (1993). *On the state, democratization and some conceptual problems*. Kellogg Institute, Working paper no. 192.
- Segev, E. (2019). From where does the world look flatter? A comparative analysis of foreign coverage in world news. *Journalism*, 20 (7), 924–942. DOI: 10.1177/1464884916688292.

- Shulman, H. C., Sweitzer, M. D., Bullock, O. M., Coronel, J. C., Bond, R. M. & Poulsen, S. (2022). Predicting Vote Choice and Election Outcomes from Ballot Wording: The Role of Processing Fluency in Low Information Direct Democracy Elections. *Political Communication*, 39 (5), 652–673 DOI: 10.1080/10584609.2022.2092920.
- Skaaning, S.E. (2021). *The Global State of Democracy Indices Methodology Conceptualization and Measurement Framework*. Version 5 (2021), International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) publication, Strömsborg, Stockholm, Sweden.
- Tianru, G. (2020). Comparative political communication research in the digital epoch: A typology of national communication spaces. *The Information Society*, 36(2), 59-70, DOI: 10.1080/01972243.2019.1703866.

Nation Building in Saudi Arabia: From Rentierism to Territorial Nationalism

Muharrem Hilmi Özev

Öz: Makale, Suudi Arabistan'da devam eden dinamik sosyopolitik dönüşümü ülkesel (territorial) milliyetçilik kavramı çerçevesinde ele almakta ve geleneksel, dini ve milliyetçi faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi incelemektedir. Hızlı genç nüfus artışı, rentier ekonomiyi dönüştürme zorunluluğu, hanedanlık içi yapısal dönüşüm, din kurumunun değişen rolü, kadın hakları konusu ve askerileşme sürecini içeren çeşitli unsurları Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın ülkesel milliyetçiliği geliştirme çabaları içinde geniş bir bağlamda değerlendiren makale, Suudi Arabistan'daki cari modernizasyon stratejilerinin, petrol gelirleri, petro-dolar birikimi, eğlence sektöründeki ilerlemeler ve ulus inşa çabalarının canlanması gibi önemli unsurlara bağlılıklarını ve sonuçlarını değerlendirmektedir. Suudi Arabistan içerisindeki gelişmeler kadar Suudi dış politikasını da şekillendiren uluslararası dinamikleri, jeopolitik gelişmeleri de analiz çerçevesine dahil eden makale, Suudi Arabistan'ın devam eden dönüşümünün çok yönlü doğasına dair içgörüler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Territorial Milliyetçilik, Rentier Devlet, Vehhabi İdeoloji, Modernizasyon Stratejileri

Abstract: The article investigates the dynamic sociopolitical transformation underway in Saudi Arabia, contextualizing it within the framework of territorial nationalism and examining the intricate interplay of historical, religious, and nationalist factors. The study explores various elements, including the burgeoning youth population, the reshaping of the rentier economy, internal structural changes within the ruling dynasty, the influence of Wahhabi-Salafi ideology, the evolving role of the religious institution, the women's rights issue, and the process of militarization. It sets these developments within the broader context of Crown Prince Mohammed bin Salman's endeavors to foster territorial nationalism. The article assesses the implications of contemporary modernization strategies, elucidating their connection to key aspects such as oil revenues, petro-dollar accumulation, advancements in the entertainment sector, and the resurgence of nation-building initiatives. The analysis encompasses an exploration of external factors that mold Saudi Arabia's trajectory, encompassing dynamics in international relations, regional conflicts, and shifts in the geopolitical landscape, and offers insights into the multifaceted nature of Saudi Arabia's ongoing transformation.

Keywords: Saudi Arabia, Territorial Nationalism, Rentier State, Wahhabi Ideology, Modernization Strategies

@ Assoc. Prof., İstanbul University, hilmi.ozev@istanbul.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-5240-075X>

 DOI: 10.12658/M0735
insan & toplum, 2024; 14(2): 164-188
insanvetoplum.org

 Received: 27.11.2023
Revised: 07.01.2024
Accepted: 16.01.2024
Online First: 20.01.2024

Introduction

Since its inception, factors such as Wahhabism, Islamic law, tribalism, rentierism, regional and global developments, natural resources, and the country's pivotal role in the Islamic world have collectively contributed to the formation of the Saudi identity. Nation-building initiatives in Saudi Arabia have historically diverged from those of other nations due to unique geographic, historical, and political circumstances. The foundational political structure took shape through the alliance of the Saudi and Abd al-Wahhab families in Riyadh, solidified by the transformation of Diriyah (Riyadh) into an economically endowed state (ArabNews, n.d.). On the other hand, although Saudi Arabia was never colonized, its complex alliance with Britain, marked by conflicting policies and financial support since its inception (Al Rasheed, 2010, pp. 2-3), significantly shaped its unique identity among Arab countries. Initially, Saudi Arabia's economic resources encompassed religious taxes, spoils, and foreign aid. The rentier state framework of Saudi Arabia gained added impetus with the inclusion of oil revenues in the budget since 1939. Nonetheless, the sustained reliance of the populace on conventional rentier economic practices has recently been challenged, given the country's present population of 40 million, a significant increase from 2.9 million in the early 19th century and 20 million in the early 2000s (Statista, 2023). The ongoing developments in Saudi Arabia and the concurrent nation-building initiatives predominantly emanate from this transformation in the country's socio-economic framework.

In its formative years, Saudi Arabia's identity was largely shaped by the Wahhabi faith. However, Wahhabi narrative evolved after the 1960s, assuming a pan-Islamist dimension, whose influence peaked in the 1980s, notably through foreign policy engagements, particularly in supporting mujahideen in Afghanistan. In the 1990s, the rise of radical movements like al-Qaeda posed significant challenges, prompting a search for a more "secular" identity within the Kingdom. This shift gained momentum during King Fahd's reign in the 2000s and continued to develop under King Abdullah (Dazi-Heni, 2019).

Prominent figures such as the founding King Abdulaziz ibn Saud, King Faisal ibn Abdulaziz, King Abdullah ibn Abdulaziz, and more recently Mohammed bin Salman (MBS) have actively engaged in nation-building endeavors. The conclusion of the initial generation after Abdulaziz Ibn Saud, along with the necessity to revamp the rentier state economy and society, and to preserve Saudi Arabia's international standing, has motivated MBS to embark on nation-building endeavors, including the Vision 2030 initiative. This article aims to elucidate the ongoing nation-building process that accelerated during the MBS era in Saudi society.

The Concept of Nation and Nation-Building

In this study, the concept of nation refers to a large social group with political sovereignty over a certain piece of land or aspiring to achieve it, as outlined by Johnson (2006, p. 315). Often, the social group (elites or state) that seizes the exercise of sovereignty has the power to determine the borders and transform content of the nation in interaction with other states. Nation-building, on the other hand, encompasses the historical process through which a group of people communicate and transform into a nation-state. It involves various tools, including economic, cultural, political integration, and military and bureaucratic control, democratization, women's issue, leading to the creation of shared interests, national symbols, and the development of a common citizen identity (Mylonas, 2022, p. 183).

The elite often imposes a common national identity, crucial for building majorities and ensuring legitimacy in the modern state. The actors involved in nation-building can be either the elites of the community (Mylonas, 2022, p. 183) or external actors (Hippler, 2004, p. 3-7) with interests in the region. The process itself involves three key elements: a unifying and coercive ideology, social integration around a common national identity, and the presence of a functional state apparatus capable of translating ideas into social reality (Hippler, 2004, p. 7).

Nation-building and state-building are closely related but distinct concepts (Hippler, 2004, p. 9). Nation-building aims to foster a shared sense of national identity and unity among citizens, emphasizing culture, history, values, and aspirations. It results in the creation of social cohesion and a collective national identity. Conversely, state-building focuses on establishing robust and efficient institutions that can deliver essential services, maintain law and order, and promote social justice. It centers on the development of infrastructure, governance, and legitimacy within the state. The two concepts are not mutually exclusive; instead, they are complementary and interdependent. A strong state can support nation-building by ensuring education, prosperity, and security for its people. Simultaneously, a cohesive nation can aid state-building by engaging in democratic processes, contributing taxes, and adhering to the law. While both concepts are intertwined, this article primarily focuses on nation-building.

According to Weber (1964, p. 382), the legitimacy of a political regime is rooted in the populace's belief in the rightful authority to govern, forming the foundation for their willingness to obey authority. This acknowledgment signifies a form of consent. Indeed, governments are increasingly reliant on consent, as described by Deutsch and Foltzscs (1966, p. xi). On the other hand, Walt defines the concept of a "nation" as any cohesive group with "independence" recognized within the framework of the

international order facilitated by the United Nations. A nation serves as a popular base for an effective governing body within the global order, lending it legitimacy (Friedrich, 1966, p. 31). While tradition, religion, and other commonalities play vital roles in nation-building, they may not fully capture the benefits of “independence” within the international order. Mylonas (2022, p. 189) further contends that the geopolitical landscape in which a state develops determines the extent of linguistic commonality and national cohesion, albeit partially. Hence, the legitimacy of a modern nation is built on two fundamental principles: internal broad popular support and consent and recognition from the international community, particularly the UN since 1944. Saudi Arabia’s nation-building process is guided by these two core principles: a) ensuring permanent support and consent from the populace domestically, and b) securing approval and acceptance from components of the international system, especially the UN. In essence, the nation-building process is intricately intertwined with both domestic developments and foreign policy, closely linked to international relations.

The modern nation-state utilizes various tools to protect its citizens, such as the monopoly of violence, law enforcement capabilities, and the distribution of economic value, enabling comprehensive control over all aspects of life. This authority also enables the modern state to shape the identity of its citizens, with the national identity it defines often superseding other affiliations such as tribal or civilizational identities. This linkage binds citizens to the nation-state, establishing ties that are challenging to sever or disregard. However, the allegiance of citizens to the modern nation-state is not absolute and eternal, but contingent upon the state’s ability to fulfill their fundamental material and intellectual needs, securing their consent and maintaining legitimacy. Furthermore, global and regional developments influence the processes of nation-building, as evident in recent nation-building endeavors in Saudi Arabia.

According to Huntington (2004, p. 13), the post-Cold War era has precipitated an identity crisis worldwide, propelled by factors such as the global economy’s rise, advancements in communication and transportation, increased immigration, and the global expansion of democracy, alongside the decline of the Cold War and Soviet communism as a viable economic and political system. Alhussein (2020, p. 5) also asserts that Saudi Arabia grapples with a crisis of national identity, as the absence of a cohesive social identity has led individuals to associate themselves with sectarian, regional, and tribal identities. Consequently, nation-states that fail to address the essential public needs of their citizens risk losing their legitimacy and monopoly on the use of violence, eventually facing state failure and potential fragmentation. Therefore, states, including Saudi Arabia, consistently engage in domestic and foreign nation-building activities to ensure their survival and avoid the perils of failure.

Nation-Building and Territorial Nationalism

Nationalism, which played a critical role in the development of modern European nation-states (Hutchinson, 2000, p. 651) and was based on the idea that every nation with a common culture and blood ties should have its own state Kedourie (1996, pp. 56-87), is one of the main factors in the establishment of states such as Italy and Germany and the disintegration of traditional empires. While certain scholars contend that nationalism manifests spontaneously due to particular circumstances, others posit that it arises as a deliberate project. For example, Smith (2009, pp. 23-61) underscores the significance of organic ethno-symbolism in shaping national identity. Conversely, Kedourie (pp. 56-87) posits an emphasis on elite-driven construction of national identity. Anderson (2006) and Hobsbawm (2012), to a certain extent, align their arguments with Kedourie's perspective, introducing the notions of imagined communities and invented traditions, respectively. Specifically, Hobsbawm accentuates the pivotal role of elites in formulating nationalist ideologies, particularly highlighting their influence on the creation of invented traditions. The notion of a deliberate project aligns with MBC's recent endeavors to cultivate a Saudi national identity tailored to the nuances of Saudi territories.

As Hitman (2018, p. 1) points out, when the Kingdom of Saudi Arabia gained independence in 1932, the Saudi dynasty succeeded in establishing a [proto]-nationalism in which all those who accepted the Wahhabi creed enjoyed the rights of citizenship. However, even today, it is not possible for Saudi Arabia to speak of a secular nation in the Western sense and therefore of a nation-state understanding. A typical modern nation has its own unique language yet Arabic is widely used in the 21 Arab countries as well as many non-Arab ones. Therefore, although Arabic is one of the pillars of Saudi nation-building, it cannot be claimed that the Saudi people are a separate people because of the Arabic language. As Hitman (2018, pp. 83-84) points out, the peoples and states that claim to belong to the Arab ethnicity in terms of their thousands of years of history are not limited to Saudi Arabia. The universal religion of Islam shapes the lives of approximately 2 billion Muslims beyond Saudi Arabia. The Wahhabi understanding of Islam, which is thought to be unique to Saudi Arabia, also uses a universal discourse and goes beyond being an element that defines the Saudi nation. Moreover, there have been important developments regarding the elimination of extremist elements in the Wahhabi discourse, which is frequently mentioned together with Al Qaeda, the September 11 events, and ISIS. A significant part of the recent nation-building activities in Saudi Arabia consists of these efforts. As a result, as seen in many other countries, the definition of a nation in which one or more elements of language, ethnicity, reli-

gion, or sect predominate (Smith, 1995, p. 57) has become almost impossible for Saudi Arabia under the current conditions. In this case, when defining a nation for Saudi Arabia, it is necessary to use another definition of nationalism, such as civic nationalism or territorial nationalism.

Traditionally, Middle Eastern monarchies have viewed nationalist ideologies as threats to their regimes, a stance also evident during Iran's Shah era (Snyder, 2015, p. 1039). Yet, Saudi Arabia now seeks to cultivate a distinct national identity centered on the Saudi ethos. This initiative aims to assert its interests apart from the broader Arab world and adapt its domestic politics to current contexts. The nation-building initiatives orchestrated by MBS in Saudi Arabia echo the westernization and modernization endeavors pursued in Iran during the Shah era. Nevertheless, specific factors, notably Shiite opposition initially in Iran, impeded the effectiveness of these nation-building efforts. The ultimate success or failure of Saudi Arabia's initiative remains subject to future determinations. This article explores this evolving Saudi perspective.

According to Al-Rasheed (2020), Saudi Arabia's understanding of nationalism has changed over time. This nationalism, which was initially religion-oriented, adopted an international pan-Islamist identity with the influence of the Cold War in the 1960s. During the MBS era, Saudi Arabia built a narrow Saudi nationalism supported by discourses such as "Saudi Arabia belongs to the Saudis" or "Saudi Arabia is great", which did not coincide with the liberal-looking global economic discourse it developed in order to protect its reputation in the oil markets and the accumulation of petrodollars in the West, to get rid of the difficulties brought by Salafi-Wahhabi beliefs, and to adapt to the conditions that emerged after September 11, 2001. This seemingly contradictory situation is perceived by the Saudi regime as a sustainable and manageable situation.

Yael Tamir (2019, p. 425) delineates ethnic nationalism from civic nationalism, noting that Civic (Western) nationalism flourishes in societies boasting a strong, confident bourgeoisie capable of fostering a nation with a civic ethos. "Eastern nationalism," by contrast, is observed in states lacking a robust middle class. Civic nationalism embodies a political ideology that emphasizes shared values, principles, and institutions binding citizens together, championing the significance of human rights, individual freedoms, and democracy. However, such civic nationalism does not serve as an expedient tool for nation-building in Saudi Arabia, which considers adaptation to contemporary conditions achievable without democracy. Stewart (2020, pp. 5-6) suggests that the measure of successful nation-building differs for democratic and autocratic regimes. The former seeks to promote emancipation

and collaboration within an inclusive political community, while the latter strives to ensure tranquility and stability within the polity. Additionally, as posited by Hippler (2004, p. 13), although nation-building can enhance democratic potential by mobilizing the masses, it does not necessarily guarantee genuine democracy. Rather, it can concentrate power in the hands of elites acting on behalf of the nation, potentially leading to more oppressive practices under the guise of national interest compared to feudal or traditional political powers. Numerous assertions have surfaced underscoring Saudi Arabia's perceived independence from the need for democracy in its recent transformation. Consequently, the only viable means for Saudi Arabia to legitimize state-citizen relations within an institutional framework remains *territorial nationalism*. Acknowledging this reality, the contemporary Saudi elite endeavors to steer the trajectory of Saudi nationalism.

Territorial nationalism refers to a form of nationalism based on the belief that all inhabitants of a given region should share a common national identity, regardless of ethnic, linguistic, religious, cultural, etc. differences. Territorial nationalism in a sovereign state manifests itself as the belief that all inhabitants of a country owe loyalty to the country of their birth. The memory of a defined piece of land and the people who live on it has sacred qualities. Territorial nationalists idealize citizenship. The criterion of territorial nationalism is the creation of a mass folk culture based on the common values and traditions of the people with the aim of building a mass of loyal citizens. In Moaddel's words (2014, p. 13) “[i]n the modality of territorial nationalism, political sovereignty belongs to the people who inhabit a given territory. Connections to this territory, rather than religious affiliations or ethnicity, define membership in the political community. The nation is the source of legitimacy, religious and political functions are differentiated, and individual identity is territorial nationalistic, like being an Algerian, Egyptian, Iranian, or Turkish.”

Certainly, the distinction between the concepts of Arab nationalism (qawmiyye) as an ideology aimed at fostering unity and a collective Arab identity in the Arab world and “wataniyye” (Çetinsaya, 2005),¹ underscores the significant influence of territorial nationalism in the region. Despite the longstanding tension between the ideologies of qawmiyya and wataniyya since the 20th century, influenced by various factors such as resource distribution, political dynamics, and historical heritage, these two concepts have coexisted, often mutually reinforcing each other in certain

1 Although Hitman (2018, p. 81) used the concept of kawmiyya in the context of Saudi Arabia to indicate that Wahhabism has evolved over time into a concept that defines those who belong to the modern Saudi national collective group and excludes non-Wahhabis, the concept of kawmiyya is used in the literature as a concept that mainly defines Pan-Arabism.

contexts. While Saudi Arabia underscores territorial nationalism, it has articulated discourses that encompass both *qawmiyya*, serving to maintain its influence across the Arab world, and *wataniyya*, emphasizing the nation's interests.

Saudi Arabia's historical evolution of territorial nationalism finds its roots in the early formation of the Wahhabi faith. The initial characterization of non-Wahhabi entities as infidels with justifiable harm laid the groundwork for a proto-territorial nationalism, asserting conquered territories as "liberated." International recognition of these borders followed the kingdom's establishment in 1932. To navigate global and regional shifts, Saudi Arabia strategically employs Salafism and Wahhabism to advance foreign policy interests and address allied expectations. Recent developments, driven by economic diversification and international positioning concerns, underscore the nation's prioritization of territorial nationalism.

In the Eurocentric Westphalian system, nationalism is an ideology associated with the nation-state, based on the principle of sovereignty, and has become a fundamental norm within the global state system, particularly following the decolonization processes in the Third World. Arabism, previously characterized by an ethnic connotation, transitioned into a national bond through the lens of nationalism, giving rise to Arab nationalism, which subsequently evolved and waned as a product of this historical progression (Tibi, 1990, pp. 1-26). Following the 1967 Arab-Israeli War, wherein Egypt lost its prominent role in Arab nationalism and politics, pan-Arabism declined in influence and was supplanted by Saudi Arabia, which was bolstered by its oil revenues (Barnett, 1995). The void left by the waning influence of Arabism was gradually filled by Islamist ideologies, including Salafi-Wahhabi, the Muslim Brotherhood, and subsequently Shiite variants. Notable events such as the 1973 oil crisis, 1979 incursions at Masjid al-Haram (Grand Mosque) staged by the Juhaiman group which necessitated intervention from France to suppress and, allegedly, prompting Saudi Arabia to adopt more stringent religious practices (BBC, 2019), the 1979 Islamic Revolution in Iran, the subsequent Iran-Iraq War, unauthorized protest held by Iranian pilgrims in 1987 (Crace, 2015), the 2003 invasion of Iraq, and the 'Arab Spring' uprisings in 2010 have cemented Saudi Arabia's position as the preeminent, if not the sole, enduring "significant" country within the Arab world. This scenario has provided a material foundation for the regional (Arab world) aspect of the pursuit of territorial nationalism, further fortified by MBS's de facto assumption of power.

Nation-Building Activities in Saudi Arabia

Saudi Arabia's contemporary nation-building endeavors are intricately linked to the country's 21st-century socio-economic development. The resolution of the royal succession matter, arising from the aging of the post-founding King Abdulaziz generation, necessitated a comprehensive review of the regime-people relationship. Under the leadership of MBS, policies such as the transformation of the rentier economy, liberalization in religious and social domains, and initiatives like Vision 2030 have been pursued. Simultaneously, the strategic promotion of territorial nationalism is reinforced through endeavors to rediscover historical icons.

From Rentierism to Territorial Nationalism

The social contract based on rentierism requires a trade-off between political participation and economic security: the state provides material comfort and patronage to various groups, expecting loyalty from them in return (Obi, 2004, p. 111). This system, which is based on revenues from natural resources such as oil, encourages authoritarian regimes and hinders democratic developments. This reduces the autonomy of society (Morse, 1999, p. 14) by limiting the development of the industrial bourgeoisie and the working class (Obi, 2004, p. 115).

Saudi Arabia is a typical rentier state that relies heavily on oil revenues to finance public spending and the well-being of its citizens. Especially since the 1970s, the rise in oil prices has increased the ability of the state to shape society. The rentier state in Saudi Arabia led to a decline in opposition movements in the 1970s. The Saudi economic system, including the merchant class, has come under the domination of the state (Hertog, 2012), with government-controlled projects and limited private sector participation. However, due to the risk of declining oil revenues caused by the depletion of oil resources and fluctuations in oil prices, as well as the inadequacy of the current production structure in the face of rapidly increasing population and welfare demands, doubts about the sustainability of the rentier economy have recently started to deepen. As a matter of fact, the ratio of oil production to GDP in Saudi Arabia, which was 54% in 2008, decreased to 20% in 2016 and was 23% in 2021 (WorldBank, 2023). This leads to the decline of the welfare state and the questioning of the legitimacy of the ruling elite. Modernizing Saudi Arabia's rentier economy is, therefore, pivotal for nation-building, requiring a shift from traditional loyalty fostered by rentierism to ideological allegiance. This transition demands a redefined citizen-state relationship anchored in a territorial nationalist framework focused on Saudi Arabia. Funded by accumulated petrodollars, these nation-building efforts aim to strengthen citizens' loyalty to the state.

Saudi Arabia's reliance on natural resources, particularly oil, has historically fueled its economy but also rendered it susceptible to global oil price fluctuations. This dependence, coupled with structural challenges such as rising domestic consumption, a burgeoning young population, voluntary unemployment, and inefficient wealth utilization, questions the sustainability of the monarchy's welfare model. Recognizing the need for economic diversification in a post-oil era, the discourse of nationalism in Saudi Arabia underscores modernization efforts. This discourse serves the dual purpose of securing the ruling elites' regime by renegotiating the existing rentier social contract and legitimizing the restructuring of relations between the people and the ruling elite. This process, as Davidson (2013, pp. 49-90) points out, is part of a pre-emptive and controlled reform process.

In response to challenges like declining oil prices, budget deficits, demographic pressures, and environmental concerns (Hameed, 2020), Saudi Arabia has initiated economic diversification strategies through Vision 2030. This comprehensive plan includes reforms in tourism, renewable energy, manufacturing, education, and job creation, exemplified by the NEOM project, a city focusing on technology, innovation, and culture with a \$500 billion budget (Baumann, 2019, p. 12). The reforms aim to involve the public in production, promote "Moderate Islam" (BBCNews, 2017), curb radicalism, and enhance women's rights. However, the success of these changes is uncertain, considering the significant societal and political shifts required, potentially impacting the existing rentier social contract and the legitimacy of the Saudi Dynasty. Achieving lasting stability necessitates a transformation (Ulrichsen, 2015, pp. 85-109) in "Saudi First" discourse (Alhoussein, 2019), emphasizing territorial nationalism and addressing crucial aspects such as the economy, religious interpretations, women's rights, and foreign policy in the post-oil era.

The realization of this project seems hindered by Wahhabism's ideas on the women's question, including the notion of asceticism, which suggests contentment with less. Saudi Arabia has faced a global reputation for its restrictive treatment of women, with past restrictions on travel, driving, business ownership, and public employment without male permission. Recent reforms, however, have led to positive steps in improving women's social freedom (Bager, 2023). Increased participation in production and consumption processes, particularly among women and youth, is expected to fuel democratic demands, necessitating an ideology that aligns with contemporary requirements to channel these demands for the benefit of the state and society (Gause III, 2018, p. 38). In the case of Saudi Arabia, territorial nationalism, under the charismatic leadership of MBS, serves as this guiding ideology. The populace, instilled with nationalist sentiments, is shedding the inertia of rentier

state practices, making it easier to mobilize them for employment and fostering greater ownership of their country through work, earnings, and taxes. However, the challenge arises from the possibility that an empowered citizenry engaged in taxation and employment may demand greater accountability and challenge authoritarian structures with democratic aspirations, prompting Saudi Arabia to reinforce its authoritarian grip through a corporatist approach (Hertog, 2004).

Rentierism in Saudi Arabia is not merely a static or internal phenomenon but a dynamic and international one (Baumann, 2019, p. 1). The historical and global influences shaping the rentier state include factors such as colonialism, geopolitics, globalization, and technological change. Counter-revolutionary policies adopted by Saudi Arabia to safeguard the monarchy from Arab nationalist and leftist ideologies were not solely focused on domestic politics but had wider implications. Particularly in the context of the global fight against communism, the United States viewed Saudi Arabia as a natural ally. Despite the nationalization of the Saudi oil giant Aramco in the 1970s, recent initiatives under MBS have partially opened up the kingdom to international partnerships. Key institutions such as the Saudi Arabian Monetary Authority (SAMA), established in the 1960s, were developed with the guidance of US consultants, exemplifying the significant role played by Western consultants in the nation-building process. Aramco, the U.S. Embassy in Riyadh, John Philby, the World Bank, and the Ford Foundation are just some of these consultants (Baumann, 2019, p. 11). Additionally, Saudi Arabia's oil wealth has been instrumental in supporting social welfare in Western countries (Baumann, 2019, p. 7), enabling the United States to cover trade and budget deficits while maintaining the global reserve currency status of the dollar through petrodollar recycling (Baumann, 2019, p. 8). Although Saudi Arabia plans to make radical changes in state-society relations through the reduction of public employment, increasing indirect taxes, and privatizing basic public services with the Vision 2030 project, these changes are still carried out by Western consultants and maintain patrimonial relations (Baumann, 2019, p. 11).

The tumultuous period catalyzed by the Arab Spring has significantly disrupted the regional order, challenged the dominance of authoritarian regimes and paved the way for democratic transitions across the region. Democracy, in this context, entails a commitment to periodic accountability and the continuous endorsement of the populace's consent. However, the Saudi monarchy have vehemently opposed the notion of democracy, striving to uphold the authoritarian character of prevailing regime. To counteract the influence of the Arab Spring movements, the Saudi regime initially reinforced conventional rentier state practices. Nonetheless, the sustainability of these practices became increasingly precarious due to the looming threat of resource

scarcity. Despite attempts to renew and expand resources, it became apparent that the distribution of oil revenues alone could no longer suffice as a means of securing legitimacy, owing to factors such as the growing appeal of democratic ideals and the rapid rise of the young and educated population. Consequently, recent nation-building endeavors in Saudi Arabia and the recalibration of Arab nationalism in accordance with the kingdom's political and social imperatives represent endeavors aimed at surmounting this critical juncture.

The practical manifestation of this nationalist rhetoric predominantly involves the classification of any critique of the Saudi regime and MBS beyond the regulated boundaries of domestic politics as a threat to national security (securitization), thus morphing into an authoritarian coercive instrument. This narrative of nationalism is intricately interwoven with MBS's charismatic persona and reform initiatives. By forging a connection between MBS and the founding king Abdulaziz, particularly through diverse social media and propaganda mechanisms, MBS is portrayed as the architect of a new Saudi Arabia, where the monarchy's authority is reinstated under shifting circumstances, characterized by a novel economic blueprint and contemporary advancements in the post-oil era. This notably highlights one of the foremost indicators of the territorial nationalist paradigm that is being cultivated under the dynamic stewardship of MBS (London, 2022).

In the Saudi Arabian labor market, foreign workers currently constitute a significant majority, while citizens often prioritize higher salaries and shorter working hours, leading to a prevalent preference for employment in the public sector. Conversely, foreign workers occupy roles in labor-intensive and lower-paid positions within the private sector. With foreign workers constituting 37% of the workforce in Saudi Arabia (GLMM, 2023), this dynamic presents challenges for local citizens, including issues such as unemployment, capital outflow, dependency on foreign labor in various sectors, and social imbalances. Consequently, the 'localization' and 'Saudiization' program has been initiated (Salih, 2010, p. 169), aiming to address voluntary unemployment and pave the way for a new social contract in the post-oil era through the cultivation of a shared sense of responsibility (Barua, 2017).

The launch of the Vision 2030 initiative in Saudi Arabia is expected to bring about substantial changes in the relationship between the state and society, leading to a transformation of the traditional social contract. The projected shift in the economic model will prompt a reconfiguration of the dynamics between the state and the citizen, leading to a departure from the conventional patronage model and paving the way for comprehensive political and social reforms (Kinninmont, 2017, pp. 26-36). Under the Vision 2030 project, the emphasis on nationalism aims to

address the concerns, interests, and future aspirations of the country's predominantly young population, 60% of whom are under the age of 30 (BBCNews, 2017), while also ensuring the continuity of the current regime. This renewed focus on "secular" nationalist discourse seeks to establish a foundation and justification for the economic measures undertaken amid existing structural pressures. However, in this new social contract, the principal focus lies not on the society but on the state, specifically the regime itself (Alhoussein, 2019).

Saudi Arabia's endeavors to transition from a rentier state have gained momentum under MBS, with an increase in the private sector's share in the economy, a more cautious distribution of oil revenues by the government, and diversification of private enterprises, leading to significant Saudi investments overseas. However, despite these developments, public service subsidies and state employment remain high, and the patronage networks of the princes persist. Political organization remains constrained, and societal reliance on the state persists. Consequently, it is more apt to characterize the recent nationalist discourse emerging in Saudi Arabia not as "civic democratic" nationalism but as territorial nationalism. Within this context, the transformation of the rentier economy stands as the heart of Saudi Arabia's recent state-building endeavors, albeit posing one of its most challenging aspects.

Wahhabism and the Place of Religion in Nation-Building

The Peace Treaty of Westphalia in 1648 granted each nation-state the right to determine its own religion (Gesley, 2017), signifying the shift of nationalism from its initial religious origins to a more secular character during the 19th and 20th centuries. Likewise, ongoing nation-building efforts in Saudi Arabia have led to a diminishing role of religious institutions and clergy. However, it is evident, particularly in instances like Türkiye and Egypt, that a wholly secular interpretation of nationalism in Islamic countries, akin to that in the West, is not widely embraced by the populace. Furthermore, considering the global resurgence of religious influence, as highlighted by Huntington (2004, p. 15), it is expected that the emphasis on religion will influence the emerging nationalistic narrative in Saudi Arabia, given its unique circumstances.

The cultural and religious significance of Mecca and Medina has not only shaped Saudi Arabia's identity but has also solidified the Saudi royal family's position as the custodians of these revered sites. Religion serves as a pivotal factor in uniting diverse social factions within the expansive geography of the country. To bridge the divides inherent in such a diverse landscape, the Saudi state has historically relied on the tenets of the Wahhabi creed. However, recent developments suggest a growing

recognition that the Wahhabi doctrine alone may not suffice in fostering national unity within Saudi society or integrating the kingdom into the global community (Hammond, 2021), (Henderson, 2022).

The implementation of modern projects that aim to involve all segments of society, such as Vision 2030, within Saudi Arabia's foundational intellectual background of Wahhabi-Salafi thought and tribal tradition, is not possible. This is contingent on uniting all citizens on a common ground, which necessitates establishing a broad conceptual identity within the Saudi Arabian society that encompasses horizontal and vertical dimensions without regard for class, belief, sect, or religion. Such a comprehensive societal identity leaves no room for any ideology other than a sense of Saudi patriotism, or a form of territorial nationalism centered on Saudi Arabia. The backdrop of recent innovations in the religious sphere, such as the promotion of a moderate Islam, also stems from this kind of nationalist understanding, particularly those attempted under the leadership of MBS.

The fabric of Saudi Arabian society was historically woven around the tenets of the Wahhabi faith, marginalizing sub-groups such as Shiism and Sufism, and exerting control over dissident groups through the manipulation of oil revenues. The recent discourse on "Moderate Islam" has given rise to policies aimed at grounding the legitimacy and nationalism of the modern state, fostering stronger and enduring bonds between the state and its citizens. The concept gained prominence in the aftermath of the September 11 attacks, initially serving as a response to global efforts against extremism. Over time, "moderate Islam" has evolved into a comprehensive strategy for religious reformation and has become intertwined with the historical narrative of the state. Figures such as Khalid al Faisal have begun to argue that the kingdom on the path of moderation is "represented by those who adhere to their religion, those who are proud to be Arabs, and those who cling to their Saudi identity (Areef, 2018).

The adoption of the Charter of Makkah by Saudi Arabia in 2019 (Faddis, 2019) and the increased emphasis on the country's pre-Islamic historical sites and Nejd-based Saudi culture (Shaikh, 2023) are significant manifestations of this concept's application in the realm of international relations. These historical landmarks are not only sources of national pride but also key components in the kingdom's efforts to boost tourism, an essential resource in its transition away from the rentier economy model (Al-Rasheed, 2020). The promotion of "Moderate Islam" reflects the nation's quest to address regional and domestic political, economic, and social challenges under the framework of the new discourse of Saudi nationalism. Moreover, the emergence of "Moderate Islam" post-9/11 aims to restructure the established religious institutions in the country under the leadership of MBS, curbing their influence on

society and politics (Alhussein, 2020, pp. 4-5), and transforming Islam into a tool for nation-building and legitimacy.

During the evolution of the rentier state, the significant role assigned to the religious institution and clergy in the process of integrating large segments of society into economic production and consumption must deviate substantially from the practices of the rentier state. Traditionally, religious teachings advocating contentment with limited resources (asceticism) have played a crucial role in helping people endure hardships during the establishment phase and cope with reduced opportunities during periods of declining oil prices. In the past, the clergy held considerable powers to intervene in social functioning on behalf of both religion and the state. However, currently, with society transitioning into one that adopts production and consumption and is closely linked to the state, it appears unfeasible for the religious institution to retain its former position and function. Moreover, with the growing influence of social media, the demands of the youth, and the pressures concerning women's rights and human rights, it is evident that the clergy may encounter marginalization in society in the forthcoming period. Nonetheless, despite the narrowing scope of its activities, the religious institution will continue to serve as a crucial social cohesive force in Saudi Arabia, as in all societies, particularly within the context of endeavors to construct territorial Saudi nationalism.

MBS often invokes the founder, King Abdulaziz bin Saud, in his pursuit of reforms for Saudi Arabia, while sidestepping the role of religion and the dynasty in the kingdom's future (Alrebh, 2022), (Ulrichsen & Sheline, 2019). This strategy aims to position MBS as the spearhead of the reform movement. Revitalized nation-building endeavors under MBS's leadership emphasize patriotic fervor, touting new economic initiatives, technological advancements, and the central role of the crown prince. Rather than extolling the devout Saudi citizen who spreads Islam and supports Muslim causes worldwide, the emphasis is placed on the Saudi citizen dedicated to the economic advancement of the nation. This new citizen is instrumental in identifying the regime's perceived 'traitors', 'violators', and 'subversives' at the local, regional, and international levels. The contemporary portrait of the citizen is not one subservient to the clergy and rewarded by the state for compliance but rather an innovative young entrepreneur and advocate of the regime, eagerly participating in the acquisition of newly issued shares of the oil company Aramco (Al-Rasheed, 2020). At the heart of these initiatives, the crown prince is portrayed as a charismatic leader.

In 2022, the Saudi government declared that the Saudi state was established in February 1727, preceding the notable alliance between Muhammad ibn Saud and Muhammad ibn Abd al-Wahhab in 1745. This significant historical milestone,

while opposed by religious authorities due to potential parallels with Christian traditions, serves to reinforce Saudi identity and nationalism in contrast to other identity elements (Kinninmont, 2017). This development highlights Mohammed bin Saud's role as a local leader and unifier of the Arabian Peninsula and emphasizes the diminishing historical influence of the Wahhabi religious establishment (Henderson, 2022). As a result, the ulama are constrained to the realm of religious services, necessitating a less prominent role in social and economic affairs in accordance with the state's new regulations, emphasizing obedience to the ruling authority, and providing Islamic support for its contentious initiatives. However, this does not entail the removal of Wahhabism from its central position; instead, it signifies an attempt to restore the ulama to the more restricted social influence they held before the 1980s (Hammond, 2021).

One of the important developments that is expected to cause a radical change in the functionality of the religious institution is the efforts to develop the entertainment industry. Saudi Arabia has committed to investing \$64 billion in the entertainment industry by 2030 (BBC, 2018). For this purpose, the "General Entertainment Authority" and the "General Cultural Authority" were established in 2016. By promoting arts events, hosting international events, and meeting the demands of young people, it aims to reinforce the commitment of young people to their leader MBS and the future of the regime in a new understanding of Saudi nationalism (Cioffoletti, 2019).

For Saudi Arabia, a pivotal external factor reshaping the role of the religious institution was the waning need for the Salafi-Wahhabi ideology in combating communism, particularly following the end of the Cold War. In the 1990s, as groups previously focused on countering communism redirected their attention to Western countries, the Salafi-Wahhabi ideology became a liability for Saudi Arabia. The September 11, 2001 attacks exacerbated this challenge, magnifying Saudi Arabia's predicament. The JASTA law (Congress, 2016), passed by the US Congress, yet to be enforced due to Saudi Arabia's objections, revealed the extent of the country's international isolation stemming from the Salafi-Wahhabi ideology.

Consequently, the prominent role of the religious institution during Saudi Arabia's inception phase remains significant. With the suppression of the Brotherhood in the 1930s, the ulema and religious establishment found a limited but notable place in Saudi politics. Their resurgence during the Cold War aimed to counter communism and withstand the repercussions of the Iranian revolution. More recently, attempts have been made to curtail the influence of the ulema once again, leading to growing discontent among radical Salafists, certain members of the dynasty, and ordinary

citizens invested in the status quo (TheEconomist, 2022). Another critical factor is the pivotal role of bureaucracy in the process of national transformation, from the state's initial establishment to its ongoing evolution (Mylonas, 2022, p. 189). The bureaucratic apparatus serves as the backbone for facilitating this transformative journey in Saudi Arabia.

Global And Regional Dynamicsand Saudi Territorial Nationalism

Saudi Arabia, a significant middle power, exerts substantial influence in global oil markets, shapes the foreign policies of developed nations through its robust defense industry sector, distributes oil revenues to both domestic and international beneficiaries, and effectively shields its internal affairs from regional upheavals such as the Arab Spring (Mitreski, 2021, p. 298).

According to Mylonas, states facing high-threat environments tend to prioritize nation-building efforts to foster internal unity. The external threat of territorial loss, particularly through the fifth column, incentivizes ruling elites to pursue strategies promoting linguistic and national cohesion. The extent to which this occurs is contingent upon prevailing global dynamics and international circumstances. In this context, Saudi Arabia's recent pursuit of nationalist policies is a response to international trends. Simultaneously, Saudi Arabia possesses the capacity to impact regional and global developments, a potential that is already manifesting (Hoffman, 2023).

In the post-Cold War era, the emergence of autocratic powers like Russia and China, characterized by successful economies and social structures, has underscored the viability of autocratic and anti-democratic approaches. Consequently, the emphasis on moderate Islam and territorial nationalism is better understood as an endeavor to comprehensively address the internal, regional, and economic challenges faced by the state.

Factors such as the limitations of US protection in meeting Saudi Arabia's security needs, evidenced by incidents such as drone attacks on oil facilities, the Iran-US JPOA agreements, and the JASTA law, have prompted the Saudi elite to consolidate the internal social structure. The Saudi-led assaults in Yemen serve to position MBS as a heroic figure through sudden success, while also countering the expanding Iranian influence in the region. These threat perceptions necessitate the unification and consolidation of the Saudi populace under a territorial nationalist ideology.

In the context of the Arab world, where leaders like Nasser and Saddam have failed to solidify their influence, Saudi Arabia has uniquely positioned itself as a pivotal regional

player. Its strategic alliance with the Western world, combined with its custodianship of sacred sites, notably during the 1973 oil crisis and subsequent distribution of oil revenues to Arab nations, has contributed to its heightened significance. The challenges arising from the aftermath of the Iraq invasion in 2003 and the Arab Spring further propelled Saudi Arabia to the forefront, assuming the role of an ambassador of Arab identity and bolstering territorial Arab nationalism under the leadership of MBS. Its significant role in the custodianship of the country's holy sites and influence over Salafi currents has solidified its dominant position in the Arab world.

Recent efforts in Saudi Arabia have been focused on consolidating domestic politics, spearheaded by the 'Saudi First' principle (Alhussein, 2019), (Blumberg, 2020), while simultaneously shaping the region to align with its own foreign policy interests and threat perceptions. The military intervention in Yemen, launched by Saudi Arabia under MBS's leadership in 2015, was instrumental in reinforcing MBS's authority and reinforcing the nationalist Saudi identity in opposition to perceived threats, notably Iran (Kinninmont, 2017, p. 24). The 'Decisive Storm' operation against the Houthis in Yemen aimed to elevate MBS's standing during his ascent to the crown prince (Alhussein, 2019), prompting strong reactions and criticism from external parties. Notably, the Saudi government fiercely rebuffed criticism and engaged in diplomatic disputes with certain Western nations, sparking concerns over potential economic repercussions and prompting efforts to mitigate tensions through diplomatic channels (Alhussein, 2019).

The collective aspirations articulated by the masses during the Arab Spring, advocating for a cohesive "Arab world," persist to this day. The surge in democratic demands has compelled both internal and external status quo forces, perceiving the shift in the Arab world as a threat, to collaborate. Recognizing the need for an intellectual foundation to bridge the legitimacy gap, Saudi Arabia embraced the concept of a "revised new Arab nationalism" aligned with its own interests. Alhussein notes that the state introduced the Criminal Code for Crimes and Financing of Terrorism to criminalize the Muslim Brotherhood and to exert greater regulation and control over the media. Subsequently, the leadership has been implementing these directives, fostering a perception of hypernationalism within the nation (Alhussein, 2020, p. 5).

During the early phases of the Arab Spring, the popular movements garnered support from US President Barack Obama, which was grasped with apprehension by Saudi Arabia and the UAE. This further heightened their anxieties about regime security, already stirred by the democratic aspirations of the Arab Spring and the burgeoning appeal of political Islam, including movements like the Muslim Brotherhood, in the processes of democratic transition. This sense of 'abandonment'

(Quilliam, 2020, p. 97) has contributed to the perception of a power vacuum, leading Saudi Arabia, the UAE, and Qatar to pursue assertive foreign policies in the Middle East (Ragab, 2017, p. 38). Meanwhile, Türkiye's increasing influence in the region has elicited concern among Gulf countries, owing to its historical legacy and the democratic and Muslim structure (Ibish & Cook, 2017).

The resurgence of Arabism and Islamism ideologies in the wake of the Arab Spring has once again gained significance across the region, posing dual challenges for the survival of the Saudi regime (Alhusein, 2020, p. 4). Consequently, the newly constructed Saudi nationalist identity, fostered under MBS's modernist vision for transformation, can be seen as an 'intellectual balancing' strategy to navigate the identity crisis in Saudi Arabia amid internal and external pressures. Nonetheless, Arabism and Islam will continue to remain integral pillars of the Saudi nation (Alhusein, 2020, p. 5). Indeed, the Saudi government has reengaged clerics like Aid al-Qarni to counteract the influence of the Sahwa movement.

The ongoing process of normalization with Israel in the Arab world, initiated by Bahrain and the UAE and steered by the USA, signifies a fresh interest-driven identity shaping within the dynamics of regional politics (Kneall, 2023). This shift, influencing the Arab identity, is likely to impact Saudi Arabia. The repercussions of the regional geopolitical transformation, following the Arab Spring, have intensified Saudi Arabia's concerns for regime security, prompting the emergence of a new Saudi identity and the development of territorial nationalism. In this evolving context, the positioning of Israel has shifted from being the 'other' to a strategic business partner, while the Palestinian issue has been deprioritized. Consequently, Saudi Arabia's stance appears to be isolating itself from traditional Arab nationalism and Islamist ideologies.

In the aftermath of the Arab Spring, one of the notable elements of the Gulf's nationalist narrative is the growing prominence of 'militarization.' Particularly in Saudi Arabia, an escalating trend of militarization intertwined with social and political shifts has become apparent. Ardemagni (2020) characterizes this phenomenon as 'militarized nationalism,' describing it as a system of military values, symbols, collective experiences, role models, and memories, promoted to foster a sense of national belonging and cohesion. Notably, the military intervention in Yemen by Saudi Arabia and the UAE against the common enemy Iran represents a significant milestone in the nation-building process, fueling nationalist sentiments within domestic politics through foreign military involvement. Moreover, this militarized nationalism is reflected in Saudi Arabia as a consolidation of power in the hands of MBS, bringing the military structure to the forefront during the reform process.

On the other hand, I would like to state that the primary impediment to establishing robust armies in the Gulf countries, despite substantial expenditures, is the absence of a coherent military doctrine. Articulating national security objectives necessitates a clear definition of national identity, namely, through nationalist ideology. Thus, while militarization reinforces the phenomenon of nationalism, the development of formidable armies in today's territorial nation-states is contingent upon robust territorial nationalism and patriotism. Despite its limitations, Arab nationalism has historically mobilized Arab armies and populations against Israel, sustaining its relevance over the years. Conversely, the defeat of Arab armies has equated to the collapse of Arab nationalism. Moreover, military doctrines are fundamentally rooted in the principles of nationalist ideologies. Consequently, the resurgence of territorial nationalism in Saudi Arabia, which formerly perceived Islamist and nationalist ideologies as threats to regime security, is poised to foster a robust doctrine and ideological fortification within the military. From a military standpoint, the resurgence of territorial nationalism may lead to both the fortification of armies and the transformation of the region's traditional monarchical structures into dominant authoritarian states under strong autocratic rule.

Conclusion

The drive to foster territorial nationalism in Saudi Arabia, a long-standing endeavor, has surged during the MBS era. Notably, the emphasis on 'moderate Islam' warrants internal and external support. Furthermore, the intensified focus on 'militarization' and its corollary, 'patriotic consciousness,' alongside the restructuring of historical narratives for a cohesive national identity, underline the cultural elements. Initiatives promoting national solidarity, such as museums and commemorative events, and the integration of youth into the global entertainment milieu play vital roles. Simultaneously, perpetuating the discourse of Iranian expansionism internally and externally, and implementing 'localization' policies to substitute foreign labor with local workforce, represent key elements in the revival of territorial nationalism.

It is imperative to consider that domestic socio-political shifts, such as the promotion of moderate Islam and dynastic power dynamics in Saudi Arabia, will invariably impact foreign policy and international relations. Saudi Arabia seeks to navigate the preservation of Wahhabi ideology and the clerical establishment, striving to establish a relatively secular nationalist framework rooted in moderate Islam and avert potential religion-state conflicts. Nonetheless, significant contentions are anticipated in this endeavor.

An ideology emphasizing Saudi Arabia's "Arabness" is poised to impact societies identifying as Arab in various ways. The essential intellectual and material resources required to propagate such a discourse throughout the Arab world, positioning Saudi Arabia as its central hub, are readily available. With control over a significant share of Arab media and a sizable cohort of Western-educated Saudi nationals equipped with advanced cognitive and practical skills, alongside annual oil revenues in the hundreds of billions, and cumulative petrodollars amounting to trillions, Saudi Arabia possesses the means to realize this vision. Notably, the nation's minimal social tensions, apart from the Shiite-Sunni divide in the eastern regions, allow it to utilize its oil wealth to implement modernization policies effectively and smoothly. The paramount criterion here is the enhancement of citizen welfare and the maintenance of social stability through these endeavors.

However, internal challenges and external pressures that may run counter to Saudi Arabia's genuine interests pose the most significant obstacles to the successful progression of this initiative. Initiatives aimed at altering long-standing behavioral patterns of the regime, which have become entrenched as cultural norms, and reducing its reliance on Islam could instigate a backlash from the royal family or religious leaders, thereby weakening the regime's legitimacy. Moreover, like other forms of nationalism, MBS's populist territorial nationalism in Saudi Arabia has garnered both advocates and detractors, potentially leading to the exclusion of opposing factions. Efforts to promote Saudi Arabia as the cultural hub of the Arab world may trigger competition with Egypt, while an empowered Saudi Arabian hegemony, bolstered by territorial Arab nationalism, risks unsettling and estranging other Gulf states. Navigating the complexities of harmonizing the Saudi national identity, Gulf identity, and Arab identity, as well as managing the adaptation to broader global identities like Muslim, Western ally, and independent sovereign Saudi nation, presents significant challenges. It is crucial that nationalist discourse and nation-building efforts align with economic development and welfare improvements to yield success. Failure to do so may provoke resistance from segments accustomed to rentier state practices, thereby impeding the assimilation of modern state practices. Additionally, potential objections from entrenched factions adhering strictly to the Wahhabi creed pose a significant risk to the administration's transformative ambitions in the foreseeable future.

The successful integration of Arabist and Islamist ideologies within the framework of territorial Saudi nationalism is poised to redefine Saudi Arabia's relations with Arab and Islamic nations, elevating them to a new level. However, the excessive exaltation of Saudi land and its people through territorial nationalist rhetoric may potentially estrange other Arab and Muslim populations, necessitating a delicate

balance in Saudi Arabia's approach. Moreover, given the longstanding alliance between Saudi Arabia and the United States and the substantial American influence in the country across economic, political, military, and bureaucratic domains, the development of a new identity, ideology, or citizen that contradicts the demands of Western allies, particularly in the region, is implausible. The historical presence of US experts in shaping Saudi Arabia's bureaucratic structure during the 20th century further underscores this reality. Consequently, the new discourse of Arab nationalism is unlikely to pose an existential threat to Israel at the regional level and will not jeopardize the regional interests of Western nations.

References

- AGSIW. (2016). Gulf Societies in Transition: National Identity and National Projects in the Arab Gulf States. https://agsiw.org/wp-content/uploads/2016/06/National-Identity_Web.pdf
- Alhussein, E. (2019). Saudi First: How hyper-nationalism is transforming Saudi Arabia. *European Council On Foreign Relations*. Saudi First: How hyper-nationalism is transforming Saudi Arabia | ECFR
- Alhussein, E. (2020). Saudi Arabia Champions "Moderate Islam," Underpinning Reform Efforts. AGSIW. https://agsiw.org/wp-content/uploads/2020/12/Alhussein_Saudi-Moderate-Islam_ONLINE.pdf
- Al-Rasheed, M. (2020). The New Populist Nationalism in Saudi Arabia: Imagined Utopia by Royal Decree. *LSE*. <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/05/05/the-new-populist-nationalism-in-saudi-arabia-imagined-utopia-by-royal-decree/>
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
- Alrebh, A. F. (2022). Saudi Arabia at 90: Ushering in a Neo-Saudi state?. *Middle East Institute*. <https://www.mei.edu/publications/saudi-arabia-90-ushering-neo-saudi-state>
- ArabNews. (n.d.). Diriyah. <https://www.arabnews.com/Diriyah>
- Ardemagni, E. (2020). Militarised Nationalism in the Gulf Monarchies: Crafting the Heritage of Tomorrow. *LSE*. <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/05/16/militarised-nationalism-in-the-gulf-monarchies-crafting-the-heritage-of-tomorrow/>
- Areef, M. K. (2018). Ma'had al Ameer Khalid al Faisal lil I'tidal. *Al Madina*. <https://www.al-madina.com/article/>
- Bager, J. (2023). Meet the US women who have just opened a PR office in Saudi Arabia. *Arab News*. <https://www.arabnews.com/node/2271096/saudi-arabia>
- Barnett, M. N. (1995). Sovereignty, Nationalism, and Regional Order in the Arab States System. *International Organization*, 49(3), 479-519. <http://dx.doi.org/10.1017/S002081830003335X>
- Barua, S. (2017). Localization in GCC- a vision for Middle Eastern countries. *SG Analytics*. <https://www.sganalytics.com/blog/education-structure-localization-gcc/>

- Baumann, H. (2019). The transformation of Saudi Arabia's rentier state and 'the international'. *Globalizations*. <https://doi.org/10.1080/14747731.2019.1573870>
- BBC. (2018). Saudi Arabia to invest \$64bn in entertainment. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43152289>
- BBC. (2017). Crown prince says Saudis want return to moderate Islam. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41747476>
- Blumberg, F. (2020). "Hypernationalism"? The Debate on Identity and Nationalism in the Gulf. *Readkong*. <https://www.readkong.com/page/hypernationalism-the-debate-on-identity-and-nationalism-5365509>
- Cioffoletti, M. (2019). The Restructuring of Saudi Arts and Entertainment. *AGSIW*. <https://ag-siw.org/the-restructuring-of-saudi-arts-and-entertainment/>
- Congress. (2016). Justice Against Sponsors Of Terrorism. *The US Congress*. <https://www.congress.gov/114/plaws/publ222/PLAW-114publ222.pdf>
- Çetinsaya, G. (2005). 'Vataniye' ile 'Kavmiye' Sarkacında Irak milliyetçiliği. *Anlayış*. <http://www.anlaysia.net/makaleGoster.aspx?dergiid=23&makaleid=4217>
- Davidson, C. M. (2013). *After the Sheikhs: The Coming Collapse of the Gulf Monarchies*. Oxford University Press.
- Dazi-Heni, F. (2019). How MbS Rethinking Saudi Nationalism. *Italian Institute For International Political Studies (ISPI)*.
- Deutsch, K. W., & Foltz, W. J. (1966). *Nation Building in Comperative Contexts*. Routledge.
- Faddis, S. (2019). How Crown Prince Mohammad bin Salman (MBS) has brought seismic changes to Saudi Arabia: Martin Luther goes to Riyadh. *The Washington Times*. <https://www.washingtontimes.com/news/2019/nov/13/how-crown-prince-mohammad-bin-salman-mbs-has-broug/>
- Friedrich, C. J. (1966). Nation-Building?. In K. W. Deutsch, & W. J. Foltz, *NationBuilding in Comperative Contexts* (pp.27-33). Routledge.
- Gause III, F. G. (2018). Saudi Regime Stability and Challenges. In M. Al-Rasheed, *Salman's Legacy The Dilemmas of A New Era in Saudi Arabia* (pp. 31-44). Oxford University Press.
- Gesley, J. (2017). The Peace of Westphalia. *Library of Congress Blogs*. <https://blogs.loc.gov/law/2017/10/the-peace-of-westphalia/>
- GLMM. (2023). Gulf Labour Markets, Migration, and Population (GLMM) Programme. *Gulf Migration*. <https://gulfmigration.grc.net/>
- Hameed, S. (2020). Political Economy Of Rentierism In The Middle East And Disruptions From The Digital Space. *Contemporary Review Of The Middle East*, 7(1), 54-89. <https://doi.org/10.1177/2347798919889782>
- Hammond, A. (2021). Reordering Saudi Religion: Mbs Is Defanging Wahhabism, Not Dethroning It. *The Maydan*. <https://themaydan.com/2021/09/Reordering-Saudi-Religion-Mbs-Is-Defanging-Wahhabism-Not-Dethroning-It/>
- Henderson, S. (2022). Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing The Role Of Wahhabism.

- The Washington Institute*. <https://www.washingtoninstitute.org/Policy-Analysis/Saudi-Arabia-Adjusts-Its-History-Diminishing-Role-Wahhabism>
- Hertog, S. (2004). Building The Body Politic: The Emerging Corporatism In Saudi Arabia And The Gulf. *Arabian Humanities*. <https://doi.org/10.4000/Cy.187>
- Hertog, S. (2012). A Rentier Social Contract: The Saudi Political Economy Since 1979. *Mai*. <https://www.mei.edu/Publications/Rentier-Social-Contract-Saudi-Political-Economy-1979>
- Hippler, J. (2004). *Nation-Building: A Key Concept For Peaceful Conflict Transformation?* (B. Stone, Trans.) Pluto Press.
- Hitman, G. (2018). Saudi Arabia's Wahhabism And Nationalism: The Evolutio Of Wataniyya into Qawmiyya. *Digest of Middle East Studies (Domes)*, 27(1), 79-96. <https://doi.org/10.1111/dome.12131>
- Hobsbawm, E. (2012). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Hoffman, J. (2023). The Arab Gulf's New Nationalism. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2023/08/07/saudi-arabia-uae-emirates-nationalism-mbs-mbz/>
- Huntington, S. (2004). *Who We Are?*. Simon & Schuster.
- Ibish, H., & Cook, S. A. (2017). Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests. *AG-SIW*. <https://agsiw.org/cooperation-amid-diverging-interests/>
- Johnson, H. M. (2006). *Sociology: A Systematic Introduction*. Allied Publishers.
- Kedourie, E. (1996). *Nationalism*. Blackwell Publishers.
- Kausch, K. e. (2018). Jamal Khashoggi in the European Parliament: Mohammed bin Salman's Saudi Arabia: Reforms, Alliances, Regional Role. *GMF*: <https://www.gmfus.org/news/jamal-khashoggi-european-parliament-mohammed-bin-salmans-saudi-arabia-reforms-alliances>
- Kinninmont, J. (2017). Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation. *Chatham House*.
- Knell, Y. (2023). Saudi Arabia getting closer to Israel normalisation deal, prince says. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-66879342>
- London, D. (2022). Crown Prince Mohammed bin Salman's people. *Middle East Institute*. <https://www.mei.edu/publications/crown-prince-mohammed-bin-salmans-people>
- Mitreski, A. (2021). Kingdom of Saudi Arabia: A RentierMiddle Power in Pursuit of Global Leadership of the Islamic Community. In G. Abbondanza, & T. S. Wilkins, *Awkward Powers: Escaping Traditional Great and Middle Power Theory* (pp. 285-304). Palgrave Macmillan.
- Moaddel, M. (2014). Modalities of National Sovereignty: Territorial Nationalism versus Islamic Fundamentalism in Muslim Majority Countries. *Population Studies Center*. <https://web.archive.org/web/20150905231513/http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr14-816.pdf>
- Morse, E. (1999). A New Political Economy of Oil?. *Journal of International Affairs*, 53(1), 1-48. <https://www.jstor.org/stable/pdf/24357782.pdf>
- Mylonas, H. (2022). The Determinants of Successful Nation-building: Macro-sociological Politi-

- cal Modernization and Political Alliance Structures. *Nationalities Paper*, 50(1). <https://doi.org/10.1017/nps.2020.97>
- Obi, C. I. (2004). Nigeria: The Oil State and the Crisis of Nation-building in Africa. In J. Hippler, *Nation-building: A Key Concept for Peaceful Conflict Transformation?* (pp. 111-123). Pluto Press.
- Quilliam, N. (2020). Role of External Powers: Global Actors (Part I). In S. Bazoobandi, *The New Regional Order in the Middle East* (pp. 95-102). Palgrave Macmillan.
- Ragab, E. (2017). Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring. *The International Spectator*, 52(2), 37-42. <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1309101>
- Salih, A. (2010). Localizing the Private Sector Workforce in the Gulf Cooperation Council Countries: A Study of Kuwait. *International Journal of Public Administration*, 33(4), 2010 s.169., 33(4), 169-181. <https://doi.org/10.1080/01900690903304183>
- Shaikh, A. (2023). The National Museum of Saudi Arabia is an emblem of culture. *GulfNews*. <https://gulfnews.com/kurator/life/the-national-museum-of-saudi-arabia-is-an-emblem-of-culture-1.1682419623636>
- Smith, A. D. (1995). *Nations and Nationalism in a Global Era*. Wiley.
- Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and Nationalism*. Routledge.
- Snyder, R. S. (2015). The Arab uprising. *International Affairs*, 91(5), p. 1027–1045. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/ia/INTA91_5_06_Snyder.pdf
- Statista. (2023). Population in Saudi Arabia. <https://www.statista.com/statistics/1067068/population-saudi-arabia-historical/>
- Stewart, K. L. (2020). Democratic and Autocratic Nation Building. *Nationalities Papers*, 1-8. <https://doi.org/10.1017/nps.2020.24>
- Tamir, Y. (2019). Not So Civic: Is There a Difference Between Ethnic and Civic Nationalism?. *Annual Reviews*, 419-434. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-022018-024059>
- TheEconomist. (2022, 01 8). Many Saudis are seething at Muhammad bin Salman's reforms. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/01/08/many-saudis-are-seething-at-muhammad-bin-salmans-reforms>
- Tibi, B. (1990). *Arab Nationalism: A Critical Enquiry*. (M. F.-S. Sluglett, Trans.) Macmillan Press.
- Ulrichsen, K. C., & Sheline, A. (2019, 09). Mohammed bin Salman and Religious Authority and Reform in Saudi Arabia. *Baker Institute*: <https://www.bakerinstitute.org/research/mbs-political-religious-authority-saudi-arabia>
- Ulrichsen, K. C. (2015). *Insecure Gulf: The End of Certainty and the Transition to the Post-Oil Era*. Oxford University Press.
- Weber, M. (1964). Politics as a Vocation. In H. H. Gerth, & C. W. Mills, *Max Weber: Essays in Sociology*. Routledge.
- WorldBank. (2023). Oil rents (% of GDP) - Saudi Arabia. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PETR.RT.ZS?locations=SA>

Byung Chul Han, *Ötekini Kovmak: Günümüzde Toplum, Algı ve İletişim*,
Çev. Mustafa Özdemir, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023, 92 s.

Değerlendiren: Bahar Akpınar

Günümüzde iletişimin hızlı bir şekilde gelişme göstermesi sosyal hayatta kurulan insan ilişkilerinde değişme ve gelişme yaşanmasına ivme kazandırır. Bu değişimle birlikte gündelik hayatımızda yer alan zaman, mekân, yabancı, mesafe, öteki gibi kavramların değişim ve dönüşümüne de neden olmaktadır. Dijital bir dünyanın insan ilişkisinde ve iletişimde mekân tasavvuru kaybolmuş, zaman ve mesafe flulaşmış olacak şekilde ilişkiler sürekliliğini ve gelişmesini sürdürmektedir. İletişim, insan hayatını kuşatmasından dolayı iletişimde yaşanan gelişmeler küresel ölçekte toplumların iletişim ağlarını etkilemektedir. Oluşturulan yeni dijital iletişim ağları yeni dünya kurlmalarına ve insanlara farklı bakış açısı geliştirmelerine sebebiyet vermektedir.

Güney Koreli filozof Byung Chul Han, günümüz hakkında farklı toplumsal konulara temas etmiş ve Türkçe literatüre kazandırılmış birçok eseri bulunmaktadır. Kültür kuramı, dijitalleşme, medya, fenomenoloji, iktidar, neoliberalizm, kapitaliz ve kültürlerarası felsefe gibi konular üzerine çalışmalar yapmakta ve teoriler geliştirmektedir. İletişim ağlarının dünyayı çepeçevre sardığı ve her toplumun birbiriyle bir şekilde iletişim kurduğu günümüzde iletişim üzerine çalışmalar yapılmış olsa da her eserinde kendi üslubuna uygun şekilde ifadeler kullanan Byung-Chul Han bize *Ötekini Kovmak (Günümüzde Toplum, Algı ve İletişim)* adlı eseriyle farklı bir pencereden bakmayı sunmuştur. Türkçe dilinde neşredilen bu çalışmasında

@ Doktora Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, baharakpınar68@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-4486-2724>

DOI: 10.12658/D0369
insan & toplum, 2024; 14(2): 189-193
insanvetoplum.org

Han, bakış, ses, mahremiyet, mesafe, beden konularını ötekinin kaybı, aynılığın varoluşu(cehennemi) üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmeyi yaparken neoliberalizm ve dijitalleşmenin etkisini birçok düşünürlerle bağlantı kurarak okuyucuya on iki bölümde sunmaktadır.

Byung-Chul Han, “Aynının Terörü” adlı bölümde, öteki olarak var olan şeylerin yok olduğunu ve aynı olanın pozitif oluşuna yerini verdiğini ifade eder. Han, farklı bir bakış açısı sunarak; insan bünyesini hasta eden şey, mahrumiyet ya da yasaklama olmadığını, aşırı iletişim ve tüketim; her şeye izin verme ve her şeyi olumlama olduğunu söyler. Aynının terörü, bugün insan hayatının her bir noktasına tesir etmektedir. Hiçbir deneyim kazanmadan her yere seyahat eder, lakin bir kavrayış olmaksızın her şey hakkında malumat edinilir. Aynı zamanda insan, bir serüven ve heyecan peşindedir fakat hep aynının içerisinde yol almakta olduğunu vurgular. Bu aynı kalma süreci küreselleşme içerisinde yer almaktadır. Küreselleşme çılgınlığının çılgın teröristleri yarattığını ifade eder. Onun için küreselin şiddeti olarak tekil olan hiçbir şeyin olmadığını ve küreselleşme bunu yok etmektedir. Han, her şeyin değiş tokuş sirkülasyonunun içinde olduğunu düşünür. Günümüzdeki egemen küresel düzen aynıyı mutlaklaştırır. Hatta yazar, ötekilerin bile aynı olduğunu ifade eder. Yine otantiklik için de terör başlığını eserinde kullanır. Onun için otantiklik herkesin ağzındadır ve neoliberalizmin her şekilde reklamında olduğu gibi özgürleşme adı altında da kendini göstermektedir. Kendi olma yolundaki otantiklik, sürekli kıyaslama yolundadır. Bu kıyaslama mantığıyla bizler başat olanı da aynılığa götürdüğümüzü söyler. Bugünlerde, herkes başka olmak isterken bu başkalığın, farklı olma arzusunun içerisinde aynılığı barındırmaktadır. Aynılık ise, başkalık aracılığıyla kendini kabul ettirmektedir. Terör ifadesini kullanarak küreselleşmenin farklı olanı yok ettiğini ve farklı olmanın içindeki aynılığın varlığının ciddiyetinden bahseder.

Yazarın eserinde bahsettiği bir diğer mevzu kaygıdır. Kaygıyı tetikleyen öncelikli unsurlar olarak; yabancı, tekinsiz ve bilinmeyen görüşündedir. Han için, herkes toplumsal uyumculuğu cisimleştirir. Toplumsal hayatta bizlerin nasıl davranış sergilememiz, düşünmemiz, algılamamız gerektiğini düşünürse bizler de o şekilde davranmakta olduğumuzu ifade eder. Herkes nasıl hayatın tadını çıkarıyorsa bizler de o şekilde haz almaktayız. Yazar, Heidegger’in kaygı noktasında ölümle yakın bağ kurduğu söyleminden faydalanır. Ölüm, basitçe varlığın sonu anlamına gelmez aksine olma biçimidir. Ölüm, sahil benliğinin varlığının kanıtıdır. Artık ölüm benim ölümüdür. Han ise ölüme, günümüzde tüm olumsuzlukların yaşamdan uzaklaştırılmaya çalışıldığı gibi ölüm de sessizliğe büründürülmüş olmasından bahseder. Han, aslında ölümü bile kaygı anlamında aynılaştırdığını düşündürmektedir. Diğer bölümde kaygının eşliğinden bilgiler sunmaktadır. Kaygılar eşikte ortaya çıkar ve tipik bir eşik hissidir.

Onun için, eşik bilinmeyene bir geçiş sağlar. Eşiğin ötesinde tamamen farklı bir varlık durumu başlamasından ötürü ölümü her zaman eşiğe atfedildiğini ifade eder. “Yabancılaşma” bölümünde ise, bizlere yabancıнын olumsuzluğunun kovulduğu bir konfor alanından bahseder. Bu alan like ile çözüme kavuşur. Dijital ekran bizleri yabancıнын olumsuzluğundan, tekinsiz olandan giderek daha fazla koruyacaktır. Hiper-iletişimin şeffaflığı yabancılığın ve gizemin olmadığı alanlardır. Günümüzün gerçeği olan iletişim teknolojikleşmesi yakınlık-uzaklık kavramları bulanıklaştırır ve kişiler arasında yabancı kavramını yok etmektedir. Dolayısıyla yazar da bu bölümde yabancılık kavramının kişiler için anlamsız hale geldiğini ve öteki kavramının yok olduğunu diler getirmektedir.

Yazar, günümüzde var olan iş ilişkilerini Marx’ın yabancılaşma teorisini eleştirisiyle ortaya koyar. Emeğe yabancılaşma, işçinin ürettiği ürününe bir nesne olarak görmesidir. İşçinin ürettikleri elinden alınır. İşçinin eylemi kendinin gerçekleşmesinin/ edimselleşmesinin yitimine neden olur. Fakat yazar, bugün post-Marksist bir dönemde yaşadığımızı ifade eder. Neoliberal rejimde sömür artık yabancılaşma ve kendini gerçekleştirme yitimi değil, aksine özgürlük ve kendini optimize olarak vuku bulmaktadır. Burada beni çalışmaya zorlayan, yabancılaştıran sömürücü olarak bir öteki yoktur. Han için, bugün yeni bir yabancılaşma biçimi ortaya çıkmıştır. Söz konusu olan emeğe bir yabancılaşma söz konusu değildir, yıkıcı bir kendine-yabancılaşma ya da kendi kendinden yabancılaşma var olduğunu ifade eder. Eseri meydana getiren bir diğer bölüm “Karşıt Bedenler” bölümüdür. Dünya, karşıtlığın negatifliğini giderek daha fazla yitirir. Dijital medya bu gelişmeyi hızlandırır niteliktedir. Dijital düzen, yeryüzünün düzenine terstir. Bugün, imajlar giderek karşıtlığını kaybetmektedir. Dijital imajlar, her türlü büyü, sihir ve hazdan yoksundur. Artık izleyiciyi büyüleyen, kendinden geçiren kendilerine has bir hayata karşı mesajları yok olduğunu söyler. Aslında dijitalleştirme onun için, insanları her an ulaşılabilir kılmakta ve özel olan her şeyi nesnelendirmektedir.

Eserinin “Bakış” bölümünü yazar, her türlü öngörü ve hesaplaşmadan kaçan ve kaygı uyandıran tamamen öteki, kendini bakış olarak gösterdiğini ifade eder. Han için, günümüzde birçok bakış yok olmaktadır. Artık tahakkümde bakış olmadan gerçekleşir. Panaptikon bakışın tahakkümüne dayanır ve panaptikon’un sakinleri, gardiyanları görmeden onların bakışlarına teslim edilmektedir. Diğer yandan Orwell’in gözetim devleti de bakış tahakkümü vardır. Tele-ekranlar sayesinde bakış gerçekleşir. Baskı bir bakış olarak kendini dışa vurur. Bakıştan sonra sese vurgu yapan yazar, sesin başka bir yerden, dışarıda olandan, ötekinden geldiğini yazar. Han, bu bölümde Kafka ve eserlerinden yararlanır. Kafka’nın Yasa Önünde veya Şato gibi anlatıları; negatifliği, erişilmezliği, tamamen ötekini her tür temsilden katan gizemini etkileyici bir şekilde

betimler. Ses, bilincin altında yatan o derin katmana nüfuz eder. Yine bakışta da aynı derinlik ve yoğunluk hakimdir. Mesela, mektuplar onun için bedeninin ortaya koyduğu bir ürünken dijital sistem bu durumu ortadan kaldırmaktadır ve bütün yazılar birbirinin aynıdır. Burada bize söylemek istediği Han'ın dijital medyanın öteki kavramının karşımızdaki halini yok ettiği ve mesafesizliğin ortaya çıktığıdır. Bakıldığı zaman bugün dijital ortamlarda bedenlerimiz yoktur ve aynı zamanda bedensizliğin yanı sıra jest, mimik, ses tonu vb. durumlarında varlığı söz konusu olmamaktadır.

“Ötekinin Dili” bölümünde; yazar, dünya öznel olan bir ruhtan başka hiçbir şeye izin vermeyen dijital ağların ürünüdür, der. Dijital ekranlar hayrete müsaade etmezler. Sanat ve felsefe, ötekine şaşırtıcı ötekiliğini geri vermek mecburiyetindedir. Yazar için, dijital iletişim, her çeşit uzaklığı ortadan kaldırmak adına tasarlanmıştır. Dijital medya aracılığıyla, günümüzde ötekini mümkün olduğu ölçüde yakınımıza çekmeye çalışırız. Fakat Han, bunun aksine onu daha fazla yok edeceğimizi ifade eder. İnsan kendini ötekinin ötekiliğine ve yabancılığına maruz bırakmaya hazır olmalıdır. Han için bizler eğer kendimiz değilsek özgür bireyler de değilizdir. Aynı zamanda kendilik bir sorumluluk ve yükür. Levinas kendiliğin yük konusu hakkında, Ben'in varoluşsal durumu kendisini yorgunluk olarak ifade eder. Günümüzde yapabilmenin /-ebilmenin mutlaklaştırılması neoliberal üretim şeklini zorlaştırır ve beni ötekilere karşı körleştirir. Dolayısıyla ötekinin kovulmasına yol açar. Yapabilme yetersizliği kendini farklı bir yorgunluk, öteki adına bir yorgunluk biçiminde açığa çıkarır. Böylelikle Levinas, artık onun bir ben yorgunluğunun olmadığını ifade eder. Artık, yorgunluk ve bezginlik kavramlarını geliştirir. İlksel bezginlik olarak Ben'in her türlü girişiminden kaçan bir pasifliği ifade eden bezginlik, ötekinin zamanını başlatır. Yorgunluk ise, kendiliğin zamanında ortaya çıkar. Sonuç olarak yazar, neoliberal üretim ilişkisinin özel olarak ürettiği *Ben* göz önüne alındığı vakit, hayata yeniden ötekinden bakmak ve yine sorumluluğun dilini öğrenmek, ötekine kulak vermek, ona cevap vermek gerektiğinden bahseder. Han, Levinas'a atıf yaparak dil, birinin başkaya karşı sorumluluğundan başka bir şey değildir şeklinde bölümü sonlandırır.

Han on ikinci ve son bölüm başlığını “Dinlemek” olarak belirlemiştir. Han, gelecekte muhtemelen dinleme adlı bir meslek oluşacağını bildirmektedir. Çünkü artık ötekini bulmak hayli zor olacaktır. Bundan dolayı belirli bir ücret karşılığında ötekine kulak verilecektir. Onun için, bugün dinleme yetimizi daha da çok yitirmekteyiz. Dinleme, ötekini konuşmaya davet eder, onu ötekiliğine bırakır. Yazar için, böylelikle dinleme şifa dağıtıcı olabilir. Elias Canetti'ye göre dinleyicinin suskunluğu, küçük iç çekişlerle kesilir, bunlar kişinin yalnızca dinlemediğini aynı zamanda kişinin her cümlesiyle eve bir adım atıyormuş hissettirir. Han ise Cannel'in sözlerine bu iç çekişlerin

sesini, konukseverliğin işareti ve herhangi bir yargı barındırmayan bir onaylama olarak bakmaktadır. Analog iletişimde genel itibariyle bir alıcı vardır. Dijital iletişim ise, kişisel bir muhatap, bir ses olmaksızın ortaya çıkan, kişisellikten arındırılmış bir iletişimi teşvik eder. Ötekinin mevcudiyeti olmadan, iletişim hızlandırılmış bir enformasyon değiş tokuşuna dönüşür. Artık ortada herhangi bir ilişki yoktur, sadece bir bağlantı vardır.

Kişiye biçim verecek olan öteki artık ortada yoktur. Ötekinin kayboluşunu dijitalleşme, neoliberalizm sistem ve küreselleşme olguları ile desteklemektedir ve aynının pozitifliği açılan boşluğu doldurduğu görülmektedir. Han, eserinde alışılmış teori bilgilerinin yerine diğer eserlerinde de olduğu gibi okuyucuyu düşünmeye davet etmektedir. Bugün farklı olma peşinde olan insanın aynı olmanın içerisinde olduğunu ve aynılık onun için patolojik bir olgu olarak seyretmektedir. Kaybolduğunu düşündüğü acıyı, mahremiyeti, mesafeyi ötekinin kayboluşu üzerinden değerlendirmektedir. Disiplinlerarası bakış açısıyla bugünün sorunlarını ele alarak neoliberalizme eleştirel bir yaklaşım sergileyen Han, günümüz toplumunu öteki üzerinden bir bakış kazanarak ortaya koyduğu bu eser, literatüre oldukça özgün bir katkı sağlamaktadır.

Orkhan Valiyev, *Azerbaycan Milliyetçiliği: Azerbaycan'ı Cumhuriyete Götüren Süreç*, Ankara: Nobel Yayınları, 2023, 195s.

Değerlendiren: Burcu Temür

Despite the fact that the concept of nationalism has been examined by many scholars, it has not been possible to find a common definition in the literature in general. Nationalism studies are usually examined in primordial, ethno-symbolist and modernist approaches. In this context, according to the modernist theory on which the author also based his book, nationalism emerged together with modernity as a result of different revolutions that began in the 18th century.

This work was written by Orkhan Valiyev as a Ph.D. thesis. The author received his bachelor degree in philosophy in Baku and his Ph.D. from the department of Political Science and Public Administration from Sakarya University in 2020 with the thesis titled, "The Nationalization Process of Azerbaijan in the Tsarist Era: 1850-1920¹." Dr. Valiyev who discusses the formation process of Azerbaijani nationalism in his work currently works as the head of department of Political Science and Philosophy at Khazar University in Azerbaijan. The book was prepared based on the Ph.D. thesis. The first edition of the book was published by Türkiye Notları Publications in 2020 with the title, "Nationalism in Azerbaijan: The Formation of the Nation

1 Translated by Burcu Temür

@ Doktora Öğrencisi, Khazar Üniversitesi, burcu.temur@khazar.org

id <https://orcid.org/0000-0002-9149-2236>

DOI: 10.12658/D0370
insan & toplum, 2024; 14(2): 194-197
insanvetoplum.org

and Nation-State².” The second edition was published by “Nobel Publications” in 2023 with the title, “Azerbaijani Nationalism: The Process that led Azerbaijan to the Republic³.” The author’s articles published previously are in parallel with the subject of the book and the approach he advocates regarding the origins of nationalism. He examined nationalism in Azerbaijan in his other publications within the framework of the modernist approach.

The primary purpose of Dr. Valiyev who supports that nation building process in Azerbaijan began during the Tsarist Russia era is to try to demonstrate that Miraslov Hrosh’s “small nation” concept is a suitable tool for comprehending nation building process of Azerbaijan. Hrosh, who is one of the supporters of the modernist theory, divided the stages of the small nations’ nationalism process into A, B and C phases. In this regard, it is argued that whereas national awakening occurred in phase B, the real political demand emerged in phase C (p.28). According to “small nation” concept of Hrosh, the phase A corresponds with the period of academic interest, the phase B corresponds with the period of development of national sense and patriotism, and phase C corresponds with the period of the massification of national movements (p. 51).

The book, which is predicated on the idea that nationalism evolved with modernity, consists of seven chapters including an introduction, a conclusion and a bibliography. The first part is titled, “Nation and Nationalism⁴.” In this section of the book, the terms of modernity, individual and nation are explained in detail, and moreover theories of nationalism and Hrosh’s “small nation” concept which forms the framework of study are examined and the theoretical information is provided within this framework comprehensively. In the second chapter titled, “Mirze Feteli Ahundzade as a Modern Educator in the First Phase of Nationalization⁵,” Ahundzade was the catalyst for nation building process in Azerbaijan, which corresponds with phase A. The chapter’s theoretical framework was formulated within the scope of the enlightenment thought influenced by Ahundzade, who unintentionally triggered nationalism in Azerbaijan. In the third chapter of the book titled, “The Influence of Romanticism in the First Phase of Nationalization and Ali Bey Hüseynzade⁶,” was based on Hüseynzade’s ideology in order to explain the second phase of nationalization. In this context, Hüseynzade’s influence on the formation of Azerbaijani nationalism

2 Translated by Burcu Temür

3 Translated by Burcu Temür

4 Translated by Burcu Temür

5 Translated by Burcu Temür

6 Translated by Burcu Temür

is explained within the framework of the romanticism movement and this section is evaluated within the framework of Hrosh's B phase. The influence of Mehmet Emin Resulzade, who had a significant role in the emergence of Azerbaijani nationalism, is covered in the fourth chapter titled, "The Formation of the State in the Last Phase of Nationalization and Mehmet Emin Resulzade⁷," which corresponds to phase C. Lastly, the conclusion section is included and the book consists of 195 pages in total.

The theoretical framework on nationalism is provided in the first chapter of the book. The author provides a detailed explanation of fundamental concepts such as modernity, individual and nation in order to help readers better understanding the subject of nation building process within the context of modernist theory in Azerbaijan. Furthermore, Hrosh's "small nation" concept which forms the cornerstone of the study is discussed at the end of the chapter. Yet, in spite the modernism serving as the book's primary theoretical premise, widely accepted nationalism approaches are explained a very intense conceptual-theoretical framework. It may be said that this led to Hrosh's small nation concept, which is the central theme of the book, to be overshadowed and difficult to comprehend.

The second chapter of the book discusses Ahundzade and his works which motivated the nationalization movement and enabled Azerbaijan to begin the modernization process. In this chapter, Dr. Valiyev focuses on highlighting that the progress of underdeveloped Muslim/people depends on science and education. In this regard, in order to understand Ahundzade, a comprehensive theoretical framework within the paradigm of enlightenment thought has been developed. The third chapter of the book focuses on Ali Bey Hüseynzade who was one of the most influential figures in the nation building process of Azerbaijan. The works of Hüseynzade has been examined and analyzed in the framework of romanticism movement. Similar to the previous chapter, before going into the dynamics of the period, a theoretical framework has been formed by elucidating the romanticism movement that contributed to the formation of the national character. It is possible to say that in an attempt to better understand Hüseynzade's nationalism, comparisons have been made between German nationalism, German romantic thought and the Azerbaijan nationalism process. It should be noted that the author's strong emphasis on the idea of enlightenment and romanticism movements in these chapters may be too abstract, making it difficult for readers to understand the author's key point. The author discusses the topic with a variety of literary comparisons and examples. Yet, this may cause the topic and readers' attention to be distracted occasionally.

In the fourth chapter of the book, which corresponds to Hrosh's C phase, discusses Mehmet Emin Resulzade who had a vital role in the formation of the state and how nation building was intentionally managed in Azerbaijan. Phase C is regarded as the period when the idea of national Azerbaijan was accepted and the national movement was shaped in accordance with the ideals of Azerbaijanism. In summary, Dr. Valiyev's conclusion is that even though Azerbaijan was able to successfully declare its independence at the end of phase C, the lack of constitution or in other words a legal basis prevented it from building a nation during this time. Compared to the other chapters, it is covered in a more detailed framework and provides examples to help clarify terms and topics. Yet, more information is needed to fully understand the some terms such as collectivist/civic nationalism model (p. 132), which the author briefly addresses and claims to have traces in Azerbaijani nationalism.

It is difficult for academics who study nationalism to agree on the book's topic. The book covers a wide range of insightful, in-depth and notable literature within the scope of the subject it addresses. Moreover, it can be noted that using tables occasionally in the book makes the subject concrete and seems helpful for better understanding. Nevertheless, the book provides an intensive conceptual-theoretical framework and each chapter is tried to be explained within the framework of theory. It may be said that due to the fact that Dr. Valiyev's bachelor degree is from Philosophy, the theoretical background of the book has been handled together with the comprehensive philosophical discussions. It may be criticized that having so much theoretical focus may detract from its attraction for those interested in reading outside the field and as well it may bring about the reader to become easily distracted while reading the book. The author, who emphasizes that nations are a modern phenomenon constantly, could not avoid repeating himself at some points, although rarely. The book, though significant for its field, brings to mind the question of whether the author could have written in a more straightforward and comprehensible language to ultimately make complex and abstract theories more accessible. It may be said that the book which may be a guiding work for academics who wish to conduct research in this field may not initially benefit those who are outside the discipline.

References

- Valiyev, O. (2023). *Azerbaycan milliyetçiliği: Azerbaycan'ı cumhuriyete götüren süreç*. Nobel Yayınları.
- Hroch, M. (2011). *Avrupa'da milli uyanış*. A. Özdemir (Çev.). İletişim Yayınları.

Rıfat N. Bali, “Zengin’in Malı Züğürdün Çenesini Yorar” İstanbul’un
“Cemiyet Hayatı”, Zenginler ve Ultra Zenginler 1950-2022,
Libra Yayınları, 2023, 346 s.

Değerlendiren: Ömür Nihal Karaarslan

Zenginlik insanlığın ilk zamanlarından günümüze kadar süregelen bir olgudur. Toplumlar ve toplumların yaşadıkları coğrafya ve kültürlerine bağlı bir biçimde zenginliğin içeriği değişse de varlığı her daim söz konusu olmuştur. Batı’da zenginlik ve zenginliğe ilişkin olgulara ilişkin sosyal bilim alanlarında yapılan çalışmalar, müstakil bir literatür oluşturmuştur. Batı toplumlarının sosyal ve kültürel yapısının nitelikleri, zenginlik ve zenginlik kültürüne ilişkin çalışmaların yapılmasına ve bu konunun önemsenmesine imkân tanımıştır. Batıda burjuva sınıfının yükselişi ve burjuva sınıfının Batı toplumu açısından can damarı olması ve toplumun denetleme gücünün bu sınıfa ait olması Batı sosyolojisinde zengin sınıfın bir çeşit kontrol grubu olarak belirmesine neden olmuştur. Toplum içinde zengin kesimin sahip olduğu bu özellikler zenginliğe ilişkin çalışmaların Batı’da çok daha önce başlamasının nedenidir.

Türkiye’de ise zenginlik ve zenginlik kültürüne ilişkin sosyolojik bakış açısı ile bilimsel verilere dayalı sistematik bir çalışma yok denecek kadar azdır. Bunda zengin sınıfın Batı’da olduğu gibi toplumsal hiyerarşinin merkezinde olmamasının etkisi büyüktür. Türk toplumunun tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu devlet yapısının Batıda olduğu gibi bir zengin sınıfının oluşmasına imkan vermemesi, zengin bir sınıfın toplum içindeki belirleyici etkisini, uzun bir süre bertaraf etmiş ve buna yönelik çalışmalarda bu doğrultuda sınırlı kalmıştır. Türkiye’de zengin sınıfın varlığına ilişkin

@ Dr., nihalkaraarslan1985@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0003-1390-5194>

DOI: 10.12658/D0371
insan & toplum, 2024; 14(2): 198-203
insanvetoplum.org

iktisadi çalışmalar söz konusu olsa da zengin sınıfın sosyolojik ve antropolojik arka planını içeren çalışmalar yok denecek kadar azdır. Ancak Türkiye’de 1960-1980 arası dönemde değişen ekonomik zihniyet, Türk toplumu açısından mülkiyet ve kalkınma gibi kavramların geçerli olmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda mülkiyet, kalkınma ekonomik meseleler gibi Türkiye gündemini meşgul eden konular Sabri Ülgener, İdris Küçükömer, Kemal Tahir, Doğan Avcıoğlu gibi hem sağ hem de sol cenahtan isimler tarafından ele alınmıştır. Yapılan çalışmalar alanında önemli çalışmalar olup bugün bile literatüre katkıda bulunan başat çalışmalardır.

Rıfat Bali’nin 2023 yılında yayımlanan giriş niteliğinde sayabileceğimiz ‘Zenginin Malı Züğürdün Çenesini Yorar’: İstanbul’un ‘Cemiyet Hayatı’, Zenginler ve Ultra Zenginler 1950-2022 adlı eseri söz konusu sınırlı sayıdaki eserlerden biridir. Eser, zenginlerin gündelik hayatına ilişkin tespitlerde bulunarak, Türkiye’de zenginliğin bilinmeyen ve çok da merak edilen boyutunu ifade etmeyi amaçlamaktadır. Bali’nin değerlendirmeye konu ettiğimiz eseri, 2009 yılında yayımlanan “Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a: Yeni Şekkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar” adlı Türkiye’de zengin ve zenginliğin değişimi ve dönüşümünü ele aldığı çalışmasının devamı niteliğindedir. Bali bu çalışmasında Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından ortaya çıkan ve 1980’ler ile hızla sayıları artan zenginlerin, gündelik hayatlarını ve yaşam tarzlarını incelemeye çalışmıştır. Değerlendirmemize konu olan eserinde ise Türkiye’de ultra zenginler ve cemiyet hayatına mensup bir kesim olan sosyete kesiminin gündelik hayatını ve yaşam tarzını anlamaya çalışmıştır. Sade bir dil ile kaleme alınan eserde; magazin haberleri, dergi ve gazetelerde yayımlanan ultra zenginlere ve sosyeteye dair yazılar ve zenginler ile yapılan röportajlar veri olarak kullanmıştır. Bu haliyle çalışmanın güncel bakan tarafı açığa çıkmaktadır. Yazar uzun röportajlara, gazete ve dergi yazılarından yapmış olduğu alıntılara ve üzerinde durduğu konuların somut göstergelerine de yer vererek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Gerçekleştirmiş olduğu alıntılara eklediği yorumlar ile üzerinde durduğu hususun anlaşılmasını daha da kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Türkiye’de ultra zenginler ve sosyeteye yönelik algının, köşe yazarları, yazar ve zenginler tarafından nasıl anlaşıldığına ilişkin kapsamlı bakış açısı örnekleri sunmuştur. Eser, Türkiye’de zenginlerin gündelik hayatına dair yapılan ender çalışmalardan birisi olması bakımından oldukça önemlidir.

Rıfat Bali, çalışmada zenginler ve ultra zenginlere yönelik gündelik hayat pratiklerini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Giriş kısmında, en temel amacının “bu bakir alana el atarak üzerinde örtülmüş olan örtüyü bir nebze kaldırmaya çalışıp incelemek” (s.15) olarak belirtmiştir. Bu doğrultuda üzerinde derinlikli bir çalışma yapılamayan, kendilerini ancak istedikleri müddetçe, istediği kadar ifşa eden ultra zenginleri konu edinmiştir. Zenginlerin sanat, kültür ve hayırseverlik faaliyetleri

vesilesiyle çekilen fotoğraflarını, onlara dair dağınık halde yer alan haberleri, magazin dünyasındaki gazete ve dergilere verilen röportajları kullanarak, bu hiç bilinmeyen dünyanın kapısını aralamıştır. Bu anlamda çalışma, ultra zenginler ve cemiyet hayatına mensup üst sınıfların gündelik hayatı etrafında şekillenmiştir. Eser, İstanbul cemiyet hayatı ile sınırlandırılmıştır.

Eser, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye’de zengin ve ultra zenginlere yönelik algının biçimlerine değinilmiştir. Ona göre uzun bir dönem Türk toplum yapısı içerisinde zengin ve ultra zenginlere yönelik olumsuz bir algı söz konusudur. Bu algı özellikle savaş dönemleri veya ekonomik gidişatın olumsuzluğunu fırsat bilip hızlı zenginleşen bir üst sınıfın, toplumsal yapı içindeki yoksulluk sınırında olan genel durumdan bihaber bir yaşam tarzı örneği sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı’nın son dönemlerinden Cumhuriyetin başlarına kadar, zengin ve ultra zengin kesimi gayrimüslimler oluşturmaktadır. Olumsuz algının bir diğer sebebi budur. Gayrimüslimlerin Müslümanlardan farklı biçimde daha iyi yaşam şartlarına sahip olmaları, olumsuz algıyı üzerlerinde toplamalarının nedenidir. 1942 Varlık Vergisi Kanunu ile bu durum Müslümanların lehine değiştiğinde ise olumsuz yargıların müsebbibi Müslüman zenginler olmuştur. Müslüman zenginlere yönelik medya ve gazetelerde ‘hacı ağa’ tiplemesi bu olumsuz yargı sonucu ortaya çıkan bir benzetmedir. ‘Zengin malı züğürdün çenesini yorar’ atasözü ile Bali bu tutumun varlığına dikkat çekmiş ve bu tutumun temellerinin Türkiye’deki gelir dağılımının eşitsizliğine dayandığının altını çizmiştir. Bunun karşısında zengin sınıfında gösteriş, lüks ve şatafatı önemseyen yaşam biçiminin varlığı ve bu durumunun medya aracılığı ile sürekli göz önünde olması olumsuz algının diğer nedenidir.

Bali çalışmasının birinci bölümünde, Türkiye’de zenginlerin zaman zaman varlıklarını gizlediğine ve zaman zaman ortadan kaybolduklarına dikkat çekmektedir. Bunda Türkiye’nin siyasal süreçleri ile ilgili oluşan toplumsal sıkıntılar etkilidir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze, Türkiye’nin geçirdiği siyasal değişim ve dönüşümler beraberinde kaos ve çatışma ortamlarını getirmiştir. Var olan karmaşa ve kaos ortamlarında zenginler, kendi güvenliklerini sağlamak adına çok fazla ortada görünmemişler, maddi zarara uğramamak için zenginliklerini saklama yolunu seçmişlerdir. Devlet ise bu durumu açığa çıkarmış ve kamuoyunda var olan zenginler ve zenginliğe yönelik olumsuz havanın dağılması için birtakım girişimlerde bulunmuştur. 1970li yıllar ile zenginliğe yönelik algı yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Bu olumsuz havanın dağılmasında zenginlerin vergilerini ödemeleri, TÜSİAD’ın kurulması, zenginlerin kendi tanıtımlarını yapacak olan halkla ilişkiler birimine önem vermesi ve kitle iletişim araçlarının zenginleri halka tanıtmak adına çaba göstermesi etkili olmuştur. Yine zenginlerin imajlarının düzelmesinde kültür ve sanat faaliyetlerine

yapılan sponsorluk, hayırseverlik faaliyetleri, koleksiyonerlik ve özel müzeler oldukça etkili olmuştur. Bütün bu gelişmeler sonrası zenginler Türkiye’de hemen hemen her alanda görünür hale gelmiş ve her konuda fikirlerine başvurulana kanaat önderleri olma vasfını kazanmışlardır.

Bali çalışmasının ikinci bölümünde, İstanbul merkezli şekillenen sosyete ve cemiyet hayatının, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümün üzerinde durmaktadır. İlk olarak, sosyete kavramının literatürde ne anlama geldiğini ve kendisini sosyete olarak gören kesimin sosyete kavramından ne anladığını, bu algının Batı’daki sosyete kavramı ile ne ölçüde benzerlik ve farklılıklarının bulunduğunu aktarmıştır. Farklı görüşlerde yazarların düşüncelerine yer vererek sosyete kavramının anlamını tartışmaya açan yazar, aynı zamanda Türkiye’deki mevcut sosyetenin görünürlüğü üzerinden, Türkiye’de Batı tarzı bir sosyete sınıfı var mı? Varsa bu kesim kimleri içerisine alıyor? Sorularına cevap aramıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin Türkiye’de cemiyet hayatının gündelik yaşamın akışı içerisinde ne denli dönüştüğü de Bali’nin üzerinde durduğu bir diğer husustur. 1940’lı yıllardan itibaren Türkiye’de kendisini sosyete olarak tanımlayan kesimin nerede yaşadığı, hangi mekanlarda sosyalleştiği, hangi mekanları yemek ve eğlence merkezi olarak tercih ettiği, bu mekanların günümüzde de devamlılığının olup olmadığı üzerinden cemiyet hayatının maruz kaldığı değişimi aktarmaya çalışmıştır. Yaşanan değişimi, Türkiye’nin topyekûn geçirdiği değişim ile de irtibatlandırarak cemiyet hayatının Türkiye’nin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatı ile irtibatını açığa çıkarmıştır. Ayrıca cemiyet hayatının mekanlar üzerinden aktarımı da mekanlar açısından bir dönem analizinin varlığını beraberinde getirmiştir.

Sosyete kavramının uzunca bir tanımından sonra Bali, başta 1940’lı yıllar olmak üzere 1950, 1960, 1970, 1980 ve 1990’lı yıllar sosyete ve cemiyet hayatının içerisinde ne gibi unsurların olduğunu, hangi mekanlarda yaşam tarzlarının biçimlendiğini, moda, siyaset ve ekonomi ile ilişkilerinin nasıl olduğunu, eğlenme yeme-içme ve tüketim alışkanlıklarının hangi sınırlar içerisinde şekillendiğini aktarmaya çalışmıştır. Bu aktarımı yaparken sosyetenin içinden kimselerin veya sosyeteyle yakın olan isimlerin görüşlerine yer vermiş, böylece bu kaymak tabakaya dair bilgi aktarımı sağlamıştır. Özellikle sosyetenin Türkiye’de nasıl bir tip olmadığına üzerinde durulmuş ve sonradan elde edilen zenginliğin, sosyete hayatına ilişkin her türlü maddi koşulu sağlasa da kaymak tabaka tarafından istenmediğinin altını çizmiştir. Bali ikinci bölümün son kısmında AK Partili zenginler ve AK Parti’nin kendisinin yarattığı sosyete üzerinde durmuştur. İslamcı muhafazakâr kesimin yeni zenginlerinin lüks tüketim ile ilişkilerinin birçok eleştiriye de beraberinde getirdiğini aktarmıştır.

Çalışmasının son bölümünde ise 2000’li yılların zenginlik, sosyete ve cemiyet hayatı üzerinde durmuştur. Değişen siyasal anlayış ile yeni muhafazakâr zengin kesimin sosyete sınıfı içerisine dahil olup olmama problemi Bali’nin bu bölümde tartıştığı temel hususlardandır. 2000’li yıllar ile değişen lüks yaşam algısı ve bunun şekillendirdiği tüketim çılgınlığına da yer veren Bali, 2000’li yıllar Türkiye’sinin herkes tarafından bilinen iş adamlarının gündelik hayatlarına ilişkin veriler aktararak bu değişen yaşam biçiminin boyutları üzerinde durmuştur.

2000’li yıllar ile yeni zenginlik biçimlerinin ortaya çıktığını belirten Bali, bitcoin, CEO ve Startup’lar ile zenginlik kaynaklarının ne denli değiştiğini aktarmaktadır. 2000’li yıllar ile zenginliğin unsurlarının da değiştiğini söyleyen Bali, bu unsurların neler olduğunu da belirtmektedir. Sanat kitapları, prestij kalemler, lüks yemekler vb. ile zenginlik göstergelerinin çeşitlendiği Türkiye’de 2000’li yılları lüks markalara erişimin en kolay olduğu ve bu markaların Türkiye’de çokça kullanıldığı yıllar olarak betimlemiştir. Türkiye de lüks ürün pazarı başlığı altında bu unsurların Türkiye’deki algılanış biçimleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur.

Bali’ye göre Türkiye’de artan zenginlik ve zenginlerin görünümünün içerik değiştirmesi zenginliğe dair yeni tepkilerin de oluşmasına neden olmuştur. Özellikle zenginler arasında lüks tüketim markalarına yönelik talebin artması ve zenginler arasındaki tüketim çılgınlığının sosyal medya aracılığı ile herkesin gözü önünde yaşanması, zengin sınıfın birçok kesim tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Bali çalışmasının sonuç kısmında Türkiye’deki gelir adaletsizliği ve artan yoksulluğun beraberinde zenginlere olumsuz bir tepkiyi getirmesine değinerek zenginliğe dair eleştirilere de ayrıntılı olarak yer vermiştir. Bu eleştiriler ile eserini nihayetlendirmiştir.

Sonuç olarak Bali yapmış olduğu çalışmada Türkiye’nin kaymak tabakası dediğimiz zengin sınıfın, magazin haberlerinde, gazete dergi gibi mecmularda nasıl yer edindiklerinin, gündelik hayatlarının hangi kistaslar etrafında şekillendiğinin ve bu kesimin temel yaşam pratiklerinin neler olduğunun analizini yapmaya çalışmıştır. Alana kazandırmış olduğu çalışma, sosyete ve cemiyet hayatının görünen, algılanan ve takip edilen boyutunu gözler önüne sermiş, kaymak tabakaya ilişkin yazılan çizilen ve düşünülen birçok şeyin bir derlemesi olma özelliğine sahip olmuştur. Bu yönüyle alandaki görünür bir boşluğu doldurmuştur.

Bali’nin çalışması sosyete ve cemiyet hayatının Türkiye’deki varlığına yönelik yapılan ilk çalışma olması bakımından oldukça önemli bir çalışmadır. Çalışmaya yönelik yönlenebilecek en önemli eleştiri; eserin çok fazla alıntılarla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu alıntıların sahihliği konusu ise yeterince tetkik edilmemiştir. Bu anlamda doğruluğu sorgulanmaksızın köşe yazıları ya da magazin haberleri veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu anlamda Bali’nin bilimsel bir yöntem eşliğinde

ele aldığı konuyu incelemesi, yapmış olduğu araştırmaya akademik olma boyutunu kazandıracaktır. Çalışma gazete yazıları, dergi ve magazin mecmualarında yer alan haberlerden ve köşe yazılarından oluştuğu için güvenilirlik hususunda birtakım tereddütler üretebilmektedir. Kendilerini eski zengin olarak tanımlayan zenginlerin gündelik hayatına ilişkin verilerin de gazete dergi ve magazin haberlerinde aktarıldığı kadar ile sınırlı olması bu alana yönelik bilgilerin yetersizliği sonucunu beraberinde getirmiştir.

Kaynakça

Bali, R. (2009) *Tarzı hayattan life style' yeni seçkinler, yeni mekanlar, yeni yaşamlar*. İletişim Yayınları.

Johann Hari, *Çalınan Dikkat: Neden Odaklanamıyoruz?*, Çev. Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, 2022, 320 s.

Değerlendiren: İrem Uyar

Günümüzde birçok insan için hevesle aldığı, haftalardır bir köşede duran kitaplara başlamaktansa sosyal medyada sayfayı kaydırmak daha caziptir. İnsanlar telefona bakmadığı zamanlarda internetteki gelişmeleri kaçırma korkusu yaşar; bu korku insanların hayatının sosyal, ekonomik ve psikolojik alanlarını olumsuz etkiler. Dijital dünyaya girdikçe kaybolur ve geçen dakikaları, saatleri fark etmekte zorlanır. Kitabın sahibi, İskoç asıllı Britanyalı yazar ve gazeteci Johann Hari sosyal bilimler ve siyaset bilimi okumuştur. The Independent gibi popüler dergilerde yazılar yazmış; depresyon, bağımlılık, monarşi gibi sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında kitaplar kaleme almıştır. Hari tıpkı diğer insanlar gibi elini telefona götürme ihtiyacı yaşadığı bir anda kendini durdurarak bu ihtiyacı anlayabilmek için ABD'nin bir kasabası olan Provincetown'a doğru, telefon ve internete bağlanabilen bir bilgisayar olmadan geçireceği üç aylık bir yolculuğa çıkmaya karar vermiştir. Hari'nin planladığı bu dijital detoks "bireysel bir yolculuk" olarak başlamış ancak süreç içerisinde, dünyanın birçok yerindeki farklı konuda çalışan uzmanlarla yaptığı görüşmelerin de etkisiyle dikkati geri kazanmanın yolunun "toplumsal değişimde" olduğu fikrine dönüşmüştür. Kitap 14 bölümden oluşmaktadır; ilk bölümlerde dikkat eksikliğinin bireysel kısmına odaklanılmış ve dijitalleşme ile birlikte herkesin birbiriyle yarış içinde olduğu son derece hızlı bir hayat düzenine geçildiği, derinlemesine odaklanmanın yerini yüzeysel bir dikkatin aldığı,

@ Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, iuyar@gelisim.edu.tr

id <https://orcid.org/0009-0003-4187-4353>

DOI: 10.12658/D0372
insan & toplum, 2024; 14(2): 204-208
insanvetoplum.org

akışta kalma halinin yerini her şeyi kontrol altında tutma ihtiyacına bıraktığından bahsedilmiştir. İlerleyen bölümlerde ise; teknolojinin dikkati yok etmeye ve insanları himayesi altına almaya odaklanan işleyişi, bu işleyişin politik ve ekonomik çıkarları ve dikkat eksikliğinin stres, bitkinlik, sağlıksız beslenme, kirlilik gibi toplumsal sonuçlarına odaklanmıştır.

Kitabın ilk bölümlerinde öncelikle sosyal medyanın zaman akışının hızlı ve geçici olduğundan, çoğunlukla yanıltıcı bilgilerden oluşmasından kaynaklı kişiyi sürekli “wired” (manik, uyarılmış, tetikte) bir halde tuttuğundan bahsedilmektedir (s.24). Günümüzde insanların bir günde maruz kaldığı haber sayısının ortalama 174 gazeteye denk geldiği görülmektedir (s.39). Enformasyon akışı içinde kaybolmanın yalnızca dikkat süresini kısaltmakla kalmadığı aynı zamanda toplumsal olarak bir duyarsızlaşmaya da yol açtığından bahsedilmektedir. Örneğin; dijital ekrandan sunulan şiddet içeriklerinin artması ile birlikte saldırganlığın olağan karşılandığına (Anderson ve Huesman, 2003), başkalarının acısına empati duyabilme yeteneğinin azaldığına (Guo ve ark., 2013); kısaca şiddete yönelik bir duyarsızlaşma yaşandığına dair çalışmalar mevcuttur. Kitabın ilerleyen kısımlarında, internet kullanıcıları arasında yaygınlaşmış bir davranış olan “multitasking (çoklu görevler)” ele alınmıştır. Farklı medya cihazlarının eşzamanlı kullanımı, birden çok platformda aynı anda aktif olma gibi durumlar akademik ve günlük söylemde bölünmüş dikkat olgusu ile ilişkilendirilmekte ve sosyo-hümanist çalışmacıların dikkatini çekmektedir. Sanal dünyada zevk almanın patolojik bir nitelik kazandığı bu dönemde; teknolojinin insanlar arasındaki samimiyetin oluşturulmasında bu kadar söz sahibi haline gelmesi insanlığı yıkıcı bir gerçekle karşı karşıya getirmektedir (Turkle, 2011). Teknolojinin çıktılarında diğeri ve dikkat dağınıklığı ile ilgili diğer sorunların ortak noktası “hayatın akışının bozulması”dır. İnsanlar içinde buldukları anı ölümsüzleştirmek için fotoğraf çekerken anı yaşayamamaktan, gelecekle ilgili yapmak istediklerini sürekli öncesinde Google’den aratarak yaşayacakları belirsizliği azaltma çabalarından spontane olamamaktan yakındır. Oysa kendini o anın akışına bırakmak, hayatın en akılda kalıcı anlarıdır (s.61). Ekranı bakmak ise en az akış sağlayan faaliyetlerden biridir (s.65). Akış teorisini geliştiren Prof. Dr. Mihaly Csikszentmihalyi’nin sanatçıların yaratıcılık süreçlerini incelediği çalışmalara göre akış hali ancak birey için anlam taşıyan bir göreve odaklanılırsa ortaya çıkar. İnternetteki dikkat dağıtıcı unsurların akış halini ketleyebileceği net bir gerçektir ancak Hari’nin savunduğunun aksine sanal ortamda da akışta kalmanın yolları vardır. İnternet ortamındaki akış halini araştıran bir çalışmaya göre; kullanıcılar telebulunmayı (sanal ortamda görevin başında olma) ve dikkatlerini odaklamayı başarabilirse interneti daha hedef odaklı kullanabilirler (Novak ve Hoffman, 1997). Son 30 yılda, psikologlar tarafından asrın vebası olarak nitelendirilen narsisizm de Hari’ye göre bir dikkat bozulmasıdır (s.54). Narsistler

dikkati yalnızca kendine odaklar, çevresindekileri göz ardı eder. Instagram'ı yalnızca paylaşımlarının beğeni sayısını takip etmek için kullanmak, Twitter'daki güncel habere çoğunluk hangi tepkiyi verdiyse aynı tarafta yer almak ve desteklenmek istemesi sosyal medyayı kendi lehine kullanmak ve ilgi kaynağına dönüştürmek anlamına gelir. Dijitalleşme yalnızca birey değil toplum bazında da değişime yol açmış ve "klavye başında sosyalleşme" ortaya çıkmıştır (Yengin, 2012). Bu yeni sosyalleşme türü bireyin yalnızlaşmasına, yabancılaşmasına ve sanal ortamı takip ederken kendi gerçeklerinden uzaklaşmasına yol açabilir. Dijitalleşmenin bir diğer çıktısı "hareketsiz sosyalleşme"dir (Bakardjieva, 2003). Burada hareketsizliğin hem soyut hem de somut bir boyutu olabilir. Soyut olan; sosyal ağların kolaylaştırıcılığı sayesinde hem ilişkilere hem de ulaşılabilecek hedeflere yönelik daha az zaman, emek ve para harcanması ile ilgilidir. Somut olan ise Hari'nin bahsettiği "fiziksel ve zihinsel bitkinliğin artması" ile ilgili olabilir. Az uyuyan, çok çalışan bireylerin uyku ve beslenme alışkanlıkları bozulur; bu da odaklanma becerisini, buna bağlı kitap okuma alışkanlıklarını ve iletişim kurma becerisini zedeler. Çünkü kitap okumanın empati yeteneğini ve yaratıcılığı etkilediğine dair çalışmalar mevcuttur. Burada Hari'nin fiziksel ve psikolojik yorgunluktan sonraki bölümde "zihin gezinmesinin aksamaması" durumunu ele alması anlaşılır görünmektedir. "Zihin gezinmesi"; akışta olmak, zihinden geçen düşüncelere müdahale etmemek, bir şeyi hızlıca anlayıp diğerine geçmektense yavaş yavaş anlamaya çalışmak zihni berraklaştırır ve dikkati odaklamayı kolaylaştırır.

Kitabın ortalarında Hari dijitalleşme ile ortaya çıkan ekonomik sistemin, "gözetim kapitalizmi"nin bizi nasıl etkisi altına aldığına dair yönelik açıklamalar yapmaktadır. Bu kısımda Hari'ye ilham olan ilk isim eski bir Google mühendisi Tristan Harris'tir. Google her insanın internette en çok vakit geçirdiği platformlardan biridir, zaten Google'un amacı da insanları meşgul etmektir. Kullanıcıların Facebook, Snapchat, Twitter gibi platformlardaki verileri şirketler tarafından taranarak profiller oluşturulmaktadır. Bu profiller daha sonra başka şirketlere satılarak kişileri hedef alan reklamların oluşturulmasında kullanılmaktadır. Böylece, kullanıcıların internette geçirdikleri süre ne kadar artarsa gördükleri reklam sayısı ve kazanılan para da o kadar artacaktır. Bu bölümde Hari'nin görüşlerine yer verdiği bir diğer önemli isim ise kullanıcı arayüzü tasarımındaki etkisi ile tanınan Jef Raskin'in oğlu Amerikalı girişimci ve tasarımcı Aza Raskin'dir. Bu kısımda kitabın ilk bölümlerinde bahsedilen internetteki "süzme faaliyeti"ne sebep olan "sonsuz kaydırma" davranışı ele alınmıştır. Ekranı sürekli parmak darbeleri ile aşağıya indirmek insanları cihazlardan uzak duramaz ve sürekli olarak bilinçsiz bir şekilde bu davranışı sergiler hale getirmiştir. Aynı zamanda internette zaman geçirdikçe insanlar daha olumsuz, sahte, öfke uyandırıcı, tetikleyici haberlere maruz kalmaktadır. Kitapta yer alan bir araştırmaya göre tweetlere eklenen

her ahlaki infial sözcüğü ile birlikte retweetlenme oranı yüzde 20 artmaktadır (s.134). İnternette olumsuz haberlere maruz kalma ile birlikte daha fazla olumsuz haber içeriği aramaya yönelik bir bağımlılık gelişmiş ve bu “sonsuz kaydırma” yerini “felaket kaydırması (doomscrolling ya da doomsurfing)”na bırakmıştır. Kısaca; dijitalleşme ile ortaya çıkan gözetim kapitalizmi sosyal ve ekonomik ayrımları destekler, tercih ve istekleri yönlendirir, insanların gerçeklik algısını şekillendirir ve sosyal hayatı anlama biçimlerini belirler (Aslan-Turan, 2022).

Kitabın son bölümlerine doğru odaklanma probleminin en bariz ve somut örneklerinden biri artan “DEHB (dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu)” tanısı ele alınmaktadır. Son yıllarda yaştan bağımsız olarak, önceki yıllara göre daha çok kişiye dikkat eksikliği teşhisi konmasının sebebi elbette teknolojiler olabilir ancak tek sebebi bu değildir. DEHB’nin gelişmesinin; okul ve iş sebebi ile öğrenleri zamanında tüketememe, maddi zorluklar nedeniyle kalitesiz beslenmek zorunda kalma, büyük şehirlerdeki hava kirliliğine maruz kalma gibi sebepleri de vardır. Bu durumun çözümü genelde güçlü uyarıcı ilaçlarda aranır, Hari’nin kitaptaki tüm bölümlerde bahsettiği ve değiştirilmesi gerektiğini savunduğu gibi bu bölümde de çevresel ve toplumsal bir soruna (DEHB), bireysel bir çözüm (ilaçlar) sunulur. Hari bunu savunurken dikkat eksikliğini belli bir oranının genlerden kaynaklandığı gerçeğini göz ardı etmez. Ancak genlerin dış etkenlere karşı duyarlı bir şekilde açılıp kapanabildiği, yani deneyimlerin doğrudan genetik ifadeyi etkileyip değiştirebildiğini de ekler (s.234). İlaçlar ile insanları uyuşturmak yerine çocuklar serbest bırakılsa, sokağa çıkmalarına, oyun oynamalarına izin verilse, sayılar ile değerlendirildikleri değil de davranışları, duyguları ve düşünceleri ile önemsenen bir düzende eğitim görmeleri sağlansa dikkat eksikliğinde toplu bir azalma görülebilir. Özellikle “serbestçe oyun oynayabilmek” temel duygusal ihtiyaçlarından biridir. Kendi kendine oyun oynayabilen bir çocuğun özgüveni gelişir, arkadaşları ile oyun kurabilen bir çocuğun yaratıcılığı artar. Böylece mutlu ve doğal bir çocuk olarak büyür, ancak böyle bir çocuk ileride sağlıklı ve ne istediğini bilen bir yetişkin olabilir.

Kitabın isminin “çalınan dikkat” olması bir yandan kitabın dikkat çekmesini sağlarken diğer yandan henüz okumaya başlamadan okuyucuya bir çaresizlik hissettirebilir. Çünkü dikkatin çalınması kişinin elinde olan bir şey değildir, bu da kişiyi yaşadığı odaklanamama sorununda edilgen bir konuma koymak olur. Hari, odaklanamama problemi için atılması gereken ilk adımın insanların teknolojilerin onlara ne yaptığını gerçekten fark etmeleri ve örgütlenmeleri olduğundan bahsetmektedir. Bireysel çözümlerin sadece kişisel bir özgürleşme sağlayacağını, toplumun daha kötüye gideceğini ve ayrışacağını söylemektedir. Yine de kendi dikkatini odaklamak için yaptıklarını (uyku öncesi ritüeli, telefon süresini kontrol

eden uygulamalar vb.) anlatmakta ve kitabın sonunda dikkat becerisini geliştirmek için mücadele veren grupların bilgilerini paylaşmaktadır. Bunun yanında, yazar kitap boyunca kendi deneyiminden sık sık bahsetmeyi yani kendini açmayı ihmal etmemektedir. Böylece okuyucular kendileri ile aynı zorlanmaları yaşayan birilerinin varlığını hissedebilir. Yazarın anlatımı sırasında seyahati boyunca tanıştığı bilim insanlarını ve uzmanlık alanlarını tanıtmaları, onlarla yaptığı görüşmelerin ses kayıtlarını kitabın internet sitesinde yayınlaması okuyuculara dikkat sorununa yönelik uzman görüşleri birinci ağızdan dinleme fırsatı sunmaktadır. Bahsi geçen görüşmelerden edinilen bilgilerin aktarılması faydalı olsa da Hari'nin bu bilgileri gündelik hayatla ve kendi görüşleriyle entegre bir şekilde tartışarak aktarmaması okuyucu için bilgilerin akılda kalıcılığını azaltmaktadır. Kitapta internetin kullanıcılara "bilgi yüklemesi" yapması eleştirilirken Hari'nin kendisinin de bilgileri direkt aktarması okuyucular üzerinde bir yük oluşturmakta ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Son olarak; kitapta odaklanma sorununun hem bireysel hem toplumsal perspektiften ele alınması kitabın kapsamını genişletmektedir. Ancak, kitap, sorunu çözmek için bireylerin kişisel adımlar atmasının mı yoksa sistematik ve köklü bir değişiklik için beklentilerinin mi daha uygun olduğu konusunda içsel bir karara ulaşamadığından, bu durum okuyucular için kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Kaynakça

- Anderson, C. A., & Huesmann, L. R. (2007). Human aggression: A social-cognitive view. *The Sage handbook of social psychology*, 259-287.
- Aslan-Turan, E. (2022). Dijital Teknolojilerin Mahremiyet Üzerindeki Etkileri. *Şarkiyat*, 14(2), 834-849.
- Bakardjieva, M. (2003). Virtual togetherness: an everyday-life perspective. *Media, culture & society*, 25(3), 291-313.
- Guo, X., Zheng, L., Wang, H., Zhu, L., Li, J., Wang, Q., ... & Yang, Z. (2013). Exposure to violence reduces empathetic responses to others' pain. *Brain and Cognition*, 82(2), 187-191.
- Hari, J. (2023). Çalınan dikkat: Neden odaklanamıyoruz? B.E.Aksoy (Çev.). Metis Yayınları.
- Karaman, H., & Ayhan, H. (2021). Şiddete Duyarsızlaşmada Medya Etkisi.
- Novak, T.P. ve Hoffman, D.L. (1997). "Measuring The Flow Experience Among Web Users", *Interval Research Corporation*, July 31 1997.
- Turkle, Š. (2011). *Sami zajedno [Alone together]*. Beograd: Clio.
- Yengin, D. (2012). *Dijital Oyunlarda Şiddet*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Daud Abdullah, *Engaging the World: The Making of Hamas's Foreign Policy*, Afro-Middle East Centre, Johannesburg, South Africa, 2021, 246 s., ISBN: 978-0-9947048-2-5

Değerlendiren: Mehmet Rakipoğlu

Geleneksel olarak dış politika analizi literatürü daha çok devletlerin dış politikalarını inceleyen çalışmalarla doludur. Disiplinin ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren literatüre ve uluslararası ilişkiler çalışmalarına devleti temel aktör olarak kabul eden realizmin hâkim olması söz konusu durumun temel sebebi olduğu ifade edilebilir. Fakat realizmin varsayımının aksine devlet dışı aktörlerin (uluslararası kurumlar, toplumsal hareketler, şirket ve dernekler) uluslararası siyasette yaşanan gelişmeleri doğrudan veya dolaylı biçimlerde etkilemesi bu algıyı değiştirmiş; özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin de uluslararası ilişkileri ve dış politikaları etkilediği kabul edilmeye başlanmıştır. Bu anlamda bir devlet dışı aktörlerin nasıl bir dış politika izlediği, hangi araçları kullandığı gibi sorular merak konusu olmuştur. Devlet dışı aktörlerin dış politika yapımı konusundaki literatür, James N. Rosenau'nun 'Turbulence in World Politics' (1990) ve Thomas Risse'nin 'Transnational Actors and World Politics' (1995) gibi çalışmalara dayanır. Bu literatür, devlet dışı aktörlerin, uluslararası sistemde nasıl etkili olabildiklerini ve hangi araçları kullandıklarını analiz etmektedir. Öte yandan devlet dışı aktörlerin dış politikalarını inceleyen literatür, genellikle bu aktörlerin güvenlik ve terörizm perspektifinden ele alınmasına odaklanmaktadır. Matthew Levitt'in "Hezbollah: The Global Footprint of Lebanon's Party of God" ve " Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service

@ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, mehmetrakipoglu@artuklu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-6287-6943>

DOI: 10.12658/D0373
insan & toplum, 2024; 14(2): 209-213
insanvetoplum.org

of Jihad” kitapları ile Khalil al-Anani’nin “Inside the Muslim Brotherhood: Religion, Identity, and Politics” ve Sara Roy’un ‘ Hamas and Civil Society in Gaza’ (2011) eseri, Hamas’ın sosyal hizmetleri ve güvenlik bağlantıları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar, ideolojik ve güvenlik temelli analizlere yoğunlaşmıştır. Bunlarla birlikte Murat Yeşiltaş ve Tuncay Kardaş’ın editörlüğünü yaptığı “Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Strategy” kitabı, devlet dışı aktörler literatüründe önemli bir yere sahiptir ve bölgedeki silahlı grupların jeopolitik, ideolojik ve stratejik dinamiklerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Ancak, Hamas’ın bu önemli kitapta es geçilmesi, literatürde önemli bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluğu Afro-Middle East Centre’in kıdemli araştırmacılarından ve Hamas ile ilgili derinlemesine bilgiye sahip bir uzman olan Daud Abdullah kitabı ile doldurmaya çalışmıştır. Daud Abdullah, tanınmış bir akademisyen ve aktivist olup, uzun yıllardır Filistin meseleleri üzerine çalışmaktadır. Birçok kez Hamas’ın üst düzey yöneticileri ile röportajlar yapmış ve hareketin iç dinamiklerini ve dış politika stratejilerini birinci elden gözlemlemiştir. Daud Abdullah’ın “Engaging the World: The Making of Hamas’s Foreign Policy” kitabı, bu boşluğu doldurarak Hamas’ın dış politika yapım sürecini ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü derinlemesine inceleyen güncel bir katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Abdullah’ın kitabı, Hamas’ın dış politikasını daha geniş ve derinlemesine bir perspektiften incelemektedir. Abdullah, Hamas’ın dış politikadaki stratejik tutarlılık ve esneklik arasındaki hassas dengesini vurgulayarak, hareketin dış politika yapım sürecini tarihsel bir çerçevede ele almaktadır. Bu açıdan, Abdullah’ın eseri, Hamas gibi devlet dışı bir aktörün dış politikasına odaklanan orijinal ve önemli bir katkı sunmaktadır.

1987’de kurulan İslami Direniş Hareketi (Hamas)’ın 1990lardan günümüze nasıl bir dış politika vizyonu geliştirdiği, bunu hangi araçlarla uyguladığı gibi sorulara cevap arayan kitabın temel amacı Hamas dış politikasını anlamlandırmaktır. Bu yönüyle kitap, Hamas üzerine yapılan çalışmalardan ciddi anlamda ayrılmaktadır.

Daud Abdullah’ın kitabını, literatürdeki kitaplardan ayırtıran üç temel unsurun olduğu ifade edilebilir. İlk olarak Batı’da Hamas üzerine yazılan eserlerin büyük bir çoğunluğu hareketi terör ve intihar eylemleri ile sınırlamaktadır. Bu kitap ise Batı’daki Hamas’ın terör, güvenlik, bomba gibi çerçvelendirilmesine ve inşa edilmek istenen algıya meydan okumaktadır. Hamas’ı daha çok terörle iltisaklandıran Batılı oryantalist ve güvenikleştirici okumadan farklı bir şekilde hareketin dış politikasını incelemektedir. İkinci olarak Hamas üzerine İslam ve Ortadoğu’daki akademisyenlerin de yazdığı eserler daha çok hareketi anlamaktan ziyade tanıtmaya odaklı kalmıştır. Bu anlamda hareketin kökeni ve ideolojisine dair birçok esere rastlamak mümkündür. Özellikle hareketi Mısır merkezli Müslüman Kardeşler ile ilişkilendiren ve ideolojisini

siyasal İslam ile özdeşleştiren birçok eser bulunabilir. Daud Abdullah'ın kaleme aldığı bu kitap ise hareketin iç dinamiklerinden, teşkilat şemasından, kadrolardan ziyade hareketin dış politika vizyonuna odaklanmakta ve bu manada hareketin dış politika kodlarını tarihsel süreç içerisinde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Üçüncü ve son olarak kitabın yazarı başta Halid Meşal, İsmail Haniyye ve Hamas Siyasi Büro ekibi olmak üzere birçok üst düzey yönetici kadrosu ile yaptığı mülakatlarla çalışmayı özgün kılmıştır. Yazarın bireysel tecrübesi üzerinden elde ettiği malumatların ve kullandığı özgün kaynakların kitapta işlenmesi de eseri literatürden farklılaştırmaktadır. Bu açılardan değerlendirildiğinde kitabın literatüre ciddi bir katkı sağladığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Kitap Hamas'ın evrimini uluslararası boyutlarıyla ele almaktadır. Bu anlamda bir direniş hareketi olarak tanımlanan Hamas'ın bütün engel ve meydan okumalara rağmen siyasi olgunlaşma ve büyüme süreci, Gazze başta olmak üzere Filistin'deki toplumsal ve siyasi gelişimine odaklanmaktadır. Yazar tarihsel süreç içerisinde Hamas'ın Gazze, Batı Şeria başta olmak üzere Filistin'de elde ettiği dahili gücü dış politikada bu gücü bölgesel ve küresel boyutlarıyla nasıl işlediğini açıklamaktadır. Bunu yaparken yazar bolca Arapça kullanmıştır. Özellikle birincil kaynaklarla hareketin 1993'teki Oslo Anlaşmaları ile başlayan bölgesel dönüşümlere ve meydan okumalara nasıl tepki verdiğini ortaya koymuştur. Kitabın bu noktadaki argümanı hareketin dış politikada stratejik tutarlılık ve taktiksel esneklik arasında hassas bir denge götüğüdür. Buna göre hareket, Filistin'in özgürleştirilmesi noktasında asıl amacına yönelik adımlar atarken ideolojik dogmalarla kendini sınırlamamaktadır. Halid Meşal'ın 2013'te yayımladığı kitapta belirttiği gibi Hamas yaşayan bir organizma gibi görülmektedir. Dolayısıyla değişen şartlara ayak uydurma adına herhangi bir ideolojik saplantı ile hareket etmemektedir. Örneğin 1980'lerin sonlarına doğru hareket daha çok yardım kuruluşları ve sivil toplum üzerinden faaliyet gösterirken, bugün 2 milyona yakın nüfuslu Gazze'yi yönetmekte ve devlet dışı aktör olmasına rağmen bir devlet mantığı ile hareket ederek dış politika inşa etmektedir. Bu anlamda Hamas'ın dış politika ilkeleri yazar tarafından şöyle sıralanmıştır (s.5)

- Başka ülkelerin iç meselelerine karışmama
- Karar alma sürecinde bağımsızlık
- Ortak zemin arayışı
- Çatışan ittifaklardan kaçınma
- Başka ülkelere düşmanca tavır takınmaktan kaçınma
- İşgal altındaki Filistin'de silahlı direnişin kontrolünü sağlama

Bahsi geçen ilkelerin tarihsel süreçte incelenmesi bağlamında yazar üç dönem ayırımına gitmiştir. Hareketin kuruluşundan (1987) 1992'ye kadar olan süreç ilk dönemdir. Bu dönemde hareketin dış politikası daha çok Ürdün, Irak, Libya, Sudan ve Suudi Arabistan ile sınırlı kalmıştır. İkinci dönem 1992'den 2006'ya kadar uzanmaktadır. Bu sürecin ilginç olan noktası 1992'den itibaren İsrail'in Hamas üzerine yaptığı baskıların dış politikaya yansımaları olmuştur. Nitekim 1992'den itibaren İsrail yönetimi Hamas üyelerini Lübnan'a sürgüne zorlamıştır. Bu süreç hareketin diaspora anlamında güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu tarihten itibaren Hamas gerek Batılı medya kurumları gerekse sivil toplum kuruluşları ile harekete geçmiş, iletişim ağını genişletmiştir. Benzer şekilde hareket dış politikada aktör çeşitlendirmeye de başlamıştır. Üçüncü zaman dilimi de 2006-2019 arasını kapsamaktadır. Bu süre zarfında Hamas Avrupa'daki birçok hükümet başta olmak üzere Rusya, Malezya ve Güney Afrika gibi ülkelerle resmi temaslar kurmaya başlamıştır. Bu üç dönem kategorizasyonu çerçevesinde kitap 9 farklı bölümden oluşmaktadır.

Kitap, Hamas'ın tarihi ve dış politikası boyunca kritik olayları ele alırken, özellikle bazı dönüm noktalarına odaklanmıştır. Örneğin, 1990'daki Irak'ın Kuveyt işgali ve Hamas'ın bu krize verdiği tepkiler, hareketin ilk büyük diplomatik sınavı olarak değerlendirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde, FKÖ'nün zayıflamasını bir fırsat olarak değerlendiren Hamas, nüfuzunu artırma çabalarını yoğunlaştırmış ve Oslo sürecine tepki göstermiştir. Bu durum, hareketin bölgesel ve uluslararası arenada nasıl konumlandığına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle İran ile ilişkilerin derinleşmesi ve Tahran'daki İntifada konferansına katılımı, Hamas'ın stratejik manevralarını ve dış desteklerini belirginleştirmiştir. Lübnan sürgünü, Hamas'ın uluslararası medya ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamış ve hareketin dış politikadaki çeşitliliğini artırmıştır. Ayrıca, 2006 seçimlerinin ardından Rusya ve Küresel Güney ile gelişen ilişkiler, Hamas'ın global stratejisindeki dönüşümü yansıtmıştır. Arap devrimleri sırasında Suriye'den Katar'a yapılan stratejik taşınma ve Türkiye ile olan uyumlu politikalar, bölgesel dinamiklerdeki adaptasyonunu sergilemiştir. Kitabın son bölümü, Hamas'ın 1987'den 2020'ye kadar dış politikada nasıl bir evrim geçirdiğini, sürekli diplomasi ve pragmatizmle nasıl bölgesel ve sistemik dönüşümlere ayak uydurduğunu analiz etmiştir. Bu şekilde, kitapta Hamas'ın kompleks dış politika yönetimi ve stratejik hedefleri genel bir çerçevede incelenmiştir.

Kitabın Hamas'a dair kaleme alınmış literatüre ciddi bir katkı sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca yazarın anlaşılması kolay bir dille kitabı yazması, eserin dilinin oldukça akıcı olmasını sağlamıştır. Söz konusu durum okuyucunun metni okumasını kolaylaştırmaktadır. Metnin diğer bir olumlu noktası kitabın bölümlendirilmesinin

dikkatlice yapılmış olmasıdır. Her bir bölümün yaklaşık yirmişer sayfa olması, okuyucunun dikkatinin dağılmasını engellemektedir. Bütün bunlara rağmen eserin bir dış politika analizi iddiası ile yola çıkıyor olmasına rağmen teorik ve kavramsal bir çerçeveden yoksun olması kitabın eleştirilmesi gereken noktalardan birisidir. Ayrıca eserde, literatür taramasında ifade edilen kaynaklara ve devlet dışı aktör çalışmalarına dair bir tartışmanın ve teorik zeminin olmaması da önemli eksiklerden sayılabilir. Ayrıca yazarın bazı ifadelerinin oldukça müphem olduğu ve birbirleriyle çeliştiği veya izaha muhtaç olduğu ifade edilebilir. Örneğin yazar Hamas'ın İslami prensiplere göre hareket ettiğini iddia etmektedir (s.2). Oldukça ucu açık bir ifadeye olan bu argümanın kanıt üzerinden tartışılması gerekmektedir. Benzer şekilde İslami prensiplere göre hareket eden bir devlet dışı aktörün pragmatist hareket etmesi de ayrı bir tartışma konusudur. Öte yandan yazar, idealizm ile realizmin herhangi bir ihtilaf olmadan bir arada yürütülebileceğini öne sürmektedir (s.3). Bu iddianın da gerçeklikten ve bilimsellikten uzak olduğu, yazarın bu teorik tartışmalara mesafeli durduğu görülmektedir. Eserin eleştirilecek bir diğer noktası bölümlerdeki eksiklerdir. Mısır gibi hareket açısından kritik öneme haiz bir ülke ile ilişkilere dair müstakil bir bölümün olmaması eseri zayıf göstermiştir. Benzer şekilde İsrail işgaline karşı dünya çapında faaliyetler yürüten BDS (Boycott, Divest and Sanction) olarak bilinen hareketle ilişkilerinin de incelenmemesi oldukça önemli bir husustur. Bütün bu eksiklere rağmen Daud Abdullah'ın Hamas dış politikasını incelediği eser literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Gerek kaynak özgünlüğü gerekse kapsamı açısından oldukça geniş ve hacimli bir eser olan 'Dünya ile Angaja Olmak: Hamas'ın Dış Politika Yapımı' kitabı hareketin dış politikasına dair baş ucu eser olma niteliği taşımaktadır.

Richard Hoggart, *Okuryazarlığın Kullanımları: İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri*, Çeviri: Mümtaz Kirik, Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, 2022, 528 s.

Değerlendiren: Yusuf Temizcan

Richard Hoggart (1918-2014) *Okuryazarlığın Kullanımları* (The Uses of Literacy) eserinde, II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere’de işçi sınıfının kitlesel yayın kültürü tarafından etkilenmiş gündelik hayat pratiklerine bir bakış sunmaktadır. 1957 yılında yayımlanan kitap, özellikle kitle iletişim araçları (radyo, televizyon, sinema) ve popüler yayınların (gazete, dergi) işçi sınıfı topluluklarının gelenek ve değerlerini nasıl etkilediğine odaklanarak değişen kültürel manzarayı incelemiştir. Hoggart’ın eseri, işçi sınıfı hayatını canlı bir şekilde tasvir ederken ortaya çıkan kültürel eğilimleri eleştirerek kişisel düşünce ve akademik incelemeyi bir araya getirmiştir. Otobiyografik ögeler içeren eser aynı zamanda sosyal bilimlerde kültüre odaklanan etnografi çalışmaları için değerli görülmektedir.

Richard Hoggart, yoksul bir işçi sınıfı ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Leeds Üniversitesi’nde İngiliz Edebiyatı eğitimi almış ve burada akademik kariyerine başlamıştır. 1964 yılında Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (Birmingham Okulu olarak da bilinir) kuruluşunda yer almıştır. Kültürel çalışmalar alanının kurucularından sayılmaktadır. Hatta Hoggart ve *Okuryazarlığın Kullanımları* olmasaydı Kültürel Çalışmalar alanı olmazdı denilmektedir. Kültürel çalışmaların metodolojisinin bu kitaba borçlu olduğu ifade edilmektedir (Hall, 2007:39). Kültürel çalışmaların edebiyatsız olmayacağı görüşünü savunmuştur. “Edebiyat ve

@ Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, y.temizcan@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-9631-8432>

DOI: 10.12658/D0374
insan & toplum, 2024; 14(2): 214-219
insanvetoplum.org

Toplum” (1966: 288) başlıklı makalesinde, edebiyatın toplum üzerindeki etkisini anlamak için hem edebiyat eleştirisinin hem de sosyal bilimlerin birlikte çalışması gerektiğini savunmuştur. Edebiyatın, bireyler ve toplumlar arasındaki iletişimi ve anlayışı derinleştirdiğini ve bu nedenle toplumsal araştırmalarda vazgeçilmez bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu onun kültür çalışmalarında özellikle edebiyata biçtiği rolün önemini göstermektedir.

Okuryazarlığın Kullanımları şu sorulara cevaplar vermeye çalışmıştır: Popüler gazete ve dergilerdeki tutumlar ile bunların tipik olarak hitap ettiği işçi sınıfı okuyucuları arasındaki ilişkiler nelerdir? Daha da önemlisi, kitle iletişiminin daha yeni, daha ticari güdümlü biçimleri eski işçi sınıfı tutum ve değerlerini nasıl değiştirmiştir? Kısacası, bu yeni “okuryazarlık” türünün “kullanım alanları” nelerdir? Kitap henüz giriş kısmında (s.19) “sınırlı deneyimlerin genelleştirilmesinin tehlikesine” vurgu yaparak çalışmanın, “tam manasıyla bilimsellik yahut sosyolojik bir araştırma olma iddiasında” olmadığını altını çizmektedir. Türkçeye Heretik Yayınları tarafından 2022’de tercüme edilen *Okuryazarlığın Kullanımları*, 2 kısım ve toplam 15 bölümden oluşmaktadır. Ana teması, sınıf bilincinin nasıl oluştuğu, kalıcılığı ve değişimlerin çok yavaş olduğu üzerinedir. Bunu, işçi sınıfı kültürünün «eski» ve «yeni» düzenleri arasındaki karşıtlıklara vurgu yaparak göstermeye çalışmıştır. Kişisel deneyime ve ortak sözlü geleneklere dayanan “eski” düzen, dayanıklılık, dayanışma, ev ve aileye vurgu yapmaktadır. Hoggart, bu hayat tarzının, kişisel bağlantılar, aile bağları ve ritüeller, özdeyişler ve batıl inançlardan oluşan gayri resmi bir sistem aracılığıyla güçlendirildiğini, paylaşıldığını ve yeniden üretildiğini savunmaktadır. Kentleşmenin ardından kitle iletişim araçlarından etkilenen “yeni” düzen ise bu geleneklerin zayıflamasını beraberinde getirmektedir. Dergilerin, gazetelerin, sinemanın ve diğer kitlesel eğlencelerin, tüketimcilik ve yüzeysel hazlardan oluşan bir “pamuk şekeri dünyası”nın (s. 309) yayılmasındaki rolünü ele almaktadır. Kitle yayınlarının, eğlence ve toplumsal normları nasıl dönüştürdüğü, sıklıkla basitleştirilmiş klişeler ve kaçış fantezilerini nasıl desteklediğini, bunların da geleneksel işçi sınıfı değerlerini nasıl zayıflattığını göstermektedir.

Kitabın birinci kısmı olan Eski Düzen, şu beş bölümden oluşmaktadır: Kim bu işçi sınıfı, Dekor ve kişiler, Onlar ve biz, İnsanların gerçek dünyası, Dolu dolu bir yaşam. Her bölüm birkaç alt başlık içermektedir. Bu ilk kısımda işçi sınıfının tanımı, temel özellikleri, tutum ve alışkanlıkları ve neyin dönüştüğü anlatılmaktadır. Bu bölümde özellikle dikkat çeken şey, Hoggart’ın işçi sınıfının gündelik pratiklerine olan hakimiyeti ve detaycılığıdır. Ucuz giysilerden anneliğin algılanış biçimine, meslektaşlardan vatansızlara kadar geniş bir alanda, ancak son derece homojen, genel geçer tanımlar ve tasvirler yapmaktadır. Örneğin, seri üretime

dayalı ucuz giysilerin yaygınlaşmasıyla beraber sınıfsal farklılıkları ayırt etmenin zorlaştığını söylemektedir (s. 38). Hoggart'a göre bu zorlaşmayla beraber bir pazar gecesi şehir merkezindeki bir sinemanın çıkışında dağılan kalabalığa bakıldığında "yetkin ve seçici bir göz" orta sınıftan bir kadının ya da erkeğin giysilerini rahatça seçebilir ve onları "konumlandırabilir" (s. 39).

Bu kısımda, sıklıkla kendi geçmişinden, ailesinden ve gördüklerinden örnekler aktaran Hoggart, batıl inançlar ve mitlere detaylıca yer vermektedir. Ona göre gündeliğin deneyimi hayatın her yönüne ve kesişim noktasına yayılmıştır; bunlar "hayra alamet" olanlar ve "uğursuzluk alameti" olanlar arasında belirir (s. 51). Örneğin, uğursuz sayılan nesnelere ve durumlar (masaya ayakkabı koymak, merdiven altından geçmek gibi) ve uğurlu kabul edilen şeyler (yeni yılda eve ilk giren kişinin erkek olması gibi) ve bunların ne anlama geldiği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu inançlar, işçi sınıfının karmaşık ve belirsiz dünyasında bir anlam ve düzen duygusu sağlamaktadır. Düğün, evlilik, gelin, damat, rüyalar; bazı kelimelerin kullanım alanlarına (örneğin "muazzam" ne zaman söylenir, "muhteşem" nasıl dile gelir) kadar örnekler vermektedir. Hoggart, tam burada kitle iletişim araçlarının tetiklediği değişimlerin işçi sınıfını sandığı kadar etkilemediğini, en azından derin bir etkilenmenin olmadığını iddia etmektedir. Etki elbette vardır, bunun pek çok örneğini verir, fakat işçi sınıfının rutinelere bağlı bir hayat yaşadığının altını çizmektedir. Bunu, "işçi sınıfının çok da edilgen olmayan yapısına" bağlamaktadır (s. 56).

İşçi sınıfının hayatının merkezinde ev vardır. Aile bu yüzden çok önemlidir. Ancak onun kadar önemli olan başka bir şey varsa komşuluktur. Çalışma hayatı ise kalıpları sekteye uğratan ve onları yeniden üreten bir işlev görmektedir. Hoggart, işçi sınıfının okuduğu dergilerde genç kadınlara ve ev hanımlarına yönelik en sık kullanılan sözcüğün "günah" olduğunu ifade etmiştir (s. 57). Günahın kastın metafizik olmadığını, geç kızlara evlenmeden çocuk yapmamaları öğüdüne dayandığını iddia etmektedir. Kürtaj asla hoş görülme bir pratiktir. Günah, birisinin başını belaya sokmasıdır. Evliliği tehlikeye atacak davranışlarda bulunmaktır. Hayatın insanı hiç beklemediği anlarda yere serebilecek olan tekinsizliğine karşı ev daima sizindir ve gerçek olan tek şeydir. Hoggart, tam da bu yüzden eve gelen misafire en sıcak karşılamanın "lütfen rahatsız olmayın, kendinizi evinizde gibi hissedin" ifadesinde gizlendiğini söylemektedir. Ailenin önemine dikkat çekmek için ayrıca işçi sınıfında huzurevlerine asla sıcak bakılmadığının altını çizmiştir.

Sokağın çeşitli halleri, esnaf ilişkileri, erkek çocuk ile kız çocuğunun farklı algılanışı gibi birbirinden farklı gündelik hayat halleri bu bölümde tasvir ve analiz edilmektedir. *Wizard*, *Hotspur* gibi resimli hafta sonu dergilerinin işçi sınıfı aileleri içerisinde yoğun bir şekilde okunduğu ve bu tür dergilerin popüler kültürü yaygınlaştırdığını,

bazı alışkanlıkları (örneğin cinsellikle erken yaşta tanışma) az da olsa değiştirdiğini anlatılmaktadır. Fakat bu dergileri bayağı bulmakta ve birbirini tekrar ettiğini ifade etmektedir. Popüler kültür öğelerinden gazeteler ve dergilerin yanısıra radyonun da işçi sınıfı tarafından yoğun bir şekilde tüketildiği belirtilmektedir. İddiasını verilerle kuvvetlendiren Hoggart, haftalık dergilerin tirajlarına yer vermiş, her derginin ortalama 20 yıllık geçmişe sahip olduğunu, geleneksel işçi sınıfı hayatına dokunabildiğini ve bu dergilerin üç medya grubu tarafından çıkarıldığını söylemiştir (s. 189). Yani bu dergiler işçi sınıfı tarafından değil ticari sınıflar tarafından işçi sınıfı için üretilmektedir. Hoggart, toplam tırajı 750 bin olan *Red Letter* dergisinin 700 bininin işçi sınıfı kadınları tarafından okunduğunu iddia etmektedir. Diğer taraftan, işçi sınıfının dinle ve özellikle Hristiyanlıkla ilişkisinin çoğunlukla işin etik kısmıyla ilgili olduğunu söyleyen (s. 181) Hoggart, esas alanın dinin metafizik yönüne değil ahlaki kısmına olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde pazar günleri yapılan rutinlerden, bazı ifadelerin dini köklerinden bahsedilmektedir.

İşçi sınıfının hâlen varlığını devam ettiren eski tutum kalıplarının anlatıldığı ve bolca örneklerin verildiği ilk kısımdan sonra ikinci kısımda, özgürlük, eşitlik ve ilerleme kavramları etrafında işçi sınıfında neyin değiştiğine odaklanılmaktadır. Kitleli yayınların zamanla işçi sınıfını narsisizme ve bir tür hedonist grup bireyciliğine yönlendirdiği iddia edilmektedir. Hoggart'a göre kitleli yayıncılık, halihazırda işçi sınıfının değer dünyasında bir yeri olan eski hoşgörü kavramını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve bu araçsal ulaştırma üzerinden ve sahip olduğu kanallar vasıtasıyla her şeyden önce bireysel yönüyle öne çıkan bir içsel özgürlük fikrini işçi sınıfından insanların zihnine naksetmiştir (s. 265). Fakat Hoggart, burada kastedilen özgürlük kavramına özellikle dikkat çekerek, kastedilen özgürlüğün, soyluların üstünlüğüne dayanan düşüncenin yok olması ya da işçi sınıfından kadınların zor şartlar altında fabrikalarda çalışmak zorunda olmasının ortadan kalkması değil; dinin yerini bilimsel savların alarak "eski düşüncelerden" uzaklaşılmasını içerdiği tespitini yapmaktadır.

Hoggart, günlük hayatta işçi sınıfının kullandığı kelime sayısının azlığından yakılarak dergilerin ve gazetelerin bu açıdan katkılarını incelemiştir. Hoggart ayrıca, okuryazarlık yeteneklerinin işçi sınıfına, egemen kültür normlarını değiştirmek ve bunlara direnmek için fırsat sunduğunu ve eleştirel bilincin ortaya çıktığını tartışmaktadır. Popüler gazetelerdeki başyazılarda en sık geçen kelimeleri derleyen Hoggart ilginç sonuçlara ulaştığını söylemektedir. Örneğin, "kusur" olarak başyazılarda şu kelimeler geçmektedir: İkiyüzlülük, riyakarlık, ürkeklik, donukluk, ikircikli davranma, zübbelik, gelenekselcilik... "Erdemli" olma bahsinde geçen kelimeler ise: Yenilik, farklı olmak, alışılmışın dışında olmak, cüretkarlık, lafını esirgememek,

renkli olmak... Buradan da anlaşılacağı gibi modernleşme ve kentleşme sürecinde kitle yayıncılığı, işçi sınıfına geleneğin olumsuz çağrışımından, yeniliğin ise cazibeli hatta mecburi olduğundan bahsetmektedir. Hoggart, kültürel ürünlerin etkisinin anonimleşmeyle değil tektipleşmeyle sonuçlanacağını iddia etmiştir (s. 513). Önemli bir çıkarım olan tektipleştirmeyi kitabın yazılmasından neredeyse 70 yıl geçtikten sonra bugün de doğrulama imkanımız var. Benzer davranış ve düşünme rutinlerini pek çok kişide görebiliyoruz. Güzellik algısının da tektipleşmesiyle aynı yüz hatlarına sahip olmak isteyen insanları çokça gözlemliyoruz. Birbirine benzeyen filmler, kitaplar, mekanlar, tekrarlar, aynı teknoloji ürününe sahip olma çabamız karşımıza sıklıkla çıkıyor. Bunda kitlesel medya organlarının etkisi olmadığını söyleyebilir miyiz?

Hoggart'ın tarzı hem canlı hem de tarafsızdır; kişisel anları sosyolojik gözlemlerle harmanlamıştır. "Bizzat işçi sınıfı mensubu olan bir yazarın kendi yanılgısının cazibesi, başka bir sınıfa üye yazarlardan daha az olmamakla birlikte biraz farklıdır. Ben bir işçi sınıfı üyesi olarak şimdi bile kendimi hem onlara yakın hem de onlardan ayrı hissediyorum." (s. 32-33) Bu disiplinlerarası karışım, kendi deneyimlerinden faydalanarak Leeds'deki işçi sınıfı mahallesinde büyümüş olmasının analizine güvenilirlik ve derinlik katmasını sağlamıştır. Örneğin, ev hayatının ayrıntılı bir resmini ve kadınların aile bütünlüğünü sağlamadaki geleneksel rolünü resmederken değişen ekonomik ve kültürel koşulların bu rolleri nasıl değiştirdiğini de eleştirerek incelemiştir. Kültürel araştırmalarda disiplinlerarasılığa dayanan yeni bir metodolojinin haritasını çizmiştir. Sosyal bilimlerin teknik açıklamalarına boğmayan ancak aynı hassasiyeti güderek daha "okunabilir" kültürel analiz metni ortaya çıkartmayı başarmıştır. İşçi sınıfının sınıf olma halini daima vurgulayarak işçi sınıfı hayatının zengin ayrıntılarını, karmaşıklığını; işçi sınıfının fiziksel ve çevresel gerçekliğine duyarlı bir şekilde yaklaşarak açıklamaya çalışmıştır. Hoggart, alışkanlıkların ötesinde alışkanlıkların neyi temsil ettiğini görmüş, ifadeler aracılığıyla ifadelerin gerçekte ne anlama geldiğini göstermiştir. Gelgelelim, kitlesel yayınların ve popüler kültürün çekici yanının geleneksel tutum ve davranışlarla nasıl bağlantılı olduğunu, bu tutum ve davranışları nasıl değiştirdiğini ve yer yer ne tür dirençlerle karşılaştırdığını göstermiştir.

Eser, ele aldığı konunun derinlemesine anlaşılmasını sağlayan önemli bir çalışma olsa da geleneksel işçi sınıfı kültürünü romantikleştirdiği için eleştirilmiştir (Williams, 1957). Hoggart'ın eski düzeni tasvirinin fazla idealist olduğunu, bu hayat tarzının sosyal ve ekonomik sınırlamalarını görmezden geldiğini savunmuşlardır. Hoggart, kültürü işçi sınıfının varoluşunun ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Kitle kültürünün ise işçi sınıfına özgü kültürel evreni tahribata uğrattığını söylemektedir. Bu da nostalji, geçmişe özlemle bugüne bakış olarak yorumlanarak eleştirilmiştir.

Okuryazarlığın Kullanımları, kültürel değişimin ikna edici ve etkili bir analizidir. Dili detaylı ve titizdir. Kitap, bu yönleriyle sosyoloji ve kültürel çalışmalar alanlarında derin bir bilgi birikimi oluşturmuş, sonraki çalışmalara da ilham vermiştir. Hoggart'ın çalışması, kitle kültürünün yükselişine sadece eleştirel bir bakış sunmamakta, ayrıca bunun işçi sınıfı topluluklarının nasıl kendine özgü değerlerini ve kimliklerini etkileyebileceğini ve sınıf bilincini sarstığını vurgulamaktadır: “Şimdi en azından bir anlamda gerçekten de sınıfsızlaştığımızı görebiliriz... Kültürel olarak sınıfsız hale geliyoruz” (s. 142). Sınırlamalarına rağmen, “kültürel yoksunluk”, “direniş” gibi kavramlarla ve bakış açısıyla; kişisel anlatı ve akademik içgörü karışımı, 20. yüzyıl ortası İngiliz kültürünü ve medyanın toplum üzerindeki etkilerini anlamak için sürekli bir referans olarak kalacaktır.

Kaynakça

- Hall, S. (2007). “Richard Hoggart, The Uses of Literacy and the cultural turn.” *International Journal of Cultural Studies*, 10(1), 39-49.
- Hoggart, R. (2022), *Okuryazarlığın Kullanımları: İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri*, Çev. Mümtaz Kirik, Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Hoggart, R. (1966), “Literature and Society”, *The American Scholar*, Spring, Vol. 35, No. 2, pp. 277-289.
- Williams R. (1957) “Working-class culture” in the Uses of Literacy Symposium, *Universities & Left Review*, 2.